

ISSN 2522-9729 (online)

ІМІДЖ
сучасного педагога

IMAGE OF THE MODERN PEDAGOGUE

№2 (221)
2025

**Педагогічний вимір
виховання дитини в дошкільлі**

**The Pedagogical dimension
of child upbringing in preschool**

Website: isp.pano.pl.ua

Тема: «Педагогічний вимір виховання дитини в дошкільлі»

ISSN: електронне – 2522-9729

Спеціальність: 011 освітні, педагогічні науки (02.07.2020)

Категорія: «Б». Журнал включено до Переліку електронних наукових фахових видань України у галузі «Педагогічні науки» (наказ МОН України від 02.07.2020 року № 886)

УДК: 37.004

DOI: 10.33272/2522-9729-2025-2(221)

Проблематика публікацій: актуальні питання педагогіки, інноваційних технологій навчання та виховання, неперервної освіти, педагогічної майстерності, освіти і навчання дорослих, педагогічного менеджменту

Періодичність видання: 6 разів на рік

Рукописні мови: українська, англійська, польська

Журнал заснований офіційно 1 червня 1999 року,
як електронне наукове видання – 22 травня 2017 року

Ідентифікатор у сфері онлайн-медіа: R40-05864.

Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення від 20.02.2025 № 384

Міжнародні, закордонні і національні реферативні та наукометричні бази даних, до яких включено наукове видання:

- CrossRef
- Index Copernicus [ICV 2023 \(85,90\)](#)
- BASE
- Google Академія:
[h-index: 22 \(02/2025\)](#) | [i10-index: 89 \(02/2025\)](#)
- WorldCat
- OpenAIRE
- ERIH PLUS
- Наукова періодика України

ГОЛОВНА РЕДАКТОРКА

Білик Надія Іванівна, докторка педагогічних наук, доцентка,
Полтавська академія неперервної освіти ім. М. В. Остроградського, Україна

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

1. **Аніщенко Олена Валеріївна**, докторка педагогічних наук, професорка, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, Україна

2. **Боднар Оксана Степанівна**, докторка педагогічних наук, професорка, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна

3. **Вовк Мирослава Петрівна**, докторка педагогічних наук, старша наукова співробітниця, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, Україна

4. **Горошко Юрій Васильович**, доктор педагогічних наук, професор, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, Україна

5. **Гриньова Марина Вікторівна**, докторка педагогічних наук, професорка, член-кореспондентка НАПН України, ректор, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Україна

6. **Дудак Анна**, докторка габілітована, професорка, Інститут педагогіки і психології, Університет Марії Кюрі-Склодовської в Любліні (Республіка Польща)

7. **Єльнікова Галина Василівна**, докторка педагогічних наук, професорка, Українська інженерно-педагогічна академія, м. Харків, Україна

8. **Зелюк Віталій Володимирович**, кандидат педагогічних наук, доцент, директор, Полтавська академія неперервної освіти ім. М. В. Остроградського, заступник головного редактора, Україна

9. **Ільченко Віра Романівна**, докторка педагогічних наук, професорка, дійсна членка НАПН України, Полтавська академія неперервної освіти ім. М. В. Остроградського, Україна

10. **Калініченко Ірина Олександрівна**, кандидатка педагогічних наук, доцентка, Полтавська академія неперервної освіти ім. М. В. Остроградського, Україна

11. **Королук Світлана Вікторівна**, кандидатка педагогічних наук, доцентка, Полтавська академія неперервної освіти ім. М. В. Остроградського, Україна

12. **Кравченко Ганна Юрївна**, докторка педагогічних наук, доцентка, Навчально-науковий інститут педагогіки та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України, Україна

13. **Кравченко Любов Миколаївна**, докторка педагогічних наук, професорка, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Україна

14. **Кучерявий Олександр Георгійович**, доктор педагогічних наук, професор, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, Україна

15. **Лавріненко Олександр Андрійович**, доктор педагогічних наук, професор, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, Україна

16. **Лук'янова Лариса Борисівна**, докторка педагогічних наук, професорка, член-кореспондентка НАПН України, заслужена діячка науки і техніки України, директорка, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, заступниця головного редактора, Україна

17. **Мажець Гелена**, докторка габілітована, професорка, Гуманістична та економічна академія в Лодзь (Республіка Польща)

18. **Мосейчук Юрій Юрійович**, доктор педагогічних наук, професор, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна

19. **Отич Олена Миколаївна**, докторка педагогічних наук, професорка, Інститут вищої освіти НАПН України, Україна

20. **Палічук Юрій Іванович**, кандидат педагогічних наук, доцент, ЗВО «Буковинський державний медичний університет», м. Чернівці, Україна

21. **Пікула Норберт**, доктор габілітований, професор, директор, Інститут соціальної педагогіки, Державний Педагогічний університет ім. Комісії Народової в Кракові (Республіка Польща)

22. **Рибалко Людмила Сергіївна**, докторка педагогічних наук, професорка, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Україна

23. **Сотська Галина Іванівна**, докторка педагогічних наук, професорка, член-кореспондентка НАПН України, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, Україна

24. **Стрельников Віктор Юрійович**, доктор педагогічних наук, професор, Полтавська академія неперервної освіти ім. М. В. Остроградського, Україна

25. **Федій Ольга Андріївна**, докторка педагогічних наук, професорка, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Україна

26. **Фомін Володимир Вікторович**, доктор педагогічних наук, професор, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Україна

27. **Хомич Лідія Олексіївна**, докторка педагогічних наук, професорка, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, Україна

28. **Шпак Валентина Павлівна**, докторка педагогічних наук, професорка, Навчально-науковий інститут педагогічної освіти спеціальної роботи і мистецтва, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна

Рекомендовано вченою радою

Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України (протокол №4 від 24 лютого 2025 року)

Редакційна рада

Білик Н.І., Зелюк В. В. (голова ради), Ільченко В. Р.,
Калініченко І. О., Пилипенко В. В., Хомич Л. О.

Редакція

Випускова редакторка-менеджер: Токаренко Надія

Редакторка-менеджер: Шленьова Марина

Літературна редакторка: Лесунова Ірина

Редакторка-перекладач: Кривобокова Аліна

Відповідальна секретарка: Шевчук Вікторія

Дизайнерка, верстальниця: Ісаєва Олена

Підписано до друку: 10.03.2025 р.

Формат: 60x84 1/8.

© «Імідж сучасного педагога», 2025

© ПАНУ, 2025

Засновники

Полтавська академія неперервної освіти
ім. М. В. Остроградського, Україна
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
імені Івана Зязюна НАПН України

Видавець

Полтавська академія неперервної освіти
ім. М. В. Остроградського, Україна

Адреса редакції

вул. Соборності, 64-ж, м. Полтава, Україна, 36014

Контактна інформація

тел./факс: (0532) 56 3852, e-mail: root@pano.pl.ua
контактна особа: (066) 033 1422, e-mail: bilyk@pano.pl.ua

Website: isp.pano.pl.ua

Topic: "The Pedagogical dimension of child upbringing in preschool"

ISSN: electronic - 2522-9729

Specialty: 011 education, pedagogical sciences (02.07.2020)

Category "B": Journal is included in the List of electronic scientific professional editions of Ukraine in the field of "Pedagogical sciences", (Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine, No 886 of July 02.2020)

UDC: 37:004

DOI: 10.33272/2522-9729-2025-2(221)

Themes of publications: topical issues of pedagogy, pedagogical technologies, postgraduate and in-service pedagogical education, pedagogical mastery, education and training of adult, pedagogical management

Periodicity: 6 issues per year

Manuscript languages: Ukrainian, English, Polish

The journal was officially founded on June 1, 1999, as a scientific electronic edition – May 22, 2017

Identifier in the field of online media: R40-05864. Decision of the National Council of Ukraine on Television and Radio Broadcasting of 20.02.2025 № 384

International, foreign and national reference and scientometric databases, "Image of the Modern Pedagogue" is indexed in:

- CrossRef
- Index Copernicus [ICV 2023 \(85.90\)](#)
- BASE
- Google Академія
- [h-index: 22 \(02/2025\) | i10-index: 89 \(02/2025\)](#)
- WorldCat
- OpenAIRE
- ERIH PLUS
- Наукова періодика України

EDITOR IN CHIEF

Nadiia Bilyk, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
M.V. Ostrohradskyi Poltava Academy of Continuous Education, Ukraine

MEMBERS OF EDITORIAL BOARD

Olena Anischenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine, Ukraine

Oksana Bondar, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ukraine

Myroslava Vovk, Doctor of Pedagogical Sciences, Senior Researcher, Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine, Ukraine

Yurii Horoshko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, T.H. Shevchenko National University "Chernihiv Colehium", Ukraine

Marina Gryniova, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine, Rector, Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

Anna Dudak, Habilitated Doctor, Professor, Deputy of the Department of Pedagogy at the Institute of Pedagogy and Psychology of the Maria Curie-Skłodowska University in Lublin (*Republic of Poland*)

Halyna Yelnykova, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy, Kharkiv, Ukraine

Vitaliy Zeliuk, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Director, M.V. Ostrohradskyi Poltava Academy of Continuous Education, Deputy of the Editor-in-Chief, Ukraine

Vira Ilchenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Full Member of National Academy of Sciences of Ukraine, M.V. Ostrohradskyi Poltava Academy of Continuous Education, Ukraine

Iryna Kalinichenko, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, M.V. Ostrohradskyi Poltava Academy of Continuous Education, Ukraine

Svitlana Koroliuk, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, M.V. Ostrohradskyi Poltava Academy of Continuous Education, Ukraine

Hanna Kravchenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Educational and Research Institute of Pedagogy and Psychology, State Educational Institution "University of Education Management" NAES of Ukraine, Ukraine

Liubov Kravchenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

Alexander Kucheryavyyi, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine, Ukraine

Founders

M.V. Ostrohradskyi Poltava Academy of Continuous Education
Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine

Publisher

M.V. Ostrohradskyi Poltava Academy of Continuous Education

Address

Sobornosti st. 64-Zh, Poltava, Ukraine, 36014

Contact information

tel. / fax: (0532) 56 3852, e-mail: root@pano.pl.ua
contact person: (066) 033 1422, e-mail: bilyk@pano.pl.ua

Website: isp.pano.pl.ua

Olexandr Lavrynenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine, Ukraine

Helena Marzec, Habilitated Doctor, Professor, University of Humanistic and Natural Sciences, Łódź branch of Piotrkow Trybunalski (*Republic of Poland*)

Yurii Moseichuk, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine

Larysa Lukianova, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Corresponding Member NAES of Ukraine, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Director, Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine, Deputy of the Editor-in-Chief, Ukraine

Olena Otych, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Institute of Higher Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Ukraine

Yurii Palichuk, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Bukovinian State Medical University, Chernivtsi, Ukraine

Norbert Pikula, Habilitated Doctor, Professor, Director. Institute of Social Pedagogics, Pedagogical University named after the Commission of National Education in Krakow (*Republic of Poland*)

Liudmyla Rybalko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ukraine

Halyna Sotska, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine, Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine, Ukraine

Viktor Strelnikov, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, M.V. Ostrohradskyi Poltava Academy of Continuous Education, Ukraine

Olha Fediy, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

Volodymyr Fomin, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ukraine

Lidiya Khomych, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine, Ukraine

Valentyna Shpak, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Educational and Scientific Institute of Pedagogical Education of Special Work and Art, Bohdan Khmelnytsky National University, Ukraine

Recommended by the Academic Council

Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine
(protocol №4, 24.02.2025)

Editorial Board

Bilyk Nadiia, Zeliuk Vitaliy (Chairman of the Board), Ilchenko Vira,
Kalinichenko Iryna, Pylypenko Vadym, Khomych Lidiya

Editorial Board:

Managing editor of the issue: Nadiia Tokarenko

Editorial manager: Maryna Shlenova

Literary editor: Iryna Lesunova

Editorial translator: Alina Kryvobokova

Executive secretary: Viktoriia Shevchuk

Designer, layout designer: Olena Isaieva

Signed for print: 10.03.2025 p.

Format: 60x84 1/8.

ЗМІСТ
електронного наукового фахового журналу
«ІМІДЖ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА», № 2(221), 2025
Тема: «Педагогічний вимір виховання дитини в дошкільлі»

ТОЧКА ЗОРУ

- Партнерська взаємодія з дитиною як основа сталого майбутнього
Зімакова Лілія 5
- Соціалізація дітей дошкільного віку в умовах сучасних викликів
Пасініченко Анжела, Ковалевська Наталія 12

ВИЩА ШКОЛА

- Психолого-педагогічний супровід майбутніх вихователів у створенні літературоцентрованого середовища для дітей раннього віку
Кондратець Інна 16

НАВЧАЮЧИ – ВЧИМОСЯ

- Педагогічні умови цифровізації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти
Вашак Оксана, Павленко Олександр 21
- Особливості застосування міжнародної класифікації функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я дітей і підлітків у закладах дошкільної освіти
Калініченко Ірина 27

ПОРАДИ СПЕЦІАЛІСТА

- Розвиток ігрової діяльності як умова формування соціального досвіду у дітей дошкільного віку
Федорова Марія 33

КАЛЕЙДОСКОП МОВ

- Система вправ для розвитку координації рухів пальців рук із використанням графомоторного підходу
Гнізділова Олена, Плисюк Марина 38
- Упровадження театралізованої діяльності як засобу розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку
Жигора Ірина 44

ТАЛАН-ДОЛЯ

- Розвиток творчих здібностей дітей п'ятого року життя: природа таланту
Новоселецька Ірина 49

РЕЖИСУРА УРОКУ

- Використання настільно-друкованих ігор у розумовому вихованні дітей дошкільного віку
Манжелій Наталія, Фазан Тетяна 54
- Сучасна дитяча книга як засіб ознайомлення дітей дошкільного віку з професійною діяльністю дорослих
Дубовик Юлія 61
- Інтерактивні ігри за народними казками як засіб формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку
Гаврило Олена, Парфілова Світлана 66

ШКІЛЬНА РОДИНА

- Теоретико-методичні засади реалізації завдань екологічної освіти дітей старшого дошкільного віку засобом LearningApps.org
Загородня Людмила, Марчук Аліна 71
- Освітні екопростори як засіб формування природничо-екологічної компетентності у дітей у контексті сталого розвитку
Максимова Олена 77
- Формування екологічної свідомості дошкільнят: мінімізація освітніх втрат через інтеграцію сталого розвитку
Карапузова Ірина, Косенчук Олена 83
- Сучасні фітнес-технології у фізичному вихованні дітей дошкільного віку
Бурсова Світлана 87

ВІНОК МИТЦІВ І МИСТКИНЬ

- Духовна музика як фундамент морально-психологічного стану особистості
Фазан Василь, Фазан Віталій, Василевський Вадим, Ус Михайло 91
- Формування мистецько-творчої компетентності дітей дошкільного віку засобами народної хореографії
Труш Дарія, Вільхова Оксана 99

CONTENT
electronic scientific professional journal
«IMAGE OF THE MODERN PEDAGOGUE», № 2 (221), 2025
Topic: «The Pedagogical dimension of child upbringing in preschool»

POINT OF VIEW

- Partnering with children as a foundation for a sustainable future
Liliya Zimakova 5
- Socialization of preschool children in the face of modern challenges
Pasichnichenko Anzhela, Natala Kovalevska 12

HIGH SCHOOL

- Psychological and pedagogical support for future educators in creating a literature-centered environment for young children
Inna Kondratets 16

LEARNING IN TIME OF TEACHING

- Pedagogical conditions for the digitalization of the educational process in preschool education institutions
Oksana Vashak, Oleksandr Pavlenko 21
- Peculiarities of applying the international classification of functioning, disability, and health children and youth in preschool education institutions
Iryna Kalinichenko 27

SPECIALIST'S ADVICE

- Development of play activity as a condition for the formation of social experience in preschool children
Mariia Fedorova 33

RANGE OF LANGUAGES

- System of exercises for developing finger movement coordination using a graphomotor approach
Olena Hnizdilova, Maryna Plysiuk 38
- Implementation of theatrical activities as a means of developing coherent speech in preschool children
Iryna Zhyhora 44

TALENT-DESTINY

- Development of creative abilities in five-year-old children: the nature of talent
Iryna Novoseletska 49

TUTORIAL LESSON

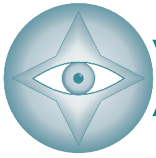
- Using board-printed games in the cognitive development of preschool children
Nataliia Manzhelii, Tetyana Fazan 54
- The modern children's book as a means of shaping preschoolers' understanding of professions
Yuliia Dubovyk 61
- Interactive games based on folk tales as a means of forming environmental competence in children of senior preschool age
Olena Havrylo, Svitlana Parfilova 66

SCHOOL FAMILY

- Theoretical and methodological principles of implementing ecological education tasks for older preschool children using LearningApps.org
Liudmyla Zahorodnia, Alina Marchuk 71
- Educational eco-spaces as a tool for developing children's natural-ecological competence in the context of sustainable development
Olena Maksymova 77
- Developing preschoolers' environmental awareness: reducing educational losses through the integration of sustainable development
Iryna Karapuzova, Olga Kosenchuk 83
- Modern fitness technologies in the physical education of preschool children
Svitlana Bursova 87

GALAXY OF TALANTED

- Sacred music as the foundation of an individual's moral and psychological well-being
Vasyl Fazan, Vitaliy Fazan, Vadym Vasilevskyi, Mykhailo Us 91
- Developing artistic and creative competence in preschool children through folk choreography
Daria Trush, Oksana Vilkhova 99

УДК 373.2.064.2

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-2\(221\)-5-11](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-2(221)-5-11)

ЗИМАКОВА ЛІЛІЯ ВАСИЛІВНА,

кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри дошкільної освіти,
Полтавський національний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка, м. Полтава, Україна

Liliya Zimakova,

PhD in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Preschool Education,
Poltava V. G. Korolenko National pedagogical University
Poltava, Ukraine

E-mail: liliyazimakova1976@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-8066-5181>

ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ З ДИТИНОЮ ЯК ОСНОВА СТАЛОГО МАЙБУТНЬОГО

А Розглянуто значення партнерської взаємодії між вихователем і дитиною дошкільного віку як ключового чинника її соціального розвитку та формування громадянської відповідальності. Підкреслено роль дошкільної освіти в забезпеченні сталого розвитку суспільства через упровадження педагогіки партнерства. Досліджено основні суперечності, що стримують ефективне впровадження партнерської взаємодії в освітній простір у контексті сталого розвитку: теоретико-методологічні, нормативно-правові, організаційно-практичні та психолого-педагогічні аспекти. Наголошено на важливості підготовки майбутніх вихователів до співпраці з дитиною на засадах партнерської взаємодії.

Авторка аналізує сучасні підходи до організації партнерської взаємодії в закладах дошкільної освіти (ЗДО), виокремлюючи основні методи та моделі, що сприяють суб'єктності дитини, розвитку її ініціативності, самостійності й відповідального ставлення до соціального середовища. У статті представлено педагогічний інструментарій освітнього партнерства в ЗДО в системах «діти-діти», «педагог-діти». Окремо розглянуто концепцію «керованої свободи», яка сприяє гармонійному поєднанню самостійності дитини та педагогічної підтримки. Запропоновані підходи інтегруються в навчальну дисципліну «Партнерська педагогіка», зміст якої розроблено авторкою і втілено в професійну підготовку майбутніх вихователів у ПНПУ імені В. Г. Короленка.

Ключові слова: партнерська взаємодія; партнерська педагогіка; дошкільна освіта; вихователь; педагогічне партнерство; суб'єктність дитини; методи партнерської взаємодії; професійна підготовка вихователів; освіта для сталого розвитку

PARTNERING WITH CHILDREN AS A FOUNDATION FOR A SUSTAINABLE FUTURE

S The author emphasizes that sustainable development is a global strategy and methodology that forms the basis for the future of society. Preschool education plays a key role in shaping the foundations of sustainable development, and partnering with children is an important aspect of this process. This article analyses the problem of partnering with children has been studied in several areas: psychological and pedagogical aspects; the role of preschool education in shaping the foundations of sustainable development; methods and models of partnering, international experience and partnering as factors in the development of competencies of the future.

This article identifies many contradictions that hinder the effective implementation of partnering in the context of Sustainable Development Goals in the educational process of preschool education, including theoretical and methodological, regulatory, organizational and practical, and psychological and pedagogical contradictions. Professional training of future preschool educators in partnering with children is crucial for overcoming these contradictions.

The author of this article substantiates and develops theoretical and practical training for educators implementing partnership interaction with preschool children in the context of sustainable development. She also presented a fragment of the curriculum of the discipline 'Partnership Pedagogy' for the bachelor's degree.

The educator creates conditions for the subjectivity of the child in the preschool education institution if he or she masters the concept of 'controlled freedom', technologies of cooperative learning, critical thinking, integrated learning, and pedagogical communication. This paper presents pedagogical tools for educational partnering in preschool education institutions. The article notes that by preparing for partnering with preschool children, the educator can successfully implement key Sustainable Development Goals (2030).

Keywords: partnership interaction; partnership pedagogy; preschool education; educator; pedagogical partnership; child's subjectivity; methods of partnership interaction; professional training of educators; education for sustainable development

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Сталий розвиток – це не лише глобальна стратегія, а й спосіб мислення, що формує основу для майбутнього суспільства. Його сутність полягає у гармонійному поєднанні економічного зростання, соціального благополуччя та екологічної відповідальності. Реалізація цього підходу починається з наймолодшого покоління, адже саме в дитячому віці закладаються цінності, звички та моделі поведінки, які визначатимуть майбутнє планети.

Дошкільна освіта відіграє ключову роль у процесі формування основ сталого розвитку, адже саме в цей період дитина активно пізнає світ, вчиться взаємодіяти з природою, суспільством і власними емоціями. Важливим аспектом є партнерська взаємодія з дитиною – коли дорослі (вихователі, батьки) не лише передають знання, а й створюють умови для активної участі дітей в освітньому процесі. Це сприяє розвитку відповідальності, самостійності та екологічної свідомості.

Інвестуючи в якісну дошкільну освіту, що базується на принципах сталого розвитку, ми вкладаємо у формування майбутнього покоління громадян, здатних критично мислити, співпрацювати та діяти в інтересах сталого майбутнього. Тому питання партнерської взаємодії з дитиною набуває особливого значення як стратегічний складник дошкільної освіти в контексті сталого розвитку.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблема партнерської взаємодії з дитиною в контексті дошкільної освіти та сталого розвитку досліджувалася науковцями та практиками за кількома ключовими напрямками:

– *психолого-педагогічні аспекти партнерської взаємодії* (дослідження емоційного зв'язку між дорослим і дитиною (Дж. Боулбі) [5]; роль дорослого у створенні безпечного середовища для розвитку ініціативності дитини (О. Кононко, Т. Піроженко); дослідження онтогенезу спілкування та готовності дитини до комунікації з партнером на різних вікових етапах (М. Лісіна); концепція «педагогіки співробітництва» у дошкільній освіті (Ш. Амонашвілі, М. Монтессорі, В. Сухомлинський);

– *роль дошкільної освіти у формуванні основ сталого розвитку* (формування екологічної свідомості у дітей дошкільного віку (Н. Гавриш, О. Пометун, С. Іванчук); інтеграція принципів сталого розвитку в освітні програми дошкільних закладів (Глобальна програма дій ЮНЕСКО «Освіта для сталого розвитку», парціальна програма «Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку» (2019); соціалізація дитини та формування цінностей відповідального ставлення до природи і суспільства (І. Бех, К. Крутій, І. Рогальська, Л. Соловійова, І. Стеценко, Т. Піроженко); підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до формування у старших дошкільників навичок, орієнтованих на сталий розвиток (Н. Миськова) [1];

– *методи і моделі партнерської взаємодії в дошкільній освіті* (технології активного залучення дитини в освітній процес (проектна діяльність, дослідницькі методи, екскурсії, STEM-освіта тощо); взаємодія вихователя з дитиною

на засадах рівноправного діалогу та співпраці (технологія «партнерської педагогіки») (Н. Гавриш, І. Кіндрат, К. Крутій); роль батьків у партнерській взаємодії (форми взаємодії ЗДО з батьками, програми «Раннє втручання», педагогічний супровід сім'ї) (І. Кондратець, Н. Софій, Ю. Найда, О. Хартман) [2; 3; 4];

– *міжнародний досвід упровадження сталого розвитку в дошкільну освіту* (скандинавський досвід екологічного виховання («лісові дитячі садки»); фінська модель інклюзивної та індивідуалізованої дошкільної освіти; канадські програми формування соціальної відповідальності через партнерство між дітьми, батьками та педагогами; прагматична філософія Дж. Дьюї в організації діяльності дітей дошкільного віку у процесі освіти для сталого розвитку;

– *партнерська взаємодія як чинник розвитку компетентностей майбутнього* (дослідження soft skills у дошкільній освіті (співпраця, комунікація, креативність, критичне мислення) (Н. Гавриш); формування у дітей навичок партнерства, самоорганізації, відповідального вибору та активної громадянської позиції (С. Нечай); роль гри, мистецтва та експериментальної діяльності у розвитку соціальної компетентності (Л. Зімакова, І. Карпузова, Н. Ковалевська) [3].

Отже, науковці та практики розглядають партнерську взаємодію як важливий інструмент у формуванні особистості дитини, здатної жити і діяти в суспільстві, орієнтованому на сталі цінності.

Організація партнерської взаємодії в закладах дошкільної освіти в Україні у фокусі концепції сталого розвитку визначається низкою нормативно-правових документів. Назвемо основні з них:

– *закони України* (закон України «Про освіту» (№ 2145-VIII від 05.09.2017) визначає принципи партнерської взаємодії між учасниками освітнього процесу, зокрема співпрацю між вихователями, батьками та дітьми; закон України «Про дошкільну освіту» (2025) містить положення про взаємодію ЗДО з батьками та громадами, наголошує на важливості співпраці із сім'єю);

– *міжнародні та державні стандарти та концепції* (Цілі сталого розвитку ООН (2015–2030); Стратегія сталого розвитку України до 2030 року: проект – 2017; Національна доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна» (2017); Концепція соціального залучення (інклюзії, включення) та Концепція освіти для сталого розвитку (схвалена МОН України, 2019) визначає необхідність формування в дітей відповідального ставлення до довкілля, соціальних взаємодій та участі в громадському житті через активне партнерство з дорослими); Базовий компонент дошкільної освіти України (2021), який як офіційний державний стандарт дошкільної освіти передбачає партнерську модель виховання, зорієнтовану на співпрацю з батьками та розвиток соціальних навичок у дітей;

– *накази та методичні рекомендації Міністерства освіти і науки України* (наказ МОН України № 1633 від 20.12.2021 «Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти» включає рекомендації щодо організації партнерської взаємодії між педагогами, дітьми та батьками; Лист МОН

Україні № 1/9-322 від 18.05.2020 «Про організацію взаємодії педагогів із сім'ями вихованців» містить рекомендації щодо залучення батьків до освітнього процесу через партнерську комунікацію; наказ МОН України № 1070 від 16.07.2021 «Про затвердження професійного стандарту вихователя закладу дошкільної освіти» описує необхідність налагодження партнерських відносин з батьками та створення комфортного розвивального середовища для дітей);

– міжнародні документи (Конвенція ООН про права дитини (ратифікована Україною у 1991 р.) гарантує право дитини на освіту та гармонійний розвиток у співпраці з батьками та педагогами; Програма ЮНЕСКО «Освіта для сталого розвитку» визначає принципи сталого розвитку в освіті, включаючи активну співпрацю з родиною та громадою);

– локальні документи закладів дошкільної освіти (освітня програма закладу дошкільної освіти (розробляється на основі Базового компонента дошкільної освіти); положення про співпрацю закладу з батьками (регламентує форми і методи взаємодії з родинами).

Ці документи визначають необхідність партнерської взаємодії як одного з ключових аспектів сучасного підходу до дошкільної освіти, спрямованого на формування активних і відповідальних громадян майбутнього.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У процесі аналізу теоретико-методичних основ і нормативно-правових засад партнерської взаємодії з дитиною можна виокремити низку суперечностей, які стримують ефективне впровадження цілей сталого розвитку в освітній процес ЗДО. Розглянемо їх детальніше:

1) *теоретико-методологічні суперечності:*

– суперечність між традиційними та інноваційними моделями виховання: у традиційній педагогіці домінує авторитарний стиль взаємодії, де дорослий виступає головним носієм знань і приймає всі рішення за дитину, а сучасна педагогіка партнерства орієнтована на рівноправний діалог, автономію та суб'єктність дитини, що часто не узгоджується із застарілими педагогічними підходами.

– суперечність між свободою дитини та необхідністю дотримання норм суспільства: партнерська взаємодія передбачає повагу до думки дитини та її самостійність, але й водночас існує потреба у формуванні дисципліни, соціальної відповідальності, що може обмежувати деякі аспекти свободи вибору дитини;

– суперечність між теорією та реальними практиками виховання: наукові концепції (гуманістична педагогіка, компетентнісний підхід, особистісно зорієнтоване навчання) активно підтримують ідею партнерської взаємодії, проте в реальній освітній практиці спостерігається недостатнє застосування цих підходів через брак підготовки педагогів або стійкість традиційних методів навчання;

2) *нормативно-правові суперечності:*

– суперечність між міжнародними стандартами та національними реаліями: Україна ратифікувала Конвенцію ООН про права дитини та адаптує принципи педагогіки партнерства в освітньому процесі, проте реальний рівень імплементації партнерських принципів в освітніх закладах є

нерівномірним і залежить від рівня підготовки педагогічних кадрів;

– суперечність між законодавчим закріпленням партнерства та його реалізацією в ЗДО: Закон України «Про освіту» декларує партнерську взаємодію як основу освітнього процесу, водночас на практиці педагогічні ради, адміністрації ЗДО і вихователі не завжди дотримуються цих принципів через нестачу ресурсів, бюрократичні обмеження або стереотипи;

– суперечність між правами дитини на самовираження та вимогами до освітнього процесу: законодавство гарантує дітям право на власну думку та активну участь у процесі навчання, однак навчальні програми залишаються досить жорсткими, що обмежує можливість дитини впливати на зміст і способи навчання;

3) *організаційно-практичні суперечності:*

– суперечність між бажанням упровадження партнерської взаємодії та недостатньою підготовкою педагогів: педагоги часто підтримують ідею партнерської взаємодії, проте не завжди мають методичні інструменти для її реалізації, а в освітніх програмах закладів вищої освіти педагогічного спрямування й досі бракує впровадження освітнього компонента «Партнерська педагогіка»;

– суперечність між очікуваннями батьків і реальним рівнем участі в освіті дитини: держава та суспільство очікують активної участі батьків в освітньому процесі, проте в багатьох сім'ях через соціальні чи економічні обставини ця взаємодія є мінімальною;

– суперечність між бажанням виховати самостійну дитину та надмірною опікою з боку дорослих: дорослі прагнуть виховати незалежну особистість, але й часто самі обмежують можливість дитини приймати рішення, бояться помилок і відповідальності за наслідки;

4) *психолого-педагогічні суперечності:*

– суперечність між прагненням дитини до автономії та її потребою в підтримці дорослого: дитина має природне бажання самостійності, але й водночас потребує підтримки, керівництва та емоційного зв'язку з дорослими. Це вимагає від педагога та батьків гнучкого балансу між контролем і довірою.

– суперечність між швидкими змінами в суспільстві та психологічною готовністю дитини до них: світ стрімко змінюється, і дитина має бути готовою до постійного навчання та адаптації, проте не всі діти мають однакову психологічну стійкість, що потребує індивідуалізованішого підходу у вихованні.

Отже, суперечності, пов'язані з партнерською взаємодією, є неминучими, оскільки вони відображають складність соціальних, освітніх і психологічних процесів.

Ці аспекти є основою для подальших досліджень у сфері педагогіки партнерства, тому **метою статті** є теоретичне обґрунтування та розроблення змісту теоретико-практичної підготовки майбутніх вихователів до реалізації партнерської взаємодії з дитиною як ключового чинника її соціального розвитку та становлення громадянської відповідальності в умовах освіти для сталого розвитку.

Викладення основного матеріалу. Партнерська взаємодія з дитиною є основою її гармонійного розвитку

та формування сталого майбутнього. Попри різні підходи до визначення поняття «партнерство», «партнерська взаємодія», дослідники сходяться на думці, що міжособистісне партнерство є ключовою якістю, яка дає дитині змогу ефективно взаємодіяти з іншими учасниками спільної діяльності [6, с. 16]. Воно передбачає орієнтацію на взаємоузгоджені цілі, планування та регулювання дій задля досягнення спільного результату. Партнерські відносини ґрунтуються на нормах і правилах, які приймаються учасниками групи беззаперечно. Бути партнером означає розділяти ідеї, брати участь у спільній діяльності, самостійно обираючи її форму, а також усвідомлювати власні зобов'язання та підтримувати комунікацію [7, с. 249]. У цьому ключі педагоги обов'язково повинні навчитися бути партнером дитини і набути цю ключову якість.

Одним із підходів гармонізації освітнього простору задля сталого майбутнього є концепція «керованої свободи», що поєднує педагогічну підтримку та самостійність дитини. Така взаємодія формує критичне мислення, вміння приймати рішення та співпрацювати. Поява концепції «керованої свободи» в сучасній дошкільній освіті України стикається з проблемою балансу між зоною свободи та зоною порядку в організації освітнього процесу. Важливо ознайомлюватися і запозичувати досвід європейських країн, для яких ця концепція стала освітньою традицією. Розглянемо реальний випадок із німецького дитячого садка, який на початку 2000-х років спостерігав український педагог-практикант Олександр під час участі в програмі міжнародного обміну між містами-побратимами Полтавою та Фільдерштадтом: «Хлопчик Міхаель 5-ти років будує вежу з кубиків. До кімнати заходить його мама і просить збиратися додому. Хлопчик бере з підвіконня табличку зі своїм ім'ям і ставить її біля недобудованої вежі. На запитання українського спостерігача-практиканта, що це означає, вихователь пояснив, що ця табличка біля роботи дитини є правилом і сигналом для інших «НЕ чіпати». Хлопчик знає, що він має ще два дні на добудову своєї вежі. У цей час жодна дитина, педагог чи прибиральниця не мають права прибрати цю вежу навіть за його відсутності». Починаючи з 2017 року, на лекціях із партнерської педагогіки в ПНПУ імені В.Г. Короленка ми розповідали цю історію у вигляді проблемної ситуації і просили відшукати рішення такої близької і для нашої педагогічної практики ситуації. За нашими спостереженнями ще й досі не знайшлося майбутнього педагога, який би саме так суб'єкт-суб'єктно вирішив цю ситуацію, але після вивчення освітнього компоненту «Партнерська педагогіка» одностороннім і поширювачів ідеї партнерства з дитиною в рази збільшилось.

Традиційно у вітчизняній освіті на жаль дитина сприймається як об'єкт педагогічного впливу, що обмежує її активну участь у процесі навчання, виховання та розвитку, однак низка зарубіжних і вітчизняних досліджень доводять, що дитина розвивається краще, коли її сприймають як суб'єкта освітнього процесу. Цьому підтвердженням є методика Марії Монтессорі, Вальдорфська педагога Рудольфа Штайнера. Важливу роль відіграє адекватна зміна позиції вихователя

впродовж дня – від наставника до фасилітатора та активного спостерігача. У партнерській взаємодії педагог не нав'язує цілі, а підтримує дитячі ініціативи та інтереси. У сучасних умовах розвитку ЗДО в Україні оптимальний освітній простір має гармонійно поєднувати зони свободи та порядку. Надмірний контроль може пригнічувати природну допитливість і креативність дітей, водночас повна свобода без супроводу дорослого може призводити до хаосу й втрати навчального потенціалу. Партнерство між дитиною і педагогом сприяє формуванню відповідальності та самостійності. Важливо навчити дітей переходити між зонами свободи та порядку за допомогою правил і ритуалів, наприклад: *правил трьох НЕ (НЕ заважай; НЕ ображай; НЕ забувай повернутися до порядку)*, звукових чи музичних сигналів, слів, оплесків, дзвіночків тощо) [7, с. 17–18].

Майбутні педагоги та педагогічні колективи потребують методичної підтримки в упровадженні партнерської моделі навчання. Баланс між свободою й організованим навчанням є ключем до сталого розвитку особистості, а від якості партнерської взаємодії з дитиною нині залежить, яким буде її майбутнє завтра.

Усвідомлення важливості професійної підготовки майбутніх вихователів дітей дошкільного віку до партнерської взаємодії з дитиною зумовили упровадження у Полтавському національному університеті імені В. Г. Короленка вибіркової навчальної дисципліни «Партнерська педагогіка» на спеціальності 012 Дошкільна освіта в 2017/2018 н. р., 2020/2021 н. р., і як обов'язкової – 2022/2023 н. р. на освітньому рівні «бакалавр»; як обов'язкового освітнього компоненту в 2021/2022 н. р. на освітньому рівні «магістр».

Представимо зміст освітнього компоненту «Партнерська педагогіка» для підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (3 і 4 курси, 2022/2023 н. р.) галузі знань 01 Педагогіка/Освіта, спеціальності 012 Дошкільна освіта за освітньою програмою «Дошкільна освіта. Сімейне виховання». Схарактеризуємо навчальну дисципліну: кількість кредитів ЄКТС – 5 (150 год), лекції – 28 год, практичні заняття – 32 год, самостійна робота – 90 год, форма контролю – залік.

Мета навчальної дисципліни: сформувати у здобувачів вищої освіти теоретичні знання і практичні навички організації партнерської взаємодії з дитиною дошкільного віку, її батьками, педагогами в контексті сталого розвитку, гуманізму, дитиноцентризму та демократизму, що сприятиме розвитку ініціативності, самостійності, соціальної відповідальності та активного громадянства у дітей у майбутньому.

Очікувані результати навчання з дисципліни:

1. Характеризувати історичні, суспільні, політичні, економічні передумови розвитку та запровадження партнерської педагогіки в освітній галузі.

2. Знати сутність педагогічного співробітництва та спілкування в освітній діяльності закладу дошкільної освіти, усвідомлювати принципи та знати методи партнерської взаємодії між педагогом, дитиною та батьками, зорієнтованої на рівноправний діалог і співпрацю; знати нормативно-правову базу, що регламентує партнерську взаємодію в

дошкільній освіті у контексті сталого розвитку (закони України, міжнародні документи, Базовий компонент дошкільної освіти).

3. Використовувати технології співробітництва в організації освітньої діяльності дітей, створювати творчі ситуації, ситуації успіху, мотивувати та організовувати колективну творчу діяльність дітей тощо.

4. Володіти педагогічною технікою, методами та прийомами педагогічного спілкування, прийомами професійно-педагогічного самовдосконалення, самоконтролю, саморегуляції, толерантної взаємодії, культурою спілкування.

5. Виявляти навички критичного мислення та рефлексії щодо власної педагогічної діяльності, гнучкості у виборі методів і прийомів навчання відповідно до індивідуальних особливостей дітей, колективної взаємодії та побудови партнерських відносин із вихованцями, батьками та колегами.

Опанування дисципліни «Партнерська педагогіка» дозволить майбутнім вихователям дітей дошкільного віку усвідомити значущість партнерської взаємодії у формуванні гармонійної особистості дитини та підготуватися до професійної діяльності, зорієнтованої на співпрацю, підтримку та виховання відповідальних громадян майбутнього.

Представимо зміст навчальної дисципліни «Партнерська педагогіка».

Змістовий модуль 1

Теоретичні засади партнерської педагогіки як освітньої технології

Актуальність технології. Принципи педагогіки партнерства. Науково-педагогічні ідеї педагогіки партнерства: навчання без примусу (Ш. Амонашвілі, В. Сухомлинський, В. Шаталов), ідея важкої мети (В. Шаталов), ідея опори (В. Шаталов), вільний вибір (Ш. Амонашвілі, В. Шаталов), ідея великих блоків (В. Шаталов), інтегрований підхід (Н. Гавриш), дитиноцентричний підхід (С. Білецька) тощо. Переваги та недоліки технології.

Технологічна сутність новації педагогіки партнерства (співробітництва). Принципи партнерської педагогіки. Передумови введення партнерської взаємодії в освітній простір України. Сутність партнерського трикутника: педагог-діти-батьки.

Змістовий модуль 2

Практичні засади реалізації технології партнерської педагогіки у ЗДО

Технологія кооперованого навчання. Варіанти кооперованого навчання: STAD (Student teams-Achievement divisions, букв. «команди учнів-бригади для підвищення результатів»); TGT (Teams-Games-Tournament, букв. «команда-гра-турнір»); метод «американської мозаїки» (Jigsaw); модель «Вчимося разом» (Learning together). Умови кооперованого навчання. Лепбук – інтерактивна тека для кооперованого навчання дошкільників. Заняття-змагання у ЗДО.

Технологія колективного навчання: а) колективно-групо-парно-індивідуальний, або колективний спосіб навчання (КСН); б) групо-парно-індивідуальний, або груповий спосіб навчання (ГСН). Організація партнерської взаємодії в малих групах дітей дошкільного віку (І. Кіндрат). Організація

освітнього середовища на принципах інклюзії та партнерства.

Технологія розвитку критичного мислення. Технологія навчання (едукації) як дослідження. Інтегральна технологія. Умови інтеграції у ЗДО. Технологія інтегрованих занять у ЗДО (Н. Гавриш). Інтегроване заняття на формування нових знань. Сюжетні та ігрові інтегровані заняття на закріплення знань. Карти розумових дій у плануванні освітньої партнерської діяльності учасників освітнього процесу. Інтелектуальні карти для організації партнерської взаємодії дітей і педагога.

Технологія формування творчої особистості. Технологія повного засвоєння. Технологія концентрованого навчання. Технологія колективної розумової діяльності.

Змістовий модуль 3

Сталий розвиток через суб'єктність дошкільника та культуру педагогічного партнерства

Суб'єктність дошкільника в освітньому просторі ЗДО. Дошкільник як суб'єкт життєдіяльності. Онтогенез образу «Я» у дошкільника і розвиток Я-концепції. Методи та прийоми розвитку свідомості дитини у педагогічному спілкуванні.

Значення педагогічного спілкування у вихованні самосвідомості дошкільника. Самосвідомість та її роль у становленні особистості дошкільника. Ціннісне самоставлення та його розвиток у дошкільників. Шляхи виховання самосвідомості.

Педагогічне спілкування як особливий засіб ефективного розвитку дитини. Сутність педагогічного спілкування. Функції педагогічного спілкування. Види педагогічного спілкування. Структура педагогічного спілкування. Діалогічне педагогічне спілкування, його критерії. Стилї і моделі педагогічного спілкування. Техніка «Я-повідомлення» у спілкуванні. Прийоми педагогічного впливу: прийоми етичного захисту (наївний подив, питання на відтворення, підставлення мотиву, посилення на особливості характеру, протиставлення переваг вихованця його вчинку); гальмівні прийоми (збудження тривоги щодо покарання, іронія, констатація вчинку, натяк, удавана байдужість, удавана недовіра, удавана образа); спонукальні прийоми (авансування, вияв умінь учителя, обхідний рух, фланговий підхід, опосередкування, прохання, вияв невдоволення).

Партнерство ЗДО та сім'ї. Проблема взаємин вихователя і батьків вихованців ЗДО. Типові суперечності й труднощі у взаєминах між вихователем і батьками. Моральні дії вихователя у взаєминах з батьками вихованців. Використання техніки «Я-повідомлення» у спілкуванні з батьками.

Партнерство у трудовому колективі дошкільного закладу. Вихователь у трудовому колективі дошкільного закладу. Типи вихователів. Соціально-психологічний клімат ЗДО. Конфлікт у педагогічній взаємодії вихователя ЗДО. Шляхи та ефективні методи розв'язання конфліктних ситуацій. Умови дотримання культури педагогічного спілкування.

Полікультурність суспільства, культурні, релігійні, соціальні та мовні відмінності між родинами дітей ЗДО та незалежність освітнього процесу від власних поглядів, переконань, упереджень і стереотипів вихователя; форми, методи та прийоми формування толерантності в учасників освітнього процесу. Програми та методики соціальної інклюзії, різноманітності в ЗДО.

У процесі професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільників ми класифікували способи партнерської взаємодії в ЗДО в системах «діти-діти» та «педагог-діти». Вони

стануть частиною їхньої «педагогічної валізи» як методичний інструментарій для впровадження освітнього партнерства та розвитку суб'єктності дитини (рис. 1):

Класифікація способів партнерської взаємодії у ЗДО в системах «діти-діти», «педагог-діти»

Рис. 1. Педагогічний інструментарій освітнього партнерства в ЗДО

На рис. 1 представлено класифікацію способів партнерської взаємодії у ЗДО, що сприяє розвитку суб'єктності дошкільників через активну участь у плануванні, спілкуванні, творчості та пізнанні. Запропоновані підходи, такі як тайм-менеджмент, соціально-комунікативні тренінги, квести та інтерактивні ігри, формують у дітей навички самостійності, відповідальності та співпраці. Особливу роль відіграє партнерська пізнавальна діяльність, що включає роботу

із лепбуками, інтелектуальними картами та дослідження, стимулюючи критичне мислення та ініціативність. Завдяки цим технологіям дитина стає активним учасником освітнього процесу, що відповідає концепції особистісно-орієнтованого навчання та Цілям сталого розвитку.

На рис. 2 відображено ключові технології педагогічного спілкування, що є основою партнерської педагогіки та сприяють формуванню довірливих і конструктивних взаємин

Технології педагогічного спілкування в партнерській педагогіці

Рис. 2. Педагогічний інструментарій освітнього партнерства в ЗДО

між вихователем і дитиною. Використання прийомів зміцнення контакту, технік подолання конфліктів, емпатійного слухання та ненасильницької комунікації допомагає створити в ЗДО безпечне емоційне середовище, у якому дитина відчуває себе почутою та значущою. Застосування техніки «Я-повідомлення» та принципів екологічної взаємодії розвиває у дітей навички самовираження, відповідальності та толерантної комунікації. Це сприяє реалізації суб'єктності дошкільника, оскільки він стає активним учасником освітнього процесу, здатним самостійно висловлювати думки, керувати власними емоціями та ефективно взаємодіяти з однолітками й дорослими.

Висновки. Отже, підготувавшись до партнерської взаємодії з дитиною дошкільного віку, вихователь зреалізує ключові аспекти Цілей сталого розвитку (2030). Оволодівши технологіями кооперованого навчання, критичного мислення, інтегрованого навчання, майбутній вихователь дітей дошкільного віку створить умови для формування свідомої самостійної особистості дошкільника (четверта

ціль сталого розвитку «Якісна освіта»); усвідомивши власну суб'єктність та суб'єктність усіх учасників партнерського трикутника, повагу до їх особистісних особливостей, він стане на шлях усвідомлення гендерної рівності (п'ята ціль сталого розвитку «Гендерна рівність»); навчившись створювати інклюзивне освітнє середовище, налагоджувати партнерську взаємодію у координатах партнерського трикутника «педагог-дитина-батьки», проявляючи толерантність і долаючи стереотипи, майбутній педагог зменшить нерівність (десята ціль сталого розвитку – «Зменшення нерівності»); сформувавши в студента спеціальності 012 Дошкільна освіта культуру ненасильницького спілкування, вміння розв'язувати конфлікти в педагогічній взаємодії, призведе до виконання шістнадцятої цілі сталого розвитку «Мир, справедливість та сильні інститути»; опанувавши колективною розумовою діяльністю, інтерактивними методами взаємодії, майбутній педагог ЗДО зможе здійснювати партнерську взаємодію (сімнадцята ціль сталого розвитку – «Партнерство заради стійкого розвитку»).

Список використаних джерел

1. Горбенко Н.А. Дошкільникам – освіту для сталого розвитку : рекомендаційний бібліографічний список. URL: <https://cutt.ly/fe62wOs3>
2. Дитина: Освітня програма для дітей від 2 до 7 років / наук. кер. проєкту О. В. Огнев'юк. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 440 с.
3. Інноваційний потенціал професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі дошкільної освіти : колект. монографія / за заг. ред. проф. О. А. Гнізділової. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2024. 466 с.
4. Кіндрат І. Організація роботи дошкільників в малих групах : посіб. для вихователів. Київ : ЮНІСЕФ: ВГО «АПДО», 2023. 34 с.
5. Литвин Л. Теорія прив'язаності. З турботою про дитину. 2012. № 1 (28). URL: <https://www.clipr.cc/c6CBx>
6. Татарін В., Глазкова І. Подолання емоційно-вольового бар'єра як умова впровадження педагогіки партнерства. Наукові записки БДПУ. Педагогічні науки. 2024. Вип. 3. С. 13–25.
7. Формування базових якостей особистості дітей старшого дошкільного віку в ДНЗ : монографія / за заг. ред. О. Рейпольської. Харків : Друкарня Мадрид, 2015. 330 с.

References

1. Horbenko, N. A. *Doshkilnykam – osvitu dlia staloho rozvytku [Preschoolers – education for sustainable development]: rekomendatsiinyi bibliohrafichnyi spysok*. Retrieved from <https://cutt.ly/fe62wOs3> [in Ukrainian].
2. Ohnev' iuk, O. V. (Comp.). (2020). *Dytyna: Osvitnia prohrama dlia ditei vid 2 do 7 rokiv [Child: Educational program for children from 2 to 7 years old]*. Kyiv: Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka [in Ukrainian].
3. Hnizdilova, O. A. (Ed.). (2024). *Innovatsiinyi potentsial profesiinoi pidhotovky maibutnix fakhivtsiv u haluzi doshkilnoi osvity [Innovative potential of professional training of future specialists in the field of preschool education]: kolektyvna monohrafiia*. Poltava: PNPU imeni V. H. Korolenka [in Ukrainian].
4. Kindrat, I. (2024). *Orhanizatsiia roboty doshkilnykiv v malykh hrupakh. Posibnyk dlia vykhovateliv [Organizing the work of preschoolers in small groups. A guide for educators]*. Kyiv: YuNISEF: VHO «APDO» [in Ukrainian].
5. Lytvyn, L. (2012). *Teoriia pryv'язanosti [Attachment theory]. Z turbotoiu pro dytynu [With care for the child]*, 1(28). Retrieved from: <https://www.clipr.cc/c6CBx> [in Ukrainian].
6. Tatarin, V., & Hlazkova, I. (2024). *Podolannia emotsiino-volovoho bariera yak umova vprovadzhennia pedahohiky partnerstva [Overcoming the emotional-volitional barrier as a condition for implementing partnership pedagogy]. Naukovi zapysky BDPU. Pedahohichni nauky [Scientific notes of the BDPU. Pedagogical sciences]*, 3, 13-25 [in Ukrainian].
7. Reipolska, O. (2015). (2015). *Formuvannia bazovykh yakosteï osobystosti ditei starshoho doshkilnoho viku v DNZ [Formation of basic personality qualities of older preschool children in preschool institutions]: monohrafiia*. Kharkiv: Drukarnia Madryd [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 13.02.2025

УДК 373.2.035:316.614

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-2\(221\)-12-15](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-2(221)-12-15)

ПАСІЧНИЧЕНКО АНЖЕЛА ВАСИЛІВНА,

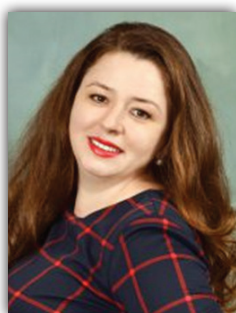
кандидатка психологічних наук, доцентка, доцентка кафедри дошкільної освіти, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, м. Полтава, Україна

Anzhela Pasichnichenko,

PhD, Associate Professor at the Department of Preschool Education, Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Poltava, Ukraine

E-mail: pasichnichenkoan@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-5500-0070>

КОВАЛЕВСЬКА НАТАЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА,

кандидатка психологічних наук, доцентка, доцентка кафедри дошкільної освіти, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, м. Полтава, Україна

Natalia Kovalevska,

PhD, Associate Professor at the Department of Preschool Education, Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Poltava, Ukraine

E-mail: kovalevska_natala@ukr.net

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-1149-4109>

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

A Досліджуються особливості соціалізації дітей дошкільного віку в умовах сучасних викликів. Охарактеризовано роль традиційних соціальних інститутів – сім'ї та освітніх закладів – на процес соціалізації. Зазначено, що сім'я є первинним осередком, де закладаються основи соціальної поведінки дитини, а дошкільні установи відіграють важливу роль у формуванні емоційної та соціальної інтеграції дітей, сприяючи їхній адаптації до ширшого соціального контексту. Окремо акцентується увага на нових тенденціях, що формуються під впливом інформаційних технологій і соціальних змін, які суттєво трансформують традиційні підходи до соціалізації дітей. Проаналізовано різні аспекти впливу медіапростору на формування соціальних орієнтирів у дітей. Особливу увагу приділено впливу кризових ситуацій, зокрема військових подій, на соціальний розвиток дошкільників.

Ключові слова: дитина дошкільного віку; соціалізація; сім'я; ровесники; інформаційне середовище

SOCIALIZATION OF PRESCHOOL CHILDREN IN THE FACE OF MODERN CHALLENGES

S This article examines the features of preschoolers' socialization in the context of the modern challenges posed by rapid social change and technological innovations. The importance of preschool age as a crucial period that lays the foundation for the formation of a child's personality and their ability to adapt to social norms and values is emphasized.

Key factors that determine the socialization process are identified, in particular, the impact of changes in the social environment that necessitate the formation of new adaptive skills in children, and the importance of parental role in upbringing. Attention is focused on modern children who actively interact with technology, significantly affecting their worldview, social orientations, and emotional development.

New trends emerging under the influence of information technology and social change are significantly transforming traditional approaches to children's socialization and changing the nature of their relationships with peers and adults.

An important place in the article is occupied by the analysis of the role of traditional social institutions, in particular the family and educational establishments, in the process of socialization of children. It is noted that preschools not only provide basic knowledge but also play an important role in forming the emotional and social integration of children, contributing to their adaptation to the broader social context. In addition, the importance of the media space, in particular television and digital media, in the formation of social orientations in children is emphasized, which can have both a positive and negative influence on their perception of reality.

Particular attention should be paid to the impact of crises, especially military events, on the emotional and social development of preschoolers. It is emphasized that evacuation, loss, and traumatic experiences can lead to serious adaptation problems, the development of anxiety disorders, and difficulties in socialization. It is noted that these factors significantly reduce children's ability to communicate effectively, cooperate with peers, and establish stable social ties in the team, complicating the process of children's integration into society.

Keywords: preschooler; socialization; family; peers; information environment

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями.

Дошкільний вік є ключовим етапом у соціалізації дитини, адже саме в цей час вона активно інтегрується в систему суспільних відносин. Формуються її соціальний досвід, моральні та етичні норми, а також стійкі форми міжособистісної взаємодії. Діти опановують різноманітні соціальні ролі, що сприяє становленню їхньої цілісної особистості.

Сучасні умови, зокрема швидкий розвиток технологій, глобалізація та зміни в соціально-економічному середовищі, суттєво впливають на процес соціалізації дітей. Одним із серйозних викликів, які виникають у цьому контексті, стали військові події, які можуть мати глибокі наслідки для психоемоційного розвитку дітей та їхньої соціальної адаптації.

Аналіз досліджень і публікацій, на які спирається автор.

Проблема соціалізації дошкільників є предметом численних досліджень у сфері психології та педагогіки як в Україні, так і за кордоном. Різноманітні аспекти соціального розвитку особистості стали предметом наукових розвідок І. Бега, Г. Беленької, Л. Бобро, Ю. Богінської, А. Богуш, Б. Братус, Л. Варяниці, О. Канарової, Л. Карнаух, О. Кононко, С. Курінної, О. Лісовець, О. Петрунько Н. Пихтіної, І. Рогальської, Ю. Семеняко, О. Шикиринської та ін. Незважаючи на значну кількість досліджень, питання впливу сучасних соціальних, культурних і технологічних змін на процес соціалізації дошкільників потребує подальшого вивчення, зокрема, щодо ролі сімейних взаємин, медіа та соціальних викликів, спричинених війною і пандемією.

Метою статті є аналіз особливостей соціалізації дітей дошкільного віку у сучасних умовах, а також визначення нових тенденцій, що формують процес соціалізації.

Викладення основного матеріалу. Соціалізація особистості – це процес і результат, у якому індивід набуває та активно застосовує соціальні ролі, цінності, установки, очікування та досвід, що властиві певній культурі чи соціальній групі. Він є наслідком виховання і здійснюється через взаємодію та спілкування з іншими людьми.

І. Рогальська підкреслює, що соціалізація особистості в дошкільному віці – це процес формування дитячої особистості через взаємодію із соціальним середовищем, який передбачає поступове залучення до системи соціальних зв'язків, активне засвоєння соціокультурного досвіду через особисте сприйняття суспільного оточення та створення уявлення про соціальний світ [9, с. 33].

Наголосимо, що соціалізація дошкільника – це багатогранний процес, що охоплює набуття дитиною соціальних навичок, норм і ролей, є важливим фактором формування його особистості та здатності до співіснування у різноманітному соціальному середовищі. Традиційно він визначається низкою ключових факторів, як-от: сімейне середовище, взаємодія з однолітками, освітні установи та культурні впливи. Кожен із них відіграє свою унікальну роль у формуванні здатності особистості адаптуватися до вимог суспільства.

Соціалізація сучасного дошкільника зазнає суттєвого впливу таких факторів, як-от: руйнування традиційних

сімейних структур і дитячих спільнот, демографічної кризи, розвитку інформатизації та віртуалізації, формування споживацьких моделей поведінки, урбанізації, соціальної нерівності, впливу масової культури та медіа. Важливими чинниками є економічні труднощі, міграційні процеси, зміни в організації дошкільної освіти тощо. Такі суттєві зміни формують нові умови для розвитку дитини, трансформуючи природу її соціальних взаємодій.

Окрім того, дослідники Г. Беленька, Л. Варяниці, Л. Волинець, Н. Гавриш, Н. Ганошенко, Т. Гурковська, С. Лупаренко та ін. звертають увагу на зміни, які призводять до втрати традиційних ознак дитинства, що впливають на процес соціалізації дітей у сучасному суспільстві. Н. Зобенько, узагальнивши результати цілої низки досліджень, виокремлює низку ознак, серед яких зникнення елементів дитячої субкультури, як-от: дитячий фольклор, традиційні ігри, або їхню заміну на атрибути підліткової чи дорослої культури, що перешкоджає дитині розвиватися у відповідності до її вікових потреб. Водночас спостерігається тенденція до домінування дорослих видів діяльності у дітей, що призводить до зникнення або недостатнього вираження традиційних дитячих занять, як-от: рухливі ігри, спілкування з однолітками або читання дитячої літератури, що негативно впливає на збереження індивідуальності. Інфраструктура для дітей втрачає свої специфічні особливості, що проявляється у зміні дитячих засобів масової інформації, іграшок, одягу та розваг, які не враховують особливості розвитку [1, с. 78].

У результаті сучасне дитинство все більше наближається до дорослого світу, що може загрожувати основам соціалізації. Як наслідок, процес соціалізації дошкільника ускладнюється, оскільки йому потрібно швидко адаптуватися до змінюваних умов і знаходити баланс між реальним і віртуальним світом, а також між особистими інтересами та соціальними вимогами.

Наголосимо, що надзвичайно важливою у процесі соціалізації є роль сім'ї, оскільки вона є першим соціальним контекстом, де дитина вивчає навички взаємодії, формує цінності та засвоює норми поведінки. Батьки передають дітям основи моральних і культурних норм, створюють позитивну емоційну атмосферу та стають прикладом для наслідування. У сім'ї діти розвивають базові соціальні навички, такі як уміння слухати та співпрацювати, а також отримують можливості для самостійного прийняття рішень. Окрім того, участь у спільних активностях розширює соціальне коло і допомагає адаптуватися до зовнішнього світу. Отже, сім'я закладає основи особистісного розвитку, визначаючи успішність подальшої соціалізації дитини.

У свою чергу, авторитарне виховання, емоційна відчуженість батьків, негативне ставлення до особистості дитини, знецінення її досягнень, суперечливі вимоги та нерозуміння її потреб формують несприятливу атмосферу в сім'ї, викликають у дитини страхи, невпевненість, тривожність, агресивність і емоційну напругу, що, у свою чергу, заважає її психічному розвитку та процесу соціалізації [6, с. 1102].

Окрім того, сучасні родини стикаються з численними труднощами, які ускладнюють цей процес. Фінансові проблеми, стрес, висока зайнятість, мобільність батьків

обмежують їхню здатність приділяти достатньо уваги розвитку дітей, підвищують рівень конфліктності у родині. Як наслідок, конфлікти в сімейному середовищі можуть призводити до емоційної нестабільності, що негативно впливає на психічний стан дітей. Часті суперечки між батьками створюють атмосферу тривоги та напруженості, змушуючи дітей відчувати невпевненість і страх, що провокує розвиток тривожних розладів, депресії або труднощів у встановленні здорових взаємин з однолітками.

Діти, які спостерігають за конфліктами, починають уважати агресію або маніпуляцію прийнятними способами вирішення проблем, що вплине на їхні соціальні навички та поведінку в майбутньому. Вони також стикаються з труднощами в регулюванні своїх емоцій, що ускладнює адаптацію до різних соціальних ситуацій і знижує їхню здатність до співпраці та спілкування. Як наслідок, емоційна нестабільність у родині має тривалі наслідки для розвитку дітей, перешкоджаючи їхньому психологічному благополуччю та соціалізації.

Наголосимо, що недостатня обізнаність батьків про вікові закономірності психічного розвитку, особливості, а відповідно до цього і неврахування їх у процесі виховання також створює серйозні перешкоди для успішної соціалізації дошкільників, формуючи у них недостатні соціальні навички, емоційні проблеми та низьку готовність до взаємодії з оточенням, що може мати далекосяжні наслідки в їхньому майбутньому.

Важливим фактором соціалізації дошкільника є інформаційне середовище, вплив якого досить суттєвий. Сучасне суспільство характеризується розвитком і різноманітністю інформаційних технологій, у якому цифровий простір став невід'ємною частиною життя дитини. Діти активно взаємодіють із різними формами медіа, як-от: телебачення, Інтернет і цифрові ігри. Інформаційні технології надають дітям доступ до великої кількості інформації, що сприяє розширенню їхнього світогляду і розвитку пізнавальних навичок. Медіа впливають на формування цінностей і норм, оскільки діти спостерігають різноманітні соціальні моделі поведінки, які можуть стати прикладом для наслідування.

Підтримуємо думку вчених, які зазначають, що для сучасних дітей використання комп'ютерних технологій стало звичним і доступним способом здобуття нових знань і вражень. Дошкільники активно взаємодіють із медіапростором, при цьому ця взаємодія має дві сторони: з однієї – медіапростір впливає на формування потреб дітей, контент і способи його споживання; з іншої – сам медіапростір визначає цінності та інтереси дитини [2, с. 105]. Як наголошують науковці, зокрема Н. Пихтіна, О. Лісовець та Л. Бобро, поступове поширення ЗМІ значно змінило ситуацію в освітньому та культурному житті суспільства, істотно вплинувши на процес соціалізації дітей дошкільного віку. Вплив інформаційного простору на розвиток дитини та формування її соціальної компетентності, що включає здатність орієнтуватися в незнайомому середовищі, адаптуватися до нових умов і вибудовувати адекватну поведінку, є вирішальним фактором у її становленні [8, с. 30].

О. Міненко, О. Близнюкова підкреслюють, що раннє залучення дітей до використання електронних пристроїв та їхня невід'ємна присутність у житті родини та суспільства в цілому призводять до виникнення нового культурно-психологічного явища – цифрового дитинства. Гаджети стають важливою частиною дитячого життя, впливають на всі аспекти діяльності дитини, змінюють форми її взаємодії з навколишнім світом, створюючи нову соціальну ситуацію розвитку [4, с. 54].

О. Петрунько зазначає, що неконтрольований медіапростір може формувати у дітей негативні особистісні риси, зокрема примітивність мови, труднощі в сприйнятті основного змісту текстів, використання стандартних візуальних образів, зниження інтересу до читання та обмежену здатність до концентрації, творчості й цілеспрямованої діяльності. Окрім того, діти можуть стати схильними до адиктивної поведінки через звичку отримувати швидке задоволення та мати проблеми з розвитком волі [7, с. 6]. У зв'язку з цим, питання забезпечення інформаційної безпеки дошкільнят у сучасних умовах є надзвичайно важливим аспектом.

Істотну роль у процесі соціалізації дітей також відіграє товариство ровесників, адже саме через взаємодію з однолітками вони розвивають соціальні навички, навчаються спілкуватися, розуміти різноманітність поглядів і почуттів, а також долати конфлікти. Дошкільні заклади стають першими осередками, де діти навчаються враховувати інтереси інших, розвивати емоційний і соціальний інтелект, а також засвоюють основи культурних і етичних норм. Тому їх роль полягає не тільки у підготовці до школи, але й у закладанні фундаменту для особистісного розвитку та соціальної інтеграції.

Однак в умовах війни та пандемії соціалізація дітей дошкільного віку зазнала значних ускладнень, порушивши звичний ритм життя. Відсутність регулярного відвідування закладів дошкільної освіти, перехід на дистанційне навчання обмежив можливості для взаємодії з однолітками та педагогами, що спричинило труднощі у розвитку важливих соціальних навичок, як-от: спілкування, співпраця та емоційна взаємодія [3, с. 152]. Тривале закриття дитячих садків та обмеження соціальних контактів негативно вплинули на здатність дітей адаптуватися до нового соціального середовища. В умовах війни, коли діти вимушені евакуюватися з небезпечних регіонів, освітній процес став ще фрагментованішим, що призвело до порушення стабільності як в освітньому процесі, так і в соціальних зв'язках дітей.

Стресові та психотравматичні ситуації значно ускладнюють процес соціалізації дітей. В умовах війни діти часто переживають страх, тривожність та емоційну вразливість, що негативно впливає на їхній розвиток і психологічний стан, може спричинити замкнутість, проблеми у спілкуванні, ізоляцію від навколишніх, агресивну поведінку, неспроможність вирішувати конфлікти та ускладнити їхню адаптацію в соціальних групах [5].

У дітей, які пережили психотравматичний вплив, можуть проявлятися різні труднощі в адаптації. Зазвичай це виражається в таких симптомах: підвищена втомлюваність, знижена активність, постійний негативний настрій,

безпричинна дратівливість, зменшення емоційної виразності, нав'язливі спогади, втрата інтересу до життя, поведінка уникання та неконтрольована агресія [6, с. 61]. Якщо травматичний досвід не буде скоригований, діти можуть зіткнутися із серйозними проблемами у соціальній, професійній та особистісній реалізації в майбутньому, оскільки пережиті травми залишають глибокий слід у їхній поведінці та світосприйнятті.

Висновки. Соціалізація дошкільника є важливим етапом його розвитку, оскільки визначає успішність адаптації до соціальних норм і навичок. В умовах сучасних технологічних змін, соціально-економічних перетворень, глобалізації, а також військових подій і пандемії цей процес стає значно

складнішим. Важливу роль у формуванні соціальних навичок і цінностей відіграють сім'я та освітні заклади. Інформаційні технології та медіа відкривають нові можливості для розвитку дітей, проте водночас ставлять перед ними нові виклики, зокрема в питаннях інформаційної безпеки та взаємодії з навколишнім світом. В умовах війни та пандемії соціалізація дітей ускладнюється, що призводить до освітніх втрат, зниження соціальних навичок і труднощів в адаптації до змін.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у вивченні впливу сучасних технологій і медіа на соціалізацію дошкільників, а також розробленні шляхів підтримки психосоціального розвитку дітей у кризових ситуаціях.

Список використаних джерел

1. Зобенько Н. Сучасний стан дитинства в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Педагогіка. Соціальна робота*. 2016. № 2. С. 77–80.
2. Канарова О., Семеняко Ю., Шикиринська О. Забезпечення інформаційної безпеки дітей дошкільного віку в умовах сучасного медіапростору. *Молодь і ринок*. 2024. № 5 (225). С. 104–109. <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.305584>
3. Косенчук О. Дошкільна освіта в Україні: нові реалії та перспективи. *Педагогічні науки*. 2022. Вип. 79. С. 151–155. <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2022.79.264675>
4. Міненко О. О., Близнюкова О. М. Дослідження особливостей користування гаджетами дітей дошкільного віку. *Наукові записки. Психологія*. 2023. № 2. С. 53–61. <https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2023-2-7>
5. Пасічніченко А. В. Арт-техніки як засіб корекції тривожності у дітей дошкільного віку. *Електронний збірник наукових праць КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти*. 2023. № 1 (53). URL: https://www.zoippo.zp.ua/pages/publications/el_gurnal/pages/vip53.html
6. Пасічніченко А. В., Ковалевська Н. В. Психологічна просвіта батьків як умова збереження психологічного здоров'я дошкільника. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 16–18 березня 2023 р.). Харків, 2023. С. 1100–1103. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d2a110fe-c916-44c8-b344-fa556f4e1a69/content>
7. Петрунько О. Сучасна дитина в медіапросторі. *Педагогічна газета*. 2009. № 7. С. 6.
8. Пихтіна Н. П., Лісовець О. В., Бобро Л. В. Особливості впливу засобів масової інформації на соціалізацію дошкільників. *Наукові записки. Психолого-педагогічні науки*. 2022. № 4. С. 24–32. <https://doi.org/10.31654/2663-4902-2022-PP-4-24-32>
9. Рогальська І. П. Теоретико-методичні засади соціалізації особистості у дошкільному дитинстві : автореф. ... д-ра пед наук : 13.00.05 / Луганський національний університет імені Т. Шевченка. Луганськ, 2009. 43 с.
10. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту : навч.-метод. посіб. Київ : Агентство «Україна», 2015. 424 с.

References

1. Zobenko, N. (2016). Suchasnyi stan dytynstva v Ukraini [The current state of childhood in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Pedagogika. Sotsialna robota [Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Pedagogy. Social Work]*, 2, 77-80 [in Ukrainian].
2. Kanarova, O., Semeniako, Yu., & Shykyrynska, O. (2024). Zabezpechennia informatsiinoi bezpeky ditei doshkilnoho viku v umovakh suchasnoho mediaprostoru [Ensuring information security of preschool children in the modern media space]. *Molod i rynek [Youth and the market]*, 5 (225), 104-109. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.305584> [in Ukrainian].
3. Kosenchuk, O. (2022). Doshkilna osvita v Ukraini: novi realii ta perspektyvy [Preschool education in Ukraine: new realities and prospects]. *Pedahohichni nauky [Pedagogical Sciences]*, 79, 151-155 [in Ukrainian].
4. Minenko, O. O., & Blyzniukova, O. M. (2023). Doslidzhennia osoblyvosti korystuvannia hadzhetamy ditei doshkilnoho viku [Research on the characteristics of gadget use by preschool children]. *Naukovi zapysky. Psykholohiia [Scientific notes. Psychology]*, 2, 53-61 [in Ukrainian].
5. Pasichnichenko, A. V. (2023). Art-tekhnyky yak zasib korektsii tryvozhnosti u ditei doshkilnoho viku [Art techniques as a means of correcting anxiety in preschool children]. *Elektronnyi zbirnyk naukovykh prats KZ «Zaporizkyi oblasnyi instytut pisladyplomnoi pedahohichnoi osvity [Electronic collection of scientific works of the Scientific Research Center "Zaporizhzhia Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education"]*, 1 (53) [in Ukrainian].
6. Pasichnichenko, A. V., & Kovalevska, N. V. (2023). Psykholohichna prosvita batkiv yak umova zberezhenia psykholohichnoho zdorov'ia doshkilnyka [Psychological education of parents as a condition for maintaining the psychological health of a preschooler]. In *Psykhologo-pedahohichni problemy vyshchoi i serednoi osvity v umovakh suchasnykh vykykiv: teoriia i praktyka [Psychological and pedagogical problems of higher and secondary education in the face of modern challenges: theory and practice]: materialy VII Mizhn. nauk.-prakt. konf. (pp. 1100-1103). Kharkiv [in Ukrainian]*.
7. Petrunko, O. (2009). Suchasna dytyna v mediaprostori [Modern child in the media space]. *Pedahohichna hazeta [Pedagogical newspaper]*, 7, 6 [in Ukrainian].
8. Pykhtina, N. P., Lisovets, O. V., & Bobro, L. V. (2022). Osoblyvosti vplyvu zasobiv masovoi informatsii na sotsializatsiiu doshkilnykiv [Peculiarities of the influence of mass media on the socialization of preschoolers]. *Naukovi zapysky. Psykholoho-pedahohichni nauky [Scientific notes. Psychological and pedagogical sciences]*, 4, 24-32 [in Ukrainian].
9. Rohalska, I. P. (2009). *Teoretyko-metodychni zasady sotsializatsii osobystosti u doshkilnomu dytynstvi [Theoretical and methodological principles of personality socialization in preschool childhood]*. (Extended abstract of D diss.). Luhansk [in Ukrainian].
10. *Sotsialno-pedahohichna ta psykholohichna dopomoha sim'iam z ditmy v period viiskovoho konfliktu [Socio-pedagogical and psychological assistance to families with children during the military conflict]: navch.-metod. posib. (2015). Kyiv: Ahentstvo «Ukraina» [in Ukrainian]*.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 10.01.2025

УДК 378:373.2.011.3-051].016:003-028.31

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-2\(221\)-16-20](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-2(221)-16-20)

КОНДРАТЕЦЬ ІННА ВІКТОРІВНА,

кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри дошкільної освіти,
Київський столичний університет
імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна

Inna Kondratets,

Candidate of Pedagogical Sciences Associate Professor, Department of Preschool Education,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,
Kyiv, Ukraine

E-mail: i.kondratets@kubg.edu.ua

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-7816-0766>

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ У СТВОРЕННІ ЛІТЕРАТУРОЦЕНТРОВАНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ

A Присвячено проблемі психолого-педагогічного супроводу майбутніх вихователів щодо створення літературоцентрованого середовища для дітей раннього віку. Окреслено важливість закладання основ читацького інтересу в дітей, починаючи вже з раннього віку.

Проаналізовано низку наукових розвідок і публікацій у контексті чотирьох векторів:

- 1) формування інтересу дітей раннього віку до книги та художнього слова;
- 2) пріоритетність чуттєвого відкриття літератури як виду мистецтва;
- 3) проблема створення літературоцентрованого середовища для дітей раннього віку;
- 4) психолого-педагогічний супровід майбутніх вихователів із означеного напрямку.

Визначено конструктивні засоби (форми, методи й прийоми), які пройшли апробацію та є дієвими для майбутніх вихователів у створенні літературоцентрованого середовища для дітей раннього віку.

Ключові слова: майбутні вихователі; психолого-педагогічний супровід; діти раннього віку; літературоцентроване середовище; книжки; інтерес до читання; функції літератури

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL SUPPORT FOR FUTURE EDUCATORS IN CREATING A LITERATURE-CENTERED ENVIRONMENT FOR YOUNG CHILDREN

S This article focuses on the problem of psychological and pedagogical support for future educators, namely, in creating a literature-centered environment for early childhood children. The importance of laying the foundations of reading interest in children, starting from an early age, and the obstacles and difficulties associated with this are outlined - the low level of general and reading culture of adults themselves, the priority of material aspects, the competition of books with computer games, cartoons, outdoor games and other types of activities; the lack of a tradition of family readings, the integrative approach of teachers in using literary texts for various types of activities with preschool children.

Many scientific investigations and publications have been analyzed in the context of the following four vectors:

- 1) developing early childhood children's interest in books and artistic writing;
- 2) priority should be given to the sensory discovery of literature as a form of art;
- 3) the problem of creating a literature-centered environment for early childhood children;
- 4) providing future educators with psychological and pedagogical support in the specified direction.

The conditions for implementing psychological and pedagogical support of future educators in creating a literary-centered environment for early childhood education are characterized: the love of higher education students themselves for books and the reading process; planning reading as a ritual; systematic use of the artistic word in interaction with early childhood education; adherence to the consonance of spaces: objects in the book/environment; literary environment in a preschool educational institution / at home; emotional contact: adult-child-workbook. Constructive means (forms, methods, and techniques) that have been tested and are effective for future educators in creating a literary-centered environment for early childhood education are identified, in particular, a reading diary, "continued reading", role-playing sketches, workshops, etc.

Keywords: future educators; psychological and pedagogical support; early childhood; literature-centered environment; books; interest in reading; functions of literature

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями.

Важливим складником життєдіяльності особистості є мистецтво, зокрема, художня література, яка здатна збагачувати враженнями й почуттями, дарувати ресурс і забезпечувати гармонію буття. Очевидно, що виховання потреби дітей у книжці перестало бути лише освітянською проблемою, а й пріоритетним цілевизначенням розвитку культурного суспільства. Втрата інтересу до читання й слухання художніх текстів пов'язана із низкою серйозних причин (невисокий рівень загальної й читацької культури самих дорослих, пріоритетність матеріальних аспектів, конкуренція книжки з комп'ютерними іграми, мультфільмами, рухливими іграми та іншими видами діяльності; відсутність традиції родинних читань, інтеграційний підхід педагогів у використанні художніх текстів для різних видів активностей із дітьми дошкільного віку) і веде до зниження рівня освіченості, культури, послаблення духовних зв'язків між дорослими й дітьми [6].

Отже, розв'язання проблеми вбачаємо в літературному та педагогічному просвітництві майбутніх вихователів.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Окреслена тема складається з чотирьох векторів:

- 1) формування інтересу дітей раннього віку до книги та художнього слова;
- 2) пріоритетність чуттєвого відкриття літератури як виду мистецтва;
- 3) проблема створення літературоцентрованого середовища для дітей раннього віку;
- 4) психолого-педагогічний супровід майбутніх вихователів з означеного напрямку.

Очевидно, що вектори між собою поєднані й лише в низці наукових розвідок досліджуються маргінально.

Питання *підтримки мотивації до книги й процесу читання* в дітей дошкільного віку висвітлювалось нами разом з Н. Гавриш на сторінках журналу «Дошкільне виховання»: зокрема, підкреслювали, що «знецінення книжки вже позначилось на кількох поколіннях. Тому сучасних малюків усе частіше виховують дорослі, які не знають віршів і казок, не знайомі з фольклором – віковою мудрістю народу, не орієнтуються в сучасному колі дитячого читання» та окреслили засоби, які спрямовували би фокус уваги на літературу – літературні клуби для батьків і дітей; ритмічні тексти в супроводі простих рухів; пізнавальні розмови тощо [2].

Детальну характеристику поняття «художнє слово» знаходимо в монографії «Виховання дітей раннього віку в закладах дошкільної освіти різних типів»: «під художнім словом ми розуміємо широку жанрову палітру літературних і фольклорних творів, що акумулюють у собі надзвичайні виховні й розвивальні можливості мистецтва, обумовлені специфікою засобів утілення в ньому художнього образу як спресованої типовості узагальнених життєвих явищ, створення художньої моделі реального світу». Нам суголосні позиції авторок монографії: «Художнє слово не просто збагачує життя малюків із перших кроків життя цінною інформацією, воно задає йому ритм, смак, задоволення; тому організацією життєдіяльності дітей раннього віку передбачено обов'язковий супровід художнім словом кожного важливого моменту дня», «Поступово малюки привчаються уважно слухати доступні за

віком художні тексти, відповідати на елементарні запитання за змістом, супроводжуючи процес розглядання ілюстрацій у книжках, альбомах, інших видах візуалізації окремими словами, фразами, рухами. Регулярні повтори знайомих текстів, що є характерним і навіть бажаним для раннього віку, сприяють тому, що малюк починає додавати за дорослим окремі слова, пісеньки з текстів, супроводжуючи їх виразними жестами» [1, с. 17, 19].

Значущість художнього слова в розвитку дитини раннього віку підкреслює і Н. Дзюбишина-Мельник: «Фольклор та художня література – основні рушії в естетизації образного мислення, у перетворенні його на художньо-образне»; а «образи дитячих творів досить легко стають власним набутом дитини», діти «паралельно з розмовно-побутовою мовою користуються художньою (звичайно, у доступних їм межах), особливо виразно ті діти, що виховуються у контексті фольклору, а згодом – художньо вартісної літератури», «у цей відтинок життя ігровий момент постійно домінує, а гра починається з перевтілення у персонажів пісенок, забавлянок, казок. Одночасно дитина переймає і їхню мову – мову фольклору, літературного твору. Складається мовний код гри – основна сфера художньо-естетичного спілкування, сфера використання художнього стилю» [3, с. 1].

Важливим моментом у процесі ознайомлення дітей раннього віку з літературою а priori є *чуттєвий фактор*. Його мають ураховувати як батьки вихованців, так і майбутні вихователі – на це звертає увагу О. Половіна: «Більшість батьків уважають, що гарантією успіху є інтелект. Це спричинило справжнісінький бум запитів на замовлення освітніх послуг щодо раннього інтелектуального розвитку дитини. Батьки прагнуть із пелюшок навчити дитину читати, писати, володіти іноземною мовою, оскільки вважають, що так закладуть основу її подальшого успішного розвитку. Проте у гонитві за інтелектуальними здобутками дитини вони нехтують емоційним складником власних із нею взаємин. Відтак не отримують від дітей очікуваних розуміння, підтримки, співчуття, турботи, щирої любові...» [11, с. 23].

Підтримуємо позицію, висловлену Ф. Нембріні в книзі «Від тата до сина»: «Пізнавальний процес відбувається тільки в рамках афективного ставлення. У житті ми вчимося тільки тому, що якимось чином вже любимо. Без любові немає виховання» [9, с. 162]. Додамо лише, що означені дитячі афекти / катарсиси (емоції, почуття, враження) мають бути відрефлексовані разом із дорослим, адже щоби майбутні вихователі були готові до вирішення професійних задач і сучасних викликів, вони мають навчитися спочатку розуміти себе, аналізувати, оцінювати й регулювати свої дії, висловлювати власне ставлення до подій і довкілля, розвивати свою картину світу [7, с. 68].

Тема літературо-спрямованого середовища не є популярною в науково-методичних розвідках, тож визначимо лише декілька джерел. У програмі «Дитина» є підрозділ «Літературне образотворення», у якому запропоновано окрему рубрику «Літературний простір», яка розкриває особливості створення відповідного середовища й активностей дітей у ньому.

Окреслимо ті, що стосуються загальних позицій і зокрема раннього віку:

1) розвивальне середовище стане дієвим і дитиноцентрованим за умови низки принципів: єдності всіх компонентів середовища; ампліфікації; вікової періодизації та чутливості; динамічності; індивідуалізації; елективності; системності; послідовності й наступності;

2) назва осередку, пов'язаного з літературою та книжками, – «Бібліотека» (автори освітньої програми навмисно уникають традиційних і звичних для практиків назв «куточок книги» чи «осередок книги» з метою формування в дітей з раннього віку уявлення про бібліотеку як осередок, в якому є багато книг, журналів);

3) наповнення осередку «Бібліотека» для дітей раннього віку: різні види книжок (книжка-картонка, книжка-театр, інтерактивні книжки, розкладанки, віммельбух тощо), журнали, літературні настільні ігри, теки з ілюстраціями тощо [4].

У контексті нашого дослідження викликає інтерес книжка «Як виховати читача» П. Пол, М. Руссо, в якій даються корисні рекомендації батькам немовлят, дошкільників і школярів щодо дієвих шляхів прищеплення любові до читання, відповіді на поширені запитання та розвінчування міфів.

Визначимо декілька порад, що стосуються саме оточення дитини різними книжками:

– «Малюють обожнюють розглядати ілюстрації, і їхній світогляд значно розшириться, якщо на журнальних столиках у кімнатах, держатимуть спокливі книжки із захопливими знімками природи, творами мистецтва, коміксами, пейзажами й фотозвітами з мандрів» [10, с. 43];

– «Знайдена на столі у вітальні велика яскраво ілюстрована інформативна книжка на зразок «Як це влаштовано», може стати нездоланною спокусою для дітей будь-якого віку» [там само];

– «Залиште стосики журналів і м'яких книжок у ванній кімнаті чи там, де вони привернуть погляд малих читачів» [там само];

– «Якщо в кімнаті є вільне місце, дозвольте дитині зібрати власну колекцію книжок і зберігати її в себе. За можливості нехай у неї буде своя шафа чи невелика полиця на підлозі» [там само].

Зрозуміло, що означені поради (за певною модифікацією) стануть у нагоді й вихователям закладів дошкільної освіти.

Розкриваючи четвертий вектор теми статті, відзначимо потужний внесок Т. Качак у розв'язанні проблеми психолого-педагогічного супроводу майбутніх фахівців. Відзначимо ефективні засоби для студентів, запропоновані науковицею – форми взаємодії: оксфордська дискусія, проекти, відеопрезентації тощо; творчі завдання для самостійної роботи: «Записати від бабусь і дідусів колискові пісні, легенди перекази та інші зразки дитячого фольклору й оформити книжечку „Фольклор моєї родини“»; «Виготовити лепбук „Казка“»; «Підготувати повідомлення на тему „Казка народна і казка літературна: спільні та відмінні риси“»; «Написати відгук на книгу Олени Пчілки для дітей „Давня хатка“»; «Підготувати 4 анотації до сучасних дитячих книжок»; «Опрацювати критерії для аналізу дитячої книжки»; «Підготувати буктрейлер чи відеопрезентацію однієї із сучасних українських книг для дітей»; «Складіть список текстів українських і зарубіжних письменників для читання дітям»; «Підготувати проєкт „Нові форми і методи промоції дитячої книжки і читання“»;

«Дати визначення поняттям: „дитяча література“, „дитячий фольклор“, „пісенний фольклор“, „колискові пісні“, „малі фольклорні жанри“, „казка“, „оповідання“» [5, с. 7–9].

Свої варіанти практичних і самостійних робіт для студентів у дискурсі дитячої літератури пропонує Л. Маляр, акцентуючи увагу на підготовку майбутнього фахівця до ефективного використання художньої літератури як важливого засобу формування світоглядних позицій сучасної дитини; моделювання, створення та підтримку безпечного, ергономічного, інклюзивного освітнього середовища для дітей з урахуванням принципів дитиноцентризму, здоров'язбереження, особистісно зорієнтованого підходу, суб'єкт-суб'єктної взаємодії та усвідомлення психологічних особливостей сприймання художнього тексту дітьми різного віку; розуміння соціального контексту художніх творів [8].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз науково-методичних праць і матеріалів показав, що наразі залишається недослідженим питання рівня компетентності та уявлення майбутніх вихователів щодо особливостей створення розвивально-ігрового простору для дітей раннього віку, в якому належна увага спрямовувалась би на книжки і літературу, на художнє слово як засіб дієвого використання в мовленні малих форм фольклору.

Мета статті полягає в окресленні ефективних засобів психолого-педагогічного супроводу майбутніх вихователів у створенні літературоцентрованого середовища для дітей раннього віку.

Викладення основного матеріалу. Викладацький досвід і практична реалізація дослідження з озвученої проблеми дозволяє окреслити певні умови для здійснення психолого-педагогічного супроводу майбутніх вихователів у створенні літературоцентрованого середовища для дітей раннього віку:

1) залюбленість самих здобувачів вищої освіти в книжку і процес читання;

2) систематичне використання художнього слова у взаємодії з дітьми раннього віку;

3) планування читання дітям як ритуалу;

4) дотримання суголосся просторів: об'єкти в книжці / оточення; літературне середовище в ЗДО / вдома;

5) забезпечення емоційного контакту: дорослий-дитина-твір-книжка.

Розкриємо кожну умову ретельніше в контексті конкретних засобів у взаємодії зі студентами.

З метою підвищення широго інтересу майбутніх вихователів до читання, реалізації умови «залюбленість самих здобувачів вищої освіти в книжку і процес читання», на заняттях з навчальної дисципліни «Дитяча література та розвиток мовлення дітей дошкільного віку» систематично використовувалися форми, методи й прийоми взаємодії зі здобувачами вищої освіти:

– методи й прийоми: «щоденник читацьких вражень»; «клуб читацьких відкриттів», «скринька запитань», «мозковий штурм: шляхи створення літературоцентрованого середовища» тощо;

– рефлексійні вправи: «Яка я книга?», «Який Ви тип читача/читачки?», «Особистісні кейси й книжка», «Книжки мого життя», «Якби я був / була казкою, то якою?», «Мої літературні смаки», «Мої відчуття від книжки», «Якби я був / була дитячим письменником / письменницею, то...» тощо;

– артпрактики: «Основні сенси дитячої книги» (прийоми бібліотерапії), «Звуки моїх вражень від твору» (прийоми музичної терапії), «Колективна казка про скарби літературного середовища» (МАК) тощо;

– інтерактивні форми взаємодії – гра «SWOT-аналіз: як реалізується кожна функція літератури для дітей», дебати «Дитяча література спроможна обдаровувати?», дискусія «Яка роль народної казки у вихованні сучасної дитини?», квест «Літературні слідопити»; моделювання 3 D «Осередок Бібліотека в групі раннього віку» тощо;

– завдання для самостійної роботи: «Педагогічне порфто-ліо: літературоцентроване середовище», а саме накопичення матеріалів за теками: «Методичний дайджест» (тематичні статті науковців); «Методичний кейс» (пам'ятки, рекомендації); «Методична лабораторія (створення ментальних мап, фреймів, авторських ігор і вправ); «Методичний кінозал» (відео з виступами фахівців, мультфільми за сюжетами літературних творів); «Педагогічна скарбничка» (художні твори);

– модульні контрольні роботи: «Створення буктрейлера до дитячої книжки одного із сучасних українських письменників», «Організація мінітеатру: інсценування літературного твору», «Літературний проєкт у закладі дошкільної освіти», «Інтерактивна пам'ятка для батьків «Розвінчуємо міфи щодо ролі книжки в житті сучасної людини» тощо.

Означені форми, методи й прийоми сприяли тому, що в більшості студентів сформувалася стійка мотивація до читання, прагнення ділитися прочитаним і дізнаватися про літературні новинки, відкривати для себе світи українських письменників, вчити напам'ять і декламувати віршовані тексти тощо.

De facto, реалізація першої умови забезпечувала підґрунтя для здійснення другої: знаючи напам'ять безліч забавлянок, утішок, чукикалок, дитячих пісеньок, коліскових, майбутні вихователі легко могли використовувати їх для різних ситуацій в освітньому процесі: під час гігієнічних процедур, як заохочення / запрошення до певних видів діяльності, як супровід освітніх форм взаємодії з дітьми та фрагментів життєдіяльності. Адже, науковцями доведено, що ритм віршованих текстів для малят відповідає внутрішнім темпоритмам дитини, а художнє слово, промовлене напам'ять, має особливу емоційну енергетику та магію.

Зрозуміло, що для формування читацької культури дітей раннього віку необхідне художнє слово, яке й проговорюється в звичайній діяльності / спілкуванні, так і те, що читається – і це *особливий процес*, який потребує ретельної підготовки й урахування деяких нюансів, пов'язаних із психологією сприймання малюків.

Майбутні вихователі мають знати:

1) сучасним дітям, представникам покоління «Альфа», притаманне так зване «кліпове мислення», іншими словами, наочно-образне мислення, тож читання художнього тексту обов'язково супроводжується показом ілюстрацій чи іграшок, або інсценізацією сюжету твору;

2) діти дошкільного віку люблять будь-які ритуали, пов'язані із взаємодією з дорослим: тож доцільно підсилити ритуал читання книжки певною атрибутикою: віршованою закличкою, музичним сигналом до збору, світловим

вирішенням, окремим місцем для читання, скажімо, на овальному чи круглому килимку або на особистісних подушках тощо.

Четверта умова «дотримання суголосся просторів: об'єкти в книжці / оточенні; літературне середовище в ЗДО / вдома» дуже важлива. Діти раннього віку самі підказують це дорослим: коли читаєш у творі про м'ячик, вони пальчиком вказують на м'яч у кімнаті; про лампочку – очима шукають знайомий об'єкт поруч. Тобто, їм необхідно встановлювати такі зв'язки, підсвідомо формуючи пазли своєї картини світу. Зрозуміло, що допомога батьків у педагогічному супроводі розвитку дитини – непереоціненна, тож вихователі діляться своїми професійними секретами з формування відповідних умінь і навичок у дітей, надають рекомендації стосовно створення розвивального простору, зокрема, й літературного (в ідеалі – дії батьків мають віддзеркалювати дії вихователів, це особливо потрібно й корисно для дітей раннього віку).

Квінтесенцією всіх перерахованих педагогічних умов для здійснення психолого-педагогічного супроводу майбутніх вихователів у створенні літературоцентрованого середовища для дітей раннього віку є п'ята умова «забезпечення емоційного контакту: дорослий-дитина-твір-книжка», позаяк вона є джерелом для кожної з умов й одночасно певним продуктом, результатом усіх дій майбутнього фахівця. Перефразовуючи відомий вислів «лише творчий педагог може виховати творчого вихованця», можна стверджувати: лише захоплений літературою і читанням педагог може прищепити дітям почуття любові та інтересу до книжки; лише уважний дорослий читач може розвинути звичку спостережливості й пієтетного ставлення до літературного тексту; лише залюблений у художнє слово дорослий, може подарувати дітям радість промовляння віршованих текстів; лише емоційне ставлення дорослого до літератури, книжок, художніх творів, конкретних сюжетів і персонажів, рефлексія власних почуттів і вражень, переживань героїв творів може сформувати аналогічну навичку у вихованців.

Тож, майбутні вихователі мають слідувати сквородинському принципу «живи, як учиш» і пам'ятати, що «Сьогодні художня книга – це не тільки джерело знань, а й спосіб комунікації дитини зі світом, засіб самопізнання та шлях до самореалізації. У книзі дитина знаходить відповіді на запитання, які її хвилюють, а також уявою переноситься у казковий і фантастичний світ, емоційно переживає пригоди головних героїв, а осмислюючи прочитане, глибше пізнає себе, розвиває свій творчий потенціал. Самостійне дитяче читання, розвиток якого на початковому етапі освітнього процесу базовий і найважливіший, сформовані читацькі інтереси – запорука реалізації пізнавальних потреб, підвищення інтелектуального рівня, збагачення духовного світу дитини. І найголовніше – любов до книги і читання розкривають дитині шлях до самоосвіти протягом цілого життя (питання, яке набуває особливої актуальності у сучасному освітньому просторі України)» [5, с. 47].

Результати дослідження. Дотримання вищезазначених умов та урахування відповідних засобів дозволило досягти ефективних результатів у дослідженні:

– майбутні вихователі сформували в собі стійкий інтерес і любов до читання, мотивацію бути літературно компетентними фахівцями;

– усвідомили значущість поінформованості щодо завдань змісту й результатів формування відповідної компетентності в дітей дошкільного віку, сучасної книжкової продукції для дітей, розуміння психологічних особливостей сприймання художнього тексту дітьми різного віку, знання біографії та основних характеристик творчості як дитячих письменників, так письменників, твори яких увійшли до кола дитячого читання;

– отримали чітку картину планування й алгоритми організації літературоцентрованого середовища в групах раннього віку закладів дошкільної освіти з урахування принципів дитиноцентризму, особистісно зорієнтованого підходу, суб'єкт-суб'єктного партнерства, рефлексійного підходу до взаємодії з художнім текстом;

– сформували педагогічну скарбничку з методами і прийомами відповідних технологій взаємодії з художнім текстом, інноваційними формами ознайомлення дітей дошкільного віку з літературними творами.

Висновки дослідження. Дитяча література є мистецько-естетичним, культурно-історичним, соціальним, педагогічно-просвітницьким явищем, що охоплює фольклорні та письменницькі твори різних епох, жанрів і напрямів. Як естетичний, загальнокультурний і педагогічно-просвітницький феномен здатна впливати на формування світогляду людини, сприяти процесам самопізнання, самоаналізу й самооцінювання через проведення аналогій із образами і ситуаціями; дарує естетичне задоволення й

збагачує емоційну й мовленнєву скарбничку особистості. Дитяча книга ґрунтується на стику мистецтва, психології та педагогіки, вона відповідає рівневі знань і уявлень сучасної дитини, її психологічному розвитку та віковим особливостям дітей.

Означені сенси й функції літератури для дітей мають бути близькими, зрозумілими й відрефлексованими майбутніми вихователями. Лише тоді, за умов залюбленості самих здобувачів вищої освіти в книжку і процес читання; систематичного використання художнього слова у взаємодії з дітьми раннього віку; планування читання дітям як ритуалу; дотримання суголосся просторів: об'єкти в книжці / оточенні; літературне середовище в ЗДО / вдома; забезпечення емоційного контакту: дорослий-дитина-твір-книжка можливе створення дієвого, екологічного літературоцентрованого середовища для дітей раннього віку.

Перспективи подальших розвідок. Проведене дослідження, звісно, не вичерпує всіх питань психолого-педагогічного супроводу майбутніх вихователів у площині літературного образотворення в закладах дошкільної освіти та відкриває перспективу для вивчення особливостей взаємодії педагога з іншими учасниками освітнього процесу – батьками, вихователями зображувальної діяльності, музичними керівниками тощо; глибшого вивчення змістово-організаційних умов для створення літературоцентрованого середовища для дітей молодшого і старшого дошкільного віку.

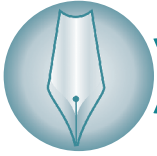
Список використаних джерел

1. Виховання дітей раннього віку в закладах дошкільної освіти різних типів : монографія / за наук. ред. Н. В. Гавриш. Кропивницький : ІМЕКС-ЛТД, 2021. 226 с.
2. Гавриш Н., Кондратець І. Дитина і книжка: новий формат взаємодії з дітьми. *Дошкільне виховання*. 2022. № 1. С. 6–10.
3. Дзюбишина-Мельник Н. Художнє слово в устах дитини. URL: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine48-49-31.pdf>
4. Дитина: Освітня програма розвитку дітей від двох до семи років / наук. ред.: Г. В. Беленька, М. А. Машовець ; Київ. у-нт ім. Б. Грінченка. Київ : Київ. у-нт ім. Б. Грінченка, 2020. 440 с.
5. Качак Т. Дитяча література та методика навчання літературного читання : методичні рекомендації. Івано-Франківськ, 2020. 62 с.
6. Кондратець І. В. Психолого-педагогічні умови формування основ читацького інтересу та прийняття художніх творів у дітей раннього віку. *Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2023. № 1 (92). С. 49–54.
7. Кондратець І. Рефлексійна культура як необхідна компонента професійної підготовки сучасних фахівців дошкільної освіти. *Актуальні проблеми дошкільної та спеціальної освіти*: матеріали IV Міжнародних педагогічних читань пам'яті професора Т.І. Поніманської. Рівне : Вид-ць О. Зень, 2021. С. 67–69.
8. Малиар Л. В. Дитяча література : методичні рекомендації до практичних занять і самостійної роботи. Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2022. 30 с.
9. Нембрині Ф. Від тата до сина. Розмови про ризиковану справу виховання. Київ : ДУХ і ЛІТЕРА, 2024. 232 с.
10. Пол П., Руссо М. Як виховати читача / пер. з англ. О. Стукала. Київ : ArtHuss, 2020. 264 с.
11. Половина О. Ранній розвиток дитини: потреба соціуму чи батьківські амбіції? *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2018. № 10. С. 23–30.

References

1. Havrysh, N. V. (Ed.). (2021). *Vykhovannia ditei rannoho viku v zakladakh doshkilnoi osvity riznykh typiv [Raising young children in preschool institutions of various types]: monohrafiia*. Kropyvnytskyi: IMEKS-LTD [in Ukrainian].
2. Havrysh, N., & Kondratets, I. (2022). *Dytyna i knyzhka: novyi format vzaiemodii z ditmy [Child and book: a new format of interaction with children]. Doshkilne vykhovannia [Preschool education]*, 1, 6-10 [in Ukrainian].
3. Dziubyshyna-Melnyk, N. *Khudozhnie slovo v ustakh dytyny [A word of art in the mouth of a child]*. Retrieved from <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine48-49-31.pdf> [in Ukrainian].
4. Bielenka, H. V., & Mashovets, M. A. (Eds.). (2020). *Dytyna: Osvitnia prohrama rozvytku ditei vid dvokh do semy rokiv [Child: Educational program for the development of children from two to seven years old]*. Kyiv: Kyiv. u-n-t im. B. Hrinchenka [in Ukrainian].
5. Kachak, T. (2020). *Dytiacha literatura ta metodyka navchannia literaturnoho chytannia [Children's literature and methods of teaching literary reading]: metodychni rekomendatsii*. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
6. Kondratets, I. V. (2023). *Psykhologo-pedahohichni umovy formuvannia osnov chytatskoho interesu ta pryniattia khudozhnikh tvoriv u ditei rannoho viku [Psychological and pedagogical conditions for the formation of the foundations of reading interest and acceptance of works of art in young children]. Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy [Pedagogical Sciences: Realities and Prospects]*, 1 (92), 49-54 [in Ukrainian].
7. Kondratets, I. (2021). *Refleksiina kultura yak neobkhidna komponenta profesiinoi pidhotovky suchasnykh fakhivtsiv doshkilnoi osvity [Reflective culture as a necessary component of professional training of modern preschool education specialists]*. In *Aktualni problemy doshkilnoi ta spetsialnoi osvity [Current issues in preschool and special education]: materialy IV Mizhnarodnykh pedahohichnykh chytan pamiati profesora T. I. Ponimanskoi* (pp. 67-69). Rivne: Vydavets O. Zen [in Ukrainian].
8. Maliar, L. V. (2022). *Dytiacha literatura [Children's literature]: metodychni rekomendatsii do praktychnykh zaniat i samostiinoi roboty*. Uzhhorod: DVNZ «UzhNU» [in Ukrainian].
9. Nembrini, F. (2024). *Vid tata do syna. Rozmovy pro ryzikovanu spravu vykhovannia [From father to son. Conversations about the risky business of parenting]*. Kyiv: DUKh i LITERA [in Ukrainian].
10. Pol, P., & Russo, M. (2020). *Yak vykhovaty chytacha [How to raise a reader]*. Kyiv: ArtHuss [in Ukrainian].
11. Polovina, O. (2018). *Rannii rozvytok dytyny: potreba sotsiumu chy batkivski ambitsii? [Early child development: a societal need or parental ambitions?]. Vyhovatel-metodyst doshkilnoho zakladu [Preschool teacher-methodologist]*, 10, 23-30 [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 27.01.2025

УДК 373.2.091.39:004

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-2\(221\)-21-26](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-2(221)-21-26)

ВАШАК ОКСАНА ОЛЕКСІЇВНА,

кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри дошкільної освіти,
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка, м. Полтава, Україна

Oksana Vashak,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Preschool Education,
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University,
Poltava, Ukraine

E-mail: vashak1971.ua@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0006-5079-6555>

ПАВЛЕНКО ОЛЕКСАНДР СЕРГІЙОВИЧ,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта,
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка, м. Полтава, Україна

Oleksandr Pavlenko,

Postgraduate Student in specialty 012 Preschool Education,
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University,
Poltava, Ukraine

E-mail: pavlenko.sasha@ukr.net

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0001-2243-3558>

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

А Публікація висвітлює важливу роль інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі. Головна увага концентрується на галузі дошкільної освіти. На підставі аналізу наукових праць визначено базові поняття дослідження: «цифровізація», «цифровізація освітнього процесу». Здійснено характеристику організаційних і педагогічних умов цифровізації освітнього процесу у закладах дошкільної освіти.

Мета статті полягає у вивченні форм і методів цифровізації освітнього процесу як головної педагогічної умови у роботі з дітьми старшого дошкільного віку та визначенні перспективи розвитку цієї проблеми.

Зосереджено увагу на тому, що реформи української освіти потребують висококваліфікованих педагогів у галузі дошкільної освіти. Тому на сучасному етапі головне завдання полягає у формуванні високого рівня інформаційно-комунікаційної компетентності вихователів.

Представлена класифікація комп'ютерних ігор, які можна використовувати педагогами в освітньому процесі закладів дошкільної освіти: динамічні, рольові, творчі, навчальні ігри, які сприятимуть розвитку логічного мислення та інтелектуальних здібностей дітей дошкільного віку.

Розкрито практичний досвід педагогів щодо цифровізації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти, що уможливило висвітлення конкретних форм і методів роботи вихователів, а також практичного використання цифрового контенту під час реалізації різних видів діяльності з дітьми.

Акцентується увага на тому, що вихователі повинні чітко дотримуватися безпекових, гігієнічних вимог, а також правил ергономіки для кожної вікової групи. Наголошено на важливості створення безпечного цифрового освітнього середовища для дошкільників і педагогів як важливого фактору в сучасних умовах воєнного стану. Підкреслено, що через упровадження дистанційного навчання в закладах дошкільної освіти, актуальним постало питання цифровізації освіти.

Розкрито фактори ризику цифрових технологій, а також впливу на безпеку та стан дитячого організму, зокрема Всесвітньою організацією ЮНЕСКО, яка розглядає ці ризики у різних контекстах.

На підставі аналізу наукових праць, визначено головні чинники, які не дозволили б цифровим технологіям негативно впливати на розвиток дітей дошкільного віку.

Ключові слова: цифровізація; інформаційно-комунікаційна компетентність вихователів; форми та методи роботи з використанням інформаційно-комунікаційних технологій; комп'ютерні ігри; педагогічні умови; діти дошкільного віку

**PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE DIGITALIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS
IN PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS**

S This publication highlights the critical role of information and communication technologies (ICT) in the educational process, with a primary focus on preschool education. Based on an analysis of the scientific literature, the fundamental concepts of the study — “digitalization” and “digitalization of the educational process” — have been defined. The organizational and pedagogical conditions for digitalizing the educational process in preschool institutions were also characterized.

The purpose of this article is to study the forms and methods of digitalizing the educational process as a primary pedagogical condition for working with older preschool children and to identify the prospects for further development of this issue.

Attention must be drawn to the fact that reforms in Ukrainian education require highly qualified educators in preschool education. Therefore, at the current stage, the primary task is to develop high-level ICT competence among preschool educators.

A classification of computer games that educators can utilize in the educational process of preschool institutions is presented, including dynamic, role-playing, creative, and educational games that foster the development of logical thinking and intellectual abilities in preschool children.

The practical experience of educators in digitalizing the educational process in preschool institutions is determined, highlighting specific forms and methods of educators' work and the practical use of digital content during various activities with children.

This article emphasizes the need for educators to strictly adhere to safety, hygiene requirements, and ergonomic rules for each age group. The importance of creating a safe digital educational environment for preschoolers and educators is underscored as a critical factor in the modern context, especially during wartime conditions. The introduction of distance learning in preschool institutions has made the digitalization of education particularly relevant.

The risks associated with digital technologies and their impact on the safety and well-being of children are explored, including those identified by UNESCO, which considers these risks in various contexts.

Based on the analysis of the scientific literature, the key factors that prevent digital technologies from adversely affecting the development of preschool children were identified.

Keywords: digitalization; ICT competence of educators; forms and methods of work using ICT; computer games; pedagogical conditions; preschool children

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Розбудова української держави, відродження національної культури, реформування економіки та посилення інтеграційних процесів з Європою висувають нові вимоги до перспективного розвитку освітньої галузі. Характерною ознакою сучасної освіти та освіти майбутнього є ефективна та якісна цифровізація кожного закладу освіти. Така необхідність викликана часом і тенденціями розвитку суспільства.

Створення педагогічних умов для цифровізації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти (ЗДО) зумовлене, у першу чергу, реаліями сьогодення, зокрема, пов'язаними з вектором розвитку України на Європейські стандарти, що передбачають якісне оновлення освіти. Стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, євроінтеграція та реформування української освіти потребують висококваліфікованих педагогів у галузі дошкільної освіти, здатних до вирішення нагальних професійних питань.

Важливу роль сьогодні, як було вже нами зазначено, відіграє інформаційно-комунікаційна компетентність вихователів. Адже сучасні вимоги, які висуваються до освітян, потребують високого рівня володіння цифровими технологіями.

Постійні інновації в освітньому процесі є тією нагальною потребою, без якої ці зміни втрачуть взаємозв'язок між теорією та практичним досвідом. На нашу думку, тільки цифровізація освітнього процесу в ЗДО, зокрема формування у дітей цифрових компетенцій відповідно до їх індивідуальних особливостей і здібностей, може виховати людину, яка в майбутньому житиме за сучасними законами глобалізації. Тому впровадження на сучасному етапі новітніх технологій

навчання повинно стати пріоритетними завданнями для кожного педагога.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Цифровій трансформації освіти і науки, підвищенню цифрової компетентності як інструменту для онлайн-навчання надається особлива перевага у закладах освіти [14]. Зокрема, С. Доценко приділяє увагу цифровізації дошкільної освіти [5]; І. Колеснікова, О. Орлов – цифровізації освітнього процесу в закладі дошкільної освіти [9]. Підвищення цифрової компетентності: інструменти для онлайн-навчання.

Предметом дослідження головних аспектів цифровізації освітнього процесу є також і наукові праці зарубіжних учених К. Гере, М. Деузе, М. Хенд та ін.

Різні питання, пов'язані з упровадженням інформаційно-комунікаційних технологій у ЗДО України, висвітлюються у наукових працях дослідників. Так, Т. Андрющенко, Л. Лохвицька, Ю. Руденко, Н. Дудник розглядають використання ІКТ для формування здоров'язбережувальної компетентності старших дошкільників [1]; процес формування інформаційно-комунікаційної компетентності, безпосередньо вихователів закладів дошкільної освіти, розкрито у наукових роботах О. Рейпольської [15], О. Чекан [17] та ін. Зокрема, комп'ютерно-орієнтовані технології у роботі з дітьми дошкільного віку вивчає О. Ємчик [6]. Підготовка майбутніх вихователів до розвитку мовлення дошкільників засобами ІКТ є предметом дослідження І. Мардарової, В. Баранової [11].

Отже, проблема цифровізації освітнього процесу у закладах дошкільної освіти та упровадженням інформаційно-комунікаційних технологій має ретельно вивчатися та досліджуватися науковцями.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Найголовнішими завданнями Національної стратегії розвитку освіти в Україні проголошено розроблення та реалізацію сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, які повинні вдосконалити освітній процес, а також забезпечити активну розбудову інфраструктури закладів освіти. Створення такого інформаційно-комунікаційного, освітнього та наукового середовища, де б усі учасники освітнього процесу мали змогу отримувати вільний доступ до електронних освітніх ресурсів – повинно сприяти формуванню у педагогів цифрових компетентностей [12; 13].

Тому основне завдання в організації діяльності ЗДО полягає у правильному виборі методів і форм роботи з дітьми, тобто впровадження таких інноваційних технологій, які б сприяли всебічному розвитку дітей та оптимально відповідали поставленій меті професійного розвитку кожного педагога.

Незважаючи на певні напрацювання науковців, проблема створення педагогічних умов для цифровізації освітнього процесу у закладах дошкільної освіти, є недостатньо вивченою, що й зумовило вибір теми наукового дослідження.

Мета статті полягає у вивченні форм і методів цифровізації освітнього процесу як головної педагогічної умови у роботі з дітьми старшого дошкільного віку та визначенні перспективи розвитку цієї проблеми.

Викладення основного матеріалу. Останнім часом цифровізація охоплює майже все суспільство, надаючи можливість кожній людині працювати з різними інноваційними технологіями [16]. Це, у свою чергу, підвищує ефективність роботи сучасних педагогів, які працюють у ЗДО, та дає можливість створювати педагогічні умови для формування цифрової компетентності дошкільників.

Визначаючись із головним терміном наукового дослідження «цифровізація», ми з'ясували, що воно є багатозначним. Зокрема, дослідники І. Колеснікова, О. Орлова розглядають його як трансформацію, що представляє широкий спектр інтерактивних і мультимедійних ресурсів, які дозволяють вибудовувати онлайн-діалог між усіма учасниками освітнього процесу [9; 10].

Інша точка зору вищезгаданих науковців щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій полягає у тому, що це поняття розглядається як перехід на цифровий спосіб комунікації, збереження та передавання інформації за допомогою цифрових пристроїв; як зміна парадигми того, як ми мислимо, як ми діємо, як ми спілкуємося із зовнішнім середовищем та один з одним [там само].

У наукових працях учені Г. Іванюк, Л. Куземко, І. Новик визначають цифрові технології як електронні інструменти, пристрої та ресурси, які обробляють, генерують або зберігають дані. Наприклад, соціальні мережі, ігри, мультимедіа та мобільні телефони [7, с. 7–89].

Наразі науковцями визначають поняття «цифровізація освіти» як впровадження в освітній процес на всіх рівнях сучасних інформаційно-комунікаційних технологій із метою розвитку у молоді навичок аналізу достовірності отримуваної інформації, застосування критичного

мислення, максимального використання в навчальних цілях різноманітного мультимедійного контенту через інтерактивні методи [8].

Як зазначає О. Даценко інформатизація дошкільної освіти – процес цілком об'єктивний і неминучий, тому поява в закладах дошкільної освіти високо технологічних засобів навчання та розвитку сприяє, на думку вченої, формуванню нового інформаційно-освітнього простору. Дослідниця наголошує, що наразі розширюється виробництво освітніх мультимедійних продуктів для дітей дошкільного віку, комп'ютерних ігор, електронних енциклопедій, мультфільмів, навчальних відеофільмів і програм, сайтів [4, с. 20].

На думку вчених Ю. Волинець, Д. Дорохової, у професійній діяльності педагогів особливо важливу роль у процесі використання інноваційних технологій навчання відіграє їхня ініціатива і винахідливість, творчий підхід і прагнення до розроблення й впровадження змін, цікавих ідей, спрямованих на освітній процес, та їхня практична реалізація [2].

Відтак, модернізація дошкільної освіти висуває низку завдань для педагогів закладів дошкільної освіти. Зокрема пріоритетним завданням виступає висока якість освіти, наступне завдання полягає у створенні відповідних умов для творчого саморозвитку кожної дитини. Так, використання педагогами в освітньому просторі інформаційно-комунікативних технологій, дозволить задовольнити пізнавальну активність дітей як одного з головних чинників інтелектуального розвитку та образного мислення дитини дошкільного віку.

Специфіка дітей дошкільного віку полягає у тому, що найкраще вони запам'ятовують будь-яку інформацію через емоції, емоційно-чуттєву сферу. На нашу думку, найдоступніший спосіб зацікавити кожну дитину матеріалом, це впроваджувати навчальні комп'ютерні ігри в освітній процес.

Тому найкращими організаційними та педагогічними умовами для цифровізації освітнього середовища можуть бути:

- розширення комп'ютерного обладнання, вільний доступ до мережі Internet у закладах дошкільної освіти;
- створення програм, комп'ютерних навчальних ігор для дітей старшого дошкільного віку;
- оновлення та поповнення інформаційних ресурсів освітнього процесу, використання ліцензованих мультимедійних ресурсів;
- підвищення IT-компетентності вихователів у галузі інформаційних технологій;
- урахування основ вікової психології;
- дотримання ергономіко-педагогічних вимог;
- дотримання гігієнічних і безпекових вимог до проведення занять.

Нами були визначені саме такі організаційні та педагогічні умови, оскільки використання в ЗДО інформаційно-комунікаційних технологій є неможливим без створення потенціалу для цифровізації.

Оскільки зараз велика увага приділяється якості освіти у закладах дошкільної освіти, то саме використання

інформаційно-комунікаційних технологій зможе суттєво підвищити ефективність освітнього процесу, виховати у дітей культурно-безпечну поведінку, розвинути креативні здібності.

У психолого-педагогічних дослідженнях представлена класифікація комп'ютерних ігор, які можна використовувати вихователями в освітньому просторі ЗДО. Так, науковцями виокремлені: динамічні, рольові, творчі, навчальні ігри. Використання таких ігор може сприяти розвитку логічного мислення та інтелектуальних здібностей дітей дошкільного віку.

Зокрема, вчені зазначають, що, наприклад, динамічні ігри тренують у дітей швидкість реакції, а також розвивають орієнтування в просторі, що є важливим фактором для подальшого розвитку дитини, під час навчання у школі.

Розумінню мотивів, вчинків, поведінки різних героїв сприяють рольові ігри. Це так само важливо для формування у дитини соціальних навичок. Адже діти цієї вікової категорії часто наслідують або поводяться у житті саме так, як їх улюблені герої.

Учені наголошують на тому, що у цей віковий період важливо розвивати в дітей креативність під час застосування різних форм і видів діяльності. Тому доцільно використовувати в освітньому процесі саме творчі ігри, які й будуть формувати не тільки просторову уяву, а й художній смак у дошкільників.

Досить активно сьогодні сучасні вихователі використовують в освітньому процесі навчальні комп'ютерні ігри. Так, під час занять з логіко-математичного розвитку, мовлення, природи, образотворчого мистецтва тощо педагоги підбирають ігри, дотримуючись принципу вікових та індивідуальних особливостей дітей дошкільного віку. На думку науковців, такі навчальні й комп'ютерні ігри розвивають концентрацію уваги кожної дитини, а також довільну пам'ять.

Наразі існує велика кількість інформаційно-комунікаційних технологій, комп'ютерних ігор для дітей дошкільного віку. Якщо вони ліцензовані з дотриманням усіх вимог, то педагоги можуть використовувати їх під час занять, заходів і різних видів діяльності з дітьми дошкільного віку. Це дає можливість всебічно розвивати дошкільників, зокрема здійснювати інтелектуальний, мовленнєвий, пізнавальний розвиток. Окрім того, ми можемо задовольнити пізнавальну активність кожної дитини.

Відповідно до організації освітнього процесу у ЗДО використовують різні форми та методи роботи з дітьми. Так, однією з форм роботи вихователя може бути проведення фронтальних, групових та індивідуальних занять. Під час використання інформаційно-комунікаційних технологій доцільно використовувати групові (поділ цілої групи на дві або три частини) та індивідуальні (від однієї до чотирьох дітей) заняття.

Під час проведення групових та індивідуальних занять вихователі використовують відповідно до теми та мети різні методи, прийоми та засоби. Так, традиційні наочні, словесні та практичні методи доцільно поєднувати із сучасними інформаційно-комунікаційними методами навчання. Вивчаючи з дітьми новий матеріал, поповнюючи їхнє активне

мовлення новими словами, закріплюючи попередньо вивчений матеріал, формуючи елементарні навички цифровізації, ефективним, на нашу думку, буде використання саме комп'ютерних ігор, мультфільмів для дітей за допомогою мультимедійних дошок.

Зауважимо, що в процесі такої роботи, вихователь повинен чітко дотримуватися гігієнічних вимог до проведення таких занять. Так, відповідно до наукових досліджень у галузі медицини, допускається використання мультимедійної дошки із сенсорним екраном, комп'ютера та інших технічних засобів із захисним екраном. Діти старшого дошкільного віку можуть працювати за комп'ютером або з мультимедійною дошкою до 15 хвилин. Вихователі повинні чітко дотримуватися безпекових, гігієнічних вимог, а також правил ергономіки для кожної вікової групи.

Цифровізація освітнього процесу у ЗДО передбачає не лише технічний розвиток усієї інфраструктури, але й створення, як ми вже зазначали, безпечного цифрового освітнього середовища. Це дуже важливий фактор у сучасних умовах воєнного стану. Адже, через упровадження дистанційного навчання в закладах дошкільної освіти, актуальним у розвитку української системи освіти постало питання цифровізації. Головна мета, завдання, та перспективи розроблені Національною платформою цифрової освіти [12].

Нині вченими ведуться дослідження не тільки про важливу роль цифровізації освітнього процесу, але й про те, що обов'язково потрібно враховувати негативний вплив інформаційно-комунікаційних технологій на психічний і фізичний розвиток кожної дитини. Адже кількість цифрового контенту зростає кожного дня. Відслідкувати його якість, особливо для дітей стає дедалі складнішим.

Аналіз наукових праць із проблеми дослідження показав, що питання факторів ризику цифрових технологій, а також впливу на безпеку та стан дитячого організму, зокрема дошкільного, не тільки в освітньому, але й цифровому середовищі, вивчені недостатньо.

Всесвітня організація ЮНЕСКО розглядає ці ризики у різних контекстах, а саме:

- тривале перебування дитини дошкільного віку за комп'ютером може негативно впливати на фізичне здоров'я. Зокрема, на погіршення якості зору, на поставу, на суглоби;

- відсутність навичок контролювати час у процесі взаємодії з цифровими пристроями може негативно вплинути на соціальний розвиток дитини;

- використання неякісних комп'ютерних ігор може негативно вплинути на розвиток пізнавальних здібностей і пізнавальної активності дітей дошкільного віку;

- перевищення кількості комп'ютерних ігор в освітньому процесі може призвести до зменшення кількості участі дитини в інших видах діяльності, зокрема ігрової, як провідного виду діяльності;

- використання небезпечного або неліцензованого контенту педагогами у роботі з дітьми старшого дошкільного віку може негативно вплинути на всебічний розвиток дитини [3].

Результати наукової та практичної роботи науковців дали можливість визначити чинники, які б не дозволили

цифровим технологіям негативно впливати на розвиток дітей дошкільного віку.

Зокрема, перший фактор, на думку вчених, повинен полягати в інтегрованому підході інформаційно-комунікаційних технологій і різних видів діяльності дітей дошкільного віку.

Другий фактор полягає в інтенсивному використанні мультимедійних ресурсів і цифровізації під час проведення різних форм і методів роботи з дітьми в освітньому процесі ЗДО.

Як бачимо, правильно організоване середовище, де використовуються інформаційно-комунікаційні технології, є однією з найважливіших педагогічних умов для цифровізації освітнього простору у закладі дошкільної освіти.

Результати дослідження. Нами здійснено аналіз теоретичного аспекту з проблеми дослідження. Вивчення практичного досвіду цифровізації освітнього процесу

в ЗДО дало можливість висвітлити конкретні форми та методи роботи вихователів, розкрити, як саме може використовуватися цифровий контент під час реалізації різних видів діяльності з дітьми.

Висновки з даного дослідження. Відтак, урахування вищезгаданих чинників повинно бути однією з умов цифровізації освітнього процесу у закладах дошкільної освіти. Сучасні вихователі повинні професійно поєднувати традиційні та інноваційні форми, методи та засоби роботи з дітьми дошкільного віку.

Представлена стаття не розкриває всіх аспектів проблеми цифровізації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти. Тому **подальші перспективи та наукові розвідки** вбачаємо в створенні цифрового контенту для вихователів і дітей, а також у розробленні методичних рекомендацій для педагогічних колективів закладів дошкільної освіти щодо цифровізації освітнього середовища.

Список використаних джерел

1. Андрищенко Т. К., Лохвицька Л. В., Руденко Ю. А., Дудник Н. А. Використання ІКТ для формування здоров'язбережувальної компетентності старших дошкільників. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2021. № 81 (1). С. 15–35. URL: <http://bit.do/fPRKT>
2. Волинець Ю., Дорохова Д. Інноваційні технології навчання в державних закладах дошкільної освіти: теоретичний аспект. *Молодий вчений*. 2021. Вип. 4 (92). С. 194–197.
3. Всесвітня Організація Охорони Здоров'я. URL: https://uapt.org.ua/wp-content/uploads/docs/5210-preklad_mkf_dorosla_v_docx.pdf
4. Даценко Т. Інформаційно-комунікативні технології в дошкільній освіті: перспективи та ризики впровадження. *Наукові записки НПУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2012. № 3. С. 18–20.
5. Доценко С. Цифровізація дошкільної освіти. *Інноваційні педагогічні технології в цифровій школі*: зб. тез доповідей IV Всеукр. (з міжнар. участю) наук.-практ. конф. молодих учених (м. Харків, 11-12 травня 2022 року) / упоряд.: Н. О. Пономарьова, Н. В. Олєфренко, В. М. Андрієвська. Харків, 2022. С. 114–117.
6. Ємчик О. Комп'ютерно-орієнтовані технології у роботі з дітьми дошкільного віку. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 18, т. 3. С. 160–163.
7. Іванюк Г. І., Куземко Л. В., Новик І. М. Тренінг «Проектування мультимедійного середовища закладів загальної середньої та дошкільної освіти» як засіб формування цифрових навичок майбутніх педагогів. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020. Т. 79, № 5. С. 73–89. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/32413/1/H_%20Ivaniuk_L_Kuzemko_I_Novik_ITZN_5_IS_IPSP.pdf
8. Кіндрат І. Цифровізація української освіти: реалізація, проблеми і перспективи. URL: <https://oplatforma.com.ua/article/2316-interaktyvni-metody>
9. Колеснікова І. В., Орлова О. А. Цифровізація освітнього процесу в закладі дошкільної освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 50, т. 2. С. 188–191.
10. Колеснікова І. В. Цифровізація освітнього процесу в закладі післядипломної педагогічної освіти. *Науковий часопис Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2020. Вип. 78. С. 117–120.
11. Мардарова І. К., Баранова В. М. Підготовка майбутніх вихователів до розвитку мовлення дошкільників засобами ІКТ. *Науковий вісник МНУ ім. В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2019. № 1 (64). С. 161–166.
12. Національна платформа цифрової освіти. URL: <https://oplatforma.com.ua/article/1>
13. Національної стратегії розвитку освіти в Україні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text>
14. Підвищення цифрової компетентності: інструменти для онлайн-навчання. Матеріали сайту НДЛ інформатизації освіти. Київський університет імені Бориса Грінченка. URL: <http://cikt.kubg.edu.ua/>
15. Рейпольська О. Д. Можливості застосування інформаційно-комунікаційних технологій для забезпечення якості освітнього процесу ЗДО. *Освітній процес в закладах дошкільної освіти в умовах воєнного стану: теорія, практика, інновації*: зб. матеріалів конференції. Київ, 2022. С. 247–253. URL: <https://ipv.org.ua/wp-content/uploads/2022/12/Zbirnyk.pdf>
16. Цифрова трансформація освіти і науки. Сайт МОН. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/cifrovatransformaciya-osviti-ta-nauki>
17. Чекан О. І. Застосування комп'ютерних технологій у професійній діяльності вихователя дошкільного навчального закладу : навч. посіб. Київ : ВД «Слово», 2015. 184 с.

References

1. Andriushchenko, T. K., Lohvytska, L. V., Rudenko, Yu. A., & Dudnyk, N. A. (2021). Vykorystannia IKT dlia formuvannia zdorov'iazberzhuvalnoi kompetentnosti starshykh doshkilnykiv [Using ICT to form health-preserving competence in older preschoolers]. *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia [Information technology and learning tools]*, 81 (1), 15-35. Retrieved from <http://bit.do/fPRKT> [in Ukrainian].
2. Volynets, Yu., & Dorokhova, D. (2021). Innovatsiini tekhnologii navchannia v derzhavnykh zakladakh doshkilnoi osvity: teoretychnyi aspekt [Innovative teaching technologies in public preschool education institutions: theoretical aspect]. *Molodyi vchenyi [Young scientist]*, 4 (92), 194-197 [in Ukrainian].
3. Vsesvitnia Orhanizatsiia Okhorony Zdorov'ia [World Health Organization]. Retrieved from https://uapt.org.ua/wp-content/uploads/docs/5210-preklad_mkf_dorosla_v_docx.pdf [in Ukrainian].
4. Datsenko, T. (2012). Informatsiino-komunikatyvni tekhnologii v doshkilnii osviti: perspektyvy ta ryzyky vprovadzhenia [Information and communication technologies in preschool education: prospects and risks of implementation]. *Naukovi zapysky NPU im. M. Hoholia. Psykholoho-pedahohichni nauky [Scientific notes of the NPU named after M. Gogol. Psychological and pedagogical sciences]*, 3, 18-20 [in Ukrainian].
5. Dotsenko, S. (2022). Tsyfrovizatsiia doshkilnoi osvity [Digitalization of preschool education]. In N. O. Ponomarova, N. V. Olefrenko, V. M. Andrievska (Comps.), *Innovatsiini pedahohichni tekhnologii v tsvyrovii shkoli [Innovative pedagogical technologies in the digital school]: zbirnyk tez dopovidei IV vseukr. (z mizhnarodnoiu uchastiu) nauk.-prakt. konf. molodykh uchennykh* (pp. 114-117). Kharkiv [in Ukrainian].
6. Yemchuk, O. (2019). Komp'uterno-orientovani tekhnologii u roboti z ditmy doshkilnoho viku [Computer-based technologies in working with preschool children]. *Innovatsiina pedahohika [Innovative pedagogy]*, 18, 3, 160-163 [in Ukrainian].
7. Ivaniuk, H. I., Kuzemko, L. V., & Novyk, I. M. (2020). Treninh «Proiektuvannia multymediinoho seredovyscha zakladiv zahalnoi serednoi ta doshkilnoi osvity» yak zasib formuvannia tsyfrovyykh navychok maibutnikh pedahohiv

- [Training "Designing a multimedia environment for general secondary and preschool education institutions" as a means of developing digital skills of future teachers]. *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia [Information technology and learning tools]*, 79, 5, 73-89. Retrieved from https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/32413/1/H_%20lvaniuk_L_Kuzemko_I_Novyk_ITZN_5_IS_IPSP.pdf [in Ukrainian].
8. Kindrat, I. *Tsyfrovizatsiia ukrainskoi osvity: realizatsiia, problemy i perspektyvy [Digitalization of Ukrainian education: implementation, problems and prospects]*. Retrieved from <https://oplatforma.com.ua/article/2316-interaktyvni-metody> [in Ukrainian].
 9. Kolesnikova, I. V., & Orlova, O. A. (2022). Tsyfrovizatsiia osvitnoho protsesu v zakladi doshkilnoi osvity [Digitalization of the educational process in a preschool educational institution]. *Innovatsiina pedahohika [Innovative pedagogy]*, 50, 2, 188-191 [in Ukrainian].
 10. Kolesnikova, I. V. (2020). Tsyfrovizatsiia osvitnoho protsesu v zakladi pislidiplomnoi pedahohichnoi osvity [Digitalization of the educational process in a postgraduate pedagogical education institution]. *Naukovyi chasopys Nats. ped. un-t imeni M. P. Drahomanova. Seriya 5: Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy [Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. P. Dragomanov. Series 5: Pedagogical Sciences: Realities and Prospects]*, 78, 117-120 [in Ukrainian].
 11. Mardarova, I. K., & Baranova, V. M. (2019). Pidhotovka maibutnikh vykhovateliv do rozvytku movlennia doshkilnykiv zasobamy IKT [Preparing future educators for the development of preschoolers' speech using ICT]. *Naukovyi visnyk MNU im. V. O. Sukhomlynskoho. Pedahohichni nauky [Scientific Bulletin of the Moscow State University named after V. O. Sukhomlynsky. Pedagogical Sciences]*, 1 (64), 161-166 [in Ukrainian].
 12. *Natsionalna platforma tsyvrovoi osvity [National Digital Education Platform]*. Retrieved from <https://oplatforma.com.ua/article/1> [in Ukrainian].
 13. *Natsionalnoi stratehii rozvytku osvity v Ukraini [National Strategy for the Development of Education in Ukraine]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text> [in Ukrainian].
 14. Pidvyshchennia tsyvrovoi kompetentnosti: instrumenty dlia onlain-navchannia [Improving digital competence: tools for online learning]. *Materialy сайту NDL informatyzatsii osvity, Kyivskiy universytet imeni Borysa Hrinchenka [Materials from the website of the National Research Center for Educational Informatization. Borys Grinchenko Kyiv University]*. Retrieved from <http://cikt.kubg.edu.ua/> [in Ukrainian].
 15. Reipolska, O. D. (2022). Mozhlyvosti zastosuvannia informatsiino-komunikatsiinykh tekhnologii dlia zabezpechennia yakosti osvitnoho protsesu ZDO [Possibilities of using information and communication technologies to ensure the quality of the educational process of secondary education]. In *Osvitnii protses v zakladakh doshkilnoi osvity v umovakh voiennoho stanu: teoriia, praktyka, innovatsii [Educational process in preschool institutions under martial law: theory, practice, innovations]: zbirnyk materialiv konferentsii* (pp. 247-253). Kyiv. Retrieved from <https://ipv.org.ua/wp-content/uploads/2022/12/Zbirnyk.pdf> [in Ukrainian].
 16. *Tsyfrova transformatsiia osvity i nauky [Digital transformation of education and science]*. Sait MON. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/tag/cifrovatransformaciya-osviti-ta-nauki> [in Ukrainian].
 17. Chekan, O. I. (2015). *Zastosuvannia kompiuternykh tekhnologii u profesiinii diialnosti vykhovatelja doshkilnoho navchalnoho zakladu [Application of computer technologies in the professional activities of a preschool teacher]: navchalnyi posibnyk*. Kyiv: VD «Slovo» [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 28.01.2025

УДК 373.016:316.61:373.2

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-2\(221\)-27-32](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-2(221)-27-32)

КАЛІНІЧЕНКО ІРИНА ОЛЕКСАНДРІВНА,

кандидатка педагогічних наук, доцентка,

завідувачка кафедри педагогічної майстерності та інклюзивної освіти,

Полтавська академія неперервної освіти ім. М. В. Остроградського, м. Полтава, Україна

Iryna Kalinichenko,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,

Head of the Department of Pedagogical Mastery and Inclusive Education,

M. V. Ostrohradskyi Poltava Academy of Continuous Education, Poltava, Ukraine

E-mail: kalinichenko@pano.pl.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3079-270X>

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ, ОБМЕЖЕННЯ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ТА ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ І ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

А Розкрито основну мету, структуру та принципи взаємодії між компонентами Міжнародної класифікації функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я дітей і підлітків (МКФ-ДП). Особливу увагу приділено нормативно-правовому підґрунтя та деяким науковим доробкам з означеної проблематики. За результатами аналізу наукових джерел констатовано, що застосування МКФ-ДП допомагає спеціалістам приймати рішення щодо функціонування й можливостей залучення до діяльності дитини з особливими освітніми потребами, уніфіковану, зрозумілу, стандартизовану мовою. За допомогою чітких критеріїв для опису життєдіяльності дитини з особливими освітніми потребами комплексно планувати надання послуг у закладі дошкільної освіти. На основі практичного досвіду представити практичні рекомендації щодо мінімізації потенційних труднощів дошкільника за окремими типами освітніх труднощів.

Ключові слова: заклади дошкільної освіти; МКФ-ДП; інклюзивна освіта; інклюзивне навчання; діти з особливими освітніми потребами; діяльність; здоров'я; участь

PECULIARITIES OF APPLYING THE INTERNATIONAL CLASSIFICATION OF FUNCTIONING, DISABILITY, AND HEALTH CHILDREN AND YOUTH IN PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS

S This paper examines the purpose, structure, and principles of interaction among the components of the International Classification of Functioning, Disability, and Health Children and Youth (ICF-CY).

Special attention is given to the legal framework and relevant scientific studies on this topic. Based on an analysis of scholarly sources, it is established that the application of the ICF-CY enables specialists to assess a child's functioning and potential for inclusion using a standardized, universally comprehensible framework.

The classification provides clear criteria for describing the experiences of children with special educational needs, facilitating the planning and delivery of comprehensive support services in preschool education.

Drawing on practical experience, this study presents recommendations for minimizing potential challenges faced by preschoolers, categorized by specific types of educational difficulties.

Keywords: preschool education institutions; ICF-CY; inclusive education; children with special educational needs; activity; health; participation

Актуальність проблеми. Нині у сучасному суспільстві об'єктом особливої уваги в системі освіти України є діти з особливими освітніми потребами та діти з інвалідністю. Значну увагу цій категорії дітей приділяє й Міжнародна класифікація функціонування (МКФ).

МКФ – це стандартна універсальна мова та концептуальна база для розуміння й опису інвалідності. Вона об'єднує різні моделі інвалідності та розглядає її не як постійну характеристику людини, а як опис обставин, у яких вона опинилася. Сфера охоплення МКФ включає всі аспекти людського здоров'я та пов'язані з ним компоненти благополуччя, зокрема наявність змістовних соціальних зв'язків і можливість отримання якісної освіти.

МКФ не розглядає ситуації, коли дискримінація чи виключення зумовлені суто соціальними чинниками, як-от:

релігія, стать або етнічне походження. Водночас у контексті здоров'я та благополуччя вона має універсальне значення. Цінність МКФ полягає в тому, що вона дозволяє фахівцям різних профілів описувати складники здоров'я, аналізувати взаємодію біологічних, психологічних і соціальних чинників. Вона пропонує єдину мову для дослідження цих компонентів та їхніх наслідків і слугує основою для розуміння шляхів покращення надання підтримки дітям дошкільного віку в умовах інклюзивного навчання.

МКФ є основою для організації та документування інформації про функціонування та інвалідність. МКФ концептуалізує функціонування як «динамічну взаємодію між станом здоров'я людини, факторами навколишнього середовища та особистими». Отже, даючи цілісне розуміння здоров'я, МКФ об'єднує як медичну, так і соціальну модель,

як «біопсихосоціальний синтез» і не зосереджується лише на хворобі чи інвалідності [9; 10].

Алгоритм виявлення та надання послуг дитині з особливими освітніми потребами передбачає послідовність етапів: виявлення освітніх труднощів, побудову індивідуальної програми розвитку, а за потреби індивідуальної програми реабілітації, виконання цієї програми та оцінку її ефективності. На всіх цих етапах ефективно застосовується МКФ-ДП.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Постановою Кабінету Міністрів України від 29 липня 2015 року № 530 внесено зміни до Положення про дошкільний навчальний заклад (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 березня 2003 р. № 305). Для задоволення освітніх, соціальних потреб організації корекційно-розвивальної роботи у складі дошкільних закладів освіти можуть створюватися спеціальні та інклюзивні групи для розвитку дітей з порушеннями слуху, зору, мови, опорно-рухового апарату, інтелекту, затримкою психічного розвитку [6].

Також у зазначеній Постанові чітко зауважено, що для забезпечення індивідуалізації освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами відповідно до висновку інклюзивно-ресурсного центру про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини, індивідуальної програми реабілітації дитини з інвалідністю (за наявності) складається індивідуальна програма розвитку, що розробляється командою психолого-педагогічного супроводу. Для подолання освітніх труднощів дитині додатково надаються психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги [6].

Дитина – цілісна особистість, гармонійний розвиток якої залежить від можливості реалізовувати весь потенціал, що дала природа. Тому не можливо розглядати дитину лише з позиції захворювання, інвалідності.

Аналізуючи обмеження участі в контексті здоров'я чи діагнозу, саме МКФ використовує глибше розуміння специфіки ситуації окремої дитини. Адже у системі МКФ участь визначається як «залучення індивіда до життєвої ситуації», а обмеження участі – це проблеми, з якими особа стикається під час спроб долучитися, залишатися залученою чи брати активну участь.

Освіта, насамперед, передбачає створення сприятливого оточення та можливостей для навчання. Тож особливо важливим завданням є чітко розуміти, які фактори оточуючого середовища є сприятливими, а які створюють бар'єри. МКФ містить перелік факторів, а відтак дає багато інструментів для опису ситуацій, у яких бар'єри безпосередньо перешкоджають участі в навчанні [4].

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) 22 травня 2001 року під час 54-ї Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я ухвалила Міжнародну класифікацію функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я (МКФ), що докорінно змінила підхід до визначення стану людини. Вона зосереджується не на діагнозі, а саме на стані, оскільки одне й те саме захворювання може спричинити різні функціональні обмеження.

МКФ спрямована на мінімізацію таких обмежень і розглядає людину з ними як невід'ємного, активного члена суспільства. Згодом було запроваджено її уніфіковану багатоцільову версію для дітей і підлітків – Міжнародну

класифікацію функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я дітей та підлітків (МКФ-ДП). Різниця між МКФ і МКФ-ДП стосується, наприклад, коду D166 щодо читання. У МКФ під кодом D166 не передбачено подальшого поділу. У МКФ-ДП існують підрозділи у коді D166: застосування загальних навичок і техніки читання (D166) і розуміння письмової мови (D1661).

МКФ-ДП є уніфікованим класифікатором «компонентів здоров'я», який оцінює функції та структуру організму, рівень активності та залученості дитини, вплив зовнішнього середовища та особистісні чинники. Ця класифікація описує стан здоров'я за допомогою спеціального загальноприйнятого коду, подібно до того, як музичний твір записують нотами.

Варто також зазначити, що запровадження в Україні Міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я та її інтеграція в систему освіти як сучасного підґрунтя для планування індивідуальних освітніх траєкторій учнів є одним із завдань «Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року».

Це відповідає стратегічній цілі «Створення інклюзивного освітнього середовища», схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 366-р. [7].

Н. Горішна, Г. Слезанська у своїй публікації аналізують використання МКФ-ДП в інклюзивній освіті у зарубіжних працях, зокрема: дослідження її структури, цілі, методологію та особливості застосування (Simeonsson, 2009; Lee, 2011; Adolfsson, 2013; Maxwell et al., 2012); результати використання у процесі соціальної та освітньої інклюзії в різних країнах, зокрема, в Португалії (Sanches-Ferreira et al., 2015; Sanches-Ferreira et al., 2013); Тайвані (Hwang et al., 2015), Італії (De Polo et al., 2009; Cajola, Chiaro, Rizzo, 2016; Meucci, et al., 2014), Швеції (Granlund et al., 2012; Ibragimova, Granlund, Björck-Åkesson, 2009); результати апробації інструментів для дослідження активності та участі дітей і молоді, що базуються на МКФ-ДП (Raggi et al., 2014; Costeret et al., 2012) [3].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема використання МКФ-ДП досить активно досліджується в галузі медицини та в контексті її загального значення у розвитку інклюзивної освіти України. Тому у статті приділяємо особливу увагу саме практичному застосуванню МКФ-ДП в умовах закладу дошкільної освіти.

Мета: на основі практичного досвіду розкрити можливості застосування Міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я для дітей і підлітків при реалізації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти.

Викладення основного матеріалу. МКФ є однією з трьох складників «Родини міжнародних класифікацій ВООЗ». Міжнародна класифікація хвороб (МКХ) зосереджується на проблемах здоров'я, а саме на захворюваннях, розладах і травмах. Її вперше було опубліковано ще у 1901 році; наразі її оновлюють, зокрема з метою кращої сумісності з МКФ. У МКХ завжди домінувала діагностична модель. Як наслідок, зумовлений нею категорійний підхід, створив чіткі категорії для розрізнення різних типів інвалідності.

МКФ бере свої витоки ще з 1970-х років, коли з'явилася потреба фіксувати наслідки хвороб для життя людей, а не

просто діагностувати захворювання. Попередня класифікація, під назвою «Міжнародна класифікація порушень, обмеження життєдіяльності та фізичних недоліків», була опублікована у 1980 році для проведення досліджень. Знадобилось понад 20 років, аби Всесвітня асамблея охорони здоров'я 2001 року нарешті ухвалила оновлену версію документа. Робота над третім компонентом класифікацій наразі продовжується; основна увага у ньому приділятиметься медичним втручанням (Міжнародна класифікація медичних втручань – МКМВ) [2].

Упровадження цієї класифікації відкрило широкі

можливості для ефективної міждисциплінарної взаємодії на основі єдиної системи. Вона дозволяє уніфікувати визначення індивідуальних профілів функціонування дитини з урахуванням середовищних та особистісних чинників.

У термінах МКФ-ДП дитина більше не розглядається як носій певного діагнозу, порушення чи дефекту, а сприймається як суб'єкт, який потребує належної підтримки для розширення своїх можливостей у житті – з урахуванням як її сильних сторін, так і можливих обмежень.

Структура МКФ поділена на дві головні частини (рис. 1):

Рис. 1. Структура МКФ

Перша зосереджується на функціонуванні та обмеженні життєдіяльності (інвалідності); друга – описує контекстуальні фактори. Окрім того, кожна з частин має два скланики: (1) Функціонування та обмеження життєдіяльності: компонент «Функції та структури організму» та компонент «Діяльність та участь»; (2) Контекстуальні фактори: компонент «Фактори навколишнього середовища» та «Особистісні фактори».

Головна увага у класифікації приділяється саме функціонуванню та обмеженням життєдіяльності як медичним, так і пов'язаним зі здоров'ям як складником благополуччя. Контекстуальні фактори представлені зовнішніми (середовищними) та внутрішніми (особистісними) чинниками, що впливають на функціонування у певних життєвих ситуаціях.

Частина «Функціонування та обмеження життєдіяльності» описує системи організму (функції та структури організму), наприклад, «розумові функції»/«структури нервової системи» чи «функції травної, ендокринної систем чи метаболізму», а також сфери життя (діяльність та участь), які в МКФ називаються «доменами». Серед останніх, наприклад, «Навчання та застосування знань», «Комунікація», «Мобільність», «Міжособистісні взаємодії та стосунки». Проте, класифікація не визначає, як саме потрібно описувати «інвалідність», або як розвиваються обмеження життєдіяльності; вона просто пропонує різні конструкції та домени, які можна використовувати у таких цілях [4].

Особлива увага в МКФ-ДП приділена чотирьом ключовим напрямкам:

1. Дитина у контексті сім'ї.

Розвиток – це динамічний процес, за допомогою якого дитина прогресивно рухається від залежності від інших у всіх видах активності в дитинстві до фізичної, соціальної та психологічної зрілості та незалежності в підлітковому віці. Отже, функціонування дитини не можна розглядати в ізольованому середовищі, а скоріше дитина повинна розглядатися в контексті «сімейної системи». Це важливий

аспект у прийнятті суджень щодо функціонування дитини в різних життєвих ситуаціях. Вплив взаємодії із сім'єю на функціонування дитини більший в дошкільному віці, ніж на будь-якій пізнішій стадії життя індивіда [4].

2. Затримка розвитку.

У дітей існують варіації функціонування, структур організму та набуття навичок, пов'язаних із індивідуальними відмінностями у зростанні та розвитку. Вони є специфічними для віку, на них впливають фізичні, психологічні чинники і фактори навколишнього середовища.

Ці варіації функціонування, структур організму або формування вікових навичок визначають концепцію затримки розвитку і часто слугують основою для ідентифікації дітей із підвищеним ризиком формування обмежень життєдіяльності.

3. Участь.

«Участь» визначається як «залучення особистості у життєву ситуацію» і представляє соціальну перспективу функціонування. З розвитком дитини життєві ситуації змінюються кількісно й за ступенем складності – від самостійної гри маленької дитини до колективної гри, від взаємин із першою людиною, яка проявляє турботу до взаємовідносин з однолітками у закладі дошкільної освіти. Чим менша дитина, тим більше ймовірно, що можливості участі визначаються батьками. Роль сімейного оточення є невід'ємною частиною для розуміння «участі», особливо в ранньому дитинстві. Здатність бути залученим і соціально взаємодіяти розвивається в процесі вибудовування відносин маленької дитини з іншими людьми – батьками, братами, сестрами, однолітками в безпосередньому оточенні дитини [7].

4. Фактори навколишнього середовища.

Фактори навколишнього середовища визначаються як «фізичне, соціальне навколишнє середовище і середовище відносин, в якому люди живуть і проводять свій час». Центральне питання полягає в тому, що характер і складність

дитячих середовищ різко змінюються на перехідних етапах раннього дитинства, дошкільного, шкільного та підліткового віку.

Обмежене навколишнє середовище немовляти або дитини дошкільного віку відображає її обмежену мобільність і потребу забезпечення її безпеки та захисту. Для дітей старшого віку чинники навколишнього середовища тісно пов'язані з будинком і школою, а для підлітків вони поступово стають різноманітнішими в контексті спільноти та суспільства.

Враховуючи залежність розвитку дитини, фізичні та соціальні елементи навколишнього середовища мають значний вплив на її функціонування. Негативні фактори навколишнього середовища часто мають сильніший вплив на дітей, ніж у дорослих.

Серед фізичних факторів навколишнього середовища, які безпосередньо впливають на життя дитини, головними є: забезпечення її продуктами харчування, притулком і безпекою. Забезпечення допоміжними пристроями або технологіями можуть поліпшити функціонування дитини зі значними фізичними порушеннями.

Зміни факторів навколишнього середовища можуть набувати законодавчої форми або національної політики для забезпечення доступу дітей до медичного обслуговування, соціальних та освітніх послуг [4].

Якщо МКФ використовується як класифікація, то для кодування інформації застосовуються відповідні категорії. Кодування за допомогою МКФ вимагає не тільки глибокого розуміння класифікації, але й використання адекватних джерел інформації та інструментів оцінки.

Єдиного чи універсального підходу до вимірювання функціонування не існує, й у багатьох випадках окремі фахівці з різною професійною підготовкою можуть використовувати різні методи. Наприклад, проблеми з функціями зору вимагають спеціальних діагностичних процедур, які проводить спеціаліст. Але проблеми з читанням можуть бути виявлені на основі спостережень учителя, за результатами перевірки чи самооцінки. У деяких ситуаціях має сенс кодування на основі даних, записаних зі слів самої дитини, наприклад, коли треба дослідити її роль у сімейних взаєминах або участь у житті громади. В інших випадках, наприклад, для визначення права на отримання допомоги за інвалідністю, доречнішими є об'єктивні підходи до документування проблем із функціонуванням [6].

Одним із викликів у використанні МКФ для опису функціонування є вибір правильних кодів серед понад 1450, включених до класифікації. МКФ-ДП містить ще більше кодів, що дозволяє детальніше описати функціонування дітей наймолодшого віку. Визначення «правильної» або актуальної інформації залежить від точки зору та підготовки оцінювача. Джерело даних, метод отримання інформації та рівень деталізації мають відповідати кінцевій меті оцінки. Наприклад: якщо дослідник прагне зрозуміти труднощі участі дитини в класній роботі, вибір змісту та категорій відрізнятиметься від тих, що потрібні для оцінки комунікативних навичок. Деякі домени функціонування краще підходять для оцінки когнітивних здібностей, ніж для аналізу соціальної участі. Перевага МКФ полягає у гнучкості: вона дозволяє обирати релевантний зміст для конкретних компонентів чи проблем,

забезпечуючи при цьому єдину уніфіковану структуру для збереження та аналізу всієї інформації.

На основі використання МКФ-ДП можна розробити Алгоритм прийняття рішень у міждисциплінарній команді. У закладах охорони здоров'я працюють міждисциплінарні команди фахівців (лікар, психолог, фізичний терапевт, логопед/педагог), які використовують алгоритм прийняття рішень, що базується на проблемно-орієнтованому підході та рекомендований експертами ВООЗ.

Цей алгоритм включає кілька основних етапів:

1. Пояснення та узгодження запиту батьків.

Фахівець обговорює з батьками особливості функціонування дитини протягом дня, аналізує реалістичність, функціональність й актуальність первинного запиту, узгоджуючи його.

Приклади:

– *нереалістичний запит*: навчити дитину говорити, коли первинне обстеження виявляє, що вона не розуміє зверненої мови;

– *нефункціональний запит*: «розробити м'язи на правій руці». Узгоджений варіант: «навчити дитину гратися двома руками»;

– *неактуальний запит* для дитини трьох років: «навчити ходити». Узгоджений варіант: «навчити гратися з однолітками».

2. Урахування мотивації дитини.

Фахівці аналізують особистісні чинники, зокрема мотивацію дитини:

– Що для неї актуально?

– До чого вона прагне?

Мотивація є ключовим чинником, що визначає активність, організованість і стійкість дитини. Якщо мотивація відсутня, фахівці разом із батьками розробляють програму її формування та зміцнення.

3. Оцінка можливостей дитини.

Міждисциплінарна команда аналізує:

– рівень розвитку дитини;

– умови, в яких вона реалізує свій потенціал;

– її активність та участь;

– функції та структури організму;

– фактори навколишнього середовища.

Оцінка проводиться у поточній ситуації, враховуючи сильні та слабкі сторони дитини.

4. Визначення ключової проблеми.

Необхідно чітко сформулювати ключові проблеми, які заважають дитині досягти поставленої мети, а також урахувати її соціальну участь, важливу для особистісного розвитку.

5. Аналіз причин на трьох рівнях.

Фахівці вивчають чинники, що перешкоджають дитині бути залученою до життєвих ситуацій, аналізуючи:

– активність та участь;

– структури та функції організму;

– фактори навколишнього середовища.

6. Формування терапевтичної мети.

Мета визначає очікуваний стан дитини в майбутньому та є основою для подальшої роботи. Правильне формування мети:

- сприяє довгостроковому плануванню;
- допомагає зосередити зусилля;
- підвищує мотивацію дитини та її родини.

7. Планування втручання.

Фахівці розробляють терапевтичні цілі та допомагають батькам створити умови, за яких дитина зможе бути успішною у повсякденному житті.

План втручання враховує три рівні:

1. Активність і участь (що дитина може робити).
2. Фактори навколишнього середовища (які умови сприятимуть її розвитку).
3. Структури та функції організму (фізіологічні та когнітивні можливості).

Команди психолого-педагогічного супроводу закладу дошкільної освіти можуть використовувати МКФ-ДП компонент «Діяльність і участь» для створення індивідуальної програми втручання. Наведемо приклад такого застосування для дитини 5 р. 8 міс., яка має діагноз «затримка психомовного розвитку». Хлопчик зростає в повній сім'ї. Родина мешкає у селищі міського типу у приватному будинку. Дитину спостерігає педіатр. Дитина має проблеми у спілкуванні в садочку.

Узгоджений запит від батьків:

- 1) Навчити дитину гратися самостійно та з іншими дітьми.
- 2) Формувати навички виконання доручень дорослих.
- 3) Розвинути комунікацію простими реченнями.

Мотивація дитини:

У хлопчика відсутня мотивація до гри та спілкування.

Рекомендоване втручання:

Робота на рівнях:

1. «Активність та участь» – розвиток зацікавленості у взаємодії.
2. «Фактори середовища» – створення умов для стимуляції комунікативної активності.

Оцінка ситуації на сьогодні

Активність та участь дитини (згідно із запитом).

1. *Навчання та використання знань.* Може фіксувати погляд на предметі. Може прослідкувати очима за предметом, що рухається. Може зосередити увагу протягом 20 хв. Повторює незнайомі слова за дорослим у зручній для нього формі, не називає одним словом знайомі предмети самостійно. Має труднощі при сприйнятті та у цілеспрямованому використанні отриманих знань про навколишній світ. У ході дії з двома предметами (стукає кришкою по іншому предмету), може встановлювати їхні особливості (d1312.1), може копіювати дії та жести дорослого (d130.2).

1.1. *Отримання інформації.* Інформацію отримує виключно за ініціативи дорослого, самостійно запитань не ставить (d132.3).

1.2. *Оволодіння поняттями.* Засвоїв такі поняття як форма, колір, кількість, використовує їх для опису предмета, складними поняттями не володіє (d137.2).

1.3. *Засвоєння навичок читання.* Розпізнає деякі букви алфавіту та цифри в межах 5 та озвучує їх, не розуміє їх значення. Графічно їх не відтворює (d132).

1.4. *Засвоєння навичок обчислення.* Не співвідносить число і цифру, математичні уявлення не сформовані, буде

цифровий ряд до 5 по пам'яті за допомогою дорослого (d1500).

1.5. *Набуття базових навичок.* Засвоїв елементарні цілеспрямовані дії – привітання у відповідь, використання простих інструментів – олівців, столових приборів тощо (d159.2).

Концентрація уваги. Увагу концентрує та довільно утримує протягом 15–20 хв (d160.3).

2. *Загальні знання та вимоги.*

2.1. *Виконання завдань.* За вказівкою дорослого може виконати окреме просте однокомпонентне завдання дорослого самостійно (d2100.1).

2.2. *Управління власною поведінкою.* Не може управляти поведінкою та вираженням емоцій належним чином у відповідь на вимоги та нові ситуації (d2500.2). Не завжди дотримується вказівок, виконує до кінця почату справу, яка його зацікавила. За столом під час занять сидить спокійно, видає неголосні звуки, коли хоче чогось. У домашніх умовах: сидячи на руках у мами або біля мами, може дивитися книжку чи картинку, виконати прості завдання із зображувальної діяльності. У разі стомлення зривається з місця та хаотично рухається (d2508.3).

3. *Комунікація.*

3.1. *Спілкування і сприйняття усних повідомлень.* Звернене просте усне повідомлення розуміє, не завжди відповідає належними діями чи словами. Складні усні повідомлення розуміє після кількаразового повторення, дії не повні (d3102.2).

3.2. *Оволодіння мовою.* Потреби та емоції виражає за допомогою міміки, жестів та одиночними словами, звуками. Не вміє будувати фрази і слів. Початок спілкування та зоровий контакт не ініціює. Розмова проходить у формі неохочих однозначних відповідей дитини на запитання співрозмовника (d330.3).

4. *Мобільність.*

У ході рухової активності вміє уникати ситуаційних ризиків, що можуть призвести до фізичного пошкодження або іншої шкоди (d571.2 – помірні).

Соціальне середовище. Розуміє поняття «родина» та «близькі родичі».

Фізичне середовище. Дитина виховується в повній сім'ї.

Іграшки: автомобілі, конструктори, спортивні атрибути.

Структура та функції організму. На тлі гіпоксії під час вагітності та пологів недорозвинення функцій лобних долей кори головного мозку.

8. *Основні сфери життя.*

Дитина відвідує заклад дошкільної освіти. У спільну гру з однолітками не вступає, самостійно гратися вміє. Під час індивідуальних занять присутня продуктивна діяльність.

Ключова проблема, на думку фахівців – не сформованість мотивації до комунікації з однолітками та дорослими.

Планування втручання

Психолог: навчатиме дитину самостійно взаємодіяти з різними іграшками та предметами; консультуватиме батьків щодо рівня розвитку дитини; навчатиме ефективних стратегій спілкування з дитиною (темп і паузи, способи заохочення та похвали).

Вчитель-реабілітолог: навчатиме дитину виконувати вправи за зразком і простою інструкцією.

Вчитель-логопед: допоможе дитині навчитися складати прості речення та використовувати їх у повсякденному спілкуванні.

Лікар: консультуватиме батьків щодо медичних аспектів, діагнозу та необхідності додаткових обстежень; призначатиме медикаментозне лікування за потреби.

Батьки: змінять умови в повсякденному середовищі; виділять особистий куточок для гри та занять; хвалитимуть і підбадьорюватимуть дитину за самостійні дії в грі та побутовому житті.

Фактори середовища

Соціальне середовище (на майбутнє):

– батьки пропонуватимуть дитині підібрані іграшки, дотримуючись повільного темпу та роблячи паузи, щоб дати можливість самостійно дослідити предмет і виконати з ним дію;

– регулярно водитимуть дитину в гості до близьких

родичів і на дитячий майданчик, сприяючи розвитку її комунікативних навичок.

Іграшки та матеріали (на майбутнє):

– книги з ілюстраціями;

– розвивальні настільні ігри;

– обладнання для творчої діяльності (корекційний педагог підбирає відповідні іграшки та матеріали).

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Отже, МКФ-ДП дає змогу фахівцям різних сфер говорити єдиною професійною мовою, що значно підвищує рівень їхньої взаємодії. Вона обґрунтовує необхідність застосування тих чи інших допоміжних засобів і сприяє максимальній інтеграції дітей у суспільство з урахуванням запиту родини й самої дитини. Завдяки цьому створюються сприятливі умови для суттєвого поліпшення якості надання освітніх послуг дитині у закладі дошкільної освіти.

Подальше дослідження вбачаємо в аналізі можливостей використання МКФ-ДП для розроблення інструментів і процедур, узгоджених із підходом, заснованим на правах людини, та філософією інклюзивної освіти.

Список використаних джерел

1. Браузер для МКФ. МКФ для інклюзивної освіти: організація інклюзивного освітнього середовища. Дата оновлення: 05.02.2025. URL: <https://icfinedu.org/ua/browser>
2. Голленвегер Джудіт. Визначення та класифікація інвалідності. Дитячий фонд Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ). 2014. 39 с. Дата оновлення: 05.02.2025. URL: https://www.unicef.org/ukraine/en/media/1461/file/ICF_webinar_booklet.pdf
3. Горішна Н. М., Слозанська Г. І. Сучасний стан і потенційні можливості використання МКФ-ДП в інклюзивній освіті України. *Науковий журнал Хортицької національної академії*. 2021. № 1 (4). С. 1–13.
4. Міжнародна класифікація функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я дітей та підлітків (МКФ-ДП) : наказ МОЗ України від 23.05.2018 №981. (Дата оновлення: 05.02.2025). URL:https://moz.gov.ua/uploads/1/5262-dn_20180523_981_dod_1.pdf
5. Портал АС ІРЦ. Дата оновлення: 05.02.2025. URL:<https://ircenter.gov.ua/>
6. Про внесення змін до Положення про дошкільний навчальний заклад : постанова Кабінету Міністрів України від 29 липня 2015 року № 530. (Дата оновлення: 05.02.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2015-%D0%BF#Text>.
7. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р. (Дата оновлення: 05.02.2025). URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>
8. Федоренко О. Ф. Аспекти універсальності в застосуванні МКФ. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2020. № 15. С. 316–323. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/719568/1/%D0%97%D0%B1_15_2019.pdf#page=37
9. Barlett C. P., Madison C. S., Heath J. B., DeWitt C. C. Please browse responsibly: A correlational examination of technology access and time spent online in the Barlett Gentile Cyberbullying Model. *Computers in Human Behavior*. 2019. Vol. 92. P. 250–255.
10. White book on physical and rehabilitation medicine in Europe. *European Journal of Physical and Rehabilitation Medicine*. 2018. Vol. 54 (2). P. 125–321.

References

1. *Brauzer dlia MKF. MKF dlia inkluzivnoi osvity: orhanizatsiia inkluzivnoho osvitnoho seredovishcha [Browser for ICF. ICF for Inclusive Education: Organizing an Inclusive Educational Environment]*. Retrieved from <https://icfinedu.org/ua/browser> [in Ukrainian].
2. Hollenveger, Dzhudit. (2014). *Vyznachennia ta klasyfikatsiia invalidnosti. Dytiachy fond Orhanizatsii Ob'iednanykh Natsii (uNISEF) [Definition and Classification of Disability. United Nations Children's Fund (UNICEF)]*. Retrieved from https://www.unicef.org/ukraine/en/media/1461/file/ICF_webinar_booklet.pdf [in Ukrainian].
3. Horishna, N. M., & Slozanska, H. I. (2021). *Suchasnyi stan i potentsiini mozhlyvosti vykorystannia MKF-DP v inkluzivnii osviti Ukrainy [Current status and potential for using ICF-DP in inclusive education in Ukraine]*. *Naukovyi zhurnal Khortytskoi natsionalnoi akademii [Scientific Journal of the Khortytsya National Academy]*, 1 (4), 1-13 [in Ukrainian].
4. *Mizhnarodna klasyfikatsiia funktsionuvannia, обмеzhennia zhyttiediialnosti ta zdorov'ia ditei ta pidlitkiv (MKF-DP) [International Classification of Functioning, Disability and Health in Children and Adolescents (ICF-DP)]*: nakaz MOZ Ukrainy vid 23.05.2018 № 981. Retrieved from https://moz.gov.ua/uploads/1/5262-dn_20180523_981_dod_1.pdf [in Ukrainian].
5. *Portal AS IRTs [AS IRC Portal]*. Retrieved from <https://ircenter.gov.ua/> [in Ukrainian].
6. *Pro vnesennia zmin do Polozhennia pro doshkilnyi navchalnyi zaklad [On amendments to the Regulations on preschool educational institutions]*: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29 lypnia 2015 roku № 530. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2015-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
7. *Pro skhvalennia Natsionalnoi stratehii iz stvorennia bezbar'ernihoho prostoru v Ukraini na period do 2030 roku [On the approval of the National Strategy for Creating a Barrier-Free Space in Ukraine for the Period Until 2030]: rozporiadzhennia Kabinetu ministriv Ukrainy vid 14 kvitnia 2021 r. № 366-r*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
8. Fedorenko, O. F. (2020). *Aspekty universalnosti v zastosuvanni MKF [Aspects of universality in the application of the ICF]*. *Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shliakhy rozbudovy [Education of persons with special needs: ways to develop]*, 15, 316-323. Retrieved from https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/719568/1/%D0%97%D0%B1_15_2019.pdf#page=37 [in Ukrainian].
9. Barlett, C. P., Madison, C. S., Heath, J. B., & DeWitt, C. C. (2019). Please browse responsibly: A correlational examination of technology access and time spent online in the Barlett Gentile Cyberbullying Model. *Computers in Human Behavior*, 92, 250-255.
10. White book on physical and rehabilitation medicine in Europe. (2018). *European Journal of Physical and Rehabilitation Medicine*, 54 (2), 125-321.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 14.02.2025

УДК 37.013.42:372.2:794

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-1\(220\)-33-37](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-1(220)-33-37)

ФЕДОРОВА МАРІЯ АНАТОЛІЇВНА,

кандидатка педагогічних наук,

доцентка кафедри теорії та методик дошкільної й інклюзивної освіти,

Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, Україна

Mariia Fedorova,

PhD in Pedagogy, Associate Professor,

Department of Theory and Methods of Preschool and Inclusive Education,

Ivan Franko Zhytomyr State University, Zhytomyr, Ukraine

E-mail: mariiafedorova10@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0002-8207-5593>

РОЗВИТОК ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ДОСВІДУ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

А Обґрунтовується значення ігрової діяльності як засобу формування соціального досвіду дітей дошкільного віку та аналізуються методичні засади розвитку творчої гри в різних вікових групах ЗДО. Розкрито методи і прийоми роботи з дошкільниками, спрямовані на розв'язання завдань розвитку ігрової діяльності. У молодшій групі – це приймати і позначати ігрову роль; реалізовувати рольові дії; розгортати парну рольову взаємодію та елементарний рольовий діалог з партнером-однолітком. У середній групі ЗДО завданнями розвитку ігрової діяльності є: формувати вміння змінювати ігрову роль у процесі гри і називати її для партнерів по грі; змінювати рольову поведінку відповідно до різних ролей партнерів. У старшому дошкільному віці діти оволодівають здатністю до сюжетоскладання.

Ключові слова: соціальний досвід; ігрова діяльність; творча гра; сюжетно-рольова гра; методика сюжетно-рольової гри

DEVELOPMENT OF PLAY ACTIVITY AS A CONDITION FOR THE FORMATION OF SOCIAL EXPERIENCE IN PRESCHOOL CHILDREN

С Society is transformed under the influence of events that occur during the wartime and postwar periods in Ukraine, and science does not stand still. There is a rapid identification and design of the relevant tasks of scientific research. For applied research, methodology is important both as a structured system of methods and as a set of basic philosophical positions that help develop the concept of scientific knowledge.

The purpose of the article is to analyze the scientific literature on information and analytical support for psychological science and to conduct an effective theoretical and methodological analysis of this issue; and to describe the impact of the research on society and science.

The article uses analysis, synthesis, comparison, and systematization to clarify the information and analytical support for psychological science and to provide an effective theoretical and methodological analysis of this issue; to identify and describe the scientific products of the study at the theoretical and analytical stage; and to summarize.

The author substantiates the relevance of psychological science in the wartime and postwar periods of Ukraine, which has acquired a deeper social impact and significance through new thinking and a new vision of problems as applied research that requires the use of a specific methodology, and by setting clear goals for the development of modern society and the individual in it.

The theoretical significance lies in the systematic information and analytical support for psychological science in the wartime and postwar periods in Ukraine and the completion of an effective theoretical and methodological analysis of this issue. The practical significance lies in creating scientific products on the research topic at the theoretical and analytical stage.

The conclusions of the article contribute to the formation of public policy and influence the psychology of education and self-education of the individual as well as various spheres of life: health and quality of life (psychological support, disease prevention, development of psychological services, etc.); development of advanced science (popularization of psychological science, assistance to young scientists, etc.); development of education (updating curricula, creating educational resources, etc.); and the development of the social sphere and culture, etc.

Keywords: psychological science; theoretical and methodological analysis; information and analytical support

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Соціалізація дітей і формування у них соціального досвіду є важливим завданням дошкільної освіти, про що відзначено у Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні. Соціальний досвід постає як результат діяльності, у зв'язку з чим, особливого

значення набуває ідея формування соціального досвіду у провідному виді діяльності. У дошкільному віці провідним видом діяльності вважається творча гра, яка виконує соціалізуючу функцію і залучає дитину до культури суспільства, досвіду відносин між людьми, а також до оволодінням суспільними формами поведінки та способами дій з предметами.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблема формування соціального досвіду особистості досліджувалась у соціології, психології, педагогіці. У працях Л. Сафронової, Н. Якси, О. Алеко, С. Матвієнко проаналізовано сутність поняття «соціальний досвід», охарактеризовано особливості його формування у дошкільному віці. У дослідженнях Б. Скіннера, З. Фрейда, Е. Фромма, Дж. Уотсона, А. Бандури, У. Бронфенбреннера аналізуються фактори, що впливають на формування соціального досвіду особистості, серед яких, як визначальні, виділяються середовище та виховання. У працях Ж. Піаже, Л. Колберга, Е. Еріксона показано взаємозв'язок між когнітивним розвитком особистості і становленням її соціального досвіду. І. Бех, І. Рогальська, Н. Якса обґрунтували механізми формування соціального досвіду, особливості його становлення у дошкільному дитинстві.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. У зазначених дослідженнях недостатньо висвітлено вплив ігрової діяльності на формування соціального досвіду дошкільників. Не розкрито методичні засади розвитку ігрової діяльності у різних вікових групах ЗДО, реалізація яких сприятиме формуванню соціального досвіду дошкільників.

Мета статті: обґрунтувати значення ігрової діяльності як засобу формування соціального досвіду дітей дошкільного віку та проаналізувати методичні засади розвитку творчої гри в різних вікових групах ЗДО.

Викладення основного матеріалу. Соціальний досвід дитини дошкільного віку нами розуміється як система уявлень і знань про соціальну дійсність, пов'язаних із відповідними емоційними ставленнями, що відображаються в уміннях соціальної поведінки і забезпечують повноцінне включення особистості в систему суспільних відносин. Соціальний досвід дошкільника є результатом поступового засвоєння дитиною суспільного досвіду, який відображає систему цінностей, знань і способів діяльності, накопичених людством. Л. Сафронова відзначає, що основна умова формування соціального досвіду – це взаємодія дитини із соціальним середовищем, при цьому роль дорослого є дуже важливою, оскільки він є для дитини «носієм культури», його думка та оцінка оточення виступає як регулятор поведінки дошкільника [7, с. 215].

У дошкільному віці соціальний досвід формується у різних видах діяльності – грі, спілкуванні, навчанні, праці. Н. Якса виділяє механізми його формування: соціально-психологічні (традиційний, інституційний, стилізований, міжособистісний) та психологічні (імітація, рефлексія, престиж, популярність, конформність, соціальна фасилітація) [10, с. 152].

У вітчизняній психології творча гра розглядається як провідний вид діяльності дитини-дошкільника. Дитяча гра – це розважальна діяльність, у процесі якої дитина засвоює і відтворює суспільний досвід, зафіксований у способах предметних дій і нормах суспільних відносин [9]. Відповідно до класифікації, запропонованої Т. Поніманською, до творчих ігор належать сюжетно-рольові, режисерські, театралізовані та будівельно-конструктивні. У практиці роботи сучасних ЗДО в освітньому процесі найбільша увага приділяється сюжетно-рольовим іграм.

У сучасних дослідженнях, присвячених розвитку дошкільників (Т. Піроженко), усе частіше фіксується проблема зникнення творчої гри з життя дітей [4]. Можна виділити кілька факторів, що впливають на цей процес:

1) скорочення часу на гру через зростання навчального навантаження – організованих занять, гурткової роботи, внаслідок чого залишається менше часу на творчу гру, яка вимагає тривалого часу для підготовки та розгортання сюжету;

2) заміщення творчої гри дидактичними та комп'ютерними іграми, які спрямовані на навчання і не забезпечують повноцінну соціалізацію дошкільника;

3) зміни у сімейному вихованні – батьки дедалі рідше залучаються до спільних ігор з дітьми, що негативно впливає на розвиток гри;

4) цифровізація суспільства – з появою цифрових пристроїв діти частіше обирають пасивні форми розваг (перегляд мультфільмів, ігри на планшеті), що знижує мотивацію до розвитку уяви та створення складних ігрових сюжетів;

5) зміни у структурі дитячих ігор – через брак навичок взаємодії дошкільники відчують труднощі при побудові сюжету гри, внаслідок чого ігри обмежуються маніпуляціями з предметами або повторенням простих дій без розвитку сюжету [8, с. 419];

6) дефіцит спілкування з однолітками, внаслідок соціального досвіду дошкільників збіднюється, що позбавляє їх можливості розвивати гру.

Усвідомлення цих факторів дозволить удосконалити, модернізувати методику розвитку творчої гри дошкільників з урахуванням зазначених умов.

Творча гра може розвиватися стихійно і цілеспрямовано. Природний (або стихійний) розвиток гри відбувається тоді, коли дитина знаходиться в різновіковому колективі і старші діти демонструють молодшим знайомі їм способи побудови сюжету й організації гри. Однак у закладі дошкільної освіти діти зазвичай перебувають у групі однолітків. Тому інший підхід стає доцільнішим – цілеспрямована організація ігрової діяльності у різних вікових групах ЗДО. Вихователь не лише пропонує гру, але й стає її активним учасником, партнером по грі: знайомить дітей із новими способами організації гри, спрямовує їх на виконання ігрових дій, розвиває навички спільної гри та створює умови для самостійної сюжетно-рольової гри. Отже, у закладі дошкільної освіти сюжетно-рольова гра проходить два етапи: спочатку це спільна гра вихователя з дітьми, у ході якої формуються нові ігрові навички, а потім – самостійна гра дітей, де вихователь забезпечує умови для застосування набутих умінь [5].

Необхідно відзначити, що на перших етапах свого розвитку сюжетно-рольова гра не повною мірою сприяє формуванню соціального досвіду дошкільників. Лише в розвинутій формі ігрова діяльність допомагає дітям усвідомлювати значення людських взаємин, розвиває потребнісно-мотиваційну сферу, допомагає виявити свою унікальність та індивідуальність, діяти свідомо та гуманно, що сприяє формуванню соціального досвіду (О. Алеко) [1].

На жаль, наші спостереження за рівнем розвитку ігрової діяльності у різних вікових групах ЗДО доводять, що високого рівня розвитку сюжетно-рольової гри досягають близько 8–10% старших дошкільників. Виходячи з цього, вихователю потрібно забезпечити педагогічну підтримку творчої гри, що забезпечить високий рівень розвитку ігрової діяльності і, відповідно до цього формування соціального досвіду.

Результати дослідження. Розглянемо методичні основи розвитку творчої гри у різних вікових групах ЗДО.

При організації сюжетно-рольової гри у молодшій групі педагог спрямовує зусилля на досягнення таких завдань: приймати і позначати ігрову роль; реалізовувати специфічні рольові дії, спрямовані на партнера-іграшку; розгортати парну рольову взаємодію, елементарний рольовий діалог із партнером-однолітком. У молодшій групі важливо забезпечити перехід від предметних способів розв'язання ігрових завдань, змістом яких є дії з предметами чи іграшками, до рольових способів розв'язання завдань, коли дитина залучається до активної взаємодії з партнером (насамперед дорослим), у контексті заданих ролей.

Змістом гри є дії з предметами, спрямовані на співучасника гри. Ці дії поки що одноманітні і повторювані [3, с. 93]. Наприклад, дії «матері», спрямовані на «дитину» (годує, заколисує, одягає); дії «лікаря», спрямовані на «пацієнта» (міряє температуру, робить укол, перев'язує руку).

Наприкінці молодшого дошкільного віку у дітей з'являється рольова мова, звернена до партнера, що свідчить про поступовий перехід до рольового способу розв'язання ігрових завдань. Наприклад, лікар, окрім здійснення предметних дій (поміряти температуру, зробити укол), дізнається у пацієнта, що його турбує, обговорює перебіг хвороби, пояснює особливості лікування (тобто реалізує міжособистісну взаємодію); продавець магазину запитує, що покупці хочуть купити, рекламує свій товар тощо. Отже, щоб повноцінно оволодіти ігровою роллю, дитині необхідно вміти не тільки здійснювати умовні предметні дії, але й розмовляти з партнером, як носієм іншої ігрової ролі (як «лікар» з «пацієнтом», а не як Дмитрик з Наталкою) [2, с. 78].

Для розвитку сюжетно-рольової гри у молодшій групі необхідно пропонувати дітям «взаємозалежні» ролі, тобто такі, де одна роль неможлива без іншої. Наприклад, роль «мама» реалізується через взаємодію з «дитиною», а роль «продавець» – через спілкування з «покупцем».

Вихователь організовує спільну гру з дітьми і поступово її ускладнює: спочатку він бере на основну роль і залучає дитину до гри, пропонуючи їй додаткову роль. У подальшому, вихователь бере на себе вже додаткову роль, а потім поступається нею іншій дитині, тобто орієнтує дітей один на одного, на самостійну рольову взаємодію. Отже, розвиток гри здійснюється від спільної гри вихователя і дітей – до самостійної гри дітей.

Наприклад, гра «Магазин».

Вихователь приносить ігрову корзину з «продуктами» (пластикові овочі, фрукти, коробочки від каші, пляшечки від молока) і починає гру: «Я – продавець. Це мій магазин. Хто прийде в магазин за продуктами? Ось Ведмедик! Добрий

день, Ведмедик, що ти хочеш купити? Яблука? Ось, бери яблука. З тебе 5 гривень» (вихователь демонструє взаємодію з іграшкою). Після цього залучає одного з дітей: «Наталка, приходь у магазин разом зі своєю лялькою? Що твоя лялька хоче купити?». Наталка з лялькою «купує» продукти, а вихователь грає роль продавця: «Ось, візьміть хліб і молоко. У нас ще є банани. Вам потрібні?». Після кількох покупок вихователь із взаємодії з іграшкою переключається на взаємодію з дитиною: «Сашко, а ти хочеш щось купити? Заходь до магазину! Що тобі потрібно?». Проводиться кілька подібних «покупок». Потім вихователь пропонує дітям взяти головну роль, а сам бере додаткову: «Хто тепер хоче бути продавцем? Наталка? Ось тобі корзинка, тепер ти будеш працювати в магазині. Дмитрик і я будемо покупцями».

Такий підхід дозволяє дітям навчатися взаємодії один з одним, спостерігати за моделлю поведінки, яку показує вихователь, і поступово брати на себе ролі (зокрема, і головні).

Вихователь може включатися у сюжетно-рольову гру не тільки в головній ролі, а й у додатковій, демонструючи необхідні рольові дії. Методичні прийоми залишаються ті ж самі: спочатку вихователь показує зразок дій у певній ситуації, а потім пропонує дитині повторити дії за зразком; коли діти оволодівають рольовими діями – дорослий виходить із гри і діти грають самостійно.

Наприклад: гра «Лікарня».

Вихователь звертається до дітей: «Марійко, Андрійку, давайте пограємо в лікарню! Тут у нас буде кабінет лікаря (розставляє на столі іграшковий фонендоскоп, бинти, градусник). Хто хоче бути лікарем? Марійко, може, ти будеш лікарем? А ми з Андрійком будемо твоїми пацієнтами. Я перша прийду на прийом». Дорослий розгортає рольовий діалог із дитиною, яка виконує основну роль (розмова «лікаря» з «пацієнтом»): «Добрий день, лікарю! У мене щось болить горло. Ви можете мене оглянути?». Марійка оглядає «пацієнта» і рекомендує лікування: «Вам треба пити таблетки і відпочивати». Після завершення прийому педагог змінює учасників ролей: «Дякую, лікарю! Я вже здорова. Тепер, Андрійку, твоя черга бути пацієнтом. Іди на прийом до лікаря». Андрійко повторює діалог за зразком.

Аналогічно можна пограти в «маму і доньку», «водія і пасажирів», «покупців і продавця» тощо.

У середній групі ЗДО завдання розвитку ігрової діяльності ускладнюються. Завдання вихователя в роботі з дітьми *п'ятого року життя* – формувати вміння змінювати ігрову роль у процесі гри і називати її для партнерів по грі; змінювати рольову поведінку відповідно до різних ролей партнерів.

Для того, щоб була можливість змінювати роль у процесі, необхідно дотримуватись двох умов:

1) у грі повинні використовуватись не тільки «взаємозалежні» ролі, а й «незалежні» одна від одної; одна з ролей має бути пов'язана з усіма іншими;

2) рольових персонажів у сюжеті гри має бути більше, ніж учасників. У такій ситуації діти будуть змушені брати декілька ролей у процесі гри, щоб розгорнути сюжетну лінію.

Наприклад: гра «Салон краси».

Можна запропонувати такі ролі: клієнт, перукар, візажист, адміністратор. Роль клієнта виконує одна дитина, а друга – змінює ролі в процесі гри: спочатку адміністратор, потім перукар, і, нарешті, візажист. Гра розгортається поступово через взаємодію основної ролі (клієнт) з іншими персонажами. Спочатку клієнт взаємодіє з адміністратором: записується на прийом до майстрів, цікавиться цінами тощо. У подальшому клієнт взаємодіє з перукарем: перукар запитує, яку стрижку хоче клієнт і пропонує обрати з кількох варіантів. Після цього клієнт приходиться до візажиста і той пропонує макіяж до нової зачіски.

Отже, одна дитина (клієнт) має змінювати рольову поведінку в залежності від взаємодії з різними персонажами – перукарем, візажистом, адміністратором, виконуючи різні завдання на кожному етапі гри. Друга дитина змінює ролі в процесі гри.

Природно, що вміння змінювати роль у процесі гри формуються в спільній грі з вихователем. Вихователь бере додаткову роль і показує, як можна змінювати її в процесі гри.

Наприклад, сюжетно-рольова гра «Лікарня».

Вихователь звертається до дитини: «Марійко, давай пограємо. Ти будеш лікарем, а я – пацієнтом. Лікарю, у мене болить рука. Що мені робити?». Дитина (лікар) оглядає вихователя (пацієнта), задає питання, наприклад: «Де болить? Як довго болить?». Потім лікує: робить укол, накладає бинт чи прописує ліки.

Після цього вихователь пропонує новий сюжетний поворот: «Давай уявимо, що я вже здорова, але тепер у лікарню треба привезти іншого пацієнта. Я буду водієм швидкої допомоги!».

Вихователь змінює роль на водія швидкої допомоги. Водій «привозить» до лікаря нову «пацієнтку» – наприклад, ляльку або іграшку. Водій розповідає лікарю, що сталося з пацієнтом: «Ось ведмедик упав і забив лапку». Лікар обстежує іграшкового пацієнта та надає йому допомогу. Потім вихователь вводить ще одну сюжетну лінію: «А тепер давай уявимо, що в лікарню привезли хворого хлопчика і я буду його мамою». Гра продовжується.

Отже, вихователь показав приклад, як можна змінювати ролі під час гри: пацієнт – водій швидкої допомоги – мама хворого хлопчика.

Необхідно відзначити, що педагог не завжди має можливість грати індивідуально з кожною дитиною, тому бажано грати одразу з невеликою групою дітей, що значно заощадить час на формування нових ігрових умінь.

У старшому дошкільному віці діти мають вийти на високий рівень розвитку ігрової діяльності, ознаками якого є: відображення у змісті гри дій, пов'язаних зі ставленням

до інших людей; розвинене рольове мовлення; наявність як розгорнутих, так і узагальнених ігрових дій; дотримання правил гри, які відповідають ролі; вміння змінювати ролі в процесі гри; здатність до сюжетоскладання.

У старшій групі діти оволодівають новим, складнішим способом побудови гри – спільним сюжетоскладанням [6, с. 492]. Воно включає вміння дитини вибудовувати нові послідовності подій, вміння поєднувати власні ідеї з ідеями, запропонованими іншими учасниками, і будувати на їх основі спільний сюжет. Сюжетоскладання передбачає сформованість таких умінь: вміння домовлятися, висловлювати свої думки, планувати розвиток гри. Це актуально для підготовки дітей до навчання у школі, де важливими є взаємодія в колективі й дотримання спільних правил.

Наприклад, сюжетно-рольова гра «Ферма».

Розгортання сюжету гри. Одна дитина каже: «Я буду фермером і зараз піду годувати корів». Інша додає: «А я – тракторист! Мені треба зорати поле для посіву». Третя пропонує: «А я буду ветеринаром. Уявимо, що одна з корів захворіла, і мені потрібно її лікувати». Діти об'єднують ідеї та будують логічну послідовність подій, що розгортаються на фермі: посів і збирання врожаю (пшениці, моркви, кукурудзи); турбота про тварин (годування, доїння корови, стрижка овець); ремонт паркану, щоб тварини не втекли.

Можливі варіанти сюжетоскладання, які пропонуються дітьми:

1. А давайте уявимо, що ми зібрали врожай і тепер треба його продати;

2. Давайте уявимо, що на ферму приїхали журналісти з телебачення. Ми повинні показати їм, як ми працюємо.

Усі ідеї об'єднуються в одну загальну історію, а сама гра змінюється і розвивається залежно від інтересів учасників.

Висновки з даного дослідження. Важливою педагогічною умовою формування соціального досвіду у дошкільному віці є педагогічна підтримка розвитку творчої гри у різних вікових групах. У розвинених формах ігрової діяльності формуються такі складники соціального досвіду особистості: розуміння соціального значення та змісту діяльності дорослих, формування ціннісного ставлення до неї; набуття досвіду взаємодії з однолітками і дорослими; усвідомлення важливості та необхідності дотримання норм і правил взаємодії в суспільстві.

Перспективи подальших розвідок. У подальшому доцільно обґрунтувати вплив іграшки на формування соціального досвіду дошкільників, проаналізувати вимоги до іграшки та особливості її використання у творчій грі.

Список використаних джерел

1. Алеко О. А., Курінна С. М., Курінний Я. В. Соціальне становлення особистості дошкільника: соціальна досвідченість та економічна обізнаність : монографія / ДВНЗ «Донбас. держ. пед. ун-т». Слов'янськ, 2019. 218 с.
2. Дуткевич Т. В. Дошкільна психологія : навч. посіб. 2-ге вид. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 392 с.
3. Максимова О. О. Ознайомлення дітей з суспільним довкіллям : навч. посіб. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2022. 175 с.
4. Піроженко Т. О. Якість дошкільної освіти: сучасна ситуація та погляд у перспективу. *Актуальні проблеми психології*. 2018. Т. 4, вип. 14. С. 6–27.
5. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Академвидав, 2006. 456 с.
6. Русин Н. М., Гулан М. І. Педагогічні можливості гри в організації освітнього процесу закладу дошкільної освіти. *Сучасні тенденції розвитку науки й освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів* : зб. тез

доповідей за матеріалами II Міжнар. наук.-практ. конф. Мукачево : Вид-во МДУ, 2022. С. 491–493.

7. Сафронова Л. Б. Визначення поняття «соціальний досвід»: теоретичний аспект. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2014. Вип. 18 (2). С. 213–221.
8. Федорова М. А. Підходи до розвитку ігрової діяльності у дошкільному віці. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в*

контексті наступності дошкільної та початкової освіти : зб. матер. V Міжнар. наук.-практ. конф. Вінниця : ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2021. Вип. 10. С. 418–421.

9. Федорова М. А. Теорія та методика ігрової діяльності дітей дошкільного віку : навч. посіб. Житомир : ФОРМ Левковець, 2018. 155 с.
10. Якса Н. В. Формування соціального та особистісного досвіду людини як соціалізаційний процес. *Креативна педагогіка*. 2015. Вип. 10. С. 148–153.

References

1. Aleko, O. A., Kurinna, S. M., & Kurinnyi, Ya. V. (2019). *Sotsialne stanovlennia osobystosti doshkilnyka: sotsialna dosvidchenist ta ekonomichna obiznanist [Social development of preschoolers: social experience and economic awareness]*. Sloviansk: DVNZ «Donbas. derzh. ped. un-t» [in Ukrainian].
2. Dutkevych, T. V. (2009). *Doshkilna psykholohiia [Preschool psychology]*. Kyiv: Tsentр uchbovoi literatury [in Ukrainian].
3. Maksymova, O. O. (2022). *Oznaiomlennia ditei z suspilnym dovkilliam [Acquaintance of children with the social environment]*. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].
4. Pirozhenko, T. O. (2018). Yakist doshkilnoi osvity: suchasna sytuatsiia ta pohliad u perspektyvu [The quality of preschool education: The current situation and a look into the future]. *Aktualni problemy psykholohii [Actual problems of psychology]*, 4 (14), 6-27 [in Ukrainian].
5. Ponimanska, T. I. (2006). *Doshkilna pedahohika [Preschool pedagogy]: navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv*. Kyiv: Akademvydav [in Ukrainian].
6. Rusyn, N. M., & Hulan, M. I. (2022). Pedahohichni mozhlyvosti hry v orhanizatsii osvitnoho protsesu zakladu doshkilnoi osvity [Pedagogical possibilities of play in the organization of the educational process in preschool education institutions]. In *Suchasni tendentsii rozvytku nauky y osvity v umovakh pohlyblennia yevrointehratsiinykh protsesiv [Modern trends in the development of science and education in the context of deepening European integration processes]: zbirnyk tez dopovidei za materialamy II Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (pp. 491-493). Mukachevo: Vyd-vo MDU [in Ukrainian].
7. Safronova, L. B. (2014). Vyznachennia ponjattja «sotsial nyj dosvid»: teoretychnyj aspekt [Definition of the concept «social experience»: theoretical aspect]. *Teoretyko-metodychni problemy vyhovan nja ditej ta uchnivskoi molodi [Theoretical and methodological problems of raising children and school youth]*, 18 (2), 213-221 [in Ukrainian].
8. Fedorova, M. A. (2021). Pidkhody do rozvytku ihrovoi diialnosti u doshkilnomu vitsi [Approaches to the development of play activities in preschool age]. In *Aktualni problemy formuvannia tvorchoi osobystosti pedahoha v konteksti nastupnosti doshkilnoi ta pochatkovoї osvity [Actual problems of the formation of the creative personality of the teacher in the context of the continuity of preschool and primary education]: zbirnyk materialiv V Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi Internet-konferentsii* (Is. 10, pp. 418-421). Vinnytsia: TOV "Mercuri-Podillia" [in Ukrainian].
9. Fedorova, M. A. (2018). *Teoriia ta metodyka ihrovoi diialnosti ditei doshkilnoho viku [Theory and methods of play activities of preschool children]: navchalnyi posibnyk*. Zhytomyr: FOP Levkovets [in Ukrainian].
10. Yaksa, N. V. (2015). Formuvannja sotsial noho ta osobystisnoho dosvidu lyudyny jak sotsializatsiinyj proces [Formation of social and personal experience of a person as a socialization process]. *Kreatyvna pedahohika [Creative pedagogy]*, 10, 148-153 [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 10.01.2025

УДК 373.2.016:003-028.31

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-2\(221\)-38-43](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-2(221)-38-43)

ГНІЗДІЛОВА ОЛЕНА АНАТОЛІЇВНА,

докторка педагогічних наук, професорка,
завідувачка кафедри дошкільної освіти, Полтавський національний педагогічний
університет імені В.Г. Короленка, м. Полтава, Україна

Olena Hnizdilova,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Head-Professor of the Department of Preschool Education,
Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Poltava, Ukraine

E-mail: gnizdilovae@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-7706-2427>

ПЛИСЮК МАРИНА ВІТАЛІЇВНА,

аспірантка кафедри дошкільної освіти,
Полтавський національний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка, Полтава, Україна

Maryna Plysiuk,

Postgraduate Student of the Department of Preschool Education,
Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University,
Poltava, Ukraine

E-mail: marinaplysiuk13@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0009-7914-6187>

СИСТЕМА ВПРАВ ЩОДО РОЗВИТКУ КООРДИНАЦІЇ РУХІВ ПАЛЬЦІВ РУК ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ГРАФОМОТОРНОГО ПІДХОДУ

A Присвячено висвітленню методики застосування графомоторних вправ для дітей старшого дошкільного віку в контексті підготовки їх до школи. Уточнено поняття «графомоторні навички». Розглядається система вправ, використання яких спрямоване на розвиток координації рухів пальців рук у дітей дошкільного віку. Особлива увага приділяється графомоторному підходу, який сприяє формуванню дрібної моторики, просторовому орієнтуванню та підготовці до письма. Акцентовано увагу на перевагах використання комплексу вправ під час групових занять. Запропоновано послідовні етапи у плануванні роботи з дітьми, що включає в себе опис вправ і прийомів, варіанти комбінування ігор. Підкреслено, що використання цих вправ сприяє формуванню базових графічних умінь і навичок, моторної координації, розвитку дрібної моторики, пам'яті, уваги. Наголошено на важливості використання цих вправ у підготовці дітей старшого дошкільного віку до систематичного шкільного навчання. Робота містить практичні рекомендації щодо впровадження цієї методики в освітній процес.

Ключові слова: графомоторні навички; координація рухів; дрібна моторика; підготовка до письма; дошкільний вік; тактильні вправи; зорово-моторна координація

SYSTEM OF EXERCISES FOR DEVELOPING FINGER MOVEMENT COORDINATION USING A GRAPHOMOTOR APPROACH

S This study examined finger movement coordination among preschoolers using a graphomotor approach. The relevance of this study is driven by the necessity of preparing children for school, particularly preparing them for writing. The authors emphasize that a significant number of first-grade students lack sufficiently developed fine motor muscles in their hands and fingers, which complicates the process of acquiring writing skills and may affect their overall learning adaptation.

This study analyzes contemporary scientific research on the development of graphomotor skills in children, particularly the concept of emergent literacy; it highlights the importance of the early acquisition of prewriting and prereading skills. This paper reviews the experiences of scientists and educators who have explored the relationship between motor skills, cognitive processes, and writing proficiency. Specifically, the approaches of M. Montessori, V. Sukhomlynskyi, A. Bohush, and other researchers are examined. They emphasized the importance of sensorimotor exercises in preparing children for learning.

The study focuses on applying graphomotor exercises that facilitate the development of hand movement coordination and visual-motor integration. Efficient tools, such as tactile boards, sensory trays, contour tracing exercises, and loose materials, are described. Various tactile exercises aimed at developing visual perception, coordination, and spatial orientation are also explored.

Particular attention should be given to the neuropsychological aspects of graphomotor skill formation, including the development of interhemispheric interaction, sensory stimulation, and motor control improvement. This study underscores the importance of creating a supportive learning environment that combines playful methods with targeted skill development.

The study concludes that the systematic use of graphomotor exercises significantly enhances children's writing readiness, strengthens hand and finger muscles, and improves movement accuracy and fluidity. Future research may further explore the development of new sets of exercises tailored to the individual characteristics of preschool children.

Keywords: *graphomotor skills; movement coordination; fine motor skills; writing readiness; preschool age; tactile exercises; visual-motor coordination; emergent literacy*

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями.

Останнім часом питання підготовки дітей до школи стало особливо актуальним у зв'язку зі зниженням віку першокласників і реформуванням шкільної системи, запровадженням Концепції «Нова українська школа». Підготовка дитини до школи – це багаторівневий процес, невід'ємним складником якого є підготовка руки дитини до письма. Значна частина першокласників – це шестирічні діти, у яких ще недостатньо розвинені дрібні м'язи кисті та пальців, а кістки зап'ястя і фаланг ще не повністю сформовані. Це безпосередньо впливає на засвоєння навичок письма. Тому це питання хвилює батьків, педагогів, психологів і всіх, хто працює з дітьми. Їхня взаємодія, застосування сучасних методик підготовки є необхідними для забезпечення плавного переходу до шкільного життя. Під час підготовки дошкільників до оволодіння писемним мовленням часто застосовуються шкільні методики навчання письма, що уповільнює цей процес, втомлює дітей і не сприяє їхньому зацікавленню. Тому одне з пріоритетних завдань на етапі переходу дітей від закладу дошкільної освіти до школи – підготувати їх до письма, зробивши цей процес легким, цікавим і комфортним.

Розвиток дрібної моторики та координації рухів пальців рук є важливим складником підготовки дитини до навчання у школі. Саме від сформованості цих навичок залежить успішність оволодіння письмом, малюванням та іншими видами продуктивної діяльності, що потребують точних рухів. Одним із ефективних шляхів розвитку координації є графомоторний підхід, який включає вправи, що поєднують рухову та візуальну активність.

Отже, проблема підготовки дітей до письма є актуальною, оскільки якість цього етапу визначає успішність подальшого навчання, адаптацію та психологічний комфорт дитини у школі. А несформованість у дітей у передшкільному віці графомоторних навичок може призвести до труднощів у навчанні.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблема підготовки дітей до письма цікавить науковців і педагогів-практиків уже не одне десятиліття. Ціла низка вчених минулого та сучасності висвітлюють досліджувану тему. Відома вчена сучасності А. Богуш вивчає питання підготовки дітей до навчання в школі. Вона зауважує, що діти дошкільного віку відрізняються рівнем розвитку, співвідношенням довільної та мимовільної пам'яті й уваги, а також здатністю

до засвоєння матеріалу. Саме цим зумовлюється необхідність застосування диференційованого підходу в навчанні дітей. Це дає змогу забезпечити глибоке засвоєння матеріалу [1, с. 93–94].

А. Богуш разом з Н. Маліновською уклали навчальний посібник, у якому висвітлили перші кроки навчання дітей грамоті. Письмо є складником мовленнєвої підготовки, тому вони обрали для розгляду такі групи навичок писати, як-от: уміння правильно користуватися письмовим приладдям; координувати рухи руки; дотримуватись гігієнічних правил [там само, с. 424]. Їхні дослідження підкреслюють важливість розвитку мовленнєвих і графомоторних навичок у комплексі, акцентуючи увагу на взаємозв'язку між підготовкою руки до письма та розвитком фонематичного слуху, артикуляційної моторики й когнітивних процесів у дітей дошкільного віку.

Провідна дослідниця сучасності К. Крутії окреслює переднавички письма у контексті розвитку емерджентної грамотності, яку можна визначити як пропедевтичні знання, здібності, пов'язані з пізнішими проявами звичайного читання та письма [6, с. 69]. Учена потрактовує поняття «емерджентна грамотність» як здатність дитини оволодівати навичками читання та письма на ранніх етапах розвитку. Спираючись на її твердження, що формальний досвід емерджентної грамотності охоплює діяльність, орієнтовану на «друкування» літер, навчання дорослими форм і назв літер та інших особливостей мови [6, с. 70], ми дійшли висновку, що навчання навичкам роботи з олівцем, орієнтування в просторі, координації є невід'ємним складником у розвитку дітей, особливо у підготовці до школи.

Як показують дослідження вчених щодо готовності дошкільників до навчання у школі, актуальною є проблема розвитку дрібної моторики. Цю тему на практиці розвивала та застосовувала відомий італійський педагог М. Монтесорі. Монтесорі-підхід включає цілу низку засобів і методів вельми доцільних і в сучасних умовах: дерев'яні чи картонні букви з шорсткою текстурою для обведення пальцями; пісочниця: для написання літер пальцем чи паличкою; дрібні предмети: для перекладання пінцетом (намистини, гудзики, горошини); дошки для слідування по жолобках, кубики з літерами, лабіринти на планшетах; крупы: насипати манку, рис чи пісок для малювання пальцем.

Також важливим є аналіз досліджень у галузі навчання дітей грамоті, проведених В. Сухомлинським. Він наголошував на необхідності створення сприятливого розвивального

середовища, що забезпечує природне засвоєння графічних навичок через гру та практичну діяльність.

У контексті досліджень українських учених варто згадати праці науковців О. Козлюк [5], Н. Маліновську [7], О. Прищепу [8], І. Трегубову, Д. Трегубова [9] та ін., які досліджували питання розвитку дрібної моторики та підготовки дитини до письма. Зокрема, в їхніх роботах акцентується увага на комплексному підході, що включає як сенсомоторні вправи, так і когнітивні тренування.

Український мовознавець, педагог-методист і автор підручників початкової школи М. Вашуленко зазначає, що читання і письмо є видами мовленнєвої діяльності людини. Важливо, щоб їх формування було для шестирічних учнів якомога природнішим процесом, який хоча б у загальних рисах був подібним до оволодіння дітьми в ранньому віці усним рідним мовленням. Дослідник наголошує, що психологічна основа методики навчання грамоти полягає в доборі таких методичних прийомів, які враховували б особливості дитячого сприйняття, уваги, пам'яті, мислення, сприяли б їхньому всебічному розвитку. Ми суголосні з ученим, що вправи та заняття повинні бути сплановані так, щоб не переобтяжувати, а зацікавлювати дітей. Учителю має пам'ятати, що навіть елементарні навички читання й письма не можуть бути вироблені без багаторазового повторення одних і тих самих навчальних дій. З огляду на це він усілякими засобами має вносити певні варіації в постановку тих чи інших навчальних завдань із метою запобігання психічному і фізичному перевантаженню дітей, підтриманню їхнього загального інтересу до виконуваних вправ [2, с. 33–34].

Отже, проаналізувавши дослідження низки вчених, ми дійшли висновку, що підготовка дітей до письма є комплексним процесом, що включає розвиток мовленнєвих, когнітивних і моторних навичок. Дослідження науковців підтверджують важливість поетапного навчання дітей грамоті через гру, сенсомоторні вправи та створення сприятливого середовища для розвитку. Основними аспектами підготовки є формування графічних умінь, розвиток фонематичного слуху, артикуляційної моторики, а також усвідомлення дитиною принципів письма. Ефективність засвоєння навичок письма значною мірою залежить від використання засобів і методів, що поєднують навчання з ігровою діяльністю, від застосування індивідуального підходу, що враховуватиме особливості й можливості кожної дитини.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Сучасний підхід у лінгводидактиці розглядає процес письма не лише як моторну дію руки. Під час формування графічних навичок письма у шестирічок необхідно розвивати мілку моторику кисті рук, координувати дії рухового і зорового аналізаторів. Саме зорово-моторна координація починає займати провідне місце в регуляції графомоторних рухів і розвитку відповідних навичок. Якість формування навички письма у дітей дошкільного віку залежить від ефективності використаних методів і прийомів навчання письма, а також засобів, які є доцільними для формування кінестетичних і тактильних відчуттів, для сенсорної стимуляції, для зміцнення координації рухів

руки. Пошук дієвих методів і засобів навчання письма і підготовки руки до опанування графомоторних навичок у дітей дошкільного віку є важливими завданнями сучасної педагогіки, що допомагає гармонійному розвитку дитини та сприяє її успішній адаптації до шкільного навчання.

Мета статті: уточнити сутність поняття «графомоторні навички», детально розглянути методику використання вправ для їхнього розвитку, визначити основні принципи роботи з дітьми старшого дошкільного віку, доповнивши матеріал комплексом практичних вправ.

Викладення основного матеріалу. Графомоторні навички є важливим складником підготовки дітей до школи та базою для розвитку письма. У зв'язку з тим, що «графомоторні навички» є ключовим поняттям нашого науково-педагогічного дослідження, виникає необхідність у тлумаченні цієї дефініції. Розкриття її сутності вимагає наукового визначення понять «графіка», «моторика» та «навичка», тому що визначення ключових понять науки – важливий елемент її методології, який дозволяє націлити шляхи дослідження педагогічних процесів та явищ.

Спираючись на Український тлумачний словник, дамо їм визначення.

Графіка – письмові чи друковані знаки, що відбивають звуки мови, інтонацію тощо, зображення живої мови письмовими знаками [3, с. 259].

Моторика – сукупність рухових процесів організму, системи органів, окремого органа і пов'язані з ними фізіологічні та психічні явища [там само, с. 692].

Навичка – схильність чи потреба діяти, вести себе певним чином; звичка. Уміння, набуте вправами, досвідом; навик. Уміння вирішувати той чи інший вид завдання, доведене до автоматизму [там само, с. 704].

Логіко-семантичний аналіз дозволив всебічно дослідити ці наукові категорії, ближче підійти до наукового визначення дефініції «графомоторні навички». Із цієї метою було вивчено й проаналізовано статті словників, енциклопедій та низки психолого-педагогічних і лінгвістичних джерел.

Проаналізувавши ці тлумачення, ми дійшли висновку, що *графомоторні навички* – це результат скоординованої роботи кількох систем організму:

- моторна система: включає злагоджену, керовану роботу м'язів кисті, пальців і плеча;
- сенсорна система: сприйняття візуальної, тактильної, пропріоцептивної та вестибулярної інформації;
- нейropsихологічні механізми: розвивається взаємозв'язок між півкулями мозку, активізуються відповідні зони в мозку, відбувається пришвидшення оброблення інформації, з'являється чіткість, точність в організації, плануванні, виконанні дій, самоконтроль.

Визначення поняття «графомоторні навички» передбачає не тільки фізичну сторону процесу (рухи кисті, пальців), але й інтеграцію різних нейropsихологічних механізмів, як-от: м'язова координація, врівноваження сил, регулювання напруженості та сприйняття просторових орієнтирів. Це комплекс рухових і координаційних можливостей, який включає точність, плавність і контроль над рухами рук при

виконанні графічних дій. Вони передбачають координацію рухів руки та очей, розвиток дрібної моторики, а також формування просторового уявлення. Такі навички також вимагають від дитини сформованості вміння робити правильний захват олівця або ручки, впевнено рухатися по площині, слідувати інструкціям педагога.

Отже, під поняттям «*графомоторні навички*» ми розуміємо скоординовані рухи провідної руки й мислення, що забезпечують утримання робочого інструменту для письма, точність і плавність рухів руки, а також правильний натиск, розташування написаного на робочому полі.

У роботі з дітьми дошкільного віку на розвивальних заняттях ми дійшли висновку, що вправи для розвитку графомоторних навичок є ефективними засобами підвищення рівня ключових умінь, які потрібні для письма, тому що: вони сприяють розвитку дрібної моторики, координації та окоміру; допомагають формувати увагу та концентрацію; розвивають здатність контролювати натиск під час письма; вчать дитину правильно тримати письмове приладдя; піднімають настрій і самооцінку.

Під час роботи ми використовуємо такі матеріали як:

- тактильні таблиці;
- тактильні таці;

1)

2)

3)

2. Тактильна таблиця №2.

Мета: навчити складати долоні за малюнком, закріплювати знання про праву і ліву руки, вчити цифри, орієнтуватися на площині, закріплювати назви кольорів, координувати свої рухи, розвивати окомір і моторику, виховувати інтерес до навчання.

Опис матеріалу: таблиця розміром 90 см × 30 см, з парами ручок, розташованими доріжкою, між долонями кружечка різного кольору та цифри.

Варіанти завдань:

- 1) прикласти долоні за зразком згори донизу;
- 2) прикласти долоні за зразком знизу догори;
- 3) прикласти долоні – назвати цифру;
- 4) прикласти долоні – назвати колір кружечка;
- 5) прикласти долоні – назвати і цифру, і колір;
- 6) задати певний колір кружечка або цифри.

Використання цих вправ дозволяє не лише покращити моторну координацію, а й сприяє розвитку окоміру, сенсорної чутливості, точності орієнтації в просторі, стимулює міжпівкульну взаємодію, що сприяє гнучкості, швидкості мислення й удосконаленню когнітивних процесів, як-от: увага, пам'ять, спостережливість. Цей метод дозволяє активізувати праву та ліву півкулі головного мозку одночасно, що покращує нейронні з'єднання та сприяє когнітивному розвитку.

– тактильний бокс.

Розглянемо види робіт:

1. Тактильна таблиця №1.

Мета: навчити співвідносити долоні з відповідними кольоровими долоньками, закріплювати знання права і ліва рука, орієнтуватись на площині, координувати свої рухи, закріплювати назви кольорів, розвивати окомір, велику та дрібну моторику, виховувати цікавість до вправ.

Опис матеріалу: таблиця розміром 80 см × 60 см, з намальованими всередині долонями різного кольору та розташованими у різних напрямках; роздруковані варіанти пар долоньок різних кольорів; кольорові долоні, прикріплені на палички.

Варіанти завдань:

- 1) запропонувати дитині прикласти праву та ліву долоні на таблицю за словесним завданням педагога;
- 2) викласти на столі тильною стороною догори картки з можливими варіантами долоньок, запропонувати вибрати картку, прикласти до неї долоні, продублювавши ручки, потім знайти відповідні на таблиці;
- 3) показати долоні-вказівники, не коментуючи: дитина самостійно визначає і показує варіант на таблиці.

3. Тактильні таці.

Мета: навчити працювати із сипучими матеріалами, вчити малювати різні лінії, заокруглення, петельки тощо, закріплювати знання про праву і ліву руки, вчити орієнтуватись на площині, визначати центр, верх-низ, правий верхній кут, лівий нижній кут тощо, координувати свої рухи, розвивати окомір, дрібну моторику, виховувати охайність.

Опис матеріалу: на таці невеликого розміру насипати сипучий матеріал: манку, пшоно, кукурудзяну крупу,

дезінфікований пісок тощо. Запропонувати дитині намалювати малюнок за бажанням, потім за завданням, яке підготував вихователь.

Варіанти завдань:

- 1) малювання ліній, хвиль;
- 2) малювання ламаних ліній;
- 3) малювання заокруглень, петельок;
- 4) малювання зірки, вісімки, спіралі однією та двома руками.

1)

2)

3)

4)

Вправи на обведення контурів фігур, проведення ліній різного типу (хвилясті, ламані, спіральні), малювання за зразком, штрихування, домальовування половини зображення допомагають тренувати точність і пластичність рухів, розвивають здатність відтворювати задані графічні елементи за зразком, формують відчуття симетрії, покращують чутливість пальців [4].

4. Тактильний бокс.

Мета: навчити працювати із сипучими матеріалами, вчити малювати різні лінії, заокруглення, петельки тощо, закріплювати знання права і ліва рука, вчити орієнтуватись на площині, визначати центр, верх-низ, правий верхній кут, лівий нижній кут тощо, спонукати до творчості, розвивати координацію, окомір, дрібну моторику, виховувати охайність, цікавість, терплячість.

Опис матеріалу: у великий пластиковий бокс помістити ліхтар, закрити кришкою та насипати зверху будь-який сипучий матеріал на вибір: манку, пшоно, кукурудзяну крупу, дезінфікований пісок тощо. Запропонувати дитині намалювати за власним бажанням зображення, потім за завданням, яке підготував вихователь.

Принципи, яких ми дотримуємось у роботі з дітьми:

- застосування гри як дієвого методу навчання основам письма;
- доступність та етапність;
- різноманітність видів нейровправ;
- використання різних тактильних матеріалів;
- створення сприятливої емоційної атмосфери під час занять.

Характеризуємо їх детальніше.

Ігрова форма завдань – завдання повинні супроводжуватись казковими сюжетами або історією з певними героями. Наприклад: Мишенятко їде в гості до Горобчика. Давайте допоможемо йому проїхати шлях на машині. Також рекомендуємо використовувати сучасних мультиплікаційних героїв, елементи ігор тощо. Доцільно враховувати інтереси та нахили дитини певного віку та вікової групи.

Розпочинати серію занять варто із простих завдань і поступово переходити до складніших. Педагог має враховувати індивідуальні можливості кожної дитини, її початкову моторику пальців руки, вміння тримати олівець, орієнтуватися на аркуші паперу, на сторінці зошита тощо, знання дитиною просторових понять «вгорі та внизу», «праворуч і ліворуч», «верхній правий кут», «нижній лівий кут» тощо.

Нейровправи активізують різні ділянки мозку, тому їх використання є ефективним методом у розвитку графомоторних навичок у дітей дошкільного віку. До таких завдань відносимо тактильні таблиці, друковані завдання для індивідуального виконання.

Під час роботи необхідно приділити увагу роботі з тактильними матеріалами. Вони розвивають сенсорику і сприяють розвитку моторики. До тактильних матеріалів ми відносимо крупи різної фракції та пісок.

Зацікавленість у виконанні завдання призводить до підвищення гормонів радості і діти краще засвоюють інформацію та виконують вправи. Забезпечення позитивного, емоційного тла занять досягається ігровими прийомами, позитивною і надихаючою інтонацією, сюрпризними моментами, динамічністю заняття, зміною видів діяльності, похвалою тощо.

Висновки. Отже, підготовка дитини до школи тривалий і багаторівневий процес. Організація цілеспрямованої підготовчої роботи на дошкільному етапі допоможе запобігти багатьом труднощам у навчанні в початковій школі. Одним із складників цього процесу є підготовка дитини до письма. У свою чергу вона не можлива без розвитку графомоторних навичок. Робота над розвитком цих навичок вимагає систематичної та послідовної роботи. Така діяльність повинна викликати у дітей інтерес, зацікавлення, позитивні емоції.

Регулярні графомоторні тренування відіграють ключову роль у розвитку графічних навичок у дітей старшого дошкільного віку. Вони сприяють зміцненню м'язів кисті та пальців, покращенню точності й плавності

рухів, що є необхідною умовою успішного оволодіння письмом. Спеціалізовані вправи відіграють важливу роль у розвитку графомоторних навичок, оскільки вони сприяють цілеспрямованому вдосконаленню координації рухів, розвитку моторного контролю та адаптації руки до письма. Такі вправи допомагають дитині формувати правильні навички тримання олівця, регулювати силу натиску та розвивати гнучкість пальців. Під час виконання графомоторних вправ розвиваються такі аспекти: *зорово-моторна координація* – вміння координувати рухи рук відповідно до зорового сприйняття; *регуляція сили натиску* – важлива для контролю під час письма та

малювання; *розвиток ритмічності та плавності рухів* – сприяє формуванню стійкого навичку написання букв і цифр; *удосконалення просторового орієнтування* – допомагає правильно розташовувати елементи на папері. Наведені вправи та прийоми допоможуть педагогам досягти поставленої мети щодо розвитку графомоторних навичок у малюків.

Перспективою подальших досліджень є розроблення нових вправ та ігор для розвитку графомоторних навичок, які враховують індивідуальні особливості розвитку дітей, вивчення ролі міжпівкульних зв'язків у процесі засвоєння навичок письма.

Список використаних джерел

1. Богуш А. М., Малиновська Н. В. Перші кроки грамоти: передшкільний вік. Вид. 2-ге. Київ : Видавничий дім «Слово», 2016. 424 с.
2. Вашуленко М. С. Методика навчання української мови в початковій школі : навч.-метод. посіб. для студентів вищих навчальних закладів / за наук. ред. М. С. Вашуленка. Київ : Літера ЛТД, 2011. 364 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
4. Гніздзілова О. А., Плисюк М. В. Формування графічних навичок дітей дошкільного віку засобами природних матеріалів. *Імідж сучасного педагога*. 2024. № 3 (216). С. 89–92.
5. Козлюк О. А., Шевчук М. О. Системи роботи з розвитку графомоторних навичок старших дошкільників як умови готовності їх до навчання в школі. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2024/11/SCIENTIFIC-RESEARCH-MODERN-CHALLENGES-AND-FUTURE-PROSPECTS-18-20.11.24.pdf#page=273>
6. Крутий К. Л., Деснова І. С. Емерджентна грамотність як предиктор успішності читання дітьми дошкільного віку. *Інновації в дошкільній освіті: теорія, перспективи, шляхи запровадження у практику* : зб. матер. III Всеукр. наук.-практ. конф., 28 березня 2024 року. / за заг. ред. Ю. О. Демидова. Маріуполь : МДУ, 2024. С. 69–73. URL: <http://repository.mu.edu.ua/jspui/handle/123456789/6383>
7. Малиновська Н. В. Гра як засіб формування навичок письма у дітей передшкільного віку. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2019. № 2. С. 26–31.
8. Прищепка О. Ю. Формування і розвиток навичок письма молодших школярів на засадах диференційованого підходу : методичний посібник. Київ : КОНВІ ПРИНТ, 2020. 72 с.
9. Трегубова І. М., Трегубов Д. Г. Підготовка руки дитини дошкільного віку до письма у концепції STEM-освіти. *Альманах науки*. 2019. № 1/2 (32). С. 29–33.

References

1. Bohush, A. M., & Malynovska, N. V. (2016). *Pershi kroky hramoty: peredshkilnyi vik [First steps in literacy: preschool age]*. Kyiv: Vydavnychiy dim «Slovo» [in Ukrainian].
2. Vashulenko, M. S. (2011). *Metodyka navchannia ukraïnskoi movy v pochatkovii shkoli [Methodology of teaching Ukrainian in primary school]: navchalno-metodychnyi posibnyk dlia studentiv vyshchychk navchalnykh zakladiv*. Kyiv: Litera LTD [in Ukrainian].
3. Busel, V. T. (Comp.). (2005). *Velykyi tлумачnyi slovnyk suchasnoi ukraïnskoi movy (z dod. i dopov.) [Large Explanatory Dictionary of the Modern Ukrainian Language (with addendums and additions)]*. Kyiv; Irpin: VTF «Perun» [in Ukrainian].
4. Hnizdilova, O. A., & Plysiuk, M. V. (2024). Formuvannia hrafichnykh navychok ditei doshkilnoho viku zasobamy pryrodnykh materialiv [Formation of graphic skills of preschool children using natural materials]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 3 (216), 89-92 [in Ukrainian].
5. Kozliuk, O. A., & Shevchuk, M. O. *Systemy roboty z rozvytku hrafomotornykh navychok starshych doshkilnykiv yak umovy hotovnosti yikh do navchannia v shkoli [Systems of work on the development of graphomotor skills of older preschoolers as a condition for their readiness for schooling]*. Retrieved from <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2024/11/SCIENTIFIC-RESEARCH-MODERN-CHALLENGES-AND-FUTURE-PROSPECTS-18-20.11.24.pdf#page=273> [in Ukrainian].
6. Krutii, K. L., & Desnova, I. S. (2024). Emerdzhentna hramotnist yak predyktor uspishnosti chytannia ditmy doshkilnoho viku [Emergent literacy as a predictor of reading achievement in preschool children]. In Yu. O. Demydov (Ed.), *Innovatsii v doshkilnii osviti: teoriia, perspektivy, shliakhy zaprovadzhennia u praktyku [Innovations in preschool education: theory, prospects, ways of implementation into practice]*: zb. materialiv III vseukr. nauk.-prakt. konf. (pp. 69-73). Mariupol: MDU. Retrieved from <http://repository.mu.edu.ua/jspui/handle/123456789/6383> [in Ukrainian].
7. Malinovska, N. V. (2019). Hra yak zasib formuvannia navychok pysma u ditei peredshkilnoho viku [Game as a means of developing writing skills in preschool children]. *Naukovyi visnyk Pivdenoukraïnskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni K. D. Ushynskoho [Scientific Bulletin of the South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky]*, 2, 26-31 [in Ukrainian].
8. Pryshecha, O. Yu. (2020). *Formuvannia i rozvytok navychok pysma molodshych shkolariv na zasadakh dyferentsiiovanoho pidkhodu [Formation and development of writing skills of younger schoolchildren based on a differentiated approach]*: metodychnyi posibnyk. Kyiv: KONVI PRINT [in Ukrainian].
9. Trehubova, I. M., & Trehubov, D. H. (2019). Pidhotovka ruky dytyny doshkilnoho viku do pysma u kontseptsii STEM-osvity [Preparing a preschool child's hand for writing in the concept of STEM education]. *Almanakh nauky [Almanac of Science]*, 1/2 (32), 29-33 [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 15.02.2025

УДК 373.21:37.036

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-2\(221\)-44-48](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-2(221)-44-48)**ЖИГОРА ІРИНА ВАЛЕРІЇВНА,**

кандидатка філологічних наук, доцентка, доцентка кафедри дошкільної та початкової освіти, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький, Україна

Iryna Zhyhora,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Preschool and Primary Education, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, Kropyvnytskyi, Ukraine

E-mail: i.zhugora@gmail.com**ORCID iD:** <https://orcid.org/0000-0002-5796-2062>

УПРОВАДЖЕННЯ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

А Присвячено актуальній темі впровадження сучасних технологій під час формування діалогічного та монологічного мовлення дітей дошкільного віку. Педагогіка сьогодні переосмислює підходи в освітньому процесі, відмовляючись від деяких усталених традицій. Саме тому опанування нових технологій стало пріоритетним напрямом у підготовці майбутніх вихователів. З огляду на це особливого значення набуває вивчення тенденцій розвитку інноваційних технологій, нових методів і прийомів навчання й виховання дітей.

Актуальність дослідження зумовлена важливим значенням проблеми навчання українського усного діалогічного мовлення дошкільників, недостатнім рівнем розвитку зв'язного мовлення в дітей дошкільного віку. Важливим є розвиток компетентності вихователя в сучасних інноваційних технологіях задля якісного, ґрунтовного й цікавого навчання дітей окресленого віку, оскільки сьогодні найважливішими проблемами сучасності стають інноваційні технології та їх упровадження в освітній процес ЗДО. Особливу увагу у пропонованій статті присвячено можливостям використання театралізованої діяльності як засобу розвитку мовлення дошкільників водночас із сучасними підходами.

Ключові слова: діалогічне мовлення; монологічне мовлення; мовна особистість дошкільника; мовленнєва компетентність; інноваційні технології

IMPLEMENTATION OF THEATRICAL ACTIVITIES AS A MEANS OF DEVELOPING COHERENT SPEECH IN PRESCHOOL CHILDREN

S This article is devoted to the current issue of the introduction of modern technologies in the formation of the dialogical and monological speech of preschool children. Contemporary pedagogy is rethinking approaches to the educational process, abandoning some established traditions. Intensive technologisation and market relations led to the understanding that the work of the educator as a whole differs from other types of socially useful work not only in its specificity but also in that it has its product and its technologies. Therefore, the mastery of new technologies has become a priority for future educators. From this perspective, the study of trends in the development of innovative technologies and new methods and techniques for the teaching and education of children is of special importance.

The relevance of this study is due to the importance of Ukrainian oral dialogical speech in preschoolers and the insufficient development of coherent speech in preschool children. It is important to develop teachers' competence in modern innovative technologies for high-quality, thorough, and interesting teaching of children of the specified age because today the most important problems of our time are innovative technologies and their implementation in the educational process of preschool educational institutions. The proposed article pays special attention to the possibilities of using theatrical activities as a means of developing preschoolers' speech following modern approaches. In the process of developing preschoolers' dialogical speech, theatrical activity and theatrical play, which is one of the components of artistic and speech activities and a means of developing literate speech, should be used.

Preschoolers' speech development is enhanced by game dramatization, and theatrical classes aid in the development of emotions, independent building of coherent statements, and comprehensive development according to age.

Keywords: dialogic speech; monologic speech; speech personality of preschooler; speech competence; innovative technologies

Актуальність проблеми. Сучасний освітній процес передбачає модернізацію традиційних методів і прийомів роботи з дітьми. Популярності набуває розвиток мовлення дітей дошкільного віку засобами театрального мистецтва, що нині є актуальним питанням. Дошкільнята потребують «живого» спілкування, оскільки мовлення є одним із важливих видів діяльності дітей указанного віку, а сучасні дошкільники мають труднощі саме у спілкуванні. Основною причиною є недостатній словниковий запас, безграмотне мовлення, відсутність досвіду висловлюватися та чути й розуміти

оточуючих. Мова як засіб спілкування потрібна дитині, щоб комунікувати, використовувати в життєвих та освітніх цілях. Саме перед вихователем стоїть завдання створити необхідні умови для спілкування й освітньої діяльності [9, с. 118].

Для всебічної активізації мовленнєвої діяльності дошкільнят треба використовувати театралізовані ігри, що сприяють розвитку активного словника, вдосконалюють звуковий бік мовлення, граматичну будову, формують діалогічну компетентність.

Театралізована діяльність сприяє виявленню творчих

здібностей дошкільників. Гра, зокрема театралізована, як визначальний вид діяльності дітей дошкільного віку є ефективною водночас із використанням відомих казок і героїв. Формувати мовленнєву культуру дошкільників театральними засобами рекомендовано у двох напрямках: діти попередньо готують ролі, вивчають репліки головних героїв, що, зі свого боку, активізує словниковий запас дошкільників, поповнює образними літературними висловами, під час ігрової імпровізації розвивається мовленнєва творчість дітей через словесну інтерпретацію; діти дошкільного віку навчаються відшукувати та добирати слова відповідно до мовленнєвої ситуації, до ролі того чи того героя. Відтак драматизація казок, тобто використання театралізованої діяльності є ефективним засобом мовленнєвого розвитку дошкільників.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Огляд психологічних і педагогічних джерел засвідчує увагу сучасних дослідників до питань формування мовленнєвої компетентності дошкільників. Особливу увагу вчені та педагоги-новатори приділяють використанню інноваційних технологій і засобам театального мистецтва. Проблеми розвитку діамонологічного мовлення досліджували А. Леонтьєв, Н. Жинкін, Д. Ельконін, М. Коніна, Е. Короткова, А. Леушина, Л. Пенъєвська, Є. Флерина, що у своїх доробках висвітлили діагностичні методики мовленнєвого розвитку, визначили ключові аспекти формування навичок мовлення в дітей дошкільного віку. Питання формування мовленнєвої культури дошкільників, упровадження сучасних підходів в освітньому процесі ЗДО, вивчали Т. Андрієвська, О. Деркач, С. Яцина [2; 6; 10].

Загальна життєва компетенція кожної дитини передбачає як обов'язковий компонент грамотне володіння мовленням, оскільки дитина має опанувати мистецтво спілкування з оточуючими. Засвоєння системи мовних знань, загальноприйнятих мовних норм дозволяє дошкільникам розв'язувати життєві проблеми, тобто жити, адже комунікативна компетентність є складником життєвої компетентності.

За словами А. Богуш, мовленнєва компетенція – визначальна ключова характеристика особистості, що формується на етапі дошкільного дитинства [4, с. 5]. Дослідниця присвятила свої праці проблемам розвитку зв'язного мовлення дошкільників. Питання формування мовленнєвої компетентності інноваційними методами та засобами розкрито в доробках Л. Виготського, Ф. Сохіна, О. Ушакової [5].

Роль театралізованої діяльності, театралізованих ігор у мовленнєвому розвитку дітей дошкільного віку дослідили педагоги-новатори Л. Артемова, О. Омацьєва, Р. Жуковська, Ю. Рубіна, О. Чігірін [8]. Учені довели, що театралізовано-ігрова діяльність сприяє творчому самовиявленню дошкільнят.

Виокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Зазначене вище дає змогу виділити важливі питання, що потребують розв'язання, відтак допоможе визначити основні завдання формування мовленнєвої культури дітей дошкільного віку засобами театралізованої діяльності. З-поміж пріоритетних окреслимо такі завдання:

- вироблення навичок зв'язного мовлення дітей дошкільного віку;
- активізація та поповнення словника дітей;

- виховання мовленнєвої естетики, насамперед звукової культури мовлення дітей названого віку;

- формування діамонологічного мовлення дошкільників.

Як і будь-які ігри, театралізовані потребують дотримання певних методичних вимог: різноманіття та змістовності тематики; використання різних видів театру для формування мовленнєвої компетентності; активне залучення дошкільників під час підготовки та проведення театральних дійств; спільна робота дітей із дорослими та однолітками.

Мета статті полягає в розкритті проблеми формування в дітей дошкільного віку мовленнєвої культури, визначенні ефективності засобів театального мистецтва для розвитку мовлення дошкільнят.

Викладення основного матеріалу. Базовий компонент дошкільної освіти засвідчує основну мету діяльності закладів дошкільної освіти – забезпечення всебічного розвитку кожної дитини, створення відповідних умов для особистого становлення творчої реалізації. Театралізована діяльність є одним із ефективних засобів творчого розвитку особистості дошкільника, який сприяє естетичному вихованню дітей, долучає до театального мистецтва, формує навички бачити, чути, сприймати, відтак розуміти красу слова. Театральне мистецтво цікаве дошкільням, адже театр – це передусім гра, а граючись, діти навчаються та розвиваються [3, с. 10].

Пропонована робота передбачає перевірку ефективності застосування засобів театального мистецтва для вироблення мовленнєвих умінь і навичок дошкільників через використання різних видів мовленнєвих вправ, артикуляційних вправ, пальчикових ігор, імітаційних вправ, дидактичних ігор, ігор із музичним супроводом під час театралізованих занять, прослуховування інсценізацій художніх творів, вивчення текстів, роботи з іграшками, ляльками, виготовлення атрибутів і декорацій, розподілу сценічних ролей, показу вистав, ігор-драматизацій.

Театралізовані заняття або театралізовані засоби сприяють особистісно зорієнтованому підходу в освітньому процесі ЗДО, що передбачає впровадження сучасних методів і прийомів. Успіх досягається за умови співпраці та творчого спілкування між однолітками та дорослими. У процесі театралізованої діяльності рекомендовано використовувати інноваційні методи роботи (передусім, це робота в малих групах, у парах, упровадження інтерактивних прийомів на зразок «Мікрофона», «Мозкового штурму», «Продовження речення», «Розігрування ситуацій за ролями» тощо. Засобами театралізації є вправи «Повтори рухи», «Покажи ходу», «Зміни голос». Відповідно до програмових вимог, змісту й завдань мовленнєвого заняття вихователю рекомендовано використання інтерактивних прийомів у малих групах дошкільників, наприклад, «Діалог», «Спільний проект», «Мініатюра» тощо.

Формуючи навички діамонологічного мовлення, на театралізованих заняттях вихователь може використати прийоми групової розповіді, розповіді-ланцюжка, «гримаси», «візитну картку» тощо.

Доцільно під час розвитку мовлення дошкільників використовувати прийом «Діалог», сутність якого полягає у спільному пошуку малими групами потрібного рішення. Репліки-стимули та репліки-відповіді сприяють виробленню

навичок діалогічного та монологічного мовлення. Такий прийом має важливий виховний потенціал, оскільки передбачає використання етикетних формул, а мовленнєвий етикет безпосередньо впливає на поведінку дитини. Дошкільники вчаться складати ситуативні діалоги, які є одним із основних складників роботи вихователя з мовленнєвого розвитку дошкільників. Використовуючи життєвий досвід дітей, можна пропонувати скласти ситуативний діалог із етикетними формулами «Розмова по телефону». Така ситуація передбачає бесіду, під час якої діти дошкільного віку ознайомлюються із культурою телефонної розмови, вживаючи етикетні формули привітання, прощання, вибачення, навчаються регулювати тон розмови, добирати інтонацію, логічні наголоси, робити відповідні паузи. Діти розігрують як маленькі актори телефонну розмову згідно з комунікативною настановою, відповідно до запропонованої мовленнєвої ситуації.

Наступним ефективним прийомом для формування комунікативної компетентності є створення ситуації «Давай дружити». Вихователь пропонує дошкільникам вибрати казку, роль казкового героя, діти складають діалоги та розігрують їх. Під час розігрування дошкільнята під керівництвом вихователя виконують освітні завдання, наприклад, ужити певні слова, правильно вимовити звукосполуки в конкретних словах, правильно наголосити слова тощо.

Організація театралізованої діяльності сприяє ефективному виробленню в дітей дошкільного віку мовленнєвої компетенції, зокрема діамологічної, для реалізації важливого завдання – формування вміння спілкуватися українською мовою в різних життєвих та освітніх ситуаціях. Сучасні підходи під час драматизації передбачають використання методів, що допомагають дітям виявити свої здібності, творчість, навчатися граючись. З-поміж театралізованих засобів виокремимо *ритмопластику*, що містить елементи гімнастики й хореографії. Це оздоровчий вид гімнастики, коли задіюються різні групи м'язів дошкільників, розвивається почуття ритму, тренуються уважність і пам'ять.

Ще одним ефективним методом є *Перевтілення (емпатія)* – переказування від імені казкового або літературного героя, придумування минулого або майбутнього персонажів.

Театралізація як важливий спосіб розвитку зв'язного мовлення є водночас ефективним і доступним варіантом засвоєння елементів мовленнєвого спілкування. Один із ефективних видів театралізованої діяльності є гра-драматизація, що стимулює активне мовлення через поповнення словникового запасу, дозволяє вдосконалювати артикуляційний апарат дошкільника. Словникове багатство української мови, її виразність діти засвоюють під час театралізації, оскільки використовують виразні засоби інтонації відповідно до характеру героїв, особливостей їх вчинків, діти вправляються у вимові звуків, звукосполук, слів, адже актор грає на публіку, яка має все зрозуміти. Робота над виразністю слів героїв активізує словник дитини, вдосконалює звукову культуру мовлення [9, с. 41; 3, с. 112].

Засоби театрального мистецтва дозволяють дітям краще засвоїти зміст вивчаного твору, зрозуміти логічну послідовність подій, їх розвиток і причинно-наслідкові зв'язки, характери героїв тощо. Під час театралізованих

ігор дошкільнята опановують невербальні засоби мовного спілкування, передусім міміку, жести, пози, інтонацію, модуляцію голосу [9, с. 45].

Сприймання літературних творів засобами театру, театралізована гра, гра-інсценування, гра-драматизація, підготовлений публічний виступ дітей як компоненти театральної діяльності мають свої завдання, при цьому театральномовленнєва діяльність сприяє мовленнєвому розвитку дошкільників, самовираженню й самореалізації кожної дитини.

Завдання вихователя полягає в організації доброзичливої атмосфери співпраці між однолітками, оскільки важливим завданням є навчити дошкільників узгоджувати свої дії з діями інших учасників театралізованої гри-дійства. Діти-дошкільнята сприймають театралізацію як відпочинок і розвагу, тому вихователь має розумно доповнити таку «гру» освітніми моментами. Водночас, театралізоване дійство є можливістю зіграти різні ролі, створити різні ігрові ситуації та поуправлятися в монологічному та діалогічному мовленні під час гри. Дітей дошкільного віку треба залучати до різних видів театру. «Модними» сьогодні є театри з будь-яких матеріалів, зокрема покидькових: театр яєць, театр смужок, театр шишок, театр мушель, театр квітів, театр овочів, театр ложок, театр на сірникових коробках, театр на дисках, театр на паличках, театр на кіндерах, театр на заціпках, театр баночок і пляшечок, театр на повітряних кульках. Популярними залишаються театр топотунчиків, пальчиковий театр, театр картинок, театр на олівцях, театр іграшок, кулачковий театр, театр рукавичок, фланелеграф, театр масок, театр тіней, театр маріонеток, театр петрушок, театр оригамі, театр помпонів, театр стэнд-книжка.

Названі театри сприяють інтенсивному розвитку пізнавальних інтересів, що вдосконалює пам'ять, уяву, мислення, виробляє культуру спілкування, розвиває діамологічне мовлення. У процесі підготовки та презентації названих театрів удосконалюється дрібна моторика рук, що допомагає розвитку мовлення дошкільника. Деякі види театру доречно тримати в групах з розташуванням у доступних зонах для дітей дошкільного віку, тоді діти мають змогу вільно використовувати їх у вільний час [7, с. 61].

За допомогою театралізованої діяльності, наприклад, драматизації казки, дошкільники, не задумуючись, розв'язують проблемні питання від імені казкового персонажа, що долає мовленнєву нерішучість, сором'язливість і страх публічності. Граючись, дошкільник покращує своє діалогічне та монологічне мовлення, вдосконалює вимовну культуру, грамотність наголошення, граматичну будову речень. Відтак, оволодіває мовленнєвою естетикою, формуючи комунікативну компетентність.

Драматизація як перспективний напрям та ефективний засіб розвитку мовлення дошкільників допомагає ознайомлюватися з навколишнім, вчитися мислити, аналізувати, приймати рішення, робити узагальнення.

Результати дослідження. Творча гра на театралізованих заняттях створює сучасне нетрадиційне середовище, яке формує творчу особистість дитини дошкільного віку в умовах особистісно зорієнтованого навчання.

Експериментального дослідження передбачало обґрунтування й експериментальну перевірку умов формування

діамонологічної грамотності дітей дошкільного віку засобами театральної діяльності.

Мета експерименту зумовила використання сучасних підходів, що дало змогу порівняти показники рівнів розвитку діалогічного та монологічного мовлення в дошкільників, які відбулися протягом дослідження. Результати корекційного впливу прослідковано шляхом порівняння даних констатувального й формувального етапів експерименту.

Констатувальний етап експерименту передбачав виконання дошкільниками завдання з метою виявлення рівнів виробленої мовленнєвої компетентності, зокрема діамонологічного мовлення відповідно до визначених критеріїв і показників розвитку зв'язного мовлення. 3-поміж критеріїв виокремлено: стан звукової вимови, граматична правильність мовлення, рівень активного словникового запасу, розвиток монологічного мовлення, розвиток діалогічного мовлення.

На формувальному етапі експерименту дошкільники виконували такі ж завдання для діагностування покращення визначених рівнів розвитку мовленнєвої культури дошкільників за названими критеріями після спеціальної мовленнєвої роботи з упровадженням засобів театрального мистецтва.

Протягом визначеного терміну на кожному занятті в групі або на спеціально передбачених театралізованих заняттях із розвитку зв'язного мовлення в ЗДО використовувалися завдання, вправи, ігри із засобами театралізації, спрямовані на вироблення комунікативної компетентності дошкільнят.

Результати експерименту засвідчують, що в групі дітей дошкільного віку відбулося покращення показників за зазначеними критеріями порівняно з діагностикою рівнів на констатувальному етапі. Результати дослідження доводять ефективність застосування театралізованих засобів роботи, пропонувані у цій роботі.

Дослідно-експериментальна робота зафіксувала позитивні зміни в мовленні дошкільнят згідно з визначеними критеріями. Діагностика змін за окресленими критеріями та показниками засвідчила, що найважливіші відбулися за такими трьома критеріями: «Стан звукової вимови», «Рівень словникового запасу» та «Розвиток діалогічного мовлення».

Порівняльний аналіз показників за цими критеріями щодо вироблення навичок діамонологічного мовлення доводить, що збільшилась кількість дітей, у яких покращилися показники за відповідними критеріями (табл. 1):

Таблиця 1

Динаміка рівня розвитку зв'язного мовлення в дітей дошкільного віку протягом експерименту (у %)

№ з/п	Критерії	Рівні					
		Низький		Середній		Достатній	
		Констатувальний етап	Формувальний етап	Констатувальний етап	Формувальний етап	Констатувальний етап	Формувальний етап
1	Стан звукової вимови	30	20	40	45	30	35
2	Граматична правильність мовлення	35	25	35	40	30	35
3	Рівень словникового запасу	40	20	35	40	25	35
4	Розвиток монологічного мовлення	40	30	35	40	25	30
5	Розвиток діалогічного мовлення	30	20	40	40	30	40

Результати експерименту засвідчують, що створення спеціального мовленнєвого середовища, проведення театралізованих занять, упровадження театралізованих ігор, різних драматизацій, спрямованих на розвиток діалогічного та монологічного мовлення дітей дошкільного віку, рівень мовленнєвого розвитку дошкільників підвищився.

Можна зробити висновок, що одержані під час формувального етапу результати експерименту засвідчують, що стан мовленнєвого розвитку в досліджуваній групі дітей дошкільного віку покращився з позиції підвищення значень усіх критеріїв і показників. Порівняльна інформація рівнів розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку протягом експерименту подано в табл. 2:

Таблиця 2

Порівняльна таблиця рівнів розвитку зв'язного мовлення дошкільників протягом експерименту (у %)

№ з/п	Критерії	Рівні		
		Низький	Середній	Достатній
1	Стан звукової вимови	Зменшення на 10 %	Збільшення на 5 %	Збільшення на 5 %
2	Граматична правильність мовлення	Зменшення на 10 %	Збільшення на 5 %	Збільшення на 5 %
3	Рівень словникового запасу	Зменшення на 20 %	Збільшення на 5 %	Збільшення на 10 %
4	Розвиток монологічного мовлення	Зменшення на 10 %	Збільшення на 5 %	Збільшення на 5 %
5	Розвиток діалогічного мовлення	Зменшення на 10 %	Без змін	Збільшення на 10 %

Результати проведеного експерименту фіксують зменшення кількості дітей із низьким рівнем сформованості за всіма критеріями на 10%, за критерієм «Рівень словникового запасу» – на 20%.

Засвідчується збільшення кількості дошкільників із середнім рівнем сформованості за всіма критеріями на 5 %, окрім критерію «Розвиток діалогічного мовлення», що залишився таким же. Протягом експерименту збільшився достатній рівень розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку за визначеними критеріями та показниками. Значно покращилися показники на достатньому рівні за критеріями «Рівень словникового запасу» та «Розвиток діалогічного мовлення» – на 10%.

З огляду на здійснений аналіз можна зробити висновок, що розвиток зв'язного мовлення дітей дошкільного віку, передусім діалогічного, стає результативнішим за умови впровадження засобів театрального мистецтва. Отже, експериментальне дослідження довело ефективність визначених та апробованих підходів.

Висновки. Мовленнєве спілкування дошкільника здійснюється в різних видах діяльності: під час гри, праці, навчання, і є частиною кожного виду, тому для розвитку

діалогічного мовлення дитини дошкільного віку вихователі мають активно використовувати всі види діяльності, зокрема театралізовану.

Під час формування комунікативної компетентності, зокрема розвитку діалогічного та монологічного мовлення дітей дошкільного віку обов'язково має використовуватися театралізована діяльність. Гра-драматизація полегшує роботу з розвитку мовлення дошкільників, а театралізовані заняття допомагають дитині виявити себе, проявити свої здібності, подолати невпевненість, виразити свої емоції.

Театралізована діяльність спонукає дітей до виконання творчих завдань, стимулює до імпровізації, розвиває в дошкільників зв'язне мовлення, сприяє естетичному вихованню, долучає до мистецтва, розвиває вміння розуміти красу дії та слова.

Перспективи наступних досліджень убачаємо в аналізі та вивченні передового педагогічного досвіду з питань організації театралізованих занять із розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Подальшого вивчення потребують класифікації різних видів театру, сучасних методів і прийомів формування культури мовлення дошкільнят засобами театрального мистецтва.

Список використаних джерел

- Аматьєва О. П., Макарова Л. М. Театрально-ігрова діяльність як засіб розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку. Київ : Освіта, 2014. 146 с.
- Андрієвська Т. О. Мовленнєва підготовка дітей дошкільного віку. Львів : НВФ «Українські технології», 2020. 178 с.
- Базовий компонент дошкільної освіти в Україні від 12.01.2021 р. № 33. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoi-osviti-v-ukrayini>.
- Богущ А. М., Луцан Н. І. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2008. 256 с.
- Богущ А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років. Київ : Вид. Дім «Слово», 2010. 374 с.
- Деркач О. О. Підготовка дітей до навчання рідної мови: сучасні методи і підходи. Запоріжжя : ЗНУ, 2021. 215 с.
- Жигора І. В. Інноваційні технології формування діалогічної та монологічної компетентності дітей дошкільного віку : кваліфікаційна робота на правах рукопису. Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка. Кропивницький, 2024. 100 с.
- Чігірін О. І. Театралізована діяльність як засіб формування зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку. *Інноваційні технології в дошкільній освіті* : зб. абстрактів міжнародної наук.-практ. інтернет-конф. Переяслав-Хмельницький : Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-т імені Григорія Сковороди, 2018. С. 216–219.
- Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років / О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова [та ін.] ; наук. кер. О. Л. Кононко. Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2019. 488 с.
- Яцина С. І. Розвиток мовленнєвої діяльності у дітей дошкільного віку: фонетичний підхід. Київ : Генеза, 2017. 234 с.

References

- Amatyeva, O. P., & Makarova, L. M. (2014). *Teatralno-ihrova diialnist yak zasib rozvytku tvorchykh zdibnostei ditei doshkilnoho viku* [Theatrical and game activity as a means of developing the creative abilities of preschool children]. Kyiv: Education [in Ukrainian].
- Andrievska, T. O. (2020). *Movlennieva pidhotovka ditei doshkilnoho viku* [Speech training of preschool children]. Lviv: Scientific and research foundation «Ukrainian technologies» [in Ukrainian].
- Bazovyi komponent doshkilnoi osviti v Ukraini* [Basic component of preschool education in Ukraine] vid 12.01.2021 r. № 33. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoi-osviti-v-ukrayini> [in Ukrainian].
- Bogush, A. M., & Lutsan, N. I. (2008). *Movlennievo-ihrova diialnist doshkilnykiv: movlennievi ihry, sytuatsii, vpravy* [Speech and play activities of preschoolers: speech games, situations, exercises]. Kyiv: Publishing House «Slovo» [in Ukrainian].
- Bogush, A. M. (2010). *Movlennievi rozvytok ditei vid narodzhennia do 7 rokiv* [Speech development of children from birth to 7 years]. Kyiv: Publishing House «Slovo» [in Ukrainian].
- Derkach, O. O. (2021). *Pidhotovka ditei do navchannia ridnoi movy: suchasni metody i pidkhody* [Preparing children for learning their native language: modern methods and approaches]. Zaporizhzhia: ZNU [in Ukrainian].
- Zhygora, I. V. (2024). *Innovatsiini tekhnologii formuvannia dialohichnoi ta monologichnoi kompetentnosti ditei doshkilnoho viku* [Innovative technologies for the formation of dialogical and monological competence of preschool children]. (PhD diss.). Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, Kropyvnytskyi [in Ukrainian].
- Chigirin, O. I. (2018). *Teatralizovana diialnist yak zasib formuvannia zv'iaznoho movlennia u ditei starshoho doshkilnoho viku* [Theatrical activity as a means of forming coherent speech in children of senior preschool age]. In *Innovatsiini tekhnologii v doshkilnii osviti* [Innovative technologies in preschool education]: zbirnyk abstraktiv mizhnarodnoi nauk.-prakt. internet-konf. (pp. 216-219). Pereiaslav-Khmelnytskyi: Pereiaslav-Khmelnytskyi derzh. ped. un-t imeni Hryhoriia Skovorody [in Ukrainian].
- Kononko, O. L. (Ed.). (2019). *Ya u Svitі. Prohrama rozvytku dytyny vid narodzhennia do shesty rokiv* [I am in the World. Child development program from birth to six years]. Kyiv: LLC «MCFER-Ukraine» [in Ukrainian].
- Yatsyna, S. I. (2017). *Innovatsiini tekhnologii v doshkilnii osviti* [Development of speech activity in preschool children: a phonetic approach]. Kyiv: Geneza [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 26.01.2025

УДК 373.2.015.31:159.954

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-2\(221\)-49-53](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-2(221)-49-53)**НОВОСЕЛЕЦЬКА ІРИНА ЕДУАРДІВНА,**

докторка філософії, старша викладачка кафедри дошкільної освіти,

Київський столичний університет

імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна

Iryna Novoseletska,

PhD, Senior Lecturer at the Department of Preschool Education,

Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,

Kyiv, Ukraine

E-mail: i.novoseletska@kubg.edu.ua**ORCID iD:** <https://orcid.org/0000-0002-1487-1021>

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ П'ЯТОГО РОКУ ЖИТТЯ: ПРИРОДА ТАЛАНТУ

А Досліджено дуалістичну природу таланту в контексті розвитку дитини п'ятого року життя. Проаналізовано два ключові підходи до розуміння сутності таланту: як результату систематичного зовнішнього впливу через художньо-продуктивну діяльність, та як вроджені самостійної якості особистості. Розкрито роль освітньої і творчої взаємодії дитини та дорослого у формуванні здібностей на основі природних задатків. Висвітлено структурні компоненти таланту, зокрема когнітивний, мотиваційний, емоційний, вольовий компоненти. Особлива увага приділяється віковій специфіці, а саме п'ятий рік життя дитини, що характеризується інтенсивним розвитком уяви, образного мислення та здатності до творчого самовираження. Обґрунтовано необхідність формування нестандартного мислення та інноваційності у дітей п'ятого року життя в контексті динамічного розвитку сучасного суспільства. Визначено значення раннього розвитку творчих, наукових, технічних чи будь-яких інших талантів дитини для забезпечення стійкого розвитку суспільства та наукового прогресу.

Ключові слова: талант; природа таланту; творчі здібності; діти п'ятого року життя

DEVELOPMENT OF CREATIVE ABILITIES IN FIVE-YEAR-OLD CHILDREN: THE NATURE OF TALENT

S This article explores the dualistic nature of talent in the context of a fifth-year-old child. This study analyzes two key approaches to understanding the essence of talent: systematic external influences through artistic and productive activities and the innate, independent quality of personality. The role of educational and creative interaction between a child and an adult in the formation of abilities based on natural inclinations is revealed. The structural components of talent, in particular, cognitive, motivational, emotional, and volitional components, are highlighted. Particular attention is paid to age specificity, namely, the fifth year of a child's life, which is characterized by the intensive development of imagination, imaginative thinking, and the ability to express oneself creatively. The necessity of forming nonstandard thinking and innovation in fifth-year-old children in the context of the dynamic development of modern society is substantiated. The importance of the early development of creative, scientific, technical, or any other talent of a child for ensuring the sustainable development of society and scientific progress is determined.

Keywords: talent; nature of talent; creative abilities; fifth-year-old children

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями.

Актуальність проблеми розвитку творчих здібностей дітей п'ятого року життя в контексті сучасних психолого-педагогічних досліджень зумовлена низкою визначальних чинників, що окреслюють стратегічні напрями особистісного становлення дитини в умовах динамічного соціокультурного середовища.

Сучасна освітня парадигма розглядає розвиток творчих здібностей як складний, багатовимірний процес, що виходить за межі традиційного розуміння таланту як вроджені якості. Період п'ятого року життя є сенситивним для формування

творчого потенціалу дитини. У цьому віці відбуваються принципи новоутворення у психічному розвитку, якот: стрімке збагачення уявлень про навколишній світ; розширення когнітивних можливостей дитини; формування стійкої мотивації до пізнавальної діяльності; актуалізація креативних форм самовираження.

Суттєвою проблемою сучасної дошкільної освіти є недостатнє впровадження комплексних методик виявлення та розвитку творчого потенціалу дітей, зрощення таланту шляхом індивідуального підходу. Велика кількість існуючих підходів або надмірно формалізовані, або не враховують індивідуальну природу таланту кожної дитини. Саме тому

є необхідність в уточненні природи походження таланту та усвідомленні його зв'язку з розбудовою стратегії розвитку творчих здібностей дітей п'ятого року життя.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку та походження природи таланту присвячені роботи І. Білої, О. Дронової, В. Рогозіної, Л. Шульги. Однак мова у них йде про дітей старшого дошкільного віку (6–7 роки життя). Сучасні психолого-педагогічні дослідження засвідчують, що онтогенетичний період становлення творчого потенціалу особистості характеризується сенситивністю у віковому діапазоні 4–5 років.

Наукова гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що системний психолого-педагогічний супровід розвитку творчого потенціалу дітей п'ятого року життя виступає основою формування стійких творчих компетентностей у подальшому онтогенезі особистості. Відтак, у роботах О. Безсонової, О. Половіної, М. Стаднійчук, Л. Шульги прослідковується думка, що дитина середнього дошкільного віку вже має певну базу знань, умінь і навичок, що сприяють її творчому розвитку як у родині, так і поза її межами [6; 5; 8]. Основою для розквіту творчості та таланту є саме діяльність, у якій проявляються здібності. Розвиток особистості найефективніший тоді, коли спостерігається гармонійне поєднання внутрішніх задатків, мотивів певної діяльності та зовнішнього середовища.

Але яке місце у розвитку творчих здібностей дитини п'ятого року життя займає талант?

Аналізуючи дослідження А. Апішевої, О. Бреусенко-Кузнєцова, О. Винославської, О. Васильєвої, В. Зливкова, розуміємо, що трактувати поняття «талант» можна по-різному.

Талант – високий рівень обдарованості, природний хист дитини до певного виду діяльності; видатні природні здібності (індивідуально-психологічні особливості людини, які відповідають умовам успішного виконання тієї чи іншої діяльності, а саме – набуття знань, умінь і навичок; використання їх у праці) до діяльності в якійсь галузі та уміння, які розвиваються з набуттям навичок і досвіду. Талант обумовлює високий рівень розвитку спеціальних здібностей, які дають дитині змогу успішно, самостійно й оригінально виконати певну складну діяльність. Така сукупність здібностей дає змогу одержати продукт діяльності, який вирізняється новизною, високим рівнем досконалості і суспільною значущістю [1].

Питанням вивчення психології таланту та обдарованості, нейропсихологічними основами таланту займаються С. Пінкер та Е. Кандель, головним твердженням яких є наступне: талант – це не лише природний дар, але й результат цілеспрямованого розвитку особистості; талант – складна біопсихосоціальна система, що формується через взаємодію природних задатків та зовнішніх умов [10; 11].

Кожен зі згаданих нами дослідників зробив значний внесок у розуміння природи таланту, розглядаючи його з різних наукових перспектив.

Мета статті полягає в аналізі природи походження таланту дітей п'ятого року життя.

Викладення основного матеріалу. Основою дитячої творчості є задатки дитини, які розвиваються в здібності під впливом певних умов. Оскільки кожна дитина є творчо наділена від народження, важливе місце під час організації її діяльності займає педагогічний супровід, де завданням педагога є своєчасне виявлення задатків кожної дитини. Здібності, як індивідуально-типологічні особливості, не являються вродженими. Вони розвиваються в процесі творчої діяльності, яка виникає на задатках творчого потенціалу та зацікавленості дитини. Вродженими можуть бути анатомо-фізіологічні особливості або задатки особистості, що лежать в основі здібностей. Здібності дитини не виявляються, а виникають і формуються під час ефективного розвитку її задатків. Розвиток особистості найефективніший тоді, коли спостерігається гармонійне поєднання внутрішніх задатків, мотивів певної діяльності та середовища, в якому перебуває дитина.

Важливо розвивати творчі здібності дитини саме з раннього та дошкільного віку, оскільки саме в цьому віці задатки та здібності, як правило, ще не мають чіткого окреслення та яскравого прояву. Вони знаходяться у так званому латентному стані (лат. – прихований, невидимий) – такий, що ще не має зовнішніх видимих проявів. Саме в дошкільному віці професійний педагогічний супровід і правильно організоване середовище можуть «підняти на поверхню» задатки та, як результат, розвинути творчі здібності дитини [4]. Роздуми щодо цього питання знаходимо у роботах сучасних науковців І. Демченко, Т. Житнік, О. Іваненко, О. Половіної, О. Семенова.

Однак серед наукового товариства існує твердження, що якісний рівень розвитку здібностей описується поняттям «талант», що трактується як сукупність здібностей, що дозволяють отримати оригінальний, досконалий і суспільно значущий продукт діяльності; поняттям «геніальність», під яким розуміють здатність здійснювати принципові зрушення в тій чи іншій сфері творчості [3].

До питання розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку підходила і Л. Шульга. Аналізуючи роботи науковиці, робимо висновок, що підґрунтям для розвитку творчих здібностей дошкільника є психологічні особливості дошкільного віку: здатність до емоційної чутливості, вміння «входити» в уявну ситуацію, переживати й емоційно відгукуватися на красу в житті та мистецтві, емоційна щирість, образне мислення, асоціативність, пізнавальна активність, динамічність і яскравість уяви. Авторка вбачає систему роботи з дітьми через розвиток творчих здібностей, природних нахилів дітей через емоції, почуття, через естетичне ставлення до природи, через використання різних методів образотворчого мистецтва, що стимулює прагнення дитини до творчого пошуку [8].

Також важливою для нашого дослідження природи таланту є думка Д. Гілфорда, який розробив концепцію креативності як універсальної пізнавальної творчої здібності, в основу якої поклав теорію мультифакторної структури інтелекту. Тут важливо зазначити, що термін «креативність» раніше у літературі використовувався як «творчі здібності»,

однак пізніше почав витіснятися мовним запозиченням з англійської мови (creativity, creative). У своїй науковій діяльності Д. Гілфорд розглядав конвергентне та дивергентне мислення. На його думку саме дивергентне мислення детермінує креативність. Відповідно до його концепції характеристиками креативності є:

- здатність до виявлення та постановки проблеми;
- здатність до генерування великої кількості ідей;
- здатність до продукування різноманітних ідей (гнучкість);
- здатність нестандартного реагування на подразники (оригінальність);
- здатність до вдосконалення об'єкта;
- здатність вирішувати проблеми [9].

Із перших днів життя дитина ще на підсвідомому рівні обирає, що їй більше імпонує: які звуки та відчуття, який колір, яка людина. Згодом дитина зростає та обирає вид діяльності, до якого в неї є хист. Цей потяг формується безліччю факторами, але й, можливо, один із найголовніших – уроджений талант?

Природою видатних розумових і творчих здібностей особистості з незапам'ятних часів цікавилися філософи і мислителі, а пізніше і психологи та педагоги. Однак складну структуру людського розуму пізнати важко, тому погляди античних і сучасних науковців на це питання також відрізняються.

Мислителі досхоластичного періоду ототожнюють талант із божественним даром, оскільки філософія підпорядкована релігії. Платон, Сенека наполягали на думці, що існує містична сила (доля, рок), що визначає розвиток особистості. У той же час вони визнають існування духовних, моральних і добродесних якостей і заперечують роль навчання для перетворення ремесла у майстерність.

У психології Просвітництва талант – це чистота людського розуму від народження. Теорія «чистої дошки» (tabula rasa)

почала замінювати ідею божественного походження генія. За словами англійського філософа Дж. Локка, не існує вроджених передумов, а високий стан знання є результатом пережитого досвіду. Із цієї точкою зору не погоджуються Г. Лейбніц, Р. Декарт, позиціонуючи поняття «вроджені ідеї». На початку XIX століття експериментальні дослідження поширилися, психологія стала самостійною наукою. Запровадження британським вченим Ф. Гальтоном емпіричних методів у вивченні таланту привело його до висновків про спадковість геніальності. Із появою асоціативного напрямку у психології талант стали пов'язувати з якістю пам'яті та інтелектом, завдяки французькому психологу А. Біне.

На початку 1980-х років Г. Гарднер виділив сім типів таланту, інтелекту:

- вербально-лінгвістичний (відповідає за здатність писати і читати, властивий журналістам, письменникам і юристам);
- цифровий (характерний для математиків, бухгалтерів, інженерів, програмістів);
- просторовий (властивий дизайнерам, архітекторам і художникам);
- фізичний (ним наділені спортсмени, танцівники, хореографи, – ці люди легше навчаються на практиці);
- особистісний (відповідає за те, як людина пізнає себе);
- міжособистісний (люди із цим талантом часто стають політиками, бізнесменами, керівниками, адвокатами, психологами, акторами);
- талант природничий (успішні дресирувальники, агрономи, ветеринари, селекціонери, астрономи) [2].

Апелюючи до думки вищезазначених науковців, ми розділяємо поняття «талант», «геніальність», «обдарованість». Незважаючи на подібність цих понять, прослідковується відмінність між ними (рис. 1):

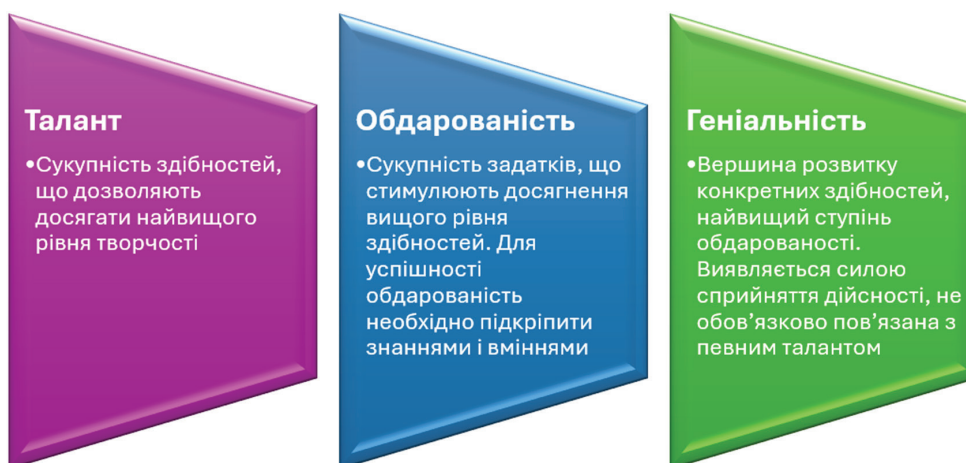

Рис. 1. Відмінність понять «талант», «геніальність», «обдарованість»

У залежності від своєї соціальної та моральної спрямованості талант може мати як конструктивні, так і деструктивні вияви [7, с. 196–197]. Із цього можна зробити висновок, що мати талант – не означає бути талановитим. Для того, щоб використовувати свій талант необхідно постійно

бути у процесі розвитку. І якщо переносити це твердження на дитину п'ятого року життя, то очевидно, що тільки за допомогою регулярної творчої взаємодії дорослого і дитини, талант може розкрити маленьку особистість і рівень її можливостей.

Отже, з одного боку, сутність таланту має спиратися на систематичний вплив ззовні, наприклад, – художньо-продуктивну діяльність дитини та дорослого, яка впливає на розвиток здібностей на основі задатків, усієї структури особистості, типологічних особливостей вищої нервової діяльності і формування на цій основі характеру дитини дошкільного віку. Освітня і творча взаємодія дитини та дорослого – це процес, у якому дошкільник знайомиться, мотивується та розвиває пізнавальну активність.

З іншого боку, талант виступає самостійною якістю особистості, яка є вродженою або дається дитині з народження, або ні. Важливо звернути увагу на те, що талант – це особлива внутрішня характеристика, яка виявляється в креативності й глибокій внутрішній мотивації, а також має чіткі структурні компоненти:

- когнітивний компонент (розумові здібності);
- мотиваційний компонент (прагнення до самореалізації);
- емоційний компонент (чутливість і сприйнятливність);
- вольовий компонент (наполегливість).

Продовжуючи вивчати питання природи таланту, ґрунтуємось на дослідженні В. Моляко, який у своєму дослідженні виявив наступні складники таланту [3]:

- задатки, схильності, що проявляються в підвищеній чутливості, визначеній вибірковості, перевагах, а також у динамічності психічних процесів;
- інтереси, їхня спрямованість, частота і систематичність їхніх проявів, домінування пізнавальних інтересів;
- допитливість, прагнення до створення нового, схильність до вирішення і пошуку проблем;
- швидкість у засвоєнні нової інформації, утворення асоціативних масивів;
- схильність до постійних порівнянь, зіставлень, вироблення еталонів для наступного відбору;
- прояв загального інтелекту – схоплювання, розуміння, швидкість оцінок і вибору шляху рішення, адекватність дій;
- емоційна забарвленість окремих процесів, емоційне ставлення, вплив почуттів на суб'єктивне оцінювання, вибір, перевагу тощо;
- наполегливість, цілеспрямованість, рішучість, працьовитість, систематичність у роботі, сміливе прийняття рішень;
- творче мислення – вміння комбінувати, знаходити аналоги, реконструювати;
- схильність до зміни варіантів, економічність у рішеннях, раціональне використання коштів, часу тощо;
- інтуїтивізм – схильність до надшвидких оцінок, рішень, прогнозів;
- порівняно швидше оволодіння вміннями, навичками, прийомами, оволодіння технікою праці, ремісничим майстерністю;
- здатності до вироблення особистісних стратегій і тактик при вирішенні загальних і нових спеціальних проблем, завдань, пошук виходу зі складних, нестандартних, екстремальних ситуацій (рис. 2).

Рис. 2. Складники таланту за В. Моляко

Ґрунтуючись на дослідженнях науковців і послуговуючись власними науковими розвідками, підсумовуємо, що талант потребує постійного вдосконалення шляхом саморозвитку та практикування у творчій взаємодії дитини та дорослого. Вроджені задатки створюють основу, але без розвитку та практики вони можуть залишитися нереалізованими. Водночас, наполеглива праця без природної схильності теж може привести до високих результатів, хоч і потребуватиме більше зусиль.

Отже, вважаємо доцільним розглядати талант як взаємодію природних задатків та набутого досвіду, де:

- вроджені здібності визначають початкову «стартову позицію»;
- навчання та практика визначають кінцевий результат;
- успіх залежить від поєднання обох факторів та їх взаємного підсилення.

Висновки з даного дослідження. Результати аналізу наукових джерел щодо питання природи походження таланту показали, що, окрім факторів, має вплив на розвиток творчих здібностей дітей п'ятого року життя, і наявність вродженого таланту є вагомим фактором швидкості та якості розвитку цих здібностей. Ґрунтуючись на результатах цього дослідження, бачимо, що природа таланту постає як унікальна система взаємодії вроджених задатків, соціального середовища та індивідуальної траєкторії особистісного розвитку.

Зважаючи на динамічність розвитку суспільства, очевидним є необхідність формування у дітей дошкільного віку, зокрема п'ятого року життя, нестандартного мислення, інноваційності та здатності знаходити оригінальні рішення у складних ситуаціях. Діти, котрі змалку мають можливість розвивати свої художні, наукові чи технічні таланти, здатні до стійкого розвитку суспільства, наукового прориву та гармонійного співіснування.

Перспективу подальших досліджень убачаємо у формуванні структури індивідуального підходу до розвитку та вивчення таланту дітей п'ятого року життя засобами мистецтва у закладах дошкільної освіти, що буде враховувати стратегічні напрями особистісного становлення дитини дошкільного віку.

Список використаних джерел

1. Винославська О. В. (Ред.). Психологія : навч. посіб. Київ : ІНКОС, 2005. 351 с.
2. Гарднер Г. Рамки розуму. Київ : Вільямс, 2007. 345 с.
3. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень : колект. монографія / за ред.: В. О. Моляко, О. Л. Музика. Житомир : Рута, 2006. 319 с. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/2799/1/monographiya.pdf>
4. Новоселецька І. Е. Розвиток художньо-творчих здібностей дітей п'ятого року життя засобами мистецтва : дис. д-ра філос. пед. наук : 012. Київ, 2021. 193 с. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/35805>.
5. Половіна О. А., Стаднійчук М. А. Природа творчих здібностей дітей третього року життя: філософсько-психологічний аспект. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2023. № 34. С. 132–143. URL: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2023-34-132-143>
6. Турянська А. М. Сучасні напрями психолого-педагогічних досліджень розвитку обдарованих дітей. *Актуальні проблеми дошкільної і спеціальної освіти: інновації та перспективи* : матеріали Всеукр. студ. конф. (22 травня 2024 р.). Івано-Франківськ, 2024. С. 23–27.
7. Хамітов Н. В. Філософський словник. Людина та світ. Київ : КНТ : Центр учбової літератури, 2006. 308 с.
8. Шульга Л. М. Упровадження технології розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях із малювання. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2019. № 23, т. 3. С. 179–183. URL: https://www.aphn-journal.in.ua/archive/23_2019/part_3/34.pdf
9. Guilford J. P. *Creative talents: Their nature, uses and development*. Buffalo ; NY : Bearly Limited, 1986. 320 p.
10. Kandel E. R. *In Search of Memory: The Emergence of a New Science of Mind*. New York : W. W. Norton & Company, 2006. 510 p.
11. Pinker S. *The Blank Slate: The Modern Denial of Human Nature*. 2nd ed., with a new afterword. New York : Penguin Books, 2016. 531 p.

References

1. Vynoslavskva, O. V. (Ed.) (2005). *Psykhohohiia [Psychology]: navchalnyi posibnyk*. Kyiv: INKOS [in Ukrainian].
2. Gardner, H. (2007). *Ramky rozumu [Frames of mind]*. Kyiv: Viliams [in Ukrainian].
3. Molyako, V. O., & Muzyka, O. L. (Eds.). (2006). *Zdibnosti, tvorchist, obdarovanist: teoriia, metodyka, rezultaty doslidzhen [Abilities, creativity, giftedness: theory, methodology, research results]: kolektyvna monohrafiia*. Zhytomyr: Ruta [in Ukrainian].
4. Novoseletska, I. E. (2021). *Rozvytok khudozhno-tvorchykh zdibnostei ditei piatoho roku zhyttia zasobamy mystetstva [Development of artistic and creative abilities of children of the fifth year of life through art]*. (PhD diss.). Kyiv. Retrieved from <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/35805> [in Ukrainian].
5. Polovina, O. A., & Stadniichuk, M. A. (2023). Pryroda tvorchykh zdibnostei ditei tretoho roku zhyttia: filozofsko-psykhohohichniy aspekt [The nature of creative abilities of children in their third year of life: a philosophical and psychological aspect]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka [Teacher education: theory and practice]*, 34, 132-143 [in Ukrainian].
6. Turianska, A.-M. (2024). Suchasni napriamy psykhologo-pedahohichnykh doslidzhen rozvytku obdarovanykh ditei [Modern directions of psychological and pedagogical research on the development of gifted children]. In *Aktualni problemy doshkilnoi i spetsialnoi osvity: innovatsii ta perspektyvy [Current problems of preschool and special education: innovations and prospects]: materialy vseukr. stud. konf. (pp. 23-27)*. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
7. Khamitov, N. V. (2006). *Filozofskyi slovnyk. Liudyna ta svit [Philosophical Dictionary. Man and the World]*. Kyiv: KNT; Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].
8. Shulha, L. M. (2019). Uprovadzhennia tekhnolohii rozvytku tvorchykh zdibnostei ditei doshkilnoho viku na zaniattiakh iz malювання [Implementation of technology for developing creative abilities of preschool children in drawing classes]. *Aktualni pyttannia humanitarnykh nauk [Current issues in the humanities]*, 3 (23), 179-183 [in Ukrainian].
9. Guilford, J. P. (1986). *Creative talents: Their nature, uses and development*. Buffalo; NY: Bearly Limited.
10. Kandel, E. R. (2006). *In search of memory: The emergence of a new science of mind*. New York: W. W. Norton & Company.
11. Pinker, S. (2016). *The blank slate: The modern denial of human nature*. New York: Penguin Books.

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 14.02.2025

УДК 373.2.015.31:688.72/.73

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-2\(221\)-54-60](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-2(221)-54-60)

МАНЖЕЛІЙ НАТАЛІЯ МИХАЙЛІВНА,

кандидатка педагогічних наук,
доцентка кафедри дошкільної освіти,
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка, м. Полтава, Україна

Nataliia Manzhelii,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Preschool Education,
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Poltava, Ukraine

E-mail: manzheliinata@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-1030-764X>

ФАЗАН ТЕТЯНА ПАВЛІВНА,

кандидатка педагогічних наук,
старша викладачка кафедри дошкільної освіти,
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка, м. Полтава, Україна

Tetyana Fazan,

Senior Lecturer at the Department of Preschool Education,
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Poltava, Ukraine

E-mail: fazantp7@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-9132-9394>

ВИКОРИСТАННЯ НАСТІЛЬНО-ДРУКОВАНИХ ІГОР У РОЗУМОВОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

А Розглянуто проблему використання настільно-друкованих ігор у розумовому вихованні дітей дошкільного віку. Обґрунтовано значущість розумового розвитку дітей у дошкільний період, як основи формування когнітивних, емоційно-вольових і соціальних навичок. Авторами наголошено, що настільно-друковані ігри є ефективним інструментом для розвитку мислення, уяви, пам'яті, уваги, мовлення та соціальних умінь і навичок дітей.

Метадослідження полягала у теоретичному обґрунтуванні ролі настільно-друкованих ігор у розумовому розвитку дошкільників і практичній перевірці ефективності їх використання в освітньому процесі. Висвітлено результати експериментального дослідження, проведеного на базі закладу дошкільної освіти № 46 «Бджілка» Полтавської міської ради Полтавської області, яке підтвердило позитивний вплив настільно-друкованих ігор на когнітивний розвиток дітей.

Результати проведеної роботи засвідчили, що впровадження настільно-друкованих ігор підвищує рівень розумового розвитку дітей старшого дошкільного віку, сприяє формуванню їхньої життєвої компетентності та навичок соціальної взаємодії. Отримані дані можуть бути використані для вдосконалення програм і розроблення методичних рекомендацій у закладах дошкільної освіти.

Ключові слова: розумове виховання; розумовий розвиток; діти дошкільного віку; заклади дошкільної освіти; ігрова діяльність; настільно-друковані ігри; когнітивний розвиток

USING BOARD-PRINTED GAMES IN THE COGNITIVE DEVELOPMENT OF PRESCHOOL CHILDREN

S This study examines the use of board and printed games in the mental education of preschool children. The significance of the mental development of children during the preschool period is substantiated as the basis for the formation of cognitive, emotional-volitional, and social skills. The authors emphasize that board and printed games are effective tools for developing the thinking, imagination, memory, attention, speech, and social skills of children.

The purpose of the study was to theoretically substantiate the role of board and printed games in the mental development of preschoolers and to practically verify the effectiveness of their use in the educational process. The article highlights the results of an experimental study conducted based on preschool educational institution № 46 "Bdzhilka" of the Poltava City Council of the Poltava region, which confirmed the positive impact of board and printed games on the cognitive development of children.

The results revealed that the introduction of board and printed games increases the level of mental development of children of senior preschool age, and contributes to the formation of their life competence and social interaction skills. The obtained data can be used to improve programs and develop methodological recommendations in preschool education institutions.

Keywords: mental education; mental development; preschool children; preschool education institutions; game activity; board and printed games; cognitive development

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Розумове виховання є одним із найважливіших аспектів розвитку дітей дошкільного віку, адже саме в цей період відбувається активне формування основ мислення, пізнавальної діяльності та емоційно-вольової сфери. Дошкільний вік – це час, коли дитина найсприйнятливіша до нового досвіду, готова до активного засвоєння знань і навичок через гру, спостереження та взаємодію з навколишнім світом. Розумове виховання дошкільників є актуальним завданням, адже воно забезпечує всебічний інтелектуальний розвиток дитини, формує основу для успішного навчання та адаптації у школі, а також сприяє вихованню особистості, готової до викликів сучасного світу.

В умовах сьогодення, яке характеризується постійно зростаючими інформаційними потоками, перед педагогами закладів дошкільної освіти виникає важливе завдання – знаходити ефективні та цікаві методи, що сприяють розвитку мислення, уяви та креативності дітей. Одним із таких інструментів є настільно-друковані ігри, які не лише забезпечують розваги, але й виконують важливу освітню функцію. Ці ігри створюють сприятливі умови для прояву ініціативи, прийняття рішень, розвитку логічного мислення та навчання взаємодії з однолітками. Вони є цінним засобом формування навичок аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення, що сприяє становленню інтелектуальної сфери дитини. Завдяки своїм багатогранним можливостям, настільно-друковані ігри стають важливим елементом у розумовому вихованні дітей дошкільного віку.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблема розумового виховання завжди привертала увагу багатьох педагогів і психологів, оскільки цей аспект є ключовим у формуванні особистості дитини. Протягом тривалого часу дослідники Л. Гайдаржийська [5], Н. Дудник [8], Л. Савченко [15], Р. Шулигіна [17] намагалися знайти оптимальні методи й підходи, які б сприяли максимально ефективному розвитку розумових здібностей дітей дошкільного віку. Розумове виховання у роботах Н. Гавриш [4], Н. Калити [12] розглядається не лише як процес передавання знань, а й як системне формування мислення, уяви, креативності, вміння аналізувати та робити висновки. Це є важливим етапом у підготовці дитини до подальшого навчання, бо саме в цей період закладаються основи її майбутніх інтелектуальних і творчих досягнень. Аналіз наукових джерел показав, що низка дослідників розглядають різноманітні способи та методи розумового виховання дітей дошкільного віку. До таких, зокрема, відносили використання ігрових технологій І. Іншакова [11] та дидактичної гри М. Баєва [1], А. Грибань [7], створення дітьми казок і фантастичних історій Т. Вінник [3]. Якщо ж говорити про дослідження, у яких розглядаються

настільно-друковані ігри, то Ю. Бокарева, М. Шипова [2], Р. Руденський та О. Писарчук [14], О. Гнізділова, Н. Манжелій, Н. Ковалевська, Т. Фазан [6] висвітлювали їхню сутність і способи класифікації.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Усі вищезгадані науковці у своїх публікаціях представляють лише деякі аспекти теорії і практики використання настільно-друкованих ігор у вихованні дітей дошкільного віку. Відсутні ґрунтовні наукові роботи, які б характеризували вплив досліджуваних ігор саме на розумовий розвиток дошкільників. Упровадження настільно-друкованих ігор в освітній процес дітей дошкільного віку є не лише доречним, але й необхідним для розвитку всебічних здібностей дітей. З огляду на ці фактори, тема «Використання настільно-друкованих ігор у розумовому вихованні дітей дошкільного віку» є надзвичайно актуальною на сучасному етапі розвитку дошкільної освіти, оскільки вона дозволяє реалізувати нові підходи до навчання, які відповідають потребам і інтересам дітей.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні ролі настільно-друкованих ігор у розумовому розвитку дітей дошкільного віку та практичній перевірці ефективності використання програми із застосуванням настільно-друкованих ігор у розумовому розвитку дошкільників.

Викладення основного матеріалу. Розумовий розвиток дітей дошкільного віку є складним процесом, який охоплює низку аспектів, таких як мовлення, мислення, увага, пам'ять та уява. Він відбувається в контексті інтенсивного вивчення світу навколо, експериментування та активної взаємодії з навколишнім середовищем. Основні принципи розумового розвитку дітей дошкільного віку включають поступовий перехід від конкретних дій до абстрактних уявлень, розвиток логічного мислення, формування уяви та сприйняття, а також розвиток пам'яті, уваги та інших когнітивних функцій. Цей період є критично важливим для подальшого успіху у навчанні та розвитку дитини. Саме у дошкільному віці закладаються основи для подальшого навчання, а також формуються ключові навички та уявлення про світ. Тому важливо забезпечити дітям належні стимули та можливості для розвитку їхнього інтелекту, надавати їм можливості досліджувати, вчитися та експериментувати в безпечному середовищі.

Аналіз науково-педагогічної літератури дозволив нам усвідомити, що результатом розумового виховання дітей дошкільного віку є формування у них фундаментальних основ інтелектуального розвитку.

Цей розвиток включає кілька ключових аспектів:

– *розвиток логічного мислення* – це процес, який сприяє здатності дітей до аналізу ситуацій, встановлення причинно-наслідкових зв'язків і вирішення проблем, що, у свою чергу, сприяє формуванню критичного мислення;

– *здатність до концентрації уваги* – важливим складником інтелектуального розвитку є вміння дітей зосереджуватись на певних завданнях, що допомагає їм краще сприймати інформацію та виконувати навчальні завдання;

– *рівень пам'яті* – розвиток пам'яті відіграє ключову роль у процесі навчання, оскільки дозволяє дітям запам'ятовувати і відтворювати нову інформацію, що є основою для подальшого навчання;

– *особливості уяви* – уява стимулює творчий потенціал дітей, дозволяючи їм створювати нові ідеї та образи, що сприяє їхньому загальному розвитку та інноваційності;

– *мовленнєві навички* – формування мовлення є важливим аспектом, оскільки розвинуті мовленнєві здібності допомагають дітям ефективно комунікувати, висловлювати свої думки і почуття, що є важливим для соціалізації.

Розумове виховання дошкільників засобами настільно-друкованих ігор забезпечує цілісний розвиток їх інтелектуальних можливостей, що є підґрунтям для успішного навчання в подальшому. Настільно-друковані ігри – це ігри, що не передбачають використання іграшок чи реальних предметів, а натомість ґрунтуються на їхніх зображеннях. Вони сприяють збагаченню знань дітей про навколишній світ, стимулюють розвиток зорової пам'яті, а також допомагають формувати навички уваги та зосередженості [16, с. 10].

Багато сучасних настільних ігор спрямовані на розвиток таких розумових дій, як-от: класифікація і серіація (впорядкування предметів в порядку зменшення або збільшення будь-якої ознаки). Ігри на класифікацію допомагають дітям аналізувати об'єкти, виділяючи їхні основні властивості: колір, форму, розмір і просторове розташування. Вони розвивають здатність групувати предмети за спільними ознаками, що є важливим інтелектуальним процесом. Наприклад, ігри «Підбери за формою», «Що якого кольору?» чи «Великі і маленькі» дозволяють дітям не лише навчатися класифікації, але й самостійно перевіряти правильність своїх рішень [16].

Ускладнення таких ігор передбачає завдання з кількома критеріями, наприклад, гра «Що може бути круглим і їстівним?».

Гра «Логічний поїзд» дуже захоплює дітей. Учасники отримують набір карток із різними зображеннями. Гравці по черзі викладають картки на стіл, обираючи ті, які мають певний логічний зв'язок із попередньою картою, і пояснюють свій вибір. Коли перший гравець кладе картку з машинкою, наступний може додати зображення іншого виду транспорту або металевого предмета, обґрунтовуючи це тим, що обидва предмети виготовлені з одного матеріалу [13].

Ігри на серіацію спрямовані на формування уявлення про порядок і логічну організацію. Зокрема, у грі «Веселий клоун» діти впорядковують зображення мімічних виразів від веселого до сумного, а у «Найшвидший» порівнюють тварин за швидкістю пересування. Такі ігри не тільки формують навички серіації, а й сприяють розвитку творчості та логічного мислення через сюжетні форми гри [13].

Програвання сюжетів, створення настільних зоопарків, ферм або мініатюрних майданчиків розвиває уяву та образне

мислення дітей. Вони з ентузіазмом доповнюють ігрові набори власноруч створеними деталями, що стимулює ініціативність і самостійність.

У віці 5–7 років діти здатні самостійно грати в настільно-друковані ігри, розуміючи правила та активно взаємодіючи з однолітками. У цьому віці ігри не лише навчають, а й мотивують через прагнення до перемоги, чіткі критерії успіху та пізнавальний інтерес. Настільно-друковані ігри, які розвивають когнітивні здібності, стають важливим інструментом навчання, при цьому залишаючись улюбленим заняттям для дітей [11, с. 193].

Великою затребуваністю серед дітей сьогодні користуються маршрутні та стратегічні ігри. Маршрутні ігри сприяють розвитку у дітей навичок виділення та візуального відстеження траєкторії руху на ігровому полі. Вони навчають використовувати кубик для визначення кількості кроків, передбачати можливі результати випадання точок і планувати подальші дії. Такі ігри допомагають дітям за рівних умов змагатися, дотримуючись правил і черговості, крок за кроком досягати фінішу, що сприяє розвитку їхньої довільності. Окрім цього, розпізнавання знаків і символів у грі стимулює формування символічного мислення [10, с. 56].

Стратегічні ігри, такі як шашки, шахи та інші, які потребують планування ходів і передбачення дій суперника, відіграють важливу роль у розвитку мислення. На цьому етапі діти вже здатні самостійно змінювати та створювати правила гри, що є важливим для їхнього соціально-особистісного розвитку. Відкритість і гнучкість правил стимулюють дітей до встановлення власних норм взаємодії, організації ігрового процесу та досягнення перемоги, що формує у них відповідальність і самостійність.

Узагальнюючи вищесказане, можна констатувати, що настільно-друковані ігри відіграють важливу роль у розумовому розвитку дітей дошкільного віку з кількох аспектів:

– такі ігри стимулюють розвиток логічного мислення, спостережливості, пам'яті, уваги та уявлення, допомагають дітям аналізувати ситуації, приймати рішення та вирішувати завдання, підвищуючи їхні інтелектуальні здібності;

– граючи в групі, діти вчаться взаємодіяти, співпрацювати, розуміти інших і вирішувати конфлікти, що сприяє формуванню комунікативних навичок;

– настільно-друковані ігри заохочують дітей дошкільного віку до творчого мислення, експериментів і пошуку нових ідей. Вони можуть придумувати власні правила та стратегії, що розвиває їхню уяву та креативність;

– такі ігри допомагають дітям виражати емоції, формувати впевненість у собі, виявляти емпатію та радість. Вони також сприяють розслабленню та зняттю стресу.

Настільно-друковані ігри є цінним інструментом, який підтримує інтелектуальне, соціальне, творчо-емоційне зростання дітей дошкільного віку, забезпечуючи комплексний розвиток особистості.

Результати дослідження. Для глибшого аналізу досліджуваної проблематики вважаємо за доцільне представити результати експериментального дослідження

в аспекті використання настільно-друкованих ігор із метою розумового розвитку дітей дошкільного віку. Дослідження проводилося у закладі дошкільної освіти № 46 «Бджілка» Полтавської міської ради Полтавської області. В експерименті брали участь діти старшого дошкільного віку, які були розподілені на експериментальну та контрольну групи, а також вихователі й батьки вихованців.

Експериментально-дослідна робота складалася із трьох етапів: констатувального, формувального, контрольного. У процесі цього нами було виділено критерії та показники: *розвиток логічного мислення* (здатність класифікувати предмети; розуміння причинно-наслідкових зв'язків; розв'язання простих головоломок; здатність до абстрактного мислення); *здатність до концентрації уваги* (тривалість зосередження на завданні; вміння ігнорувати відволікаючі фактори; способи переключення уваги; участь у групових іграх); *рівень пам'яті* (запам'ятовування нової інформації; здатність до повторення; участь в іграх на пам'ять; пам'ять на візуальні образи); *особливості уяви* (творче самовираження; здатність до фантазування; рольові ігри: діти активно беруть

участь у рольових іграх, створюючи нові персонажі та ситуації; уявлення про абстрактні поняття); *мовленнєві навички* (словниковий запас; граматична правильність; здатність до ведення діалогу; спостереження за емоціями). Відповідно до кожного критерію було визначено рівні сформованості: високий, достатній, середній, низький.

Після проведення серії діагностичних методик із дітьми старшого дошкільного віку було зроблено висновок щодо рівня їхнього розумового розвитку. Проаналізувавши отримані дані, ми дійшли висновку, що високий рівень розумового розвитку мали лише 8,5% дітей з експериментальної та 9% – з контрольної груп. Кількість дітей із достатнім рівнем у експериментальній групі було 16%, у контрольній – 15,2%. Із середнім рівнем розумового розвитку в експериментальній групі становило 32%, а у контрольній – 34,8%. Також було виявлено, що низький рівень характерний для 43,5% і 41% дошкільників з експериментальної та контрольної груп відповідно. Результати констатувального етапу педагогічного експерименту висвітлено у діаграмі (рис. 1):

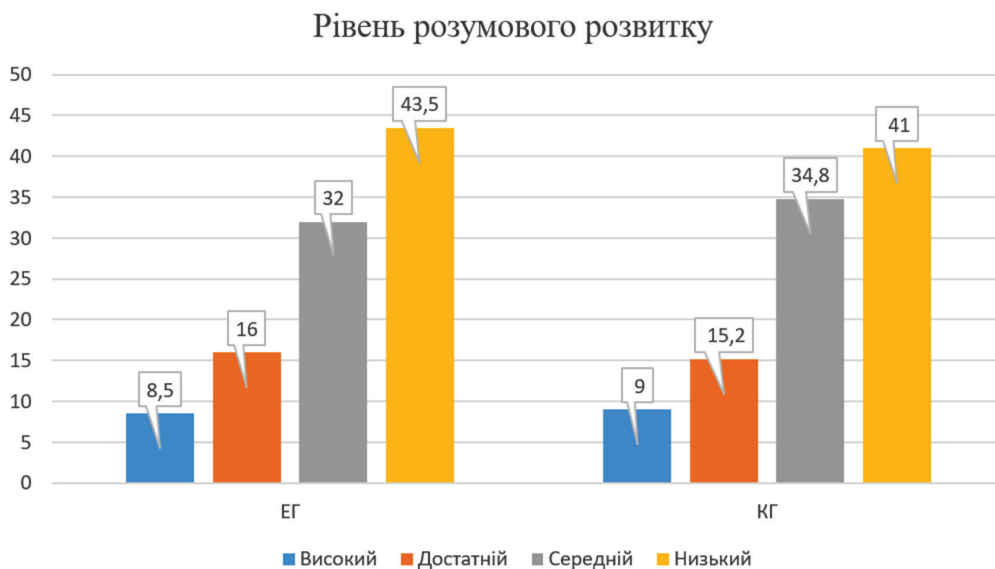

Рис. 1. Результати дослідження розумового розвитку дітей старшого дошкільного віку на констатувальному етапі експерименту

Проведення констатувального етапу експерименту засвідчило, що більшість із дітей демонструють низький рівень розумового розвитку, що викликало необхідність у проведенні формувального етапу експерименту, який передбачав розроблення та апробацію програми, в якій було акцентовано увагу на розвитку таких ключових аспектів, як-от: логічне мислення, увага, пам'ять, уява та мовленнєві навички. Програма передбачала різноманітні види настільно-друкованих ігор, що сприяли активному залученню дітей до освітнього процесу та розвитку їхніх інтелектуальних здібностей. У той же час діти з контрольної групи продовжували навчатися за традиційною програмою без додаткових занять, що дозволяло порівняти результати між групами та оцінити ефективність використання настільно-друкованих ігор у процесі розумового розвитку. Це забезпечило глибше розуміння впливу ігор на розвиток

дітей у порівнянні з класичними методами навчання.

На завершення формувального етапу експерименту було проведено повторну діагностику дітей, які належали як до експериментальної, так і до контрольної груп. Це було зроблено з метою перевірки рівня розумового розвитку дітей на контрольному етапі дослідження. Відповідно до результатів, високий рівень розумового розвитку мали 24% дітей з експериментальної та 13,2% – з контрольної груп. Кількість дітей з достатнім рівнем в експериментальній групі було 42,5%, у контрольній – 24,5%. Із середнім рівнем в експериментальній групі становило 26%, а у контрольній – 30,4%. У процесі роботи було виявлено, що низький рівень характерний для 7,5% і 31,9% дошкільників з експериментальної та контрольної груп відповідно. Результати контрольного етапу експерименту представлено в діаграмі (рис. 2).

Рівень розумового розвитку

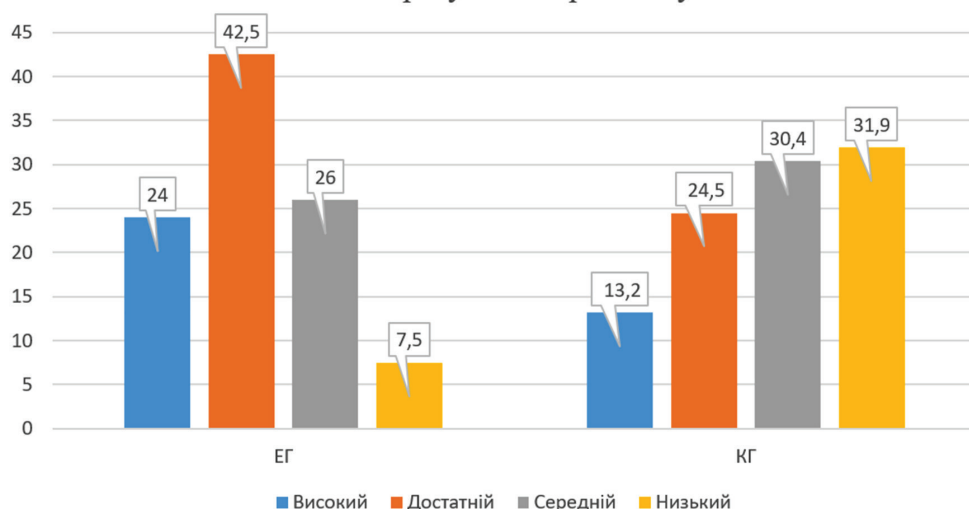

Рис. 2. Результати дослідження розумового розвитку дітей старшого дошкільного віку на контрольному етапі експерименту

На основі отриманих даних були сформульовані висновки, які підтверджують ефективність розробленої нами програми. Цей етап дозволив оцінити, наскільки впровадження настільно-друкованих ігор вплинуло на розумовий розвиток дітей і відзначити позитивні зміни в їхніх когнітивних навичках. Результати повторної діагностики стали важливим індикатором успішності застосованих методів і засобів розумового розвитку.

На рис. 3 представлено порівняльні дані дослідження

розумового розвитку дітей старшого дошкільного віку на констатувальному та контрольному етапах експерименту, які засвідчують, що в експериментальній групі після проведення спеціальної програми, високий рівень розумового розвитку зріс на 15,5%, достатній – на 26,5%, середній і низький знизився відповідно на 16% і 36%. У контрольній групі, яка працювала за звичайною програмою, результати були дещо інші. Високий рівень зріс на 4,2%, достатній – на 9,3%, середній і низький знизився відповідно на 4,4% і 9,1%.

Порівняльні дані констатувального та контрольних етапів експерименту

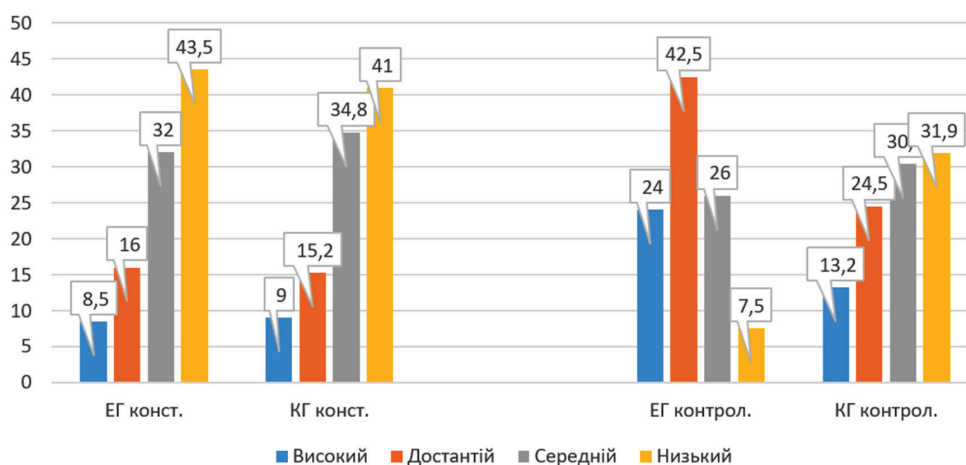

Рис. 3. Порівняльні дані дослідження розумового розвитку дітей старшого дошкільного віку на констатувальному та контрольному етапах експерименту

Проведення експерименту дозволило не лише теоретично обґрунтувати доцільність використання настільно-друкованих ігор у освітньому процесі, а й отримати практичні дані про їхній вплив на розумовий розвиток дітей дошкільного віку. Результати експерименту сприяють визначенню оптимальних методів і прийомів застосування настільно-друкованих ігор,

а також допомагають оцінити їхній вплив на різні аспекти розвитку дитини, підвищуючи ефективність розумового виховання в закладах дошкільної освіти.

Висновки. Узагальнюючи результати дослідження, можемо зробити висновок, що розумовий розвиток дітей дошкільного віку є важливим аспектом в освітньому процесі

закладу дошкільної освіти. Показники цього розвитку дошкільників не завжди є задовільними, і велика частина дітей має недостатньо високий рівень відповідно до свого віку. Для покращення цих показників необхідно проводити цілеспрямовану роботу, яка включає тісну співпрацю між закладом дошкільної освіти та сім'єю.

Ефективним інструментом для підвищення рівня розумового розвитку дітей можна вважати настільно-друковані ігри, які можуть стати важливим і дієвим засобом у розумовому вихованні дітей дошкільного віку. При

цьому впровадження таких ігор в освітній процес закладів дошкільної освіти може суттєво поліпшити якість освіти, сприяючи всебічному та гармонійному розвитку дітей.

Перспективами подальших розвідок. Отримані результати проведеного нами дослідження спонукають до подальших розвідок у створенні методичних рекомендацій для вихователів і батьків щодо інтеграції настільно-друкованих ігор в освітній процес дітей дошкільного віку та вивченні можливостей індивідуалізації досліджуваних ігор для дітей з особливими освітніми потребами.

Список використаних джерел

- Баєва М. А. Дидактична гра як засіб розумового розвитку молодшого школяра на уроці української мови. *Scientific Collection «InterConf»*. 2023. Вип. 158. С. 79–81.
- Бокарева Ю. С., Шипова М. К. Дослідження впливу віку аудиторії на дизайн настільних друкованих ігор. *Поліграфічні, мультимедійні та веб-технології. Інновації та розвиток* : монографія. Харків : ТОВ «Друкарня Мадрид», 2024. С. 47–58.
- Вінник Т. О., Янчук В. О. Розвиток розумових здібностей дітей старшого дошкільного віку в процесі створення ними казок та фантастичних історій. *Multidisciplinary academic research and innovation : the XXVII International scientific and practical conference, 25-28 may 2021 y. Amsterdam, Netherlands* : ISG, 2021. С. 408–413.
- Гавриш Н. В. Мовлення дитини. Впроваджуємо Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). *Дошкільне виховання*. 2021. Вип. 3. С. 3–8.
- Гайдаржийська Л. П. Розумовий розвиток як одна з проблем підготовки дітей до школи. *Педагогічні науки*. 2008. № 49, т. 1. С. 57–60.
- Гніздзілова О. А., Манжелій Н. М., Ковалевська Н. В., Фазан Т. П. Board-printed games as historical and pedagogical phenomenon. *Імідж сучасного педагога*. 2024. Вип. 5 (218). С. 13–19.
- Грибань А. Н. Дидактична гра як засіб розумового розвитку пізнавальної активності учнів на уроках української мови в початковій школі в умовах НУШ. *Scientific Collection «InterConf»*. 2023. Вип. 168. С. 61–63.
- Дудник Н. З., Коваль М. М. Вплив педагога на розумовий розвиток дітей дошкільного віку. *The 5 th International scientific and practical conference «Science, society, education: topical issues and development prospects»* (April 12-14, 2020) SPC «Sci-conf.com.ua». Kharkiv, Ukraine, 2020. С. 425–429.
- Ещенко К. Л. Питання щодо активізації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів у процесі використання дидактичних ігор : зб. наук. праць НАБУ і Донбасу. 2019. Вип. 1. С. 188–192.
- Замелюк М. І., Мордас Д. О., Матвійчук А. М. Ігрова терапія як інструмент у зростанні та розвитку дітей. *Психологічні основи здоров'я, освіти, науки та самореалізації особистості* : матеріали XIV Міжнар. наук.-практ. конф. / ВНУ імені Лесі Українки ; за заг. ред. М. І. Магдисяк. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. С. 54–57.
- Іншакова І. Є. Ігрова технологія як ефективний засіб розумового виховання дітей в сучасному закладі дошкільної освіти. *Collection of scientific papers «ЛОГОС»*. 2023. С. 193–194.
- Калита Н. І. Розумове виховання особистості у педагогічній спадщині Костянтина Ушинського. *Молодий вчений*. 2020. Вип. 10. С. 386–390.
- Крутії К. Л., Маковецька Н. В. Скарбничка ігор для розумних батьків і кмітливих дітлахів. 3-тє вид., виправ. Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2010. 220 с.
- Руденський Р. Є., Писарчук О. О. Європейський контекст еволюції структури настільних ігор для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Педагогіка. Психологія*. 2023. Вип. 4. С. 109–118.
- Савченко Л. Л. Інтелектуальний розвиток дітей старшого дошкільного віку як складник розумового розвитку. *Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2019. Вип. 71. С. 221–224.
- Шевцова О. А. 745 ігор для дошкільників. Харків : Вид. Група «Основа», 2010. 366 с.
- Шулігіна Р. А. Розумовий розвиток дошкільників: психолого-педагогічні детермінанти. *Психологічний і педагогічний дискурс* : наукові записки вчених : зб. матеріалів конференції / за заг. ред. проф. Т. О. Олефіренка. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. С. 227–229.

References

- Baieva, M. A. (2023). Dydaktychna hra yak zasib rozumovoho rozvytku molodshoho shkolyara na urotsi ukrainsoi movy [Didactic game as a means of mental development of a younger student in a Ukrainian language lesson]. *Scientific Collection «InterConf»*, 158, 79-81 [in Ukrainian].
- Bokarieva, Yu. S., & Shipova, M. K. (2024). Doslidzhennia vplyvu viku audytorii na dyzain nastilnykh drukovanykh ihor [Research into the influence of audience age on the design of printed board games]. In *Polihrifichni, multymediini ta web-tehnologii. Innovatsii ta rozvytok [Printing, multimedia and web technologies. Innovations and development]*: monohrafia (pp. 47-58). Kharkiv: TOV «Drukarnia Madryd» [in Ukrainian].
- Vynnyk, T. O., & Yanchuk, V. O. (2021). Rozvytok rozumovykh zdibnostei ditei starshoho doshkilnoho viku v protsesi stvorennia nymy kazok ta fantastychnykh istorii [Development of mental abilities of older preschool children in the process of creating fairy tales and fantasy stories]. In *Multidisciplinary academic research and innovation: The XXVII International scientific and practical conference* (pp. 408-413). Amsterdam, Netherlands: ISG [in Ukrainian].
- Havrish, N. V. (2021). Movlennia dytyny. Vprovadzhuemo Bazovyi komponent doshkilnoi osvity (nova redaktsiia) [Child Speech. Introducing the Basic Component of Preschool Education (new edition)]. *Doshkilne vykhovannia [Preschool education]*, 3, 3-8 [in Ukrainian].
- Haidarzhiska, L. P. (2008). Rozumovyi rozvytok yak odna z problem pidhotovky ditei do shkoly [Mental development as one of the problems of preparing children for school]. *Pedahohichni nauky [Pedagogical Sciences]*, 49 (1), 57-60 [in Ukrainian].
- Hnizdilova, O. A., Manzhelii, N. M., Kovalevska, N. V., & Fazan, T. P. (2024). Board-printed games as historical and pedagogical phenomenon. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 5 (218), 13-19 [in Ukrainian].
- Hryban, A. N. (2023). Dydaktychna hra yak zasib rozumovoho rozvytku piznavalnoi aktyvnosti uchniv na urokakh ukrainsoi movy v pochatkovii shkoli v umovakh NUSH [Didactic game as a means of mental development of cognitive activity of students in Ukrainian language lessons in primary school in the conditions of the National Secondary School]. *Scientific Collection «InterConf»*, 168, 61-63 [in Ukrainian].
- Dudnyk, N. Z., & Koval, M. M. (2020). Vplyv pedahoha na rozumovyi rozvytok ditei doshkilnoho viku [The influence of the teacher on the mental development of preschool children]. In *The 5th International scientific and practical conference «Science, society, education: topical issues and development prospects»* (pp. 425-429). Kharkiv, Ukraine: SPC «Sci-conf.com.ua» [in Ukrainian].
- Yeshchenko, K. L. (2019). Pytannia shchodo aktyvizatsii navchalno-piznavalnoi diialnosti molodshykh shkolariv u protsesi vykorystannia dydaktychnoi ihor [Questions regarding the activation of educational and cognitive activities of younger schoolchildren in the process of using didactic games]. *Zbirnyk naukovykh prats NABU i Donbasu [Collection of scientific works of NABU and Donbas]*, 1, 188-192 [in Ukrainian].

10. Zameliuk, M. I., Mordas, D. O., & Matviichuk, A. M. (2022). Ihrova terapiia yak instrument u zrostanni ta rozvytku ditei [Play therapy as a tool in children's growth and development]. In M. I. Mahdysiuk (Ed.), *Psykhologichni osnovy zdorovia, osvity, nauky ta samorealizatsii osobystosti [Psychological foundations of health, education, science and personal self-realization]: materialy XIV Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (pp. 54-57). Lutsk: Vezha-Druk [in Ukrainian].
11. Inshakova, I. Ye. (2023). Ihrova tekhnolohiia yak efektyvnyi zasib rozumovoho vykhovannia ditei v suchasnomu zakladi doshkilnoi osvity [Game technology as an effective means of mental education of children in a modern preschool educational institution]. *Collection of scientific papers «ΛΟΓΟΣ»*, 193-194 [in Ukrainian].
12. Kalyta, N. I. (2020). Rozumove vykhovannia osobystosti u pedahohichnii spadshchyni Kostiatyna Ushynskoho [Intellectual education of the individual in the pedagogical heritage of Konstantin Ushynsky]. *Molodyi vchenyi [Young scientist]*, 10, 386-390 [in Ukrainian].
13. Krutii, K. L., & Makovetska, N. V. (2010). *Skarbnychka ihor dlia rozumnykh batkiv i kmitlyvykh ditlakhiv [A treasure trove of games for smart parents and clever kids]*. 3rd ed. Zaporizhzhia: TOV «LIPS» LTD [in Ukrainian].
14. Rudenskyi, R. Ye., & Pysarchuk, O. O. (2023). Yevropeyskyi kontekst evoliutsii struktury nastilnykh ihor dlia ditei doshkilnoho ta molodshoho shkilnoho viku [The European context of the evolution of the structure of board games for preschool and primary school children]. *Naukovyi visnyk Vinnytskoi akademii bezperervnoi osvity. Pedahohika. Psykholohiia [Scientific Bulletin of the Vinnytsia Academy of Continuing Education. Pedagogy. Psychology]*, 4, 109-118 [in Ukrainian].
15. Savchenko, L. L. (2019). Intelektualnyi rozvytok ditei starshoho doshkilnoho viku yak skladnyk rozumovoho rozvytku [Intellectual development of older preschool children as a component of mental development]. *Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy [Pedagogical Sciences: Realities and Prospects]*, 71, 221-224 [in Ukrainian].
16. Shevtsova, O. A. (2010). *745 ihor dlia doshkilnykiv [745 games for preschoolers]*. Kharkiv: Vyd. Hrupa «Osnova» [in Ukrainian].
17. Shulyhika, R. A. (2020). Rozumovyi rozvytok doshkilnykiv: psykhologo-pedahohichni determinanty [Mental development of preschoolers: psychological and pedagogical determinants]. In T. O. Olefirenko (Ed.), *Psykhologichnyi i pedahohichnyi dyskurs [Psychological and pedagogical discourse]: naukovi zapysky vchenykh* (pp. 227-229). Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 11.02.2025

УДК 82.0-93:[373.2.091.2:331.548

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-2\(221\)-61-65](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-2(221)-61-65)

ДУБОВИК ЮЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА,

докторка філософії, старша викладачка

кафедри дошкільної освіти,

Полтавський національний педагогічний університет

імені В.Г. Короленка, м. Полтава, Україна

Yuliia Dubovyk,

PhD, Senior Lecturer at the Department of Preschool Education, Poltava V.G. Korolenko National

Pedagogical University, Poltava, Ukraine

E-mail: julia.lukashova95@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-8540-9531>

СУЧАСНА ДИТЯЧА КНИГА ЯК ЗАСІБ ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПРОФЕСІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ДОРΟΣЛИХ

А Висвітлено особливості ознайомлення з дітьми дошкільного віку зі світом професій засобами дитячої літератури. Встановлено, що сучасні діти віддають перевагу яскравим, інтерактивним книгам, які можна не просто читати, а й взаємодіяти з ними. Виявлено, що книжка об'єднує в собі освітній, пізнавальний і комунікативний потенціал, виступає важливим чинником формування у дітей уявлень про соціальне середовище, зокрема професійну діяльність дорослих. Розкрито особливості використання дитячої літератури в освітньому процесі закладу дошкільної освіти та сімейному дозвіллі дітей. Здійснено аналіз літератури, присвяченій темі ознайомлення з професіями. Виділено основні зразки книг, які сприяють збагаченню знань дітей про професії. Запропоновано власну класифікацію книг за викладом матеріалу, можливостями їх використання та посилком до читача, зокрема: книги-читалки, книги-розглядалки, книги-гралки, книги-розвивалки.

Ключові слова: дитяча література; профорієнтація; ознайомлення дітей з професіями; діти дошкільного віку

THE MODERN CHILDREN'S BOOK AS A MEANS OF SHAPING PRESCHOOLERS' UNDERSTANDING OF PROFESSIONS

S This article highlights the peculiarities of introducing preschool children to the world of professions through children's literature. It is established that modern children prefer bright, interactive books that can not only be read but can also be interactive with. It has been found that the book combines educational, cognitive, and communicative potential and is an essential factor in shaping children's ideas about the social environment, including the professional activities of adults. The peculiarities of using children's literature in the educational process of preschool educational institutions and the family leisure of children are revealed. It is established that some books are aimed at familiarizing preschoolers with the professional activities of different areas of professions, which may not be related to each other or united by one place of work, type of professional activity, etc., and others focus on only one representative of the profession. The author proposes her classification of books according to the presentation of the material, the possibilities of their use, and the message to the reader, in particular: books-readers, books-lookers, books-players, books-developmental books.

The authors have selected samples of children's vocational guidance books following certain types of professions ("man – service sector", "man – image", "man – nature", "man – holiday", "man – technology", "man – rescuer", "man – human craftsmen").

The article highlights the importance of considering children's interests and level of development in the process of familiarizing them with professions. The use of different types of books allows us to meet the needs and interests of each child, contributing to a more effective and comprehensive assimilation of knowledge about the professional world. In addition, it is crucial to integrate reading books about professions with other activities, such as role-playing games, excursions, and meetings with representatives of different professions, so that children can get a more realistic idea of the diversity of adult professional activities.

Keywords: children's literature; career guidance; familiarization of children with professions; preschool children

Актуальність проблеми. У сучасному світі, де інформаційний простір стрімко розвивається, дитяча книга залишається незамінним інструментом формування особистості та світогляду підростаючого покоління. Особливої актуальності набуває якісна дитяча література, яка не лише розважає, але й навчає, розвиває критичне мислення та допомагає дитині орієнтуватися у складному світі дорослих. Сучасна дитяча книга – це потужний засіб розвитку дитини, що відповідає викликам часу та запитам сучасного суспільства.

Аналіз попередніх досліджень. Формування у дітей дошкільного віку розуміння професійної діяльності дорослих залишається актуальним напрямом педагогічних досліджень. Українські науковці, зокрема А. Буценко, О. Гнізділова, Ю. Дубовик, І. Мисан, Н. Харченко присвятили свої праці вивченню цього питання. У їхніх роботах висвітлено різноманітні стратегії та методики професійної орієнтації в дошкільних закладах, які допомагають дітям пізнавати розмаїття професій. Наші попередні дослідження [2; 3; 4; 5; 6] були зосереджені на оцінці результативності

різних навчальних інструментів – від віртуальних екскурсій та анімаційних фільмів до художньої літератури для дітей та ігрових методик, включаючи як традиційні дидактичні, так і сучасні комп'ютерні ігри.

Незважаючи на значну кількість досліджень щодо ознайомлення дошкільників із професіями, недостатньо вивченим залишається питання системного використання сучасної дитячої літератури у цьому процесі. Зокрема, потребує глибшого аналізу проблема класифікації та добору інтерактивних дитячих книг профорієнтаційного спрямування, визначення їх дидактичного потенціалу та особливостей застосування як у закладах дошкільної освіти, так і в умовах сімейного виховання.

Мета статті: розкрити особливості використання дитячої літератури як засобу ознайомлення дошкільників зі світом професій, проаналізувати та класифікувати сучасні дитячі книги профорієнтаційного спрямування, визначити їхній освітній потенціал для формування у дітей уявлень про професійну діяльність дорослих.

Викладення основного матеріалу. Велике розмаїття дитячої літератури дає змогу дорослим підбирати книги відповідно до інтересів дитини, адже діти можуть віддавати перевагу слуханню цікавих історій, розгляданню картинок, використанню книги для гри чи власного читання. У дитячій літературі чимало творів, що прославляють працю. Використовуючи ці твори, можна дати нову інформацію про професії чи закріпити вже здобуті знання [8]. Зважаючи на це ми проаналізували фонди сучасних книгарень і бібліотек [10] на наявність літератури, яка б знайомила дітей із професійною діяльністю дорослих.

Під час аналізу виявлено, що за останні роки асортимент книгарень значно розширився. У наших попередніх статтях [3; 4; 5], які теж були приділені темі профорієнтаційної літератури для дітей, ми здійснили аналіз багатьох книг, які були відомі на той період. Наголосимо, що на полицях в останні роки з'явилися література для знайомства дошкільників із професіями військових, що не було помічено при попередньому аналізі. Результати можуть свідчити про популярність та актуальність теми ознайомлення дітей дошкільного віку з професіями у закладах дошкільної освіти та організації сімейного дозвілля. Зважаючи на це, ми вважаємо за необхідне детальніше висвітлити аналіз сучасної дитячої літератури профорієнтаційного змісту.

Ознайомлюючись зі змістом книг, ми виявили, що вони мають різне викладення матеріалу, можливості використання та посил до читача. Одні книги спрямовані на знайомство із професійною діяльністю різних сфер професій, які можуть бути не пов'язані між собою чи об'єднані одним місцем праці, видом професійної діяльності, а в інших приділена увага лише одному представнику професії. Під час аналізу звернули увагу на те, що книги мають можливості різного використання. Саме тому запропонували власну класифікацію книг і підібрали зразки книг до кожного типу, як-от: «книги-читалки», «книги-розглядалки», «книги-гралки», «книги-розвивалки».

«Книги-читалки». Основною характеристикою цих книжок є те, що вони насичені текстом, який супроводжується

незначною кількістю картинок. Такий тип книг стане в нагоді дорослим під час вкладання дітей на сон, подорожей чи проведення вільного часу. Основна увага у цих книгах зосереджується на змісті історії, яку виклав автор, а картинки лише підсилюють його. Зважаючи на вік дітей, дорослий має підібрати книгу-читалку відповідно до вподобань малечі, визначити тривалість читання, під час якого дитина може зосереджуватися на творі, підбирати інтонацію, міміку, щоб захопити малого слухача. Також є діти, які вже у старшому дошкільному віці починають читати самостійно, тому треба використовувати книги з великими літерами, простими реченнями, зрозумілим змістом [1].

Серед розмаїття сучасних книг про професії дорослих до «книг-читалок» можна віднести: О. Ульєва, Т. Кім «Хочу стати лікарем (Добре дитинство)»; А. Гутніченко «Незвичайні професії»; М. Марченко «Майка Паливода обирає професію»; Ю. Ран, Ж. Птиця «Білченя, яке шукало свою справу»; І. Сонечко «Побавимось у будівельників»; О. Магочкіна «Салон краси для Білки»; Е. Бомон «Ліза грається у вчительку»; «Жанна грається у перукарку»; «Пожежна машина Леона»; «Екскаватор Артема»; «Трактор Петра».

Наступним типом книг нами було виділено «книги-розглядалки». Цей тип є повною протилежністю «книзі-читалці», адже вони мають багато яскравих картинок і невелику кількість тексту, який пояснює зміст чи акцентує увагу читача на деталях. Ці книги найпопулярніші серед дошкільників, адже завдяки ним діти можуть поринути у світ професій, розглядаючи картинку про роботу людей-професіоналів. Одним із найголовніших відмінностей «книг-розглядалок» є те, що дитина самостійно контролює свою діяльність, у більшості випадків вона не потребує пояснень дорослих, якщо всі професії їй відомі. Завдяки своїй простоті та яскравості, саме ці книги часто з'являються у домашніх сімейних книгарнях і на полицях літератури у закладах дошкільної освіти.

Найвідомішим представником цього типу книг є «вімельбухи». Особливістю яких є те, що вони насичені яскравими, детальними зображеннями та майже не мають тексту. Кожен розворот вімельбуху містить детально промальованих героїв, пейзажі, ситуації, з якими дитина може зіткнутися в реальному житті. Зважаючи на те, що до картини не прикріплено жодної розповіді, читач може сам її вигадати, використовуючи цікавий і яскравий матеріал [5].

Серед книг вімельбухів радимо використовувати для читання з дошкільниками: Ю. Дубовик «Неймовірний світ професій» [4]; С. Санжа «Я обираю професію»; К. Бук «Вімельбух. Професії (міні)»; О. Бугренкова «Мій перший вімельбух. Професії»; Ганна В., Бартікова П. «Хто що робить? Книга ремесел»; Д. Гебель «Хто що робить? Вімельбух професій»; І. Гьонтген «На будівництві»; Ш. Ломп «Мій перший вімельбух. Аеропорт».

Формуючи власну класифікацію, ми звернули увагу, що на сучасних полицях книгарень стали з'являтися дитячі книги, з якими діти можуть активно взаємодіяти, відкрити віконця, потягнути рухомих персонажів тощо, ці книги ми віднесли до типу «книги-гралки». Вони перетворюють читання у гру з книгою,

даруючи їй нове значення, не чогось складного, дорослого, а активного, простого, дитячого. Гра активізує мисленнєву діяльність людини, робить її гнучкішою, готовою до змін, допомагає адаптуватися до взаємодії з різними зовнішніми та внутрішніми явищами та подіями, що відбуваються у суспільстві [7].

До цього типу книг ми віднесли книги з наліпками: О. Собчук «Перший альбом з наліпками. Професії 4+»; серія книг «Захопливі професії»: звірята-артисти, звірята-помічники, звірята-дослідники, звірята-мандрівники; «Мої перші наліпки. Відгадай професію та її атрибути», «Розумна малеча. Професії»; Р. Курмашев «Професії (Витинанки)»; О. Ольховська «Книжка з віконцями. Хто сховався на фермі», «Книжка з віконцями. Їде поїзд».

Схожим на «книжки-гралки» є виділений нами тип «книжки-розвивалки». Основною відмінністю є те, що «книжка-розвивалка» має не тільки забавляти дитину, ознайомлювати із професіями, а також впливає на розвиток пізнавальних здібностей дитини. До цього типу ми віднесли такі зразки: «Знаходильні розмальовки. Цікаві професії», «Книжка Віммельбух-розмальовка. Професії», «Чарівні водяні розмальовки. Професії», «Патріотичні водяні розмальовки. Військова техніка»; К. Богомолова, К. Савіна «Пиши-стирай. Професії»; О. Якименко, О. Салль «Книжка-розкладайка. Професії + цікаві завдання», «Книжка Розвивалочка. Важливі професії»; К. Смирнова «Вивчаємо професії»; О. Чхайло «Наліпки-конструктори. Професії», «Розвивалочка. Важливі професії».

Проаналізувавши різноманітні дитячі книги про професії, ми виявили необхідність їх систематизації не лише за способом подання матеріалу (книжки-читалки, книжки-розглядалки, книжки-гралки, книжки-розвивалки), але й за професійними напрямками, які в них висвітлюються. Це дозволить цілеспрямованіше використовувати літературу для ознайомлення дітей із різними сферами професійної діяльності відповідно до визначеної нами класифікації. Розглянемо основні напрями професій, представлені в сучасній дитячій літературі.

«Людина-сфера послуг». Ознайомлення дітей дошкільного віку з професіями сфери послуг має особливе значення для їхнього соціального розвитку та розуміння світу дорослих. Сфера послуг, яка зародилася давно, залишається важливим сектором економіки країни та охоплює широкий спектр діяльності: торгівлю і транспорт, фінанси і страхування, комунальні послуги, освітні та медичні установи, шоу-бізнес тощо.

Важливість ознайомлення дошкільників із цими професіями обумовлена кількома факторами. Адже, це найближчі та зрозуміліші для дитячого сприйняття професії, з якими діти стикаються щодня: вихователі, лікарі, продавці, перукарі. А також розуміння роботи представників сфери послуг допомагає дітям усвідомити взаємозв'язки у суспільстві та важливість кожної професії для функціонування країни, громади.

Для ефективного ознайомлення дітей із професіями цієї сфери рекомендуємо використовувати різноманітну дитячу літературу: Г. Ткачук, Н. Кудряк «Найважливіша книжка про зуби»; М. Іванова, О. Симоненко «Зошит бобромайстра»;

М. Вальтер «Ласкаво просимо до дитячого садочку! Вімельбух з віконцями»; С. Ройз «Я сьогодні йду в садок»; В. Солтис-Доан «Дитячий садок. Віммельбух»; Ю. Бережницька «Кав'ярня. Мій перший бізнес. Креативний нотатник».

«Людина-рятувальник». Професії, пов'язані з порятунком людей, завжди були важливими для суспільства, адже їх представники стоять на захисті життя та безпеки. Незважаючи на розвиток технологій, саме людська відвага, рішучість і здатність діяти в екстремальних ситуаціях залишаються ключовими у цій сфері. Ознайомлення дітей із такими професіями сприяє формуванню у них почуття відповідальності, співчуття та готовності допомагати іншим.

Військові, пожежники, медики, рятувальники, поліцейські та працівники цивільного захисту щодня виконують важливі завдання, ризикуючи власним життям заради порятунку інших. Завдяки розвитку медицини, науки та технологій їхня робота стає ще ефективнішою, проте потребує глибоких знань, швидкої реакції та уміння працювати в команді.

Знайомство дітей із цими професіями допомагає їм краще розуміти важливість дисципліни, взаємодопомоги та відповідальності. А найголовніше – формує повагу до людей, які щодня рятують життя і роблять світ безпечнішим [2].

Для ознайомлення дітей дошкільного віку із цією сферою професій рекомендуємо використовувати: Н. Томашевська «Наша Україна. 23 наліпки із завданнями. Військова техніка. На варті держави», «Наша Україна. 27 наліпок із завданнями. Військова техніка. Оборонна міць», «Патріотичні водяні розмальовки. Незламні українці», «Патріотична розмальовка. Герої поряд!», «Військова техніка», «Армія нас боронить! Слава ЗСУ! Розмальовка», «Вправні пожежники. Пожежна частина»; Макс Волтер «Пожежний віммельбух»; Я. Воронкова «Хочу стати лікарем»; О. Ульєва «Хочу стати лікарем»; В. Міхно «Хочу стати поліцейським»; К. Мартін, К. Кір «Я можу бути детективом»; А. Ерне «Чому? Чого? Навіщо? Поліція (2–4 роки)»; К. Мартін, К. Кір «Я можу бути детективом».

В епоху стрімкого технологічного розвитку та екологічних викликів роль фахівців, які працюють із живою природою, стає все значущою сфера «Людина-природа». Ця сфера охоплює широкий спектр спеціальностей – від традиційних (агрономи, ветеринари, тваринники) до сучасних (екологи, ландшафтні дизайнери, фахівці з догляду за домашніми тваринами).

Професії у сфері «Людина-природа» вимагають від фахівців особливого набору якостей: глибокої любові до природи, терпіння, відповідальності та розуміння природних процесів. Сучасні технології та наукові досягнення значно розширили можливості цих професій, дозволяючи ефективніше здійснювати догляд за живими організмами та сприяти збереженню біорізноманіття.

Для ознайомлення дітей із цією сферою рекомендовано використовувати такі книги: П. Соха «Бджоли»; М. Іванова, О. Симоненко «Зошит бобромайстра»; Т. Кузьменко «Маленькі дослідники: Ферма», «Віммельбух. На фермі»; Д. Прусс «Моя перша мальована енциклопедія Ферма»; Е. Тріус, М. Доран «Лікарі у світі тварин».

«Людина-техніка». Важливість ознайомлення дошкільників із професіями цього напрямку зумовлена стрімким розвитком науки і технологій, що визначає сучасний світ. Попри цифровізацію та автоматизацію багатьох процесів, професії, пов'язані з технікою, залишаються затребуваними та перспективними. Дослідження свідчать, що знайомство з технічними спеціальностями сприяє розвитку у дітей логічного мислення, допитливості та навичок проблемного вирішення.

Ознайомлення з такими професіями допомагає сформувати в дітей розуміння важливості науки і техніки у житті людини. Інженери, програмісти, техніки, фахівці з робототехніки та інформаційних технологій відіграють ключову роль у створенні, обслуговуванні та вдосконаленні технологічних систем. Це відкриває дітям перспективи для майбутнього вибору професії та мотивує їх до розвитку у технічній сфері.

Зі старшими дошкільниками можна прочитати серію книг М. Содомка: «Як змайструвати мотоцикл», «Як змайструвати літак», «Як змайструвати автомобіль», «Як збудувати дім», «Як прокласти залізницю», «Як прокласти залізницю»; А. Клейборн, К. Кір «Я можу бути математиком»; Г. Меламед, О. Сидоренко «Що? Як? Із чого? Шоколад, склянка, виделка, джинси»; А. Клейборн «Я можу бути робототехніком»; Г. Ізабель «Віммельбух Аеропорт», «Віммельбух. На будівництві»; Б. Елеонора «Талант Цікаве всередині. Аеропорт»; С. Зайдел «Віммельбух. Авто»; Т. Канаван, К. Кір «Я можу бути програмістом»; Т. Маслова «Хочу стати айтішником».

«Людина-свято». Важливість ознайомлення дошкільників із професіями цього напрямку зумовлена тим, що, незважаючи на активну комп'ютеризацію суспільства, творчі професії залишаються затребуваними та популярними. Дослідження свідчать, що заняття, пов'язані з організацією та проведенням свят, мають значну культурну та соціальну цінність, оскільки вони сприяють розвитку творчих здібностей дитини, емоційного інтелекту та комунікативних навичок.

Знайомство з такими професіями розвиває у дітей інтерес до мистецтва, творчого мислення та соціальної взаємодії. Особливо важливо, що в умовах зростаючої автоматизації та використання штучного інтелекту, ці професії вимагають унікального людського підходу, що робить їх особливо цінними на сучасному ринку праці [9].

Для формування уявлень про цю сферу професій пропонуємо використовувати такі зразки дитячої літератури: О. Собчук «Захопливі професії. Звірята-артисти», «Маленькі дослідники. Світ професій»; С. Санжа «Я обираю професію»; Н. Стерхова «Мій тато – блогер».

У сфері «Людина-образ» надзвичайно важливим є ознайомлення дітей із професіями, які пов'язані зі створенням зовнішнього вигляду та стилю людини. Ця сфера динамічно розвивається та охоплює як традиційні професії (перукарі, кравці, шевці), так і сучасні спеціальності, що з'явилися у відповідь на нові потреби суспільства (стилісти, іміджмейкери, візажисти, фешн-блогери, консультанти з гардеробу). Зростаюча популярність соціальних медіа та цифрових платформ сприяла появі нових професій, пов'язаних із модою, включаючи блогерів, впливових і контент-маркетологів.

Ці професії вимагають від працівників наявності технічних навичок, здатність працювати в команді, ефективно спілкуватися з клієнтами та партнерами та постійно адаптуватися до швидко мінливих тенденцій і вимог невідлі. Крім того, успіх у цій галузі вимагає глибокого знання матеріалів, технологій виробництва та принципів маркетингу. Для ознайомлення дітей із професіями сфери «Людина-образ» рекомендовано використовувати наступні книги: І. Сонечко «Книга Побавимось у перукарів»; О. Магочкіна «Салон краси для Білки».

Професія у сфері «людей-ремесників» зародилася в стародавні часи і залишається важливим компонентом економіки і культури. Ремесла – це спадщина поколінь, яка поєднує майстерність, творчість і практичні навички. Незважаючи на розвиток промисловості та автоматизацію виробництва, ремісничі професії залишаються актуальними, адже ручна праця надає виробам унікальність і високу якість. Ознайомлення дітей із цими професіями сприяє розвитку їхньої творчої уяви, терпіння та поваги до традиційної майстерності.

Сучасні ремісники працюють у найрізноманітніших сферах: столярна і гончарна справа, ковальство, ткацтво, ювелірне мистецтво, художнє оброблення дерева та каменю. Використовуючи як традиційні, так і сучасні технології, вони створюють вироби, які мають не лише практичну, а й культурну цінність [6].

Важливість ремісничих професій не лише в збереженні культурної спадщини, а й у підтримці місцевої економіки, розвитку креативних індустрій і створенні екологічно чистих і довговічних продуктів. Дітям важливо розуміти, що за кожним унікальним виробом стоїть кропітка праця, досвід і любов до своєї справи.

Для формування уявлень про цю сферу професій рекомендовано використовувати такі книги: Г. Вашкова, П. Бартікова «Хто що робить? Книга ремесел»; Н. Репата «Абетка ремесел і професій»; Є. Вавілова «Місто майстрів».

Висновок. Отже, проведений аналіз свідчить про значне розширення асортименту дитячої профорієнтаційної літератури, що вказує на актуальність теми ознайомлення дошкільників із професіями. На основі дослідження нами була запропонована класифікація таких книг, яка включає чотири основні типи: «книги-читалки», «книги-розглядки», «книги-гралки», «книги-розвивалки». Кожен із цих типів має свої особливості та різні можливості використання в роботі з дітьми. Так, «книги-читалки» зосереджені на змісті історій, «книги-розглядки» сприяють самостійному дослідженню професій через ілюстрації, «книги-гралки» залучають дітей до активної взаємодії, а «книги-розвивалки» допомагають формувати пізнавальні навички.

Отже, сучасні дитячі книги про професії є не лише засобом ознайомлення з різними сферами діяльності, а й інструментом розвитку мовлення, мислення та соціальних навичок дітей.

Перспективи подальшого розвитку спрямовані на детальніший аналіз впливу різних типів книг на пізнавальний розвиток дошкільників, а також на розроблення методичних рекомендацій щодо їхнього використання в освітньому процесі.

Список використаних джерел

1. Ватаманюк Г. Робота з дитячою книгою в закладі дошкільної освіти: теорія і практика : навч. посіб. Київ : КНТ, 2018. 480 с.
2. Гнізділова О., Дубовик Ю. Формування у дошкільнят уявлень про «мужні» професії. *Дошкільна освіта: світові тенденції*. 2022. № 1. С. 92–108.
3. Гнізділова О., Лукашова Ю. Виховний потенціал сучасної дитячої літератури у процесі професійної орієнтації дошкільників. *Науковий вісник Ізмайльського державного гуманітарного університету. Педагогічні науки*. 2020. Вип. 49. С. 15–23.
4. Дубовик Ю. О. Застосування вімельбухів в процесі ознайомлення дошкільників з професійною діяльністю дорослих. *Наукова освіта: традиція і сучасність* : матеріали Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф. (Київ, 28 жовтня 2021 року). Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. С. 52–55.
5. Дубовик Ю. Неймовірний світ професій. Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2023. 46 с.
6. Дубовик Ю. О. Формування у дітей дошкільного віку уявлень про ремісничі професії. *Дошкільна освіта у сучасному соціокультурному просторі* : зб. наук. праць / за заг. ред. О. А. Гнізділової, відпов. ред. Н. В. Ковалевська. Полтава : ФОП Цьома С. П., 2021. Вип. 5. С. 47–53.
7. Ковалевська Н. Формування уявлень про професії у дітей дошкільного віку у ігровій діяльності. *Витоки педагогічної майстерності*. 2021. № 28. С. 87–91.
8. Полєвікова О. Б., Швець Т. А. Світ сучасних професій. Харків : Вид. група «Основа», 2020. 126 с.
9. Сулаєва Н. В. Підготовка майбутніх вихователів до ознайомлення дітей дошкільного віку з музичними професіями. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2021. Вип. 24. С. 133–142.
10. Чарівний світ дитячої книги : рекомендаційний бібліографічний покажчик. URL: <https://surl.li/ufwhmq>.

References

1. *Charivnyi svit dytyachoi knyhy: rekomendatsiinyi bibliografichnyi pokazhchik [The magical world of children's books: a recommendation bibliography]*. Retrieved from <https://surl.li/ufwhmq> [in Ukrainian].
2. Dubovyk, Yu. O. (2021). Formuvannya u ditei doshkilnoho viku uiaflen pro remisnychi profesii [Formation of preschool children's ideas about craft professions]. In O. A. Hnizdilova (Ed.), *Doshkilna osvita u suchasnomu sotsiokulturnomu prostori [Preschool education in the modern socio-cultural space]*: zb. nauk. prats (Is. 5, pp. 47-53). Poltava: FOP Tsoma [in Ukrainian].
3. Dubovyk, Yu. (2023). *Neimovirnyi svit profesii [The incredible world of professions]*. Poltava: PNPУ imeni V.H. Korolenka [in Ukrainian].
4. Dubovyk, Yu. O. (2021). Zastosuvannya vimelbukhiv v protsesi oznaiomlennia doshkilnykiv z profesiinoiu diialnistiu doroslykh [The use of wimmelbooks in the process of familiarizing preschoolers with the professional activities of adults]. In *Naukova osvita: tradytsiia i suchasnist: [Science education: tradition and modernity]*, materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi onlain-konferentsii (pp. 52-55). Kyiv: Instytut obdarovanoi dytyny NAPN Ukrainy [in Ukrainian].
5. Hnizdilova, O., & Dubovyk, Yu. (2022). Formuvannya u doshkilniat uiaflen pro «muzhni» profesii [Formation of preschoolers' ideas about "manly" professions]. *Doshkilna osvita: svitovi tendentsii [Preschool education: global trends]*, 1, 92-108 [in Ukrainian].
6. Hnizdilova, O., & Lukashova, Yu. (2020). Vykhovnyi potentsial suchasnoi dytyachoi literatury u protsesi profesiinoi oriantatsii doshkilnykiv [Educational potential of modern children's literature in the process of professional orientation of preschoolers]. *Naukovyi visnyk Izmalskoho derzhavnogo humanitarnoho universytetu. Pedagogichni nauky [Scientific Bulletin of Izmail State University of the Humanities. Pedagogical sciences]*, 49, 15-23 [in Ukrainian].
7. Kovalevska, N. (2021). Formuvannya uiaflen pro profesii u ditei doshkilnoho viku u ihrovii diialnosti [Formation of ideas about professions in preschool children in play activities]. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti [The origins of pedagogical skills]*, 28, 87-91 [in Ukrainian].
8. Polievikova, O. B., & Shvets, T. A. (2020). *Svit suchasnykh profesii [The world of modern professions]*. Kharkiv: Vyd. hrupa «Osнова» [in Ukrainian].
9. Sulaieva, N. V. (2021). Pidhotovka maibutnikh vykhovateliv do oznaiomlennia ditei doshkilnoho viku z muzychnymy profesiiami [Preparation of Future Kindergarten Teachers for Introducing Preschool Children to Musical Professions]. *Estetyka i etyka pedahohichnoi dii [Aesthetics and Ethics of Pedagogical Action]*, 24, 133-142 [in Ukrainian].
10. Vatamaniuk, H. (2018). *Robota z dytyachoiu knyhoiu v zakladi doshkilnoi osvity: teoriia i praktyka [Working with a children's book in a preschool education institution: theory and practice]*: navch.-metod. posib. Kyiv [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 14.02.2025

УДК 373.2:502/504

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-1\(220\)-66-70](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-1(220)-66-70)

ГАВРИЛО ОЛЕНА ІЛЛІВНА,

кандидатка біологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри дошкільної і початкової освіти,
Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка, м. Суми, Україна

Olena Havrylo,

Candidate of Biological Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department
of Preschool and Primary Education,

Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko, Sumy, Ukraine

E-mail: leih972@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-8260-1448>

ПАРФІЛОВА СВІТЛАНА ЛЕОНІДІВНА,

кандидатка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри дошкільної і початкової освіти,
Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка, м. Суми, Україна

Svitlana Parfilova,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor
at the Department of Preschool and Primary Education,

Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko, Sumy, Ukraine

E-mail: s.parfilova@ukr.net

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0000-0008-9365>

ІНТЕРАКТИВНІ ІГРИ ЗА НАРОДНИМИ КАЗКАМИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

A Пропонується використання інтерактивних ігор за мотивами відомих дітям старшого дошкільного віку народних казок у процесі формування їхньої екологічної компетентності. Для досягнення мети – перевірки ефективності засобу інтерактивних ігор – було визначено рівні екологічної вихованості дітей та їхні показники.

Проаналізовано, який цілей досягає використання інтерактивних ігор у формуванні екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Наведено приклади народних казок і подальше опрацювання їх змісту з метою екологічного виховання дітей. Ігри, які запропоновано використовувати: словесні (опис місця, де відбуваються події казки, добір метафор); творчі (створення «квітника» в різних техніках); рухливі (імітація рухів і голосів тварин, звуки природи, зростання рослин).

Контрольний зріз після проведення формувального експерименту довів ефективність використання інтерактивних ігор у формуванні екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: діти старшого дошкільного віку; екологічна компетентність; інтерактивні ігри; народні казки

INTERACTIVE GAMES BASED ON FOLK TALES AS A MEANS OF FORMING ENVIRONMENTAL COMPETENCE IN CHILDREN OF SENIOR PRESCHOOL AGE

S The article proposes the use of interactive games based on folk tales known to older preschool children in the process of forming their environmental competence. To achieve the goal of evaluating the effectiveness of interactive games, the levels of children's environmental education were determined: passive, relatively active and active; and their indicators. The goals achieved through the use of interactive games achieves in the formation of environmental competence of older preschool children were analyzed. Examples of folk tales and further processing of their content for the purpose of ecological education of children are given. The suggested games include verbal activities (e.g., description of the place where the events of the fairy tale occur, selection of metaphors), creative tasks (e.g., creating a "flower garden" using various techniques), and physical activities (e.g., imitating animal movements and voices, sounds of nature, plant growth). Children created beautiful depictions of natural objects based on folk tales "A cunning Hedgehog", "A Cat and a Rooster". Flower appliques were made based on the fairy tale "Orphan Flowers". The children were introduced to winter phenomena through the fairy tales "The Punishment of Frost" and "Fox-Sister and Wolf-Brother". Games imitating animal movements helped foster empathy for animals.

The important elements of using interactive games in the formation of environmental competence are highlighted. There include joint discussion, decision-making, and the emotional engagement of children.

A control check conducted after a formative experiment demonstrated the effectiveness of using interactive games in developing the environmental competence of older preschool children.

Keywords: children of older preschool age; environmental competence; interactive games; folk tales

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями.

Екологічні проблеми, які існували в Україні, загострилися у зв'язку з повномасштабною російською агресією з 2022 року. У регіонах з активними бойовими діями екологічна ситуація досягла кризового стану. Однак захист і подальше відновлення порушених природних екосистем залишається актуальним питанням для українців нарівні зі збереженням національної ідентичності та підйомом економіки.

Вирішення проблем захисту довкілля є обов'язком кожного громадянина країни, а у перспективі ці питання покладатимуться на молоде покоління, яке має бути компетентним і свідомим щодо еколого доцільної поведінки. Формування екологічної компетентності необхідно починати вже з дитинства – у дошкільному віці. З іншого боку, виклики українській освіті в сучасних умовах вимагають нових підходів до виховання дітей: пошуки незвичних методів, форм і засобів стали необхідністю для педагогічних колективів закладів освіти різних рівнів. Розуміння, що діти дошкільного віку осягають світ і правила поведінки в ньому через активну взаємодію з різними елементами довкілля, підштовхує вихователів і вчителів до застосування інтерактивних методів навчання та виховання.

Виховний потенціал народної творчості також не залишає сумніву. Усе нові й нові покоління дітей із задоволенням слухають старовинні народні казки, які знаходяться серед найважливішого спадку українців. Казки не тільки залучають дітей до народних традицій, але й впливають на становлення особистісних орієнтирів. У багатьох казках описана рідна природа, яка оточує дитину, живуть і діють тварини, яких можна побачити на території свого краю. Тому використання гри, заснованої на мотивах народної казки, досягає багатьох цілей: це й усвідомлення глибин народної мудрості, й формування ціннісного ставлення та переконань – зокрема, гордості за свою країну й любові до природи.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Різні аспекти екологічного виховання дітей у наш час знаходяться в центрі уваги багатьох науковців-педагогів. Серед останніх можна назвати праці Т. Бастракової, А. Войтович, М. Кононової та П. Беседи, Р. Падалки, І. Паласевич та ін. [3; 5; 7; 10; 11].

Інтерактивні ігри цікавлять сучасних дослідників у галузі освіти як засоби, що відкривають значні дидактичні можливості: їх використовують для навчання, розвитку, формування пізнавального інтересу, когнітивних навичок дітей тощо. Розроблення цієї проблеми знаходиться у сфері інтересів Л. Азарової і Н. Франчук, О. Демчук, Н. Малишки й Н. Орешнікової, О. Міхеєвої і О. Шутько, Т. Піроженко, О. Пуйо та ін. [1; 6; 8; 9; 12; 13].

Також не можемо обійти увагою велику кількість праць Г. Беленької й Т. Науменко з вивчення ролі казок в екологічному вихованні дітей [4].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Зважаючи на актуальність проблеми екологічного виховання дітей дошкільного віку, виникає необхідність розроблення нових підходів до даного процесу. Інтерактивні засоби, що створюють умови для безпосередньої діяльності дітей у природі, формують особистісну позицію їх активної

участі в захисті довкілля, максимально залучають емоційність, що є передумовою аксіологічного компонента екологічної компетентності. Інтеграція різних галузей знань також визначена як необхідна умова всебічного розвитку дитини. Екологічне виховання в дошкільній освіті тісно переплітається із залученням дітей до народної творчості, традицій рідного краю. Адже любов до природи і народних традицій створюють основу становлення національної ідентичності юної особистості. Тому вбачається перспективним використання інтерактивних ігор, заснованих на змісті народних казок, як засобу формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Мета статті: довести ефективність використання інтерактивних ігор за мотивами народних казок у формуванні екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Викладення основного матеріалу і результати досліджень. Базовий компонент дошкільної освіти зазначає, що природничо-екологічна компетентність дитини включає доцільну поведінку, «що ґрунтується на емоційно-ціннісному ставленні до природи, знаннях її законів та формується у просторі пізнавальної, дослідницької, трудової, ігрової діяльності» [2].

Багатьма дослідниками також виділені невід'ємні компоненти сформованої екологічної компетентності: когнітивний, що визначається не тільки готовими знаннями, але й пізнавальним інтересом до об'єктів і явищ природи; емоційний, пов'язаний зі ставленням особистості до природного довкілля; та практичний, що ґрунтується на прагненні до практичної взаємодії з об'єктами природи й уміннях у такій діяльності [10].

Саме на емоційно-ціннісний, пов'язаний з особистими мотивами, компонент, впливають народні казки. Різні програми дошкільної освіти передбачають читання і переповідання народних казок дітям старшого дошкільного віку. Цей обов'язок насправді цікавий і для вихователя, і для дітей, які люблять не лише слухати казки, але й переказувати їх, а потім грати в ігри за мотивами казки.

Ігрова діяльність як провідна у цьому віці, є поліфункціональною в досягненні освітніх цілей, поставлених педагогом. Ігри, які мають такі етапи, як прочитання ситуації, обговорення її в групі та досягнення спільного рішення, дозволяють дитині не тільки засвоювати знання, а й активно включатися в процес спільної діяльності, розвивати навички співпраці, а також глибше усвідомлювати взаємозв'язок між людиною та природою. Тому нас зацікавили перспективні можливості використання інтерактивних ігор після ознайомлення з певною казкою в:

- 1) закріпленні знань дітей про природу;
- 2) створенні позитивного ставлення до персонажів-тварин;
- 3) навчанні милуватися природою та бачити красу найменших її елементів;
- 4) виробленні звички не тільки не шкодити, але й активно захищати природні об'єкти.

Для подальшої перевірки ефективності інтерактивних ігор на основі народних казок у формуванні екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку

в експериментальній групі визначено узагальнені ознаки показників такої компетентності. Можна визначити три рівні екологічної вихованості, кожен з яких має свої характеристики.

Пасивний рівень. На цьому етапі дитина, можливо, знає деякі елементи природи, але їхні взаємозв'язки та екологічна значущість залишаються для неї неясними. У такому випадку дитина може лише слухати інформацію, не брати активної участі у дискусії чи прийнятті рішень. Вона спостерігає, але й не намагається впливати на процес, не ставить запитання чи не пропонує своїх ідей. Може мати лише загальні уявлення про природу, без глибоких знань або інтересу до неї.

Відносно-активний рівень. Діти на цьому рівні активно взаємодіють з однолітками, обговорюючи ситуації та обираючи спільні рішення. Вони починають усвідомлювати основні екологічні концепції, але їхні знання ще обмежені. Діти виявляють інтерес до природи та екології, але їхнє розуміння ще не є глибоким і системним. Вони можуть ставити питання, пропонувати варіанти рішень, але й можуть ще не повністю розуміти важливість збереження об'єктів природи.

Активний рівень. Діти на активному рівні не тільки мають глибокі знання про природу й екосистеми, але й здатні аналізувати ситуації, брати участь у розв'язанні екологічних проблем і пропонувати практичні рішення. Вони проявляють ініціативу в обговореннях, активно взаємодіють з іншими, беруть на себе відповідальність за збереження навколишнього середовища та усвідомлюють свою роль у природі. Ці діти можуть продемонструвати не лише теоретичні знання, але й практичні навички, такі як сортування сміття, догляд за рослинами чи допомога тваринам.

У ході використання інтерактивних ігор багато уваги приділялося їм як ефективному засобу розвитку мовлення дітей, адже вони дозволяють не лише збагачувати «екологічний словник», а й сприяють глибокому сприйняттю навколишнього світу. У таких іграх використовуються різноманітні техніки, що дають змогу дітям виражати свої думки та емоції через епітети, метафори, порівняння, створюючи унікальні картини природи, що співвідносяться з їхнім внутрішнім станом. Цей процес сприяє формуванню у дітей здатності розуміти і виражати свої почуття через мову, водночас розвиваючи їхню уяву та емоційну чутливість. Наприклад, у грі, де діти описують природу, вони не просто вчать називати явища, а й створюють емоційно забарвлені образи, що дозволяють глибше відчувати й пережити побачене чи почуте. Отже, кожне слово стає не просто інструментом для передавання інформації, а й засобом для вираження багатства внутрішнього світу дитини. У ході проведення інтерактивних ігор після читання народних казок ми збираємо найкрасивіші образи природи: хмаринки, мов човники; волошки, ніби очі; дощинки, мов намистинки; засяяло, наче засміялось; краплинки, як перлинки; осінь, немов чарівниця; ягоди, наче рясне намисто.

Інтерактивні ігри на природі справді є чудовим способом розвитку дітей, оскільки вони активізують всі органи чуття та сприяють глибокому сприйняттю навколишнього світу. У такому контексті важливо розвивати не лише здатність спостерігати природу, але й виражати свої спостереження

через творчість і слова. Після прослуховування казки діти вчать виявляти головне в природних об'єктах і явищах, порівнюючи їх зі знайомими для себе. Це дозволяє їм краще розуміти світ через метафори та образи, що розвиває їхню уяву, мовлення і здатність до глибоких роздумів.

Прочитавши українську народну казку «Хитрий їжак», вихователь пропонує дітям зануритися у світ, описаний у казці. Наприклад, використання порівнянь, як «листочки винограду, неначе парасольки», «виноград солодкий, як мед», «шум листя, немов тиха розмова» або «їжачок, як господар», допомагає дитині не тільки побачити, але й відчути природу через метафори.

Улюблена для багатьох дітей казка «Котик і півник» теж дозволяє не тільки навчитися обережності у спілкуванні з чужими, але й створити в уяві чарівну картину лісу, у якому жили персонажі казки. Це словесний опис: «верхівки дерев, як золоті шатра», «листочки, немов барвисті метелики», «мухомор червоний, наче помідор», «сироїжки розбіглися, немов грають у піжмурки», «горобинка, немов розсипане намисто». Такі вправи сприяють розвитку мовленнєвих і когнітивних навичок, формують у дітей емоційну прив'язаність до навколишнього світу та вчать спостережливості і творчості. Завдяки таким інтерактивним іграм діти розвивають здатність й описувати, і при цьому уявляти, створюючи власні поетичні образи, які допомагають їм краще розуміти і відображати навколишню природу. Тому далі варто запропонувати дітям скласти картинку з розрізаних шматочків, і порівняти з тими, що уявляли під час слухання казки.

Ціла низка казок про зиму допоможе навчити дітей старшого дошкільного віку співчувати тваринам і людям, які змушені бути на морозі в цей час. Смішні, повчальні, з образними описами життя тварин взимку та проблем, з якими стикаються всі в холодну пору, такі казки пробуджують інтерес до вивчення циклічності в природі. У цьому випадку можна обрати казки «Морозова кара», і звичайно ж, відому всім казку «Лисичка-сестричка та вовк-панібрат» та багато інших.

Казки про квіти формують у дітей бажання дбати про рослини навколо себе. Нерідко в казці зачарована дівчина перетворюється на дерево або квітку. Тож, щоб не згубити її, потрібно захищати різні рослини. Слухання казки «Квітки-сирітки» продовжується творчою грою «Чий квітник найкращий?», яка є чудовим способом для дітей набувати практичних навичок у творчій діяльності, розвитку комунікативних умінь і співпраці в команді. Це створення аплікації або ліплення, або ж конструювання за допомогою деталей Лего тощо. Така гра дозволяє дітям розвивати уяву та креативність, практично втілювати свої ідеї, використовуючи різні матеріали та інструменти. У цьому випадку діти повинні самостійно обрати «квіти» для своєї клумби, а також пояснити, чому вони обрали саме ці рослини. Це допомагає їм формувати навички аргументації, вміння висловлювати свої думки та мотиви, знати назви, час цвітіння та умови зростання обраних квітів. Крім того, важливою частиною гри є робота в групах, що вчить дітей співпрацювати, ділитися ідеями, а також взаємно підтримувати один одного. У грі обирається «група незалежних експертів», яка оцінює роботи, й додає

ще один цікавий елемент до гри – можливість розвивати критичне мислення, аналізувати роботи інших і давати конструктивні відгуки. Оцінювання з таких різних позицій, як форма, гармонія кольорів, акуратність і загальне враження, допомагає дітям зосередитись на деталях і розвивати вміння помічати як позитивні, так і можливі недоліки в роботах інших. Цей процес оцінки та вибору сприяє розвитку творчих і практичних навичок, формує важливі соціальні якості, такі як уміння працювати в команді, слухати і поважати думку інших. У результаті діти отримують цінний досвід, який допомагає їм краще розуміти, як організувати й реалізовувати свої ідеї в колективі.

Інтерактивні ігри можуть бути потужним інструментом для досягнення не тільки виховної мети, але й для розвитку різноманітних навичок у дітей. Симуляційні рухливі ігри сприяють ілюструванню природних явищ, допомагаючи дітям краще зрозуміти, як відбуваються певні процеси в природі. Завдяки цьому вони можуть усвідомити як теоретичні аспекти, так і пережити їх практично. Організація такої гри дозволяє активно залучатися до процесу навчання. Наприклад, через рухливі ігри, де діти уявляють себе частинами природи (наприклад, рослинами, тваринами, або явищами природи), вони можуть усвідомити, як зміни в природі впливають на їхнє оточення. Це зміцнює фізично, але й при цьому розвиває когнітивні та емоційні навички, адже діти не тільки вивчають, а й переживають ці процеси. Крім того, такі ігри дозволяють створювати активне середовище, в якому можливо не лише спостерігати, а й брати участь у розв'язанні завдань. Це також допомагає розвивати уяву та творчі здібності, адже для дошкільного віку характерно виражати свої інтерпретації переживань у русі.

Наприклад, у симуляційній грі «Як росте дерево» діти можуть уявити себе насінням, яке проростає і стає деревом. Вони відтворюють різні етапи розвитку рослини, починаючи з проростання, зростання, цвітіння і до утворення плодів. Це допомагає їм краще розуміти процеси, які відбуваються в природі, і виокремлювати важливі етапи. Такі ігри є веселим способом навчання і важливим елементом для розвитку комплексного уявлення про світ навколо.

Рухливі інтерактивні ігри з копіюванням поведінки тварин дозволяють також закріплювати знання про них, уявити їхній спосіб життя, пересування та звички тварин. Наприклад, гра «Лісові мешканці» може включати імітацію рухів різних тварин, де діти повинні рухатися, як звірі, птахи або комахи, дотримуючись певних характеристик кожного з них. Для цього необхідно знати, як саме рухаються ці тварини, який у них характерний спосіб пересування, чи є у них особливості голосу. У таких іграх відбувається вдосконалення фізичних навичок, уяви, творчості та соціальних умінь, які діти активно застосовують під час гри. Крім того, під час таких ігор діти можуть вивчати і звуки природи, відтворюючи голоси птахів, тварин або навколишнього середовища, такі як шум вітру, дощ чи шурхіт листя. Це допомагає розвивати слухову увагу та усвідомлення звукових характеристик природних явищ.

Щоб така гра була ефективною, дітям потрібно заздалегідь дати знання про різноманітність тварин і рослин, їхні особливості, умови життя та екологічні функції. Важливо мати

чітке уявлення про те, чому ті чи інші тварини або рослини важливі для екосистеми, як вони взаємодіють між собою та з навколишнім середовищем.

Імітаційні ігри, де діти вживаються в роль певної тварини або рослини, відтворюючи їх поведінку, можуть включати в себе такі елементи: завдання на узагальнення знань, наприклад, «Яка тварина живе в лісі?» або «Як пересувається черепаха?»; групові активності, коли діти працюють разом, щоб створити картину лісу, саду чи іншого природного середовища, додаючи тварин, дерева та рослини відповідно до своїх знань. Ці види діяльності дозволяють дітям не лише запам'ятовувати факти про природу, але й осмислювати їх, що є важливим етапом у формуванні екологічної свідомості та відповідального ставлення до природи.

Узагальнюючи дослідження, можемо виділити важливі аспекти для розвитку екологічної компетентності дітей дошкільного віку через інтерактивні ігри.

Спільне обговорення: всі повинні мати можливість висловлювати свої думки, почуття і пропозиції під час ігор, що дозволяє їм формулювати власні погляди на природу та екологічні проблеми.

Прийняття рішень: через участь у грі та прийняття колективних рішень діти можуть практикувати навички вирішення екологічних проблем.

Емоційний відгук: ігри мають сприяти розвитку емоційної прив'язаності до об'єктів природи, через яку краще відбувається усвідомлення важливості збереження довкілля.

Після використання низки інтерактивних ігор, що закріплювали зміст прослуханих дітьми народних казок і формували позитивне емоційне ставлення до об'єктів природи, було проведено контрольний зріз показників екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку в експериментальній групі на основі показників, наведених вище. За результатами контрольного зрізу можемо стверджувати, що відбулися якісні та кількісні зміни в рівнях екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку: для дітей експериментальної групи показники активного рівня збільшилися на 6,6%, відносно-активного – на 3,4%, помітно менше стало дітей із пасивним показником – на 10%.

Висновки. Отже, доведено, що інтерактивні ігри можуть стати важливим інструментом у процесі формування екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку, адже вони дозволяють не лише здобувати знання, а й розвивати здатність до критичного мислення, аналізу й практичної діяльності. Тому в поєднанні із сюжетами улюблених казок такі ігри мають зайняти значне місце в освітньому процесі закладів дошкільної освіти, та й у практиці всіх педагогів, які турбуються про гармонійне виховання дітей.

Перспективи подальших розвідок убачаємо у розвитку методики організації інтерактивних ігор в екологічному вихованні дітей дошкільного віку. Інтеграція змісту екологічної освіти й народознавства через використання гри передбачає комплексне вирішення завдань дошкільної освіти у формуванні свідомої особистості, здатної активно захищати свій край, його природу й духовні цінності.

Список використаних джерел

1. Азарова Л., Франчук Н. Організація ігрової діяльності дошкільників як соціально-педагогічна проблема. *Vzdelávania a spoločnosť*: зб. наук. праць Прешовського університету. Прешов, 2016. С. 9–14. <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Bernatova8/subor/>
2. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти). Нова редакція. 2021. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini> (дата звернення 10.01.2025).
3. Бастрасова Т. О. Сучасні проблеми екологічного виховання дошкільників. *Дошкільна освіта у сучасному соціокультурному просторі*: зб. наук. праць / за заг. ред. О. А. Гніздзілової. Полтава: ФОП Цьома С.П., 2019. Вип. 3. С. 24–27.
4. Бельська Г. В. Казка як засіб екологічної освіти і виховання. *Освіта та розвиток особистості*. №5 (36). 2015. С. 14–18.
5. Войтович А. Ю. Екологічне виховання учнів початкових класів в Україні та Європі. *Молодь і ринок*. 2016. Вип. 2. С. 149–154.
6. Демчук О. О. Інтерактивні ігри у мовленнєвому розвитку дітей дошкільного віку. *Педагогічний пошук*. 2019. №1. С. 64–68.
7. Кононова М. М., Беседа П. С. Аналіз чинників формування екопсихологічної культури молодшого школяра в умовах позашкільної освіти. *Габітус*. 2022. Вип. 37. С. 43–47. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/21103>
8. Малишка Н., Орешнікова Н. Екологічна освіта дітей засобами театрального мистецтва та ігрових практик: навч.-метод. посіб. Ужгород, 2024. 94 с.
9. Міхеєва О. І., Шутько О. О. Інтерактивна гра як засіб педагогічного впливу на розвиток «Я-концепції» дитини-дошкільника. *Молодий вчений*. №10, 2017. С. 42–45.
10. Падалка Р. Г. Психологічні особливості розвитку екологічної свідомості молодшого школяра: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2018. 234 с.
11. Паласевич І. Педагогічні умови екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку. *Молодь і ринок*. 2021. №9 (195). С. 88–93. URL: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/243898>
12. Піроженко Т. Гра дитини. Впроваджуємо оновлений БКДО. *Дошкільне виховання*. 2021. № 5. С. 3–6.
13. Пуїо О. І. Рухливі ігри як засіб формування ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку: дис. ... д-ра філософії: 012. Київ, 2021. 276 с.

Reference

1. Azarova, L., Franchuk, N. (2016). Orhanizatsiia i hrovoi diialnosti doshkilnykiv yak sotsialno-pedahohichna problema [Organization of play activities of preschoolers as a socio-pedagogical problem]. *Vzdelávania a spoločnosť*: a collection of scientific works of the University of Prešov. 9-14. Retrieved from <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Bernatova8/subor/> [in Ukrainian].
2. Bazoviy component doshkilnoi osvity (Derzhavnyi standart doshkilnoi osvity) nova redaktsiia (2021). [Basic component of preschool education (State standard of preschool education). New redaction]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini> [in Ukrainian].
3. Bastrakova, T. (2019). Suchasni problem ekolohichnoho vykhovannia doshkilnykiv [Modern problems of environmental education of preschoolers]. *Doshkilna osvita u suchasnomu sotsiokulturnomu prostori* [Preschool education in the modern socio-cultural space]. Poltava: FOP Tsoma S.P., 3, 24-27 [in Ukrainian].
4. Bielienka, H. (2015). Kazka yak zasib ekolohichnoi osvity i vykhovannia [A fairy tale as a means of environmental education and upbringing]. *Osvita ta rozvytok osobystosti* [Education and personality development], 5 (36), 14-18 [in Ukrainian].
5. Voytovych, A. (2016). Ekolohichne vykhovannia uchniv pochatkovykh klasiv v Ukraini ta Yevropi [Environmental education of primary school students in Ukraine and Europe]. *Molod i rynek* [Youth and the market], 2, 149-154 [in Ukrainian].
6. Demchuk, O. (2019). Interaktyvni hry u movlennievomu rozvytku ditey doshkilnoho viku [Interactive games in speech development of preschool children]. *Pedahohichnyi poshuk* [Pedagogical search], 1, 64-68 [in Ukrainian].
7. Kononova, M., Beseda, P. (2022). Analiz chynnykiv formuvannia ekopsykholohichnoi kultury molodshoho shkoliara v umovakh pozashkilnoi osvity [Analysis of the factors of formation of ecopsychological culture of junior high school students in the conditions of extra-curricular education]. *Habitus*, 37, 43-47. Retrieved from <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/21103> [in Ukrainian].
8. Malyska, N., Orieshnikova, N. (2024). Ekolohichna osvita ditey zasobamy teatralnogo mystetstva ta i hrovyhk praktyk [Environmental education of children by means of theatrical art and game practices]: educational and methodological manual. Uzhhorod [in Ukrainian].
9. Mikheieva, O., Shutko, O. (2017). Interaktyvna hra yak zasib pedahohichnoho vplyvu na rozvytok "Ya-kontseptsii" dytyny-doshkilnyka [An interactive game as a means of pedagogical influence on the development of the "Self-concept" of a preschool child]. *Molodyi vchenyi* [A young scientist], 10, 42-45 [in Ukrainian].
10. Padalka, R. (2018). Psykholohichni osoblyvosti rozvytku ekolohichnoi svidomosti molodshoho shkoliara [Psychological features of the development of ecological awareness of a junior high school student]. (PhD diss.). Kyiv [in Ukrainian].
11. Palasevych I. (2021). Pedahohichni umovy ekolohichnoho vykhovannia ditey starshoho doshkilnoho viku [Pedagogical conditions of ecological education of children of older preschool age]. *Molod i rynek* [Youth and the market], 9 (195), 88-93. Retrieved from <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/243898> [in Ukrainian].
12. Pirozhenko, T. (2021). Hra dytyny [Child's play]. *Doshkilne vykhovannia* [Preschool education], 5, 3-6 [in Ukrainian].
13. Puio, O. (2021). Rukhlyvi hry yak zasib formuvannia tsinnisnykh oriantatsii ditey starshoho doshkilnoho viku [Moving games as a means of forming value orientations of older preschool children]. (PhD diss.). Kyiv [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 10.01.2025

УДК 373.2.091:004]:502/504

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-2\(221\)-71-76](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-2(221)-71-76)

ЗАГОРОДНЯ ЛЮДМИЛА ПЕТРІВНА,

докторка педагогічних наук, професорка,
завідувачка кафедри дошкільної педагогіки і психології,
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка, м. Глухів, Україна

Liudmyla Zahorodnia,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of Preschool Pedagogy and Psychology Chair,
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University, Hlukhiv, Ukraine

E-mail: lzagorodnya69@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-2217-1041>

МАРЧУК АЛІНА ВАСИЛІВНА,

вихователька-методист,
заклад дошкільної освіти (ясла-садок) «Віночок»
Охтирської міської ради Сумської області, м. Охтирка, Україна

Alina Marchuk,

Teacher-Methodologist, Preschool Education Institution
(nursery-kindergarten) "Vinochok"

of Okhtyrka City Council of Sumy Region, Okhtyrka, Ukraine

E-mail: alinamarchuk224@ukr.net

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0007-3824-3314>

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ LEARNINGAPPS.ORG

A Розкрито теоретико-методичні засади реалізації завдань екологічної освіти дітей старшого дошкільного віку засобом LearningApps.org.

Визначено, що LearningApps.org є сучасним, зручним онлайн-сервісом для створення інтерактивних вправ природничо-екологічного змісту.

Представлено аналіз шаблонів, які найбільш підходять для розроблення дидактичних засобів для формування природничо-екологічної компетентності, навичок, орієнтованих на сталий розвиток, основ екологічної культури у дітей старшого дошкільного віку.

Виокремлено низку педагогічних умов, дотримання яких забезпечить ефективність екологічної освіти старших дошкільників за допомогою сервісу LearningApps.org

Ключові слова: екологічна освіта; екологічна культура, природничо-екологічна компетентність; навички, орієнтовані на сталий розвиток; розвивальне екологічне середовище; ігри природничого й екологічного змісту; онлайн-сервіси; сервіс LearningApps.org

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF IMPLEMENTING ECOLOGICAL EDUCATION TASKS FOR OLDER PRESCHOOL CHILDREN USING LEARNINGAPPS.ORG

S The article highlights the theoretical and methodological principles of implementing environmental education tasks for older preschool children using LearningApps.org. The definitions of the concepts "ecological education", "ecological culture", "natural and ecological competence of preschool children", "skills oriented toward sustainable development", «ecologically appropriate behavior» are presented. The LearningApps.org online service is characterized as a modern and convenient tool for creating interactive exercises of natural and ecological content for older preschool children. The analysis of templates that are most suitable for the development of didactic exercises to form natural and ecological competence, skills oriented toward sustainable development, and the basics of ecological culture in older preschool children is represented. In the context of using each template, educational tasks are highlighted, and examples of games are provided. Many pedagogical conditions have been singled out, the observance of which will ensure the effectiveness of environmental education of older preschoolers using the LearningApps.

org service: individualization and differentiation of learning, active involvement of children in the performance of educational tasks using LearningApps.org, a combination of game and educational elements, ensuring optimal interaction between children and the teacher, the use of multimedia resources for the development of natural and ecological knowledge, the formation of independence and responsibility in pupils, the implementation of control and evaluation of learning results, the stimulation of self-development and cognitive activity of children.

Keywords: ecological education; environmental culture, natural and ecological competence; skills, focused on sustainable development; development ecological environment; games of natural and ecological content; online services; service LearningApps.org

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Життя людини повністю пов'язане з природою, яка є для неї середовищем існування. Екологічна криза, яка загострилася в умовах російсько-української війни актуалізує проблему формування природничо-екологічної компетентності, виховання екологічної культури, біоцентричного типу свідомості, навичок, орієнтованих на сталий розвиток у молодого покоління. Надзвичайно важливо починати виховувати основи екологічної культури з дошкільного віку, адже цей період є найоптимальнішим для виховання особистості, здатної до емоційно-ціннісного сприймання кожного об'єкта природи, розуміння ролі природи в житті людини та взаємозв'язків суспільства і природи, екологічно доцільної поведінки, яка ґрунтується на знанні її законів.

Законодавчо-нормативне підґрунтя, яке визначає зміст екологічної освіти дітей дошкільного віку утворюють такі основні державні документи: Концепція екологічної освіти України, закони України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Базовий компонент дошкільної освіти.

Так, у Концепції екологічної освіти України наголошено на тому, що підготовка громадян із високим рівнем екологічних знань, екологічної свідомості і культури на основі нових критеріїв оцінки взаємовідносин людського суспільства й природи (не насильство, а гармонійне співіснування з нею!), повинна стати одним із головних важелів у вирішенні надзвичайно гострих екологічних і соціально-економічних проблем сучасної України [7].

У ст. 7 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» акцентується увага на важливості екологічної освіти, а саме: підвищення екологічної культури суспільства забезпечується загальною обов'язковою комплексною освітою та вихованням у галузі охорони навколишнього природного середовища, зокрема й у закладах дошкільної освіти [5].

Із метою поліпшення організації екологічної освіти з дітьми і підвищення її якості педагогами закладів дошкільної освіти (ЗДО) використовуються комп'ютерно-орієнтовані освітні технології та електронні освітні ресурси. Так, сьогодні набуває популярності використання Інтернет-сервісів для створення цікавих дидактичних матеріалів для вихованців ЗДО з будь-якої теми, з будь-якого освітнього напрямку з використанням текстів, зображень, аудіо- та відеофайлів, зокрема й інтерактивних. До послуг вихователів велика кількість програм і сервісів, за допомогою яких можна створювати освітні ресурси. Багато з них вимагають знань з основ програмування, що у звичайного педагога викликає сумніви та побоювання. У зв'язку з окресленою ситуацією кожен

сучасний вихователь шукає засоби навчання та виховання, які б найефективніше активізували пізнавальну діяльність вихованців. Ці сервіси стають зручним інструментом для створення електронного супроводу освітнього процесу, особливо в умовах дистанційного навчання. Серед великого різноманіття чільне місце займає сервіс LearningApps.org.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Різні аспекти проблеми екологічного виховання дітей дошкільного віку, екологічної освіти, формування у них природничо-екологічної компетентності, навичок, орієнтованих на сталий розвиток, досліджують Г. Беленька, Н. Гавриш, Л. Живіріхіна, Л. Загородня, С. Іванчук, Н. Лисенко, В. Маршицька, Н. Миськова, Т. Науменко, З. Плохій, О. Половіна, Н. Пустовіт, Л. Шаповал та ін. Розробленням методики екологічного виховання дітей дошкільного віку займаються Н. Глухова, О. Проскура, Л. Кочина, В. Кузьменко, Н. Кудикіна, Г. Тарасенко, Н. Коваль, Н. Лисенко та ін. Наукові підходи до екологічного виховання дітей дошкільного віку у сучасних умовах розроблено в дослідженнях Т. Машарової, Д. Мельник, І. Павленко, О. Плешакова, Н. Пустовіт.

Дидактичні й комунікативні можливості веб-орієнтованих технологій в освітньому процесі обґрунтовані В. Биковим, М. Жалдаком, А. Коломієць, М. Лещенко, О. Овчарук, О. Спіріним та ін. Істотний внесок у розбудову глобального інформаційно-комунікативного простору зробили українські вчені В. Андрущенко, О. Базалука, Є. Бистрицький, І. Бондаревич, В. Волинка, В. Аксьонова, М. Ажажа, В. Мельник, О. Богуславська, Т. Сергієнко, О. Мороз, С. Попова, С. Кримський, В. Лях, М. Попович, В. Пазенко, М. Степик та ін. Шляхи використання Інтернет-технологій в освітньому процесі обґрунтовано у роботах А. Забарної І. Слуцької Н. Хміль та ін. [9].

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на чималу кількість наукових розвідок, присвячену різним аспектам екологічної освіти дітей дошкільного віку, проблема формування природничо-екологічної компетентності, навичок, орієнтованих на сталий розвиток, основ екологічної культури в дітей старшого дошкільного віку засобом LearningApps.org досліджена недостатньо.

Метою статті є висвітлити теоретико-методичні засади екологічної освіти дітей старшого дошкільного віку засобом LearningApps.org.

Викладення основного матеріалу та результатів дослідження. Одними із найважливіших завдань сучасного ЗДО є виховання у дітей основ екологічної культури, гуманної позиції у ставленні до природи, формування у них навичок, орієнтованих на сталий розвиток та екологічно доцільної поведінки.

Екологічна культура – це знання, вміння, навички, рівень інтелекту, морального й естетичного розвитку, світогляд, способи і форми спілкування людей [4]. У дошкільному віці закладаються основи екологічної культури особистості.

У Базовому компоненті дошкільної освіти за напрямом «Дитина в природному довкіллі», природничо-екологічну компетентність дитини дошкільного віку визначено як її здатність до природодоцільної поведінки в різних життєвих ситуаціях, що ґрунтується на емоційно-ціннісному ставленні до природи, знаннях її законів і формується у просторі пізнавальної, дослідницької, трудової, ігрової діяльності [1, с. 12]. У цьому ж документі потрактовано і сутність навичок, орієнтованих на сталий розвиток, які виявляються у сформованості в дітей початкових уявлень про сталі дії і поведінку, усвідомленні необхідності збереження ресурсів планети й особистої причетності до цього; розвиненості – ефективних звичок соціальної поведінки, економного споживання ресурсів і збереження природи [там само, с. 13].

Екологічно доцільну поведінку дитини дошкільного віку С. Іванчук визначає як свідому активність особистості у сфері гуманної взаємодії з природою, спрямовану на практичну реалізацію у діях і вчинках життєвих потреб, обумовлених моральними нормами та цінностями, особистісно значущими для дитини, що відповідають принципам і нормам життєдіяльності в умовах сталого розвитку і здійснюються в інтересах природного довкілля [6, с. 5].

Екологічна культура, природничо-екологічна компетентність, екологічно доцільна поведінка, навички, орієнтовані на сталий розвиток, є результатом екологічної освіти. Поняття «екологічна освіта» у тлумачному словнику екологічних термінів визначається як оволодіння знаннями з основ екології, сприяння розумному спілкуванню людини з природою, конструктивній участі в охороні природи та раціональному природокористуванні [12].

Н. Лисенко екологічну освіту дітей дошкільного віку тлумачить, як «значно вагомійший, порівняно з іншими, чинник формування життєвих компетентностей, адже маючи інтегративний зміст, саме він уже змалку формує стиль життя дитини, впливаючи в різний спосіб і на стиль життя її сім'ї, або ж цілої родини. Вбираючи в себе внаслідок цілеспрямованого педагогічного впливу екологічний потенціал засвоєваних уявлень, понять, умінь і навичок тощо, дитина пізнає цілком інші способи співіснування з природою на засадах гуманного ставлення до всіх її проявів, вибудовуючи гармонійні стосунки, закладаючи підвалини екологічної культури» [8, с. 11].

Характерною для сучасної еколого-природничої освіти є презентована в наукових дослідженнях і втілена в практику закладів дошкільної освіти ідея цілісного (холістичного) пізнання природного довкілля (Г. Беленька, Н. Гавриш, В. Ільченко, І. Кіндрат, О. Кононко, К. Крутій, Н. Лисенко, З. Плохий, Г. Тарасенко та ін.), яка ґрунтується на гармонійному поєднанні раціонального й чуттєвого, теоретичного й творчого дієвого його осягнення, інтегрує водночас різні напрями розвитку дитини. Така ідея лягла в основу інтегрованого

підходу до організації ознайомлення дошкільників із природою, яке є своєрідним підґрунтям екологічної освіти.

Загальновідомо, що дошкільний вік – це той час, коли дитина здатна інтенсивно накопичувати знання про навколишній світ і на цій основі вибудовувати оптимальну взаємодію з природним і соціальним оточенням. Саме тому вчені та практики звертають увагу на розвиток екологічного мислення особистості, яке є основою для реалізації пізнавальної, комунікативної, соціальної практики, формування природничо-екологічної компетентності, набуття досвіду екологічно зорієнтованої рефлексивно-оцінної та практичної діяльності в життєвих ситуаціях.

Ми переконані, що у природному середовищі кожна дитина повинна бути не пасивним спостерігачем, а активним співавтором, творцем, дослідником – мати змогу до всього доторкнутися, проводити досліди, експериментувати, виявляти творчість і вчитись у природи мудрості [3]. Тільки комплексне використання в освітньому процесі ЗДО різних видів діяльності, методів і засобів їхньої організації уможливить якнайкраще пізнання навколишнього світу природи, якісну реалізацію завдань екологічної освіти дітей. Важливу роль у вихованні основ екологічної культури дітей, формуванні природничо-екологічної компетентності відіграє якісно організоване розвивальне середовище закладу.

Розвивальне екологічне середовище – система дій і умов формування особистості за заданим взірцем, а також перспектив для її розвитку, що розміщуються в соціальному і предметно-просторовому середовищі [10].

Розвивальне екологічне середовище ЗДО має бути особистісно зорієнтованим, динамічним, безпечним, відповідати потребам дитини, яка прагне пізнавати навколишній світ природи, послуговуючись сучасними засобами.

Сучасна дошкільна педагогіка наголошує на особливій ролі освітнього середовища в розвитку особистості дитини дошкільного віку та визнає провідну роль інформаційно-виховних методів у її вихованні та формуванні. Комп'ютерні технології є важливим засобом організації освітнього процесу, який на вищій щабель підносить його якість.

До сучасних комп'ютерних засобів, які знаходять своє місце в освітньому процесі ЗДО належить програма LearningApps.org. Цей онлайн-сервіс дозволяє створювати інтерактивні вправи для вихованців. Це універсальний конструктор для розроблення різноманітних завдань із різних предметних галузей для використання як у домашніх умовах, так і в закладах освіти, як для малечі на заняттях в ЗДО, так і для дітей шкільного віку [11].

Розроблені засоби на основі вебдодатку LearningApps.org є новим дієвим наочним методом, який можна ефективно використовувати з метою формування природничо-екологічної компетентності в дітей старшого дошкільного віку. Так, за його допомогою можна формувати у вихованців уявлення про природу планети Земля і Всесвіту, особливості неживих і живих об'єктів природи, їхні взаємозв'язки, ознаки пір року, вплив на життя людини, екологічно доцільну поведінку, а також вправляти в уміннях встановлювати

залежності об'єктів природи один від одного та екологічних факторів, класифікувати об'єкти різних біоценозів за низкою ознак, формувати навички, зорієнтовані на сталий розвиток.

Сервіс LearningApps є інструментом пізнання і джерелом інформації про природу, засобом контролю за процесом формування екологічних знань і екологічно доцільної поведінки, і певною мірою партнером, що допомагає опанувати дітям нову інформацію та систематизувати її узагальнити раніше отриману. Сервіс LearningApps – це зручний, інтуїтивний у роботі онлайн-сервіс створення інтерактивних вправ природничо-екологічного змісту для використання як на заняттях, так і під час дистанційного навчання в домашніх умовах, застосування яких покликане сприяти кращому сприйманню матеріалу, підвищенню пізнавального інтересу, формуванню вмінь як самостійної, так і спільної роботи під час виконання дидактичних завдань.

Погоджуємося із виділеними С. Вірстю та Л. Констанкевич позитивними якостями роботи із сервісом LearningApps.org, а саме: безкоштовний сервіс; україномовний інтерфейс (треба тільки вибрати відповідний прапорець у правому верхньому куті), під час роботи з сервісом можна переключитися на різні мови; можливість обміну інтерактивними завданнями; завдання можна створювати і редагувати в режимі онлайн, використовуючи різні шаблони; багато шаблонів підтримують роботу з картинками, звуком та відео; моментальна перевірка правильності виконання завдання; на сайті можна вибрати категорію: «Людина і навколишнє середовище», «Мистецтво», «Природа» тощо, а також «Всі категорії»; можна отримати посилання для відправлення електронною поштою або код для вбудовування в блог або сайт, і на Вікі-сторінку [2].

Здійснивши аналіз усіх шаблонів запропонованих програмою, ми обрали найоптимальніші й зручніші для розроблення дидактичних вправ із метою формування природничо-екологічної компетентності, основ екологічної культури, навичок, орієнтованих на сталий розвиток (екологічний складник) у дітей старшого дошкільного віку. Зупинимось на їхній характеристиці. На основі таких шаблонів вихователі можуть розробляти сучасні дидактичні засоби, покликані допомогти дітям в ігровій формі непомітно й цікаво опанувати необхідну інформацію екологічного змісту і створити основу для екологічно доцільної поведінки.

1. Шаблон «Знайти пару» рекомендується для використання в процесі розроблення завдань типу: знайти частину від цілого, порівняння об'єктів тощо. Можна задавати режими виконання завдань: або за умови правильної відповіді пари отримують зелене обрамлення і залишаються на екрані, або зникають. Неправильні варіанти обрамляються червоним кольором. Приклади вправ: «Хто що їсть?», «Листок від дерева», «Насіння від дерева».

2. Шаблон «Парочки». Суть завдання: по чергово відкриваються пари картинок. Завдання дитини: визначити чи відповідають картини одна одній згідно із завданням. Приклади відповістей: два різних зображення одного й того ж об'єкта, зображення об'єкта і відповідь, відповідність слів тощо. Під час натискування на фігуру-прямокутник

відкривається її зворотна сторона з картинкою. Така гра сприяє розвитку пам'яті та спостережливості дитини. Приклади вправ: «Свійські тварини», «Кімнатні рослини», «Хто живе у воді?».

3. Шаблон «Класифікація». Можна створити від 2-х до 4-х полів, на яких потрібно розмістити відповідні їм елементи, що поступово з'являються на екрані. По завершенню відбувається перевірка правильності виконання (клацнути на синій кружок в нижньому правому куті): неправильні елементи-відповіді мають червоне обрамлення, правильні – зелене. Приклади вправ: «У саду чи на городі», «Природні символи України: так чи ні», «Сортування сміття», «Фрукти, овочі, ягоди», «Природні чи штучні об'єкти», «Їстівні чи отруйні гриби» тощо.

4. Шаблон «Числова пряма». Суть завдання: розташувати в хронологічному порядку запропоновані елементи (об'єкти природи – елементи харчового ланцюжка, послідовність сезонних змін). Приклади вправ: «Пори року», «Екологічна вежа» тощо.

5. Шаблон «Просте упорядкування». Суть завдання: розташувати в певному порядку запропоновані елементи. Під час переміщення нумерація у верхньому лівому куті автоматично змінюється. Після перевірки можна виконати корекцію відповіді. Приклад вправ: «Як виростає квітка», «Як з'являється метелик».

6. Шаблон «Пазл». Суть завдання: на вкладках обирається потрібна категорія і розкриваються (зникають) ті пазли, що їй відповідають. Під пазлами можна розмістити зображення, ключове або кодове слово тощо. Кількість вкладок і пазлів можна задати під час заповнення форми шаблону вправи. Наприклад, вправи: «Збери макулатуру», «Коли це буває (природні явища)».

7. Шаблон «Вікторина» (буває з однією правильною та множинними відповідями). Суть завдання: дітям послідовно задаються питання, на які передбачено єдину або кілька правильних відповідей. Існує режим, у якому перехід до наступного питання відбуватиметься лише після правильної відповіді на попереднє. Питання та варіанти відповідей можуть містити різноманітні мультимедійні елементи. Наприклад: «Знайди зайву картинку. Осінь», «Знайди зайву картинку. Зима».

8. Шаблон «Фрагменти зображень». Суть завдання: на фоновому зображенні позначаються маркери, до яких необхідно дібрати відповідні текстові написи, зображення, аудіо- та відеоролики. Маркери можуть мати різні кольори. Приклад вправи – «Будова рослини».

Перевагами використання LearningApps є активізація пізнавальної діяльності дітей, підвищення інтересу до природного довкілля і бажання знати про нього більше, мотивації до навчання; розвиток сприймання, логічного мислення, пам'яті, уваги. Також його використання дозволяє формувати інформаційну культуру особистості, осучаснити наочні методи екологічної освіти, покращити процес взаємодії між вихователем і дітьми.

Досвід роботи з використання LearningApps.org у процесі екологічної освіти дітей старшого дошкільного віку дозволяє

рекомендувати вихователям низку умов, за яких означений процес буде відбуватися якісніше.

1. *Індивідуалізація та диференціація навчання, а саме:*

– адаптація завдань відповідно до рівня розвитку кожної дитини: навчальні додатки LearningApps.org дозволяють створювати завдання різної складності, що допомагає враховувати індивідуальні особливості дітей, наявний рівень сформованості природничо-екологічної компетентності;

– вибір різноманітних форм подання інформації: діти можуть працювати з візуальними, аудіо та текстовими матеріалами, що сприяє кращому сприйняттю і розумінню природничої й екологічної інформації.

2. *Активне залучення дітей до виконання освітніх завдань із використанням LearningApps.org, а саме:*

– інтерактивність: LearningApps.org дозволяє дітям бути активними учасниками освітнього процесу через інтерактивні вправи (квести, вікторини, пазли), що мотивує їх до активного навчання та самостійного пізнання;

– практична діяльність: інтерактивні завдання на платформі можуть бути спрямовані на вирішення практичних природничо-екологічних завдань (наприклад, сортування сміття, вирощування рослин, догляд за тваринами, моделювання екологічних ситуацій).

3. *Поєднання ігрових і навчальних елементів, а саме: гейміфікація: використання ігрових елементів, як-от: змагання або нагородження переможців, що підвищує інтерес дітей до виконання завдань і сприяє кращому запам'ятовуванню матеріалу.*

4. *Забезпечення оптимальної взаємодії між дітьми та педагогом, а саме:*

– зворотний зв'язок: педагог надає зворотний зв'язок після кожного виконаного завдання, що допомагає коригувати знання та вміння дітей, стимулює їх до подальших досягнень;

– спільна діяльність: організація групових або парних інтерактивних завдань, що сприяє розвитку комунікативних і соціальних навичок.

5. *Використання мультимедійних ресурсів для розвитку природничо-екологічних знань, а саме: мультимедійність: LearningApps.org дозволяє використовувати зображення, відео та аудіо, що допомагає дітям краще зрозуміти природничі процеси через візуалізацію (наприклад, відео про життя тварин, зміну пір року тощо).*

6. *Формування у вихованців самостійності та відповідальності, а саме:*

– самостійне виконання завдань: використання LearningApps.org дозволяє дітям самостійно виконувати завдання у своєму темпі, що сприяє розвитку самоконтролю, відповідальності та самоорганізації;

– контроль і корекція знань: система автоматично перевіряє результати виконаних завдань, що дає змогу дітям одразу бачити свої помилки та працювати над їх виправленням.

7. *Здійснення контролю та оцінювання результатів навчання через об'єктивне оцінювання: автоматичне оцінювання результатів виконаних завдань дає змогу*

педагогам контролювати рівень засвоєння матеріалу дітьми та вчасно вносити необхідні корективи.

8. *Стимулювання саморозвитку та пізнавальної активності дітей, а саме:*

– мотиваційні інструменти: завдяки можливості створювати завдання з інтерактивними нагородами (наприклад, за правильні відповіді), дітей стимулюють до подальшого опанування інформації про природу й екологічно доцільної поведінки;

– відкритий доступ до ресурсів: дошкільники можуть працювати з платформою LearningApps.org як під час занять, так і в позанавчальний час, що сприяє самостійному пізнанню та розвитку інтересу до природничо-екологічної інформації.

Ми рекомендуємо ігри на сервісі LearningApps.org використовувати на заняттях природничо-екологічного напрямку та інтегрованих заняттях із природи, пізнавального розвитку, зображувальної діяльності (малювання, аплікація). Також хочемо наголосити на тому, що грати в ці ігри з дітьми можна в укритті. Велика кількість гаджетів дає змогу проводити заняття з виконання дидактичних завдань із дітьми одночасно, або влаштовувати конкурси чи квести. Заняття з отримання нових знань доцільніше проводити у першу половину дня, а закріплення отриманих знань і формування навичок екологічно доцільної поведінки – у другу. Окрім того, рекомендуємо виконання вправ на сервісі LearningApps.org вдома з батьками. Із цієї метою пропонуємо батькам електронний список вправ із гіперпосиланнями та проводимо необхідні консультації щодо використання означеного сервісу.

Проведений аналіз існуючих Інтернет-сервісів, досвід використання LearningApps.org в освітньому процесі ЗДО дозволив визначити його як зручний інструмент для створення інтерактивного курсу з великою кількістю шаблонів різної категорії та складності, який можна безкоштовно використовувати для формування природничо-екологічної компетентності, навичок, орієнтованих на сталий розвиток, основ екологічної культури в дітей старшого дошкільного віку.

Висновки з даного дослідження. Отже, проблема формування в дітей дошкільного віку природничо-екологічної компетентності, навичок, орієнтованих на сталий розвиток, основ екологічної культури є актуальною. Революція в інформаційних технологіях викликала необхідність пошуку нових підходів до організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти. Ефективним і сучасним засобом реалізації змісту екологічної освіти дітей старшого дошкільного віку є безкоштовний онлайн-сервіс LearningApps.org, який допомагає їм ненав'язливо, у цікавій ігровій формі засвоїти і закріпити знання про природу, узагальнити їх та сформувати уявлення про екологічно доцільну поведінку, бережне ставлення до навколишнього природного середовища, економне використання природних ресурсів.

Перспективи подальших розвідок будуть спрямовані на розроблення методики використання сервісу LearningApps.org для реалізації комплексних завдань із формування основних компетентностей у дітей старшого дошкільного віку.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти). Нова редакція. (2021). URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (Дата звернення: 23.01.2025).
2. Вірста С. Є., Констанкевич Л. Г. Використання сервісу LearningApps.org для створення інтерактивних вправ. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Т. 2, вип. 22. С. 175–179.
3. Загородня Л. П. Діти, квіти та жуки, або Як ознайомити дошкільників із природним довкіллям. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2021. № 7. С. 4–9.
4. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (Дата звернення: 23.01.2025).
5. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (Дата звернення: 23.01.2025).
6. Іванчук С. А. Теорія та практика професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04, 13.00.08. Дніпро, 2024. 740 с.
7. Концепція екологічної освіти України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-19290-01#Text> (Дата звернення: 23.01.2025).
8. Лисенко Н. В. Еко-око: дошкільник пізнає світ природи : навчально-методичний посібник. Київ : Слово, 2015. 352 с.
9. Марчук А. В. Характеристика сервісу LearningApps.org як засобу формування природничо-екологічної компетентності в дітей старшого дошкільного віку. *Наука та освіта в умовах війни* : матер. звітної наук.-практ. конф. здобувачів фахової та передвищої освіти. Розділ 2. (Глухів, 23–24 трав. 2024). Глухів, 2024. С. 457–459.
10. Плохий З.П. Еколого-розвивальне середовище дошкільного навчального закладу: інноваційні підходи. *Дошкільне виховання*. 2014. № 7. С. 6–10.
11. Програма LearningApps.org. URL: <https://learningapps.org/> (Дата звернення: 20.01.2025)
12. Тлумачний словник екологічних термінів та понять, пов'язаних з охороною навколишнього середовища / уклад.: Л. В. Левандовський, Л. І. Танашук, Л. Ф. Степанець, В. Х. Суходол. Київ : НУХТ, 2006. 61 с.

References

1. *Bazovyy komponent doshkil'noyi osvity (Derzhavnyy standart doshkil'noyi osvity). Nova redaktsiya [Basic component of preschool education (State standard of preschool education). New edition].* (2021). Retrieved from https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf [in Ukrainian].
2. Virsta, S. YE., & Konstankevych, L. H. (2020). Vykorystannya servisu LearningApps.org dlya stvorennia interaktyvnykh vprav [Using the LearningApps.org service to create interactive exercises]. *Innovatsiyna pedahohika [Innovative pedagogy]*, 2, 22, 175-179 [in Ukrainian].
3. Zahorodnya, L. P. (2021). Dity, kvity ta zhuky, abo Yak oznayomyty doshkil'nykiv iz pryrodnyim dovkilliam [Children, flowers and bugs, or How to introduce preschoolers to the natural environment]. *Vykhovatel'-metodyst doshkil'noho zakladu [Methodist preschool teacher]*, 7, 4-9 [in Ukrainian].
4. *Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine "On Education"]* vid 05.09.2017 r. № 2145-VIII, (2017). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
5. *Zakon Ukrainy «Pro okhoronu navkolyshn'oho pryrodnoho seredovyscha» [Law of Ukraine "On Environmental Protection"]*. (2024). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> [in Ukrainian].
6. Ivanchuk, S. A. (2024). *Teoriya ta praktyka profesynoyi pidhotovky maybutnikh vykhovateliv do formuvannya ekolohichno dotsil'noyi povedinky ditey doshkil'noho viku [Theory and practice of professional training of future educators for the formation of ecologically appropriate behavior of preschool children].* (D diss.). Dnipro [in Ukrainian].
7. *Kontseptsiya ekolohichnoyi osvity Ukrainy [Concept of environmental education of Ukraine].* (2001). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-19290-01#Text> [in Ukrainian].
8. Lysenko, N. V. (2015). *Eko-oko: doshkil'nyk piznae svit pryrody [Eco-eye: a preschooler gets to know the natural world]: navchal'no-metodychnyy posibnyk*. Kyiv: Slovo [in Ukrainian].
9. Marchuk, A. V. (2024). *Kharakterystyka servisu Learningapps.org yak zasobu formuvannya pryrodnycho-ekolohichnoyi kompetentnosti v ditey starshoho doshkil'noho viku [Characteristics of the Learningapps.org service as a means of forming natural and ecological competence in children of older preschool age].* In *Nauka ta osvita v umovakh viyny [Science and education in the conditions of war]: materialy zvitnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi zdobuvachiv fakhovoyi ta peredvyshchoyi osvity* (S. 2, pp.457-459). Hlukhiv [in Ukrainian].
10. Plokhyy, Z. P. (2014). *Ekoloho-rozvyval'ne seredovyshe doshkil'noho navchal'noho zakladu: innovatsiyni pidkhody [Ecological and developmental environment of a preschool educational institution: innovative approaches]. Doshkil'ne vykhovannya [Preschool education]*, 7, 6-10 [in Ukrainian].
11. *Prohrama Learningapps.org [Program Learningapps.org]*. Retrieved from <https://learningapps.org/> [in Ukrainian].
12. Levandovsk'kyi, L. V., Tanashchuk, L. I., Stepanets, L. F., & Sukhodol, V. Kh. (2006). *Tlumachnyy slovnyk ekolohichnykh terminiv ta ponyat', pov'yazanykh z okhoronoyu navkolyshn'oho seredovyscha. [An explanatory dictionary of ecological terms and concepts related to environmental protection]*. Kyiv: NUKHT [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 28.01.2025

МАКСИМОВА ОЛЕНА ОЛЕКСАНДРІВНА,

кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри теорії та методик дошкільної й інклюзивної освіти, Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, Україна

Olena Maksymova,

PhD in Pedagogy, Associate Professor, Department of Theory and Methods of Preschool and Inclusive Education, Ivan Franko Zhytomyr State University, Zhytomyr, Ukraine

E-mail: helen.maks23@ukr.net

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-1590-4339>

ОСВІТНІ ЕКОПРОСТОРИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧО-ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

А Висвітлюється значущість створення освітніх екопросторів на відкритому повітрі для формування природничо-екологічної компетентності дошкільників. Запропоновано низку навчальних майданчиків, які можуть стати важливим інструментом розвитку у дітей цікавості до природи, формування відповідального ставлення до навколишнього середовища, практичних навичок природокористування, сприяти зміцненню здоров'я, розвитку творчості та критичного мислення. Проаналізовано основні підходи до організації таких зон – навчальних майданчиків, їхні структурні елементи, природне та предметне наповнення, завдання для дітей в їх межах, можливості інтеграції природничих знань у щоденне життя дітей. Особливу увагу приділено методичним аспектам щодо ефективного використання екопросторів в освітньому процесі. Зроблено висновки про їхню потужність у контексті сталого розвитку дітей дошкільного віку.

Ключові слова: сталий розвиток; природничо-екологічна компетентність; природодоцільна поведінка, екопростір; діти дошкільного віку

EDUCATIONAL ECO-SPACES AS A TOOL FOR DEVELOPING CHILDREN'S NATURAL-ECOLOGICAL COMPETENCE IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

С The importance of creating outdoor educational eco-spaces for fostering natural and ecological competence in preschoolers is emphasized. Such spaces provide unique opportunities for integrating environmental education into the daily lives of children, promoting a deeper connection with nature, and developing their curiosity about the world around them. A variety of proposed educational platforms are discussed, including a forest school, an eco-playground with sensory zones, a children's vegetable garden, an observation space for animals, a natural labyrinth, a colorful garden, a nature-inspired theater, a mountain trail, a rain zone, and a Stone Land of Fantasies.

These spaces inspire children to explore their environment while cultivating responsible attitudes toward the natural world. They serve as tools for developing practical skills in nature stewardship, fostering creativity and critical thinking, and promoting physical and emotional well-being. The article analyzes key approaches to organizing these educational zones, examining their structural elements, natural and material components, and tasks for children. The emphasis is placed on the flexibility and adaptability of these spaces, allowing educators to tailor activities to preschoolers' developmental needs, ensuring a balance between guided exploration and free play. Practical examples demonstrate how ecological knowledge can be seamlessly integrated into daily routines, turning ordinary moments into opportunities for meaningful learning. Particular attention is paid to the methodological aspects of incorporating eco-spaces into the educational process.

In conclusion, these eco-spaces hold transformative potential for nurturing environmentally conscious, creative, and resilient individuals. They not only prepare preschoolers for academic challenges but also instill values of sustainability and care for the planet, laying a foundation for harmonious coexistence with nature.

Keywords: sustainable development; natural-ecological competence; nature-appropriate behavior; eco-space; preschool children

Актуальність проблеми у загальному вигляді. Сучасні тенденції в дошкільній освіті спрямовані на створення умов, які сприяють гармонійному розвитку дитини, її фізичному, емоційному, соціальному та інтелектуальному благополуччю. У цьому контексті інтеграція природи в освітній процес є надзвичайно актуальною з кількох причин. По-перше, формування екологічної свідомості є нагальною світовою потребою, оскільки ми стикаємось із серйозними екологічними викликами, такими як зміна клімату та забруднення

довкілля. Упровадження концепції сталого розвитку має на меті збереження нашої планети. Безпосередній контакт із природою сприяє вихованню покоління, яке відповідально ставитиметься до довкілля. Діти, які проводять час на природі, краще розуміють взаємозв'язки в екосистемах, починають цінувати природні ресурси та бережливо до них ставитися. По-друге, з поширенням цифрових технологій та урбанізацією діти дедалі менше часу проводять на свіжому повітрі. Це призводить до зниження фізичної активності, що

є однією з основних причин погіршення їхнього здоров'я. Навчальні майданчики на природі сприяють активному руху, укріпленню імунітету та загальному фізичному розвитку. По-третє, природа має терапевтичний вплив: вона зменшує рівень стресу, сприяє розвитку емоційного інтелекту та гармонійного психоемоційного стану. У світі, де діти часто стикаються з надмірними навантаженнями та сенсорними подразниками, навчання на природі допомагає створити спокійніше та збалансованіше середовище. По-четверте, так краще буде забезпечуватися підтримка інтересу до пізнання. Діти дошкільного віку природно схильні до дослідження навколишнього світу. Навчальні майданчики на природі стимулюють їхню цікавість, даючи можливість взаємодіяти з реальними об'єктами: рослинами, тваринами, природними матеріалами. Це сприяє розвитку мислення, творчості та уяви, вміння працювати в команді та вирішувати проблеми.

У багатьох країнах світу (наприклад, Швеція, Данія, Фінляндія, Канада) навчання на природі вже стало важливим складником дошкільної освіти. Успішні практики свідчать про значні переваги такого підходу, що робить його впровадження актуальним для інших країн, зокрема України. Природні майданчики дають змогу органічно інтегрувати науку, технології, мистецтво, інженерію та математику (STEAM) в освітній процес. Наприклад, спостереження за природними циклами може стати основою для вивчення екосистем, розвитку логіки та творчості.

БКДО однією з головних компетентностей, якими дитина має оволодіти в дошкільні роки, визначає природничо-екологічну, під якою розуміємо здатність до доцільної поведінки в різних життєвих ситуаціях, що ґрунтується на емоційно-ціннісному ставленні до природи, знаннях її законів та формується у просторі пізнавальної, трудової, ігрової діяльності [1, с. 12].

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Питання формування природодоцільної поведінки у дітей дошкільного віку активно досліджується сучасними науковцями, зокрема Н. Гавриш, О. Пометун розробили програму освіти для сталого розвитку [3]; Г. Беленька, Л. Загородня, О. Максимова, Т. Науменко, З. Плохій, О. Половіна, Л. Присяжнюк, О. Саприкіна, О. Сорочинська розробляють змістовно-методичне забезпечення цього процесу [4; 6; 7; 8]; Н. Мешко працювала над питанням формування екологічно-мотиваційної сфери дітей, О. Стаєнна надає рекомендації щодо аналізу освітнього процесу за природничо-екологічним напрямом [9]. Питанням підготовки майбутніх педагогів до здійснення екологічного виховання підростаючого покоління займалися Н. Лисенко, О. Лисенко, М. Матішак, Г. Чайковська [5; 10].

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Однак практика створення та функціонування закладів дошкільної освіти (ЗДО) у природньому просторі в нашій країні не набула поширення. Тому вважаємо актуальним висвітлення прикладів створення та використання навчальних майданчиків у ЗДО на відкритому повітрі, що стимулюють пізнання, творчість і гармонійний розвиток дітей.

Метою статті є висвітлення основних підходів до організації різних освітніх екопросторів у ЗДО, їхніх структурних елементів, природного та предметного наповнення, завдання для дітей у їх межах.

Викладення основного матеріалу. Розглянемо детальніше рекомендовані для створення зони – навчальні майданчики, на яких діти зможуть різнопланово вивчати світ, взаємодіяти з природою та розвиватись.

1. *Лісова школа* – це освітній простір, який розгортається у природному середовищі, наприклад, у лісі чи парку, де діти проводять час, досліджуючи природу, виконуючи практичні завдання та беручи участь у рухливих іграх. Основна ідея полягає в тому, щоб використовувати природні ресурси для гармонійного розвитку дитини, формування її практичних навичок і виховання екологічного мислення. Для організації лісової школи обирається природна територія з деревами, кущами, травою та можливими водоймами. Простір може бути тимчасовим або постійним, обладнаним лише найпростішими інструментами, такими як лупи, сачки для комах, невеликі лопатки, а також природними матеріалами на зразок гілок, каміння чи листя. Освітній процес тут будується на інтеграції активностей із навколишнім середовищем. Наприклад, діти досліджують рослини, комах, птахів, створюють предмети з природних матеріалів, спостерігають за змінами в природі залежно від пори року або організують рухливі ігри на свіжому повітрі. Такий підхід має кілька основних цілей: розвиток самостійності, критичного мислення, фізичної активності та любові до природи. Участь у діяльності лісової школи сприяє тому, що діти вчаться вирішувати прості завдання самостійно, наприклад, зібрати матеріали для будівництва укриття чи створення гербарію. Вони аналізують природні об'єкти, класифікують їх і роблять висновки, розвиваючи критичне мислення. Лісове середовище стимулює рухову активність, допомагаючи дітям зміцнювати здоров'я через біг, стрибки, командні ігри або подолання перешкод. Постійний контакт із природою формує дбайливе ставлення до навколишнього середовища та розуміння важливості його збереження. Завдання у лісовій школі можуть бути найрізноманітнішими. Наприклад, діти досліджують місцеві рослини, знаходять і розглядають, порівнюють листя чи квіти, створюють гербарій. Вони організують командні ігри, як-от: пошук «скарбів» у лісі, або спостерігають за поведінкою комах, замальовуючи потім свої враження. Ще одним цікавим завданням є будівництво хатинки чи укриття з природних матеріалів, що сприяє розвитку уяви, практичних навичок і командної роботи.

2. *Еко-майданчик із сенсорними зонами* – спеціально облаштований простір, де діти мають можливість взаємодіяти з різноманітними природними матеріалами, як-от: пісок, вода, каміння, глина та деревина, з метою розвитку сенсорного сприйняття та пізнання природних явищ. Такий майданчик створює умови для багатогранного сенсорного досвіду, стимулюючи дотикові, візуальні, слухові та тактильні відчуття дітей. Основною метою еко-майданчика є підтримка сенсорного розвитку дітей, що є критично важливим етапом у їхньому загальному розвитку, а також сприяння розумінню

природних процесів і явищ через безпосередній контакт із природою.

На еко-майданчику діти можуть проводити різноманітні досліді, які допомагають їм пізнавати властивості природних матеріалів. Наприклад, дослідження властивостей води та піску включає активності, як-от: змішування цих матеріалів для створення різних текстур, будівництво замків і фортець, що розвиває їхню креативність і моторні навички. Експерименти з глиною дозволяють дітям випробувати свої художні здібності, створюючи різні форми та об'єкти, що сприяє розвитку дрібної моторики та уяви.

Еко-майданчик із сенсорними зонами також сприяє розвитку когнітивних навичок, оскільки діти вчать спостерігати, аналізувати та робити висновки щодо зміни властивостей матеріалів при різних умовах. Наприклад, вони можуть вивчати, як вода впливає на пісок, або як глина змінює свою форму під дією температури. Крім того, такі майданчики підтримують емоційний розвиток дітей, надаючи їм можливість виразити свої почуття через гру та творчість у природному середовищі. Простір має бути організований так, щоб забезпечити легкий доступ до різних сенсорних зон, де кожна зона спеціально призначена для певних видів діяльності. Наприклад, одна зона може бути присвячена водним іграм, інша – пісочним конструкціям, а третя – роботі з глиною та деревиною.

3. *Город для дітей* представляє собою міні-ферму або грядки, де діти мають можливість самостійно саджати, доглядати та спостерігати за ростом рослин. Такий простір створює ідеальні умови для розвитку у дітей практичних навичок, відповідальності та екологічного мислення, а також знайомить їх із природними циклами і процесами. Город є живою лабораторією, де діти через власний досвід вивчають основи агротехніки, розуміють важливість догляду за рослинами та усвідомлюють значення природи в житті людини.

Основною метою такої зони є формування у дітей відповідального ставлення до своїх дій, оскільки догляд за рослинами потребує регулярної уваги та турботи. Крім того, через практичну діяльність діти здобувають знання про рослини, їхні частини, умови зростання, а також про те, як вони впливають на життя людей та екосистеми загалом. Це сприяє формуванню екологічного мислення, розуміння харчових ланцюгів і важливості здорового харчування.

На городі діти можуть виконувати різноманітні завдання, що поєднують у собі навчання та гру. Наприклад, спостереження за ростом рослин дозволяє дітям побачити, як насіння проростає, утворює листя і дає плоди. Це допомагає розвивати їхню спостережливість і розуміння природних змін. Збирання врожаю стає не лише захоплюючою діяльністю, але й можливістю побачити результати своєї праці, що формує у дітей почуття успіху та гордості. Вивчення харчового ланцюга через приклади рослин із городу допомагає дітям усвідомити, як їжа потрапляє на стіл, і зрозуміти важливість кожного етапу цього процесу.

Для створення дитячого городу використовуються безпечні, екологічні матеріали та прості інструменти, такі

як невеликі лопатки, лійки та відра. Простір може включати грядки для висаджування овочів, трав і квітів, а також невеликі компостні контейнери для вивчення утилізації органічних відходів. Зона повинна бути організована так, щоб кожна дитина мала доступ до своїх рослин і могла спостерігати за процесом їхнього росту.

4. *Простір для спостереження за тваринами* – навчальна зона, де діти мають змогу спостерігати за життям різних живих істот у природному середовищі. Такий простір зазвичай включає будиночки для птахів, комах, годівнички, водойми для жаб чи риб, які розташовані так, щоб забезпечити комфорт і безпеку як для тварин, так і для дітей. Головною ідеєю цього простору є створення умов, де діти можуть спостерігати за поведінкою тварин, пізнавати їхні звички та вивчати їхнє місце в екосистемі.

Основними цілями такої зони є виховання любові до живих істот, формування емпатії та навичок відповідального ставлення до природи, бажання піклуватися про її живий складник. Спостерігаючи за тваринами, діти розвивають здатність уважно сприймати деталі, аналізувати поведінку живих істот і встановлювати зв'язки між природними явищами. Крім того, такі активності сприяють формуванню екологічної свідомості, розуміння важливості збереження біорізноманіття та підтримки природного балансу.

У цьому просторі діти можуть виконувати цікаві й пізнавальні завдання, наприклад, спостерігати за птахами, які прилітають до годівничок, аналізувати й узагальнювати побачене, а саме: які птахи прилітають, що вони їдять, як себе поведуть у зграї або поодиноці. Ще одне завдання – створення екологічного календаря, у якому діти відзначають сезонні зміни у поведінці тварин, наприклад, період прильоту птахів навесні, активність жаб у водоймі чи появу нових видів комах у весняно-літній період.

5. *Природничий лабіринт* – це освітній простір із живих кущів, дерев'яних конструкцій, піску, каміння чи інших природних матеріалів, за допомогою яких створюються доріжки і кордони. На окремих ділянках можуть бути встановлені інформаційні стенди, інтерактивні панелі чи невеликі зони для спостереження за природою. Такий дизайн забезпечує не лише освітню, а й естетичну функцію простору. Лабіринт має кілька шляхів і поворотів, а на кожному етапі діти стикаються з інтерактивними освітніми завданнями, які допомагають їм розвивати різні навички та поглиблювати знання про природу. Цей простір є ігровою зоною, яка стимулює цікавість і мотивацію до пізнання, дозволяючи дітям навчатися у процесі руху та взаємодії з природним середовищем.

Основною метою тематичного природничого лабіринту є розвиток у дітей просторового мислення, здатності орієнтуватися в середовищі та вирішувати завдання в нестандартних умовах. Крім того, лабіринт сприяє формуванню креативності, оскільки діти використовують свою уяву та логіку для проходження маршрутів і виконання завдань. Такий простір також розвиває координацію рухів і загальну фізичну активність, адже діти долають перешкоди, переміщуються між секціями та активно взаємодіють із навколишнім середовищем.

У тематичному лабіринті діти можуть виконувати різні завдання, які поєднують навчання й гру. Наприклад, розв'язання загадок на кожному етапі маршруту може бути пов'язане з темою природи: визначення рослин за їхніми описами, розпізнавання слідів тварин чи птахів, знаходження цікавих природних об'єктів. Інша активність – пошук «скарбів» у лабіринті, де діти мають зібрати певні предмети (наприклад, жолуді, камінці або листя різних форм), які символізують природні ресурси або елементи екосистеми. Завдання можна адаптувати залежно від віку дітей, щоб вони були цікавими та доступними для виконання.

6. *Кольоровий сад* – спеціально створений освітній простір для вирощування різноманітних рослин, що відрізняються яскравими квітами та різними відтінками листя. У цьому саду діти можуть досліджувати кольори, форми, текстури та інші особливості рослин, поглиблюючи свої знання про природу. Прості завдання, що включають вивчення взаємодії між рослинами та навколишнім середовищем, дозволяють дітям розвивати пізнавальну активність і креативність, а також формують у них відповідальне ставлення до природи.

У «Кольоровому саду» діти можуть спостерігати за тим, як змінюються кольори листя в залежності від пори року, чи як впливає освітлення, волога та температура на ріст рослин. Наприклад, влітку деякі квіти можуть бути яскраво-червоними, а в осінню пору можна використовувати для вивчення того, як жовте або червоне листя утворюється через зміни температури. Діти також можуть проводити дослідження з впливу різних природних факторів на здоров'я рослин, зокрема експериментувати з кількістю води чи впливом сонячного світла.

Можна включити завдання, як-от: створення «радуги» з квітів, де діти саджають різнокольорові квіти так, щоб вони утворювали кольорові смуги, схожі на веселку. Це завдання допомагає дітям також вивчати кольори та їхні відтінки. Крім того, діти можуть спостерігати за різноманітними змінами рослин, фіксуючи, як змінюється їх вигляд із часом або як кожна пора року впливає на розвиток рослин. Завдання для дітей можуть включати також вивчення текстур рослин, таких як шершавість листя, гладкість пелюсток квітів чи зморщеність стебел, що дозволить розвивати сенсорні здібності та уважність до деталей. Кожен етап роботи із садом (посадка, полив, спостереження за ростом чи збори насіння) буде навчальним і корисним досвідом. Окрім того, сад може стати не лише лабораторією для наукових досліджень, а й місцем для творчих активностей. Наприклад, діти можуть збирати пелюстки квітів для створення кольорових аплікацій.

7. *Природний театр* створюється для того, щоб діти могли ставити спектаклі та вистави, використовуючи природні матеріали як реквізит. Творчість і взаємодія з природним середовищем відкриває безліч можливостей для розвитку дітей, сприяючи їхньому емоційному, соціальному та інтелектуальному розвитку.

У «Природному театрі» діти можуть створювати костюми та реквізит із природних матеріалів: листя, гілок, квітів, камінців, палиць, моху тощо. Вони використовують свою уяву для створення образів і персонажів, втілюючи їх у ролях

для постановки казок чи коротких вистав. Наприклад, вони можуть створювати лісових фей із листя та квітів, тварин із гілок і камінців, пташок із пір'я й дерев'яних паличок. Це дає дітям змогу не лише розвивати креативність, але й вчить працювати з природними матеріалами, розуміти їх властивості та можливості.

Крім атрибутів, костюмів, персонажів, важливою частиною природного театру є імпровізація з природними звуками, що додає виставам особливого колориту. Наприклад, діти можуть використовувати шелест листя, шум вітру, спів птахів чи звук дощу як частину звукових ефектів. Це дозволяє їм розвивати слухове сприйняття, вчить створювати атмосферу за допомогою природних елементів. Природний театр також є чудовим майданчиком для рольових ігор, де діти можуть імпровізувати на тему природи, зображуючи тварин, птахів чи інші природні явища. Ці ігри розвивають емоційну виразність, уміння вживатися в роль і працювати в команді.

8. *Гірська стежка* створюється для розвитку фізичної витривалості, координації та сили дітей. Цей простір передбачає використання природних і штучних перешкод, таких як кам'яні стіни, гірки, канати, бруси, щоб діти могли тренувати свої фізичні здібності через активні ігри та завдання. Створення такого майданчика на свіжому повітрі дозволяє дітям не лише зміцнити здоров'я, а й навчитися долати труднощі, працювати над витривалістю, покращувати координацію рухів і рівновагу. У рамках «Гірської стежки» діти можуть подолати різноманітні природні перешкоди, наприклад, кам'яні або дерев'яні бар'єри, через які треба пройти, або піднятися по схилу чи маленькій імпровізованій скелі. Такі завдання вчать дітей не лише фізично рухатися, а й допомагають розвинути впевненість у своїх силах, покращують здатність до планування і вибору найоптимальніших шляхів для подолання перешкод. Це створює можливість для тренування рухових навичок, зміцнення м'язів і розвитку координації. Балансування на колодах тренує відчуття рівноваги, гнучкість і зміцнює центральну нервову систему. Лазіння по канатах навчає дітей працювати з власним тілом, розвиває м'язи верхньої частини тіла і сприяє розвитку впевненості та рішучості при подоланні перешкод. Підйоми на гірки як природні, так і штучні, тренують витривалість, розвивають орієнтування в просторі, а також покращують м'язову силу. Стрибки через різні перешкоди чи присідання на м'яких поверхнях зміцнюють швидкість і силу. «Гірська стежка» допомагає дітям не лише розвивати фізичну форму, але й підтримує їх інтерес до здорового способу життя та активного відпочинку на природі. Оскільки діти працюють над подоланням природних бар'єрів і вчать долати труднощі, вони також набувають важливих життєвих навичок, таких як самостійність, терпіння, рішучість і здатність до подолання страхів. Це простір для руху, в якому кожна дитина може випробувати себе, розвивати фізичні та психологічні здібності та насолоджуватися активним дозвіллям на свіжому повітрі.

9. *Дощова зона* – простір, створений для дослідження води, дощу та його впливу на природу. Цей майданчик дозволяє дітям активно вивчати різні властивості води та спостерігати за природними процесами, які відбуваються

під час і після дощу. Вони можуть проводити експерименти з водою, взаємодіяти з природними елементами, будувати міні-греблі, канали або навіть створювати водні ландшафти, що допомагає розвивати навички критичного мислення та експериментальної діяльності.

У «Дощовій зоні» діти мають змогу спостерігати, як зміни рівня води можуть вплинути на навколишнє середовище. Вони можуть аналізувати, як дощ змінює рельєф, чи утворюються тимчасові водойми, як вода розтікається або затримується в певних місцях. Це сприяє розвитку розуміння природних явищ, як-от: ерозія, відкладення води та водообіг у природі.

Завдання для дітей у «Дощовій зоні» можуть включати аналіз зміни рівня води після дощу, вивчення властивостей води, як-от: прозорість, температура, швидкість течії, а також її здатність розчиняти різні матеріали. Діти можуть будувати міні-греблі або канали, щоб перенаправити потік води, спостерігаючи, як зміни у середовищі можуть вплинути на напрямки води. Вони можуть створювати водні ландшафти з використанням різних природних матеріалів, як-от: пісок, глина чи камінці, і вивчати, як вода змінює форму земної поверхні.

10. *Кам'яна Країна Фантазій* спрямована на розвиток логічного мислення і моторики дітей через використання кам'яних стежок і конструкцій. Діти можуть будувати або переробляти кам'яні форми, створюючи різноманітні конструкції, які не тільки розвивають їхню фізичну активність, але й стимулюють творче мислення та здатність до розв'язання проблем. Використання каменів як матеріалу для навчальних завдань дозволяє дітям краще зрозуміти фізичні властивості цього природного елемента, а також застосовувати їх у реальному житті.

У «Кам'яній Країні Фантазій» діти можуть виконувати завдання, що включають побудову малих скульптур або спорудження лабіринтів із каменів. Це дає їм можливість розвивати творчість і просторову уяву, оскільки вони вчаться конструювати різні об'єкти та розміщувати каміння, щоб створити проходи або інші конструкції. Під час створення таких лабіринтів або трамплінів із каменів діти розвивають

не лише свої фізичні здібності, а й здатність логічно мислити, знаходити рішення для побудови стійких і функціональних конструкцій.

Крім того, завдання можуть включати аналіз фізичних властивостей каміння, як-от: його вага, форма, текстура та стійкість до різних впливів. Діти можуть експериментувати з різними типами каменів, вивчаючи, як вони взаємодіють з іншими матеріалами, як змінюється їхнє положення при певних маніпуляціях, що дозволяє формувати уявлення про фізику та геометрію.

Цей навчальний простір є чудовим інструментом для розвитку моторики, координації рухів і логічного мислення. Діти отримують можливість активно працювати з природними матеріалами, що підвищує їхню увагу до деталей, дає змогу краще сприймати навколишній світ і відкривати для себе нові можливості в обробленні та використанні природних ресурсів.

Результати дослідження. Нами запропонована ціла низка освітніх екопросторів, організація яких в ЗДО дозволить якісніше здійснювати екологічне виховання дітей, формуючи у них світогляд особистості, зорієнтованої на сталий розвиток.

Висновки. Отже, навчальні майданчики на відкритому повітрі є універсальним інструментом для гармонійного розвитку дітей, що поєднує екологічну освіту, фізичну активність, розумовий розвиток і формування позитивних особистісних якостей. Вони дозволяють проводити різноманітні освітні заходи – від спостережень за рослинами й тваринами до експериментів і практичних екологічних ініціатив. Упровадження цього підходу потребує активної участі педагогів, батьків і громади, що забезпечує стійкий вплив на екологічну свідомість майбутніх поколінь.

Перспективу подальших розвідок убачаємо в дослідженні впливу використання екопросторів на формування ціннісного ставлення до природи у родинному середовищі та можливості залучення сімей до екологічних проєктів у межах освітньої роботи закладу дошкільної освіти.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція : наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2021 р. № 33. URL : <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2021/01/nakaz-33-bazovyy-komponent-doshk-osv.pdf>.
2. Дошкільнятам освіта для сталого розвитку. Діємо разом : навч.-метод. посіб. для дошк. навч. закладів / упоряд.: Н. Гавриш, О. Пометун ; за заг. ред. О. Пометун. Дніпро : ЛІРА, 2017. 128 с.
3. *Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку*: парціальна програма для системи дошкільної освіти / упоряд.: Н. Гавриш, О. Пометун. Київ, 2019. 23 с.
4. Загородня Л. П. Дитина в природному довіллі. Впроваджуємо оновлений БКДО. *Дошкільне виховання*. 2021. № 6. С. 3–10.
5. Лисенко Н. В., Лисенко О. М., Матішак М. В. Підготовка майбутніх магістрів до впровадження новітніх технологій в екологічну освіту дітей дошкільного віку. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2022. № 90. С. 127–132.
6. Максимова О. Екологічна компетентність та її формування у дітей старшого дошкільного віку. *Ekologia i racjonalne zarzadzanie przyrodą: edukacja, nauka i praktyka [Zasób elektroniczny]*: materiały z międzynarodowej konferencji naukowo-praktycznej / pod redakcją naukową Zoia Sharlovych, Janisz Lisowski, Ruslana Romaniuk. Łomża : MANS w Łomży, 2023. Część 2. S. 59–66.
7. Присяжнюк Л. А. Збережемо планету для майбутніх поколінь: формування в дошкільників основ екологічної свідомості в контексті стратегії сталого розвитку. *Дошкільне виховання*. 2020. № 2. С. 3–6.
8. Сорочинська О. А. Дизайн плакату як засіб екологічного просвітництва. *Перспективи та інновації науки. Педагогіка. Психологія. Медицина*. 2024. № 9(43). С. 375–388.
9. Стаєнна О. Аналізуємо освітній процес: природничо-екологічний напрям. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2023. № 3. URL: <https://emetodyst.expertus.com.ua/10004961>.
10. Чайковська Г. Б. Формування компетентностей сталого розвитку в процесі фахової підготовки майбутніх вчителів початкової школи. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Педагогіка*. 2022. № 1. С. 72–80.

References

1. *Bazovyi komponent doshkilnoi osvity (Derzhavnyi standart doshkilnoi osvity) [Basic component of preschool education (State standard of preschool education)]: nakaz vid 12.01.2021 r. № 33.* Ministry of Education and Science of Ukraine. Retrieved from <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2021/01/nakaz-33-bazovyy-komponent-doshk-osv.pdf> [in Ukrainian].
2. Havrysh, N., & Pometun, O. (Comps.). (2017). *Doshkilniatam osvita dlia staloho rozvytku. Diemo razom [Preschoolers' education for sustainable development. Acting together: A teaching manual for preschool institutions]: navchalno-metodychnyi posibnyk dlia doshkilnykh navchalnykh zakladiv.* Dnipro: LIRA [in Ukrainian].
3. Havrysh, N., & Pometun, O. (Comps.). (2019). *Doshkilniatam – osvita dlia staloho rozvytku: Partialna prohrama dlia systemy doshkilnoi osvity [Preschoolers – Education for sustainable development: A partial program for the preschool education system].* Kyiv [in Ukrainian].
4. Zahorodnia, L. P. (2021). Dytna v pryrodnomu dovkilli: Vprovadzhuiemo onovleni BKDO [Child in the natural environment: Implementing the updated Basic Component of Preschool Education]. *Doshkilne vykhovannia [Preschool Education]*, 6, 3-10 [in Ukrainian].
5. Lysenko, N. V., Lysenko, O. M., & Matishak, M. V. (2022). Pidhotovka maibutnykh mahistriv do vprovadzhennia novitnykh tekhnolohii v ekolohichnu osvitu ditei doshkilnoho viku [Preparing future masters for implementing innovative technologies in environmental education for preschool children]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriya 5: Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy [Scientific Journal of M. P. Drahomanov National Pedagogical University. Series 5: Pedagogical Sciences: Realities and Prospects]*, 90, 127-132 [in Ukrainian].
6. Maksymova, O. (2023). Ekolohichna kompetentnist ta yii formuvannia u ditei starshoho doshkilnoho viku [Ecological competence and its formation in older preschool children]. In Z. Sharlovych, J. Lisowski, & R. Romaniuk (Eds.), *Ekologia i racionalne zarzadzanie przyrodą: Edukacja, nauka i praktyka (Część 2, pp. 59-66).* Łomża: MANS w Łomży [in Ukrainian].
7. Prysiazhniuk, L. A. (2020). Zberezhemo planetu dlia maibutnykh pokolin: Formuvannia v doshkilnykh osnov ekolohichnoi svdomosti v konteksti stratehii staloho rozvytku [Saving the planet for future generations: Forming ecological awareness in preschoolers in the context of the sustainable development strategy]. *Doshkilne vykhovannia [Preschool Education]*, 2, 3-6 [in Ukrainian].
8. Sorochynska, O. A. (2024). Dyzyain plakatu yak zasib ekolohichnoho prosvitnytstva [Poster design as a means of environmental education]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky. Pedahohika. Psykholohiia. Medytsyna [Perspectives and Innovations in Science. Pedagogy. Psychology. Medicine]*, 9(43), 375-388 [in Ukrainian].
9. Staienna, O. (2023). Analizuemo osvitnii protses: Pryrodnycho-ekolohichni napriam [Analyzing the educational process: Natural-ecological direction]. *Vykhovatel-metodyst doshkilnoho zakladu [Preschool Institution Methodologist]*, 3. Retrieved from <https://emetodyst.expertus.com.ua/10004961> [in Ukrainian].
10. Chaikovska, H. B. (2022). Formuvannia kompetentnosti staloho rozvytku v protsesi fakhovoi pidhotovky maibutnykh vchyteliv pochatkovoї shkoly [Developing sustainable development competencies in the professional training of future primary school teachers]. *Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Pedahohika [Scientific Notes of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Pedagogy]*, 1, 72-80 [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 12.01.2025

УДК 373.2.015.31:502/504]:502.131.1

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-2\(221\)-83-86](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-2(221)-83-86)

КАРАПУЗОВА ІРИНА ВАЛЕРІЇВНА,

кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри дошкільної освіти, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, м. Полтава, Україна

Iryna Karapuzova,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Preschool Education, Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Poltava, Ukraine

E-mail: karapuzovaiv@gsuite.pnp.u.edu.ua

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-3552-080X>

КОСЕНЧУК ОЛЬГА ГЕННАДІЇВНА,

кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри педагогіки і психології професійної освіти, Державне некомерційне підприємство «Державний університет "Київський авіаційний інститут"»; виконавчий директор з науково-методичної роботи, ВГО «Асоціація працівників дошкільної освіти», м. Київ, Україна

Olga Kosenchuk,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Pedagogy and Psychology of Vocational Education, State Non-Profit Enterprise "State University 'Kyiv Aviation Institute'", Executive Director for Scientific and Methodological Work, NGO "Association of Preschool Education Workers", Kyiv, Ukraine,

E-mail: olha.kosenchuk@npp.kai.edu.ua

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-1733-5937>

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ: МІНІМІЗАЦІЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ ЧЕРЕЗ ІНТЕГРАЦІЮ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

A Формування екологічної свідомості дітей є важливим напрямом сучасної дошкільної освіти, що спрямований на виховання у них відповідального ставлення до природи та розуміння принципів сталого розвитку. Це допомагає мінімізувати освітні втрати, спричинені багатьма факторами (воєнні дії в Україні, недостатня екологічна поінформованість тощо) та сприяє гармонійному розвитку особистості. Ключовим напрямом роботи з дітьми дошкільного віку автори називають формування екологічної свідомості, життєвих навичок і здатності до гармонійної взаємодії з природним довкіллям. Розглянуто сучасні методи та засоби інтеграції цінностей сталого розвитку у дошкільній освіті, що є одним із основних підходів до мінімізації освітніх втрат. Обґрунтовано значення формування екологічного мислення у дітей дошкільного віку в межах попередження освітніх втрат.

Ключові слова: екологічна свідомість; діти дошкільного віку; відповідальне ставлення; сталий розвиток; освітні втрати

DEVELOPING PRESCHOOLERS' ENVIRONMENTAL AWARENESS: REDUCING EDUCATIONAL LOSSES THROUGH THE INTEGRATION OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

S The formation of children's environmental awareness is an essential area of modern preschool education aimed at fostering a responsible attitude toward nature and understanding sustainable development principles. It helps minimize educational losses caused by various factors (military operations in Ukraine, lack of environmental awareness, etc.) and contributes to the harmonious development of individuals. The authors consider the formation of environmental awareness, life skills, and the ability to harmoniously interact with the natural environment to be a key area of work for preschoolers. Modern methods and means of integrating the values of sustainable development in preschool education are being considered; this is one of the main approaches to minimizing educational losses. The importance of developing ecological thinking among preschoolers in preventing educational losses is substantiated.

Forming children's environmental awareness includes various methods and approaches, such as interactive classes, outdoor games, familiarization with natural processes and phenomena, and participation in environmental campaigns and projects. An essential aspect of this program is teaching children the basics of waste sorting, water, and energy conservation, which helps them develop environmentally responsible behavior. In addition, attention should be paid to the development of children's emotional attitudes toward nature through art, literature, and music, which helps them to better understand the relationship between humans and the environment. In general, environmental education in preschool education institutions contributes to the comprehensive development of children, and the formation of their values and life competencies necessary for the sustainable development of society. Given today's challenges and threats, it is important to ensure that environmental aspects are integrated into all areas of education and training, which will help raise a generation of conscious, responsible, and active citizens.

Keywords: environmental awareness; preschool children; responsible attitude; sustainable development; educational losses

Актуальність проблеми у загальному вигляді.

Актуальність проблеми формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку надзвичайно висока, оскільки сучасний світ стикається з безліччю екологічних викликів (зміни клімату, забруднення довкілля, виснаження природних ресурсів і зменшення біорізноманіття), які потребують негайного втручання. Успішна адаптація до цих викликів неможлива без виховання екологічно свідомої особистості ще в ранньому віці. Екологічна освіта для цього віку є основним етапом, адже саме в цьому віці закладаються базові цінності та ставлення до природи, що сприяє формуванню відповідального ставлення до довкілля в майбутньому.

Формування екологічної свідомості дошкільнят є важливим елементом сталого розвитку, який передбачає збалансований підхід до взаємодії людини з природою. Інтеграція ідей сталого розвитку в освітній процес допомагає мінімізувати освітні втрати та сприяє розвитку в дітей екологічної культури, відповідальності та навичок свідомого споживання.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Серед українських науковців, які активно досліджують проблему формування екологічної свідомості дітей, варто відзначити роботи В. Сухомлинського, який наголошував на важливості виховання у дітей любові до природи, а також дослідження Л. Артемової, яка акцентує увагу на екологічному вихованні в освітньому процесі. Дослідники Н. Горобаха, Н. Глухова, Н. Кот, Н. Лисенко, С. Ніколаєва, З. Плохій, Н. Яришева стверджують, що фундамент екологічного виховання закладається ще в дошкільному віці. Вони підкреслюють, що екологічна свідомість є ключовим елементом екологічної культури, а її формування розглядається як основна мета екологічного виховання дітей дошкільного віку.

Аналіз науково-методичних досліджень вказує на важливість екологічного виховання в дошкільному віці. Так, Н. Василенко [3] наголошує на необхідності раннього формування екологічної культури через ігрову діяльність і спостереження за природою. Л. Бондаренко [2] досліджувала вплив інтерактивних методів навчання (екологічні ігри, експериментальні заняття) на рівень екологічної грамотності дошкільнят.

Т. Романюк [8] пропонує використовувати інтегровані підходи до екологічного виховання, поєднуючи природничо-наукові знання з емоційно-ціннісним компонентом. Однак, як зазначає О. Коваль [4], в освітній практиці бракує системного впровадження принципів сталого розвитку, які охоплюють не лише екологічний, а й соціально-економічний аспект виховання.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри наявні дослідження, залишається низка нерозв'язаних питань: недостатньо розроблені методики інтеграції екологічного виховання з іншими освітніми напрямками, відсутність чітких педагогічних стратегій для зменшення освітніх втрат шляхом екологічного виховання.

Мета статті: визначити ефективні педагогічні стратегії формування екологічної свідомості дошкільнят через інтеграцію принципів сталого розвитку для мінімізації освітніх втрат.

Викладення основного матеріалу.

Проблема формування екологічної свідомості у дітей дошкільного віку стала актуальною в момент усвідомлення суспільством взаємозв'язку між людиною та природою, їхньої взаємозалежності та важливості для існування. Однак сучасні реалії свідчать про те, що у значної частини населення України ще не сформована екологічно відповідальна поведінка. Це підтверджується забрудненням вулиць, засміченістю водойм та їхніх берегів, нераціональним використанням природних ресурсів, емоційною байдужістю до екологічних проблем. Причиною цього є не стільки недостатність знань, скільки відсутність екологічної свідомості, почуття відповідальності за навколишнє середовище як за свій життєвий простір, нерозуміння духовної та фізичної єдності людини і природи.

Відомо, що основи світогляду людини формуються в дошкільному віці. Отже, знайомство дітей із природою та виховання відповідального ставлення до неї саме в цьому віці має величезне значення і є невід'ємною частиною освітнього процесу в ЗДО. Тому основним завданням дорослих у процесі екологічного виховання дітей дошкільного віку є навчити їх помічати красу навколишнього світу, гармонійно співіснувати з природою та раціонально використовувати її ресурси. Чітко усвідомивши в дошкільному віці відповідальність за природне довкілля, дитина в майбутньому відчуватиме потребу діяти на користь збереження та відновлення її ресурсів. Екологічна свідомість є фундаментальним аспектом сталого розвитку. Вона не тільки сприяє збереженню природних ресурсів, але й забезпечує сталість екосистем і благополуччя майбутніх поколінь. Інтеграція екологічної освіти у раннє дитинство є надзвичайно важливою, оскільки саме тоді формується світогляд і поведінка людини.

Військова агресія російської федерації проти нашої країни спричинила значні зміни в організації освітнього процесу в закладах освіти. Учасники освітнього процесу зіткнулися з обмеженнями у доступі до повноцінної освіти. У зв'язку з цим з'явилися нові терміни і поняття, як-от: «освітні втрати», «освітні розриви».

Аналіз науково-методичної літератури показує, що ці терміни часто використовуються як синоніми. До прикладу, Ю. Назаренко вважає освітні втрати прогалинами в знаннях і навичках, які виникають у здобувачів освіти під час навчання порівняно зі стандартами освіти та очікуваними результатами навчальних досягнень [6]. Г. Бичко, В. Терещенко [1] вказують, що освітні втрати мають багатозначну сутність і включають втрату можливостей для всебічного розвитку здобувачів освіти, зокрема інтелектуальний, соціальний, емоційний і психологічний аспекти. Освітні втрати, на думку С. Сисоєвої, О. Рейпольської є підґрунтям усіх подальших освітніх втрат і розвитку людського капіталу суспільства загалом [9].

На нашу думку, освітні втрати – це зниження показників розвитку дитини дошкільного віку за основними напрямками, а також погіршення здатності набувати нових навичок і компетентностей через відсутність доступу до необхідних ресурсів, як-от: якісна освіта та сприятливе освітнє середовище.

Зауважимо, освітні втрати у процесі формування екологічної свідомості дошкільників можуть включати кілька аспектів:

- недостатність часу, що виділяється на екологічне виховання: проблеми можуть виникати, якщо екологічні питання не займають достатньо місця в освітніх програмах;
- відсутність належної підготовки педагогів, якщо вихователі не мають достатньо знань і навичок для ефективного викладання екологічних тем, це може негативно вплинути на формування екологічної свідомості дітей;
- недостатня кількість занять і екскурсій у природу: діти потребують безпосереднього контакту з природою, щоб зрозуміти її цінність і важливість. Відсутність таких занять знижує ефективність екологічного виховання;
- нехтування інтегрованим підходом: екологічне виховання має бути інтегроване в усі аспекти освітнього процесу, якщо воно розглядається окремо, це зменшує його вплив;
- відсутність належної мотивації та інтересу у дітей. Якщо вихователі не знаходять способів зацікавити дітей і залучити їх до активної участі в екологічних проєктах, це може призвести до втрати ефективності навчання.

Освітні втрати можуть виникати через недостатнє врахування індивідуальних особливостей дітей, слабку взаємодію між педагогами та родинами, а також відсутність цілісного підходу до формування екологічного мислення. Для їх мінімізації рекомендується: забезпечувати різноманітність форм і методів навчання, враховуючи вікові та психологічні особливості дошкільнят; розробляти інтегровані програми, які включають екологічний компонент у різні освітні напрями; сприяти створенню сприятливого екологічного середовища у закладах дошкільної освіти.

Забезпечення ефективного екологічного виховання вимагає усвідомлення освітніх втрат і впровадження відповідних заходів для їх мінімізації. Одним із основних підходів, на нашу думку, до мінімізації освітніх втрат є інтеграція цінностей сталого розвитку в освітній процес. Наприклад, заняття можуть включати прості екологічні проєкти, присвячені вирощуванню рослин, сортуванню сміття, ознайомленню з природними ресурсами. Це допомагає дітям з раннього віку усвідомлювати важливість догляду за природою та розуміти базові принципи сталого розвитку. Також можна проводити ігрові заняття, де діти вчаться дбайливого ставлення до довкілля та ресурсів, що розвиває їхню відповідальність і турботу про навколишній світ.

Результати дослідження. Ефективність інтеграції була доведена роботою педагогів закладів дошкільної освіти прифронтових областей і Полтавської області, які працюють за проєктом «Покращення доступу до послуг дошкільної освіти в умовах надзвичайних ситуацій та раннього відновлення в Україні» [7], що реалізує ВГО «Асоціація працівників дошкільної освіти» за підтримки ЮНІСЕФ в Україні.

Для вихователів були створені методичні посібники, що поєднали в собі освітні матеріали для дітей із методичними рекомендаціями для педагогів, забезпечуючи комплексну

підтримку освітнього процесу: «Маршрутизатор», спрямований на організацію взаємодії з дітьми старшого дошкільного віку та «Топчик», розроблений для роботи з дітьми молодшого та середнього дошкільного віку. Посібники містять освітні маршрути для тематичних зустрічей із дітьми, які включають різноманітні форми діяльності: ігрову, пошуково-дослідницьку, мистецько-творчу, комунікативно-мовленнєву тощо. Представлені дидактичні матеріали відповідають освітнім напрямам Державного стандарту дошкільної освіти, сприяючи розвитку ключових компетентностей дітей, як-от: рухова, особистісна, предметно-практична, технологічна, сенсорно-пізнавальна, логіко-математична, дослідницька, природничо-екологічна, соціально-громадянська, мовленнєва, художньо-мовленнєва та мистецько-творча. Розроблені матеріали надають педагогам методичну підтримку, пропонуючи алгоритми проведення різних активностей із дітьми, їх послідовність і варіативність. Це дозволяє педагогам ефективно планувати заняття, коригувати освітній процес відповідно до інтересів, потреб і рівня розвитку дітей, враховувати їхні індивідуальні особливості та адаптувати методи роботи. Використання цих матеріалів сприяє гармонійному розвитку дитини, формуванню атмосфери партнерської взаємодії між педагогами, батьками та вихованцями.

Окрім цього, для вихователів розроблено методичний посібник «Ключі до зростання: баланс знань, емоцій і гри у методичних алгоритмах» [5], у якому подані критерії та показники розвитку; методичні алгоритми, які описують поступові досягнення дітей старшого дошкільного віку. Особливу увагу в методичному посібнику приділено інтеграції принципів сталого розвитку в освітній процес як засобу мінімізації освітніх втрат.

Під час проведення зустрічей із дітьми вихователі поєднували екологічне виховання з іншими освітніми напрямками, створюючи цілісну систему навчання та розвитку. Вони інтегрували екологічні знання у мовленнєву, пізнавальну та художньо-естетичну та інші види діяльності дітей, що сприяло глибшому розумінню природи та формуванню усвідомленого ставлення до навколишнього середовища.

Значну увагу вихователі приділяли практичній діяльності, залучаючи дітей до екологічних проєктів із сортування сміття, створення годівниць для птахів, вирощування рослин у групових міні-городах, спостереження за погодними змінами та участь у прибиранні територій. Діти брали активну участь у посадці квітів, догляді за рослинами, що допомагало їм усвідомити важливість дбайливого ставлення до природи.

Поєднання екологічної свідомості з дослідницькою та ігровою діяльністю відіграло ключову роль у засвоєнні знань. Вихователі проводили прості експерименти: діти вивчали властивості води, ґрунту, спостерігали за життєвими циклами рослин і тварин. У процесі гри вони моделювали природні процеси, наприклад, зміну порів року або поведінку тварин у різних середовищах. У повсякденному житті вихователі привчали дітей до екологічно доцільної поведінки, наприклад, пояснювали важливість економного використання води під час миття рук, вимикання світла,

коли воно не потрібне, та відповідального ставлення до використання паперу.

Також вихователі активно залучали батьків до проведення спільних заходів, спрямованих на підвищення екологічної культури сімей. Організували родинні екологічні акції, тематичні майстер-класи (переробка паперу, створення виробів із природних матеріалів), екскурсії до парків і ботанічних садів. Це допомагало формувати спільні екологічні цінності, сприяло відповідальному ставленню до природи не лише дітей, а й дорослих, створюючи екологічно свідому атмосферу в родині.

Отже, формування екологічної свідомості в закладах дошкільної освіти здійснювалося комплексно, через практичну, дослідницьку, ігрову діяльність і взаємодію із сім'єю. Про ефективність такої інтеграції зазначили педагоги під час опитування та проведення підсумкового моніторингу.

Висновки. Формування екологічної свідомості у дітей дошкільного віку є важливим етапом виховання екологічно відповідальної особистості. Інтеграція цінностей сталого розвитку в освітній процес сприяє мінімізації освітніх втрат і забезпечує гармонійний розвиток дитини. Практична спрямованість таких підходів дозволяє сформувати у дітей стійкі навички екологічно доцільної поведінки, що є запорукою сталого розвитку суспільства.

Важливими напрямками **подальших досліджень** є розроблення конкретних методичних рекомендацій для вихователів, оцінка довгострокового впливу екологічного виховання на дітей, а також вивчення міжнародного досвіду у цій сфері.

Отже, екологічна освіта в дошкільному віці є запорукою формування майбутнього покоління, здатного діяти відповідально та усвідомлено у взаємодії з природою.

Список використаних джерел

- Бичко Г., Терещенко В. Навчальні втрати: сутність, причини, наслідки та шляхи подолання. *Український центр оцінювання якості освіти*. 2023. URL: https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Learning-losses_Ukraine.pdf (дата звернення: 10.02.2025 р.)
- Бондаренко Л. В. Використання інтерактивних методів у формуванні екологічної культури дітей. *Педагогічний дискурс*. 2018. № 25. С. 78–85.
- Василенко Н. П. Розвиток екологічної свідомості у дітей дошкільного віку. *Науковий вісник педагогіки*. 2017. № 3. С. 42–50.
- Коваль О. І. Виклики екологічної освіти в контексті сталого розвитку. *Освіта XXI століття*. 2019. № 2. С. 33–40.
- Косенчук О., Тарнавська Н., Шитікова О., Шульга Л., Карапузова І., Ковалевська Н. Ключі до зростання: баланс знань, емоцій і гри у методичних алгоритмах: критерії та показники, планування, методичні алгоритми для прогресу розвитку дітей старшого дошкільного віку за основними сферами. Київ, 2025. 166 с.
- Назаренко Ю. Освітні втрати: підходи до вимірювання та компенсації. 2022. URL: https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/zapyska_osvitni-vtraty.pdf (дата звернення: 10.02.2025)
- Покращення доступу до послуг дошкільної освіти в умовах надзвичайних ситуацій та раннього відновлення в Україні. URL: <https://sites.google.com/view/dostupdoosvity/%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%94%D0%BA%D1%82%D1%83?authuser=0> (дата звернення 11.02.2025 р.)
- Романюк Т. В. Педагогічні технології екологічного виховання у дошкільних закладах. *Гуманітарні студії*. 2020. № 12. С. 91–98.
- Сисоєва С. О., Рейпольська О. Д. Освітні втрати в дошкільній освіті як передумова подальших освітніх втрат. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2023. № 5 (2). С. 1–5. URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/391/455> (дата звернення: 12.02.2025 р.)

References

- Bychko, H., & Tereshchenko, V. (2023). Navchalni vtraty: sutnist, prychny, naslidky ta shliakhy podolannya [Educational losses: essence, causes, consequences and ways to overcome them]. *Ukrainskyi tsentr otsiniuvannya yakosti osvity [Ukrainian Center for Education Quality Assessment]*. Retrieved from https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Learning-losses_Ukraine.pdf [in Ukrainian].
- Bondarenko, L. V. (2018). Vykorystannia interaktyvnykh metodiv u formuvanni ekolohichnoi kultury ditei [Using interactive methods in shaping children's environmental culture]. *Pedahohichnyi dyskurs [Pedagogical discourse]*, 25, 78–85 [in Ukrainian].
- Vasylenko, N. P. (2017). Rozvytok ekolohichnoi svidomosti u ditei doshkilnoho viku [Development of environmental awareness in preschool children]. *Naukovyi visnyk pedahohiky [Scientific Bulletin of Pedagogy]*, 3, 42–50 [in Ukrainian].
- Koval, O. I. (2019). Vyklyky ekolohichnoi osvity v konteksti staloho rozvytku [Challenges of environmental education in the context of sustainable development]. *Osvita XXI stolittia [21st century education]*, 2, 33–40 [in Ukrainian].
- Kosenchuk, O., Tarnavska, N., Shytikova, O., Shulha, L., Karapuzova, I., & Kovalevska, N. (2025). *Kliuchi do zrostannia: balans znan, emotsii i hry u metodychnykh alhorytmakh: kryterii ta pokaznyky, planuvannia, metodychni alhorytmy dlia prohresu rozvytku ditei starshoho doshkilnoho viku za osnovnyu sferamy [Keys to growth: balance of knowledge, emotions and play in methodological algorithms: criteria and indicators, planning, methodological algorithms for the progress of development of older preschool children in the main areas]*. Kyiv [in Ukrainian].
- Nazarenko, Yu. (2022). *Osvitni vtraty: pidkhody do vymiryuvannia ta kompensatsii [Educational losses: approaches to measurement and compensation]*. Retrieved from https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/zapyska_osvitni-vtraty.pdf [in Ukrainian].
- Pokrashchennia dostupu do posluh doshkilnoi osvity v umovakh nadzvychainykh sytuatsii ta rannoho vidnovlennia v Ukraini [Improving access to early childhood education services in emergencies and early recovery in Ukraine]*. Retrieved from <https://sites.google.com/view/dostupdoosvity/%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%94%D0%BA%D1%82%D1%83?authuser=0> [in Ukrainian].
- Romaniuk, T. V. (2020). Pedahohichni tekhnologii ekolohichnoho vykhovannia u doshkilnykh zakladakh [Pedagogical technologies of environmental education in preschool institutions]. *Humanitarni studii [Humanities Studies]*, 12, 91–98 [in Ukrainian].
- Sysoieva, S. O., & Reipolska, O. D. (2023). *Osvitni vtraty v doshkilnii osviti yak peredumova podalshykh osvitnikh vtrat [Educational losses in preschool education as a prerequisite for further educational losses]*. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy [Bulletin of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine]*, 5 (2), 1–5. Retrieved from <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/391/455> [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 14.02.2025

УДК 373.2.015.31:796.035

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-2\(221\)-87-90](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-2(221)-87-90)

БУРСОВА СВІТЛАНА СЕРГІЇВНА,

старша викладачка кафедри дошкільної освіти,
Полтавський національний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка, м. Полтава, Україна

Svitlana Bursova,

Senior Teacher at the Department of Preschool Education,
Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University,
Poltava, Ukraine.

E-mail: svetlanabursova83@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-0063-3567>

СУЧАСНІ ФІТНЕС-ТЕХНОЛОГІЇ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

А Розглядається проблема зниження фізичної активності дошкільників у сучасних умовах і необхідності впровадження інноваційних фітнес-технологій у систему дошкільної освіти. Проаналізовано основні напрями дитячого фітнесу, як-от: флорбол, Jumping Kids, глайдинг, слайд-аеробіка, що сприяють розвитку фізичних, когнітивних і соціальних навичок у дітей. Розглянуто практичний досвід упровадження цих технологій у закладах дошкільної освіти України, що підтверджує їхню ефективність у підвищенні рівня рухової активності й формуванні здорового способу життя у дітей дошкільного віку.

Ключові слова: дитячий фітнес; фізична активність; діти дошкільного віку; флорбол; Jumping Kids; глайдинг; слайд-аеробіка; інноваційні фітнес-технології; здоровий спосіб життя

MODERN FITNESS TECHNOLOGIES IN THE PHYSICAL EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN

С Modern challenges require a review of traditional approaches to physical education in preschools. The decrease in children's physical activity caused by excessive use of gadgets and information overload leads to health problems, such as hypodynamia, impaired posture, and being overweight. In this article, the author analyzes innovative fitness technologies that can be effective in solving these problems and implemented in modern preschool educational institutions. The main areas of fitness for children are considered, including floorball, Jumping Kids, gliding, and slide aerobics, which contribute not only to the physical development of preschool children but also to strengthening their psycho-emotional state. Special attention is paid to the practical experience of implementing fitness technologies into preschool educational institutions in Ukraine, which indicates their effectiveness in increasing children's motivation for physical activity and in forming healthy lifestyle habits. The prospects for using modern fitness programs in the educational process, as well as their impact on the social interaction, communication skills, and cognitive development of preschoolers, are determined.

Keywords: fitness for children; physical activity; preschool children; floorball; Jumping Kids; gliding; slide aerobics; innovative fitness technologies; healthy lifestyle

Актуальність проблеми. Сучасні виклики вимагають перегляду традиційних підходів до організації освітнього процесу у закладах дошкільної освіти. Традиційні методи фізичного виховання вже не відповідають потребам нового покоління дітей, яке зростає в умовах стрімкого розвитку технологій, інформаційного перенасичення та зниження фізичної активності.

Одна з основних проблем – зменшення мотивації дошкільників до рухової активності, що негативно впливає на їхній фізичний і психоемоційний стан. Сучасні діти значно більше часу проводять у статичних заняттях (перегляд мультфільмів, ігри на гаджетах тощо), що призводить до формування гіподинамії, порушення постави, надмірної ваги та інших проблем зі здоров'ям. У таких умовах виникає гостра необхідність упровадження інноваційних підходів, які могли б стимулювати інтерес дітей до фізичної активності.

Фітнес-технології пропонують нові формати рухової діяльності, які динамічніші, інтерактивніші й адаптивніші до потреб сучасних дошкільників. Наприклад, заняття з

елементами фітнесу можуть включати ігрові завдання, музичний супровід, інтерактивні тренажери, що забезпечують емоційний комфорт і позитивну атмосферу під час навчання.

Окрім фізичного розвитку, фітнес-технології сприяють формуванню психоемоційного добробуту дітей, особливо необхідного в умовах війни в Україні задля зниження рівня стресу, тривожності й підтримки емоційної стійкості у складних обставинах. Вправи, які виконуються в групі однолітків, розвивають соціальні навички, сприяють комунікації, підвищують самооцінку та зменшують напруження. Також доведено, що регулярні фізичні вправи впливають на покращення когнітивних функцій, що є важливим аспектом у підготовці дітей дошкільного навчання.

Аналіз попередніх досліджень. Останнім часом з'явилася велика кількість досліджень, присвячених вивченню проблеми рухової активності дітей. У них особливу увагу приділено питанням впливу рухової активності на психічний розвиток і добробут дошкільників (О. Богінч, Е. Вільчковський, Н. Денисенко, Т. Лохвицька та ін.), когнітивні функції дітей

(Н. Петренко, К. Суятинова, Г. Штурко та ін.), покращення стану здоров'я дітей дошкільного віку (Т. Андрущенко, О. Курок, Н. Лісневська, І. Юрчук та ін.), забезпечення рухового режиму в закладах дошкільної освіти (Н. Денисенко, М. Рунова та ін.) тощо.

Світові тенденції у сфері оздоровчої активності пропонують різноманітні напрями спортивної індустрії, серед яких важливе місце займає фітнес, зокрема дитячий.

Вітчизняні науковці О. Байєр, О. Бровата, О. Кібальник, О. Конох, П. Мартин, К. Пацалюк, А. Чеверда та ін. рекомендують застосовувати популярні напрями дитячого фітнесу, оскільки вони засновані на традиційних і нетрадиційних, модернізованих або стилізованих формах і методах оздоровчої фізкультури, які постійно вдосконалюються завдяки інноваційним оздоровчим технологіям.

Сучасними науковцями-практиками розроблено низку програм, спрямованих на підвищення інтересу дошкільників до занять фізичною культурою і систематичне заняття фізичними вправами. Серед них: Fitness Kids [1], парціальна програма «Дитячий фітнес» [8], «Рухомий мозочок: Movable Cerebellum» [2] тощо.

Мета статті: здійснити аналіз сучасних фітнес-технологій, що використовуються у фізичному вихованні дошкільників, визначити їхні особливості та перспективи інтеграції в освітній процес закладів дошкільної освіти.

Викладення основного матеріалу. Фітнес – це широке поняття, яке означає підтримку гарної фізичної форми. Сам термін походить від англійського слова *fitness*, що утворене від дієслова *to fit* – відповідати, бути у формі. На думку спеціалістів у сфері фітнес-технологій, фітнес – це стиль життя, що дозволяє зберігати тіло в оптимальній формі.

Відмінність фітнесу від традиційної фізичної культури та спорту в тому, що до нього залучені майже всі види рухової активності, контроль харчування і постійний моніторинг функціонального стану організму за допомогою тестувань. Один із його напрямів – дитячий фітнес, який має свої особливості. Він поєднує елементи гімнастики, аеробіки, йоги, хореографії та загальнорозвивальних вправ; це ретельно продумана система фізичних занять для дітей, яка проводиться під спеціально підібрану музику з використанням різноманітного спортивного інвентарю.

З усього різноманіття дитячого фітнесу можна виділити кілька основних його напрямів:

- *ігрові заняття*, що базуються на рухливих іграх, естафетах й елементах спортивних ігор, часто мають сюжетний характер і проводяться у формі гри (флорбол, спортивні естафети тощо);

- *танцювальні заняття*, які включають хореографічні елементи і різноманітні танцювальні стилі (дитяча зумба, бей-балет, «Са-Фі-Данс», ритмопластика тощо);

- *корекційні заняття*, спрямовані на профілактику порушень постави, плоскостопості та розвиток дрібної моторики (Су-джок, звіроаеробіка, пілатес, стретчинг, бей-йога, горизонтальний пластичний балет тощо);

- *заняття з використанням предметів і спеціального обладнання* (степ-аеробіка, фітбол-гімнастика, джампінг кідс,

заняття на дошці-балансирі, роуп-скіппінг тощо);

- *тренування для розвитку рухових здібностей*, як-от: сили, координації, гнучкості тощо (хортинг, глайдинг, террааеробіка, аквааеробіка, кросфіт тощо);

- *програми з елементами східної оздоровчої гімнастики та бойових мистецтв* (хатха-йога, у-шу).

Серед широкого спектра фітнес-технологій, що впроваджуються в закладах дошкільної освіти, існують такі, які лише починають інтегруватися в освітній процес. Сучасною науковицею О. Броватою було обґрунтовано, що інноваційні фітнес-технології, які раніше застосовувалися переважно для дітей шкільного віку, поступово інтегруються в систему дошкільної освіти, зокрема через гурткові програми для дітей від 3 до 6 років. Вона наголошує, що адаптація цих методик сприяє гармонійному розвитку фізичних, емоційних і соціальних навичок, відкриваючи нові перспективи для підвищення якості фізичної культури та формування здорового способу життя з раннього дитинства [3; 4; 5].

У цьому контексті доцільно детальніше зупинитися на деяких з них.

Серед активних форм відпочинку активної популярності в закладах дошкільної освіти набуває флорбол (*floor* – підлога, *ball* – м'яч) – командний вид спорту, різновид хокею з м'ячем, який може проводитися як у приміщенні, так і на свіжому повітрі, що підсилює оздоровчий ефект. У грі використовується пластмасовий м'яч, удари по якому наносяться ключкою (рис. 1):

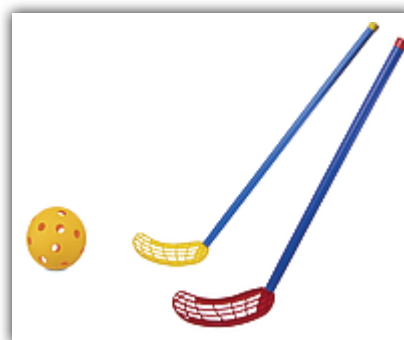

Рис. 1. Набір для гри у флорбол

Елементи флорболу можна використовувати в рамках фітнес-програм як засіб розвитку рухових навичок і фізичних якостей, підвищення фізичної активності, формування морально-вольових якостей особистості та розвитку інтересу до активної фізичної діяльності.

Поступово цей вид спорту інтегрується в освітній процес закладів дошкільної освіти. Наприклад, у ЗДО №4 «Вишенька» м. Жмеринки Вінницької області було організовано естафету «Веселі старты», де діти вперше спробували зіграти у флорбол, що сприяло їхньому фізичному розвитку та командній взаємодії. У м. Суми ЗДО №26 «Ласкавушка» навчає дітей елементам цієї гри, як-от: правильне тримання ключки, ведення та передача м'яча, а також забивання м'яча у ворота. У м. Львові дитячий садок RIYDIY пропонує заняття з флорболу для дітей віком від 3 до 6 років. Крім того, флорбольний клуб «Спарта» у Львові проводить тренування для дітей від 3-х років. Такі ініціативи сприяють популяризації

флорболу серед дошкільнят і розвитку їхніх фізичних навичок.

Здобуває популярність і такий напрям дитячого фітнесу, як Jumping Kids – спеціально адаптована для дітей версія джампінг-фітнесу, що проводиться на міні-батутних тренажерах або спеціальних тренажерах-джамперах (рис. 2):

Рис. 2. Тренажери для Jumping-фітнесу:

балансувальний тренажер для стрибків та міні-батут з ручкою

Ця активність поєднує фізичний розвиток, захопливі ігрові елементи і безпечні тренування, спрямовані на зміцнення м'язів, покращення координації рухів, балансу, витривалості, загальної фізичної підготовки та підтримку позитивного емоційного стану.

До різновидів джампінг-фітнесу для дітей можемо віднести:

- Sky Jumping – базова програма для дітей, що включає ігрові елементи, прості стрибки та вправи на розвиток моторики;

- Jumping Dance – поєднання стрибків із ритмічними танцювальними рухами під музику;

- Jumping Family – заняття, що можна проводити разом із батьками, сприяючи спільному активному дозвіллю.

Цей вид фітнесу активно впроваджується в закладах дошкільної освіти України як інноваційна форма фізичного виховання. Зокрема, у Сумському ЗДО №36 «Червона квітка», Вінницькому ЗДО №35 практикують скай-джампінг, що сприяє зміцненню м'язів, розвитку координації та покращенню настрою у дітей. Також у Полтавській початковій школі №42 інструктори з фізичної культури впроваджують джампінг як частину фітнес-програм для дошкільнят, поєднуючи його з іншими формами активності. Ці заклади демонструють ефективність використання джампінгу для фізичного розвитку й оздоровлення дітей дошкільного віку.

Усе більше вихователів звертають увагу на глайдинг як альтернативу загальнорозвивальним вправам. Глайдинг (від *gliding* – ковзання) – це поєднання інтенсивного тренування та розваги, яке відбувається у виконанні плавних ковзних рухів за допомогою спеціальних дисків.

Це система тренувань, що базується на простих вправах і не вимагає спеціального обладнання. Для занять зазвичай використовуються два фітнес-диски-глайдери, але під час роботи з дошкільнятами їх можна замінити одноразовими паперовими тарілками або використаними дисками (рис. 3).

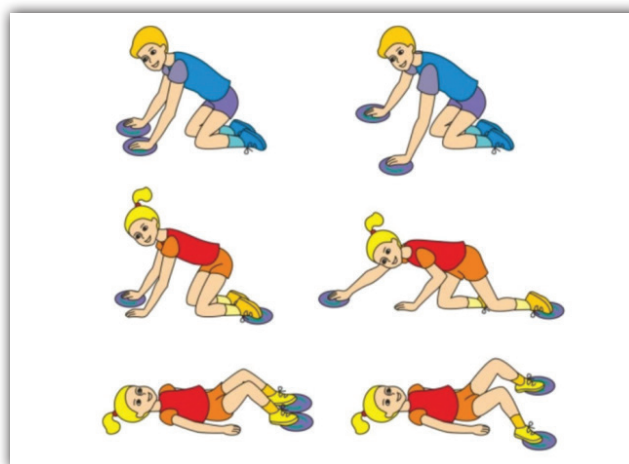

Рис. 3. Приклади вправ з глайдингу (розробка О. Красної)

Глайдери виготовлені із синтетичного матеріалу, мають товщину 10 мм і діаметр 22 см. Для тренування достатньо лише однієї пари таких дисків. Підкладаючи їх під стопи чи долоні, можна виконувати ковзні рухи, модифікуючи віджимання, присідання та випади. Це забезпечує ефективне навантаження на м'язи, оскільки вони працюють по всій амплітуді руху, контролюючи диски та підтримуючи рівновагу.

Фітнес-технологія глайдинг поки що не є широко розповсюдженою серед інструкторів фізичної культури ЗДО, проте її оригінальність і нестандартний підхід поступово привертають їхню увагу. Усе більше фахівців починають цікавитися цим методом і поступово впроваджувати його у свою практику. Серед таких ЗДО: КЗ Луцький ЗДО (ясла-садок) №33 та ЗДО №41 м. Рівне. О. Красна, інструктор з фізичної культури ЗДО №319 м. Києва розробила рекомендації для вихователів щодо застосування глайдинг-аеробіки у фізичному вихованні дітей старшого дошкільного віку.

Схожий напрям фітнес аеробіки – слайд-аеробіка (*slide* – ковзання). Цей вид оздоровчого фітнесу використовує слайд-доріжку з полімерним покриттям і спеціальне взуття. Вправи на ній імітують рухи ковзаняра або лижника. Тренування на слайді сприяють зміцненню серцево-судинної й дихальної систем, покращують координацію та рівновагу.

Обладнання для слайд-аеробіки досить просте:

Слайд-дошка довжиною 1,5 м і шириною 0,5 м. Її поверхня виготовлена зі спеціального гумового полімеру, що забезпечує плавне ковзання. По краях розташовані обмежувачі, які допомагають гальмувати або відштовхуватися (рис. 4):

Рис. 4. Обладнання для слайд-аеробіки

Синтетичні чохла (бахіли), що надягаються на спортивне взуття, забезпечують необхідне ковзання під час тренувань [3, с. 32].

Систематичні заняття допоможуть дошкільникам розвинути витривалість, спритність і покращувати координацію рухів. Це створює сприятливі умови для освоєння спортивних навичок, зокрема ходьби на лижах і катання на ковзанах.

Кожен із цих видів фітнесу сприяє гармонійному розвитку дитини, покращуючи її фізичне здоров'я, координацію, витривалість і мотивацію до активного способу життя, а також зміцнюючи м'язовий корсет, формуючи правильну поставу, розвиваючи гнучкість, спритність і рівновагу. Крім того, такі заняття підвищують емоційний тонус, сприяють соціалізації, навчають працювати в команді та допомагають формувати

дисципліну й відповідальність.

Висновки. Отже, інтеграція фітнес-технологій у практику закладів дошкільної освіти це не лише відповідь на сучасні виклики, а й важливий крок до забезпечення гармонійного розвитку дітей, їхнього фізичного здоров'я та емоційного комфорту. Це інноваційне рішення, яке дозволяє ефективно поєднувати навчання й фізичну активність, формуючи нове покоління активних, щасливих і здорових дітей.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в підготовці майбутніх вихователів до використання інноваційних фітнес-технологій у фізичному вихованні дошкільників, розробленні методичних рекомендацій щодо їхньої інтеграції в освітній процес, а також аналізі досвіду зарубіжних педагогів-практиків із цієї проблеми.

Список використаних джерел

1. Fitness Kids. Навчальна програма гуртка дитячого фітнесу для дітей середнього та старшого дошкільного віку / уклад. Л. В. Пащенко. Складовськ, 2020. 37 с.
2. Аксьонова О. П., Ганчева В. В., Гудко Н. Г., Євстафієва А. М. Рухомий мозочок: Movable Cerebellum. Парціальна програма з інклюзивного фізичного виховання дітей 4–6 років у закладах дошкільної освіти. Запоріжжя, 2020. 48 с.
3. Бровата О. Сучасні напрями дитячого фітнесу як засіб підвищення рухової активності дітей перед шкільного віку. *Дитинство XXI століття: інноваційна освіта* : матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кременчук, 30 жовт. 2024 р.). Кременчук, 2024. С. 31–35.
4. Бровата О. Формування рухової та здоров'язбережувальної компетентності дошкільників через впровадження сучасних фітнес-технологій. *Publishing house «UKRLOGOS Group»*. 2024. С. 258–264.
5. Бровата О. Б. Дитячий фітнес: данина моді чи сучасний напрямок у фізичному вихованні. *Дитинство XXI століття: інноваційна освіта* : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кременчук, 9 жовт. 2020 р.). Кременчук : ПП «Бітарт», 2020. С. 10–15.
6. Красна О. І. Методичні рекомендації «Застосування глайдинг-аеробіки для дітей старшого дошкільного віку». URL: <https://vsimosvita.com/rekomendatsiyi-dlya-vihovateliv-quot-zastosuvannya-glayding-aerobiki-dlya-ditey-starshogo-doshkilnogo-viku-quot/> (дата звернення: 30.01.2025).
7. Максименко Л., Скрипка І. Елементи флорболу як засіб оптимізації когнітивних процесів і мовлення дітей 5–6 років. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2020. № 1. С. 307–316.
8. Парціальна програма з фізичного виховання для дітей дошкільного віку Дитячий фітнес. Три роки навчання / уклад.: О. В. Яценко, О. Ю. Ксендзова. Запоріжжя, 2019. 32 с.
9. Сайкіна Є. Соціокультурні передумови розвитку дитячого фітнесу в системі фізкультурної освіти дітей та підлітків. *Фізична культура: виховання, освіта, тренування*. 2017. № 2. С. 2–6.
10. Чеверда А. О., Мартин П. М., Пацалюк К. Г. Організаційно-методичні засади оздоровчих занять танцювальним фітнесом для дітей дошкільного віку. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2023. № 6 (166). С. 181–185.

References

1. Pashchenko, L. V. (Comp.). (2020). *Fitness Kids. Navchalna prohrama hurtka dytiachoho fitnesu dlia ditei serednoho ta starshoho doshkilnoho viku* [Fitness Kids. Curriculum of a children's fitness club for middle and senior preschool children]. Skadovsk [in Ukrainian].
2. Aksonova, O. P., Hancheva, V. V., Hudko, N. H., & Yevstafieva, A. M. (2020). *Rukhomiy mozochok: Movable Cerebellum. Partzialna prohrama z inkluzyvnoho fizychnoho vykhovannia ditei 4-6 rokiv u zakladakh doshkilnoi osvity* [Movable Cerebellum. Partial program for inclusive physical education of children 4-6 years old in preschool institutions]. Zaporizhzhia [in Ukrainian].
3. Brovata, O. (2024). *Suchasni napriamy dytiachoho fitnesu yak zasib pidvyshchennia rukhovoi aktyvnosti ditei pered shkilnoho viku* [Modern trends in children's fitness as a means of increasing the motor activity of preschool children]. In *Dytynstvo XXI stolittia: innovatsiina osvita* [Childhood of the 21st Century: Innovative Education]: materialy V vseukr. nauk.-prakt. konf. (pp. 31-35). Kremenchuk [in Ukrainian].
4. Brovata, O. (2024). *Formuvannia rukhovoi ta zdoroviazberezhuvalnoi kompetentnosti doshkilnykiv cherez vprovadzhennia suchasnykh fitnes-tekhnologii* [Formation of motor and health-preserving competence of preschoolers through the implementation of modern fitness technologies]. Publishing house «UKRLOGOS Group», 258-264 [in Ukrainian].
5. Brovata, O. B. (2020). *Dytiachyi fitnes: danyina modi chy suchasnyi napriamok u fizychnomu vykhovanni* [Children's fitness: a tribute to fashion or a modern trend in physical education]. In *Dytynstvo XXI stolittia: innovatsiina osvita* [Childhood of the 21st Century: Innovative Education]: materialy III vseukr. nauk.-prakt. konf. (pp. 10-15). Kremenchuk: PP «Bitart» [in Ukrainian].
6. Krasna, O. I. *Metodychni rekomendatsii «Zastosuvannia hlaidynh-aerobiky dlia ditei starshoho doshkilnoho viku»* [Methodological recommendations "Application of gliding aerobics for children of senior preschool age"]. Retrieved from <https://vsimosvita.com/rekomendatsiyi-dlya-vihovateliv-quot-zastosuvannya-glayding-aerobiki-dlya-ditey-starshogo-doshkilnogo-viku-quot/> [in Ukrainian].
7. Maksymenko, L., & Skrypka, I. (2020). *Elementy florbolu yak zasib optymizatsii kognityvnykh protsesiv i movlennia ditei 5-6 rokiv* [Floorball elements as a means of optimizing cognitive processes and speech of children 5-6 years old]. *Sportyvnyi visnyk Prydniprovia* [Sports Bulletin of the Dnieper Region], 1, 307-316 [in Ukrainian].
8. Yatsenko, O. V., & Ksiendzova, O. Yu. (Comps.). (2019). *Partzialna prohrama z fizychnoho vykhovannia dlia ditei doshkilnoho viku Dytiachyi fitnes. Try roky navchannia* [Partial physical education program for preschool children Children's fitness. Three years of study]. Zaporizhzhia [in Ukrainian].
9. Saikina, Ye. (2017). *Sotsiokulturni peredumovy rozvytku dytiachoho fitnesu v systemi fizkulturnoi osvity ditei ta pidlitkiv* [Sociocultural prerequisites for the development of children's fitness in the system of physical education of children and adolescents]. *Fizychna kultura: vykhovannia, osvita, trenuvannia* [Physical culture: upbringing, education, training], 2, 2-6 [in Ukrainian].
10. Cheverda, A. O., Martyn, P. M., & Patsaliuk, K. H. (2023). *Orhanizatsiino-metodychni zasady ozdorovykh zaniat tantsiuvalnym fitnesom dlia ditei doshkilnoho viku* [Organizational and methodological principles of dance fitness health classes for preschool children]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Dragomanova* [Scientific journal of the National Polytechnic University named after M. P. Dragomanov], 6 (166), 181-185 [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 11.02.2025

УДК 783:[17:159.923

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-2\(221\)-91-98](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-2(221)-91-98)

ФАЗАН ВАСИЛЬ ВАСИЛЬОВИЧ,

доктор педагогічних наук, доктор теологічних наук, професор, професор кафедри загальної педагогіки та андрагогіки, проректор з наукової роботи, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, м. Полтава, Україна

Vasyl Fazan,

Doctor of Pedagogical Sciences, Doctor of Theological Sciences, Professor, Professor at the Department of General Pedagogy and Andragogy, Vice-Rector for Scientific Work, Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Poltava, Ukraine

E-mail: Fazanvv@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-9823-3704>

ФАЗАН ВІТАЛІЙ ВАСИЛЬОВИЧ,

докторант кафедри загальної педагогіки та андрагогіки, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, м. Полтава, Україна

Vitaliy Fazan,

Doctoral Student at the Department of General Pedagogy and Andragogy, Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Poltava, Ukraine

E-mail: fazich1313@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0008-9627-0211>

ВАСИЛЕВСЬКИЙ ВАДИМ ГЕННАДІЙОВИЧ,

аспірант кафедри загальної педагогіки та андрагогіки, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г.Короленка, м. Полтава, Україна

Vadym Vasilevskiy,

Postgraduate Student at the Department of General Pedagogy and Andragogy, Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University,

Poltava, Ukraine

E-mail: vadimoskda@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-2979-441X>

УС МИХАЙЛО ВІКТОРОВИЧ,

аспірант кафедри загальної педагогіки та андрагогіки, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, м. Полтава, Україна

Mykhailo Us,

Postgraduate Student at the Department of General Pedagogy and Andragogy, Poltava V.G.Korolenko National Pedagogical University, Poltava, Ukraine

E-mail: usmihail613@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0005-6931-212X>

ДУХОВНА МУЗИКА ЯК ФУНДАМЕНТ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ ОСОБИСТОСТІ

A Проаналізовано роль духовної музики як фундаментального чинника формування морально-психологічного стану особистості. Розглядається її значення у процесі гармонізації внутрішнього світу особистості, розвитку моральних якостей, естетичних уподобань і збереженні національних духовних цінностей. Особлива увага приділяється українській духовній музиці, яка є важливим елементом культурної спадщини. Також у статті проаналізовано сучасні підходи до виховання ціннісних орієнтацій молоді через духовну музику та її вплив на емоційний і духовний розвиток особистості. Авторами запропоновано шляхи популяризації

духовної музики, включаючи інтеграцію в освітній процес і проведення культурних заходів. Акцентовано увагу на тому, що звернення до духовних надбань нації, зокрема української духовної музики, тісно пов'язане з формуванням ціннісних орієнтацій у молоді. У статті розглядаються особливості цього процесу та визначається вплив духовної музики на розвиток морально-стійкої особистості.

Важливою частиною дослідження стало проведення опитування серед здобувачів вищої освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Аналіз відповідей респондентів дозволив визначити їхнє ставлення до духовної музики як основи формування морального та психологічного стану особистості.

Доведено вплив духовної музики на гармонізацію внутрішнього світу людини, розвиток моральних якостей та естетичних уподобань.

Зроблено висновок про те, що у процесі розвитку особистості музичне виховання має бути не другорядним чи допоміжним, а основним напрямом, оскільки саме музика здатна розвинути духовну силу та закласти основу для розвитку гармонійного внутрішнього світу людини.

Ключові слова: духовна музика; особистість; духовність; культура; релігія; суспільство; українська духовна музика; освітній процес

SACRED MUSIC AS THE FOUNDATION OF AN INDIVIDUAL'S MORAL AND PSYCHOLOGICAL WELL-BEING

S This article explores the phenomenon of sacred music as a key factor in shaping individuals' moral and psychological well-being. The authors examine the role of spirituality in youth education and highlight the significance of national cultural traditions in this process. During globalization, which often erodes authentic values, turning to a nation's spiritual heritage becomes increasingly vital.

Ukrainian sacred music, with its deep historical roots, plays an important role in shaping moral values, patriotism, and aesthetic preferences. Its uniqueness lies in its ability to influence an individual's inner well-being, harmonize emotions, establish peace of mind, and create conditions for self-development. This article examines the influence of sacred music on the formation of value orientations in youth, with a focus on its role in nurturing a highly spiritual personality.

This study emphasizes that sacred music is not only a part of cultural heritage but also an effective tool for harmonizing the socio-cultural environment. Its profound meaning, rooted in canonical church texts, allows the individual to feel a connection between an individual's inner world, national traditions, and universal ideals. Special attention should be given to the use of sacred music in the educational process. It contributes to the development of aesthetic perception, moral resilience and fosters a sense of love for one's nation, respect for spiritual heritage, and an understanding of deep moral principles.

The authors note that given the current conditions of societal development, sacred music often loses its true purpose, transforming into an element of musical events aimed solely at evoking emotions. This sometimes diminishes its spiritual value in the process of moral education. To address this issue, a comprehensive approach to popularizing and using sacred music is needed. This approach involves integrating sacred music into the education system, developing new forms of performance, and studying of its impact on various aspects of spiritual and social life.

This study concludes that sacred music plays a key role in shaping individuals' moral and psychological well-being. It is not only an artistic phenomenon but also a deeply spiritual phenomenon. Sacred music helps strengthen individuals' moral foundations, influencing value orientations such as kindness, honesty, compassion, and harmony with oneself and the world. Therefore, the phenomenon under study is a means of deep self-reflection and awareness of one's place in the world, contributing to the development of inner balance, tolerance, and spiritual growth.

Keywords: sacred music; personality; spirituality; culture; religion; society; Ukrainian sacred music; educational process

Музика – могутній засіб виховання серця, пробудження добрих, людських почуттів, засіб самовиховання.

В. Сухомлинський

Актуальність проблеми у загальному вигляді. Повну глибину природи духовної музики можна осягнути лише через проникнення у смислове та емоційне наповнення, яке несе в собі слово. Канонічні церковні тексти є не лише основою для створення духовної музики, але й сутнісною характеристикою розуміння її змісту. Означені тексти відображають глибокі духовні істини, моральні принципи та філософські роздуми, які передаються через музику як особливий вид мистецтва.

Ми свідомі того, що духовна музика – це не просто набір звуків, мелодій. Вона є відзеркаленням внутрішнього світу людини, її прагненням до вищих дудуховних цінностей,

як-от: любов, милосердя, гармонія, віра. Саме слово надає музиці змісту, переформатовує її в духовну площину, сприяє встановленню унікального емоційного та духовного взаємозв'язку між виконавцем і слухачем, що є невидимим, однак чітко простежується.

Василь Сухомлинський, видатний педагог і мислитель, акцентував увагу на тому, що сенс життя полягає в щасті людського спілкування. Він зауважував: «Не в тому щастя, щоб відсторонитися від людей, а в тому, щоб вищою нашою потребою була потреба в людині», – зауважував гуманіст, стверджуючи про важливість взаєморозуміння, співпереживання та духовного зв'язку, яких так гостро потребує сучасна людина. Дана думка тісно переплітається з ідеєю духовної музики, яка несе в собі силу об'єднання, спільного переживання та пошуку сенсу буття [4].

Через поєднання слова і музики розкривається здатність особистості відчувати глибину людських переживань і

божественних істин. Розуміння духовної музики є неможливим без сприйняття її словесного складника, оскільки саме слово несе ідею, яка стає основою для емоційного та духовного впливу. У даний спосіб духовна музика є не лише засобом самовираження, але й дієвим інструментом встановлення гармонійного взаємозв'язку між ближніми та світом загалом. Незважаючи на актуальність окресленої проблеми, рівень її дослідження вважаємо недостатнім.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

Духовна музика, як феномен культури, залишається нині предметом багатовимірного наукового аналізу. Сучасні дослідження розкривають її значення у формуванні морально-психологічного стану особистості, зокрема через її генезис, педагогічну цінність, філософську глибину та культурологічний вплив. Значна частина видатних українських педагогів і музикантів, а саме: Д. Антонович, О. Гнатюк, О. Кошиць, І. Крип'якевич, Б. Ланчин, М. Семчишин, О. Цалай-Якименко, Ю. Ясиновський та ін., акцентували увагу на важливості відновлення українських традицій та інтеграції духовної музики в освітній процес.

М. Антоненко у своїх працях [1; 2] підкреслює, що духовна музика відображає ідеали краси, гармонії та є важливим компонентом культурної ідентичності. Виховний потенціал духовної музики детально вивчала науковиця Л. Московчук [6]. Напрацювання Н. Ліви та Н. Мозгальнової [5] засвідчують, що духовна музика гармонізує емоційний стан, допомагає подолати негативні емоції та створює передумови для духовного збагачення. Філософські аспекти духовної музики досліджено у працях М. Ткача [7] та О. Ярош [10]. Автори аналізують духовну музику у контексті онтології та релігійного досвіду, підкреслюючи її зв'язок із формуванням глибинних моральних і духовних цінностей особистості.

Сучасні тенденції інтеграції духовної музики в освітній простір розглядають науковці І. Цюряк, І. Грушак [9]. Учені зауважують, що духовна музика відіграє вирішальну роль у формуванні моральної стійкості та соціальної свідомості, сприяє подоланню емоційної нестабільності, сприяє саморозвитку особистості.

Мета статті: розкрити значення духовної музики як фундаментального чинника формування морально-психологічного стану особистості.

Методи дослідження. Різноманітність дослідницьких матеріалів вимагає використання комплексу методів, що доповнюють один одного, з метою забезпечення об'єктивності й наукової достовірності результатів проведеної роботи. Методологічною основою даного дослідження є системний, особистісно-ініціативний та культурологічний підхід. Для реалізації мети дослідження було використано комплекс історико-педагогічних і загальнонаукових методів: теоретичний аналіз, системно-генетичний, логіко-педагогічний, контент-аналіз для опрацювання відповідей респондентів, історико-ретроспективний аналіз, хронологічний та історико-структурний методи для вивчення проблеми щодо змін у часі й просторі. У процесі узагальнення матеріалів нами використано індуктивний і дедуктивний методи вивчення зв'язків між досліджуваними компонентами.

Викладення основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Виховання молоді засобами духовної музики – це фундамент для формування позитивного морально-психологічного стану особистості. Питання виховання особистості як духовної цінності завжди було в центрі уваги педагогів і науковців. Людина відрізняється від інших живих істот наявністю особливих здібностей, творчого потенціалу та здатності до моральних і естетичних переживань. Висока духовність людини, як найтонший і найпрекрасніший елемент її мікрокосму, визначається саме емоційною насиченістю.

Духовна особистість – це людина, яка має багатий внутрішній світ, живе «ідеальними» інтересами, активно вступає в пізнавальні, естетичні, моральні стосунки, що проявляються в суспільній діяльності. Педагогічні й психологічні наукові дослідження доводять, що гармонійне виховання молоді людини формується через естетичне світосприймання. Особливо важливим у цьому процесі є вироблення здорового художнього смаку й розуміння свого національного мистецтва. Серед видів мистецтва молодь надає перевагу музиці.

Якщо скульптура й література впливають на почуття особистості через її інтелектуальну сферу, вимагаючи осмислення, аналізу та розуміння контексту, то музика має унікальну здатність діяти безпосередньо на емоційну сферу. Вона проникає у найглибші куточки душі, оминаючи логічний аналіз, і викликає миттєву емоційну реакцію. Музика здатна створювати настрій, викликати спогади, пробуджувати почуття радості, смутку, захоплення чи умиротворення. Важливо наголосити, що при цьому від слухача не вимагається жодних додаткових зусиль для розуміння її суті.

Вказана особливість музики є її винятковою силою, яка дозволяє об'єднувати людей у спільному емоційному переживанні. Під час прослуховування мелодії, люди здатні відчувати схожі емоції, що створює між ними невидимий зв'язок. У моменти виконання або прослуховування музики стираються бар'єри між людьми – національні, мовні, культурні. Вона форматується в універсальну мову, що є зрозумілою кожному, незалежно від життєвого досвіду чи соціального статусу [8; 11].

Музика здатна навчати емпатії, співчуття, взаєморозуміння, адже вона переносить людину у світ почуттів інших, допомагаючи тим самим зрозуміти їх внутрішній стан. Духовна музика, наприклад, допомагає не лише встановити душевну рівновагу, а й зміцнює моральні цінності, закладаючи в людині основи етичної поведінки [2, с. 81].

Науковці переконані, що під духовною музикою необхідно розуміти такий тип музичної культури, який є виразником релігійної свідомості, становить частину конфесійного обряду і за способом діяльності поділяється на низку специфічних моментів: церковна музика, богослужбний спів, духовні піснеспіви. Кожна із частин даного поділу є специфічною внаслідок особливого поєднання музичних і смислових компонентів у їх відношенні до способу діяльності. Найсуттєвішою характеристикою духовної (релігійної) музики є відповідність її певній духовній традиції, що витокками сягає

першопричини – Бога. Християнське розуміння віри в Бога полягає у слідуванні Його заповідям. Серцем, тобто через волевиявлення, сповідувати те, про що говорять уста – ось критерій істинності музично-духовної діяльності [6, с. 331].

Окрім вищезазначеного, музика виконує визначальну роль у формуванні колективної ідентичності, сприяючи тим самим консолідації соціальних груп і культурних спільнот. Виконання хорових творів, участь у спільному співі чи навіть спільне прослуховування музичних композицій активізують процеси соціальної інтеграції. Указане дозволяє учасникам відчувати свою приналежність до певної спільноти, підтримувати зв'язок із культурними традиціями та усвідомлювати спільні цінності [1, с. 234].

Музика як форма культурного вираження створює умови для формування колективної пам'яті, адже через музичні твори передаються наративи, історичні події та ідеали, що є основою національної ідентичності. Участь у музичних практиках, таких як хоровий спів або виконання фольклорних композицій, сприяє утвердженню культурної спадщини, створенню почуття єдності, чіткого розуміння власної ролі в контексті певної спільноти.

Варто наголосити, що музика – це не просто мистецтво, а важливий інструмент впливу на суспільство, який сприяє вихованню гармонійної особистості та створенню міцних соціальних зв'язків. Її роль є незамінною у процесі духовного, культурного та морального розвитку людства в цілому [7, с. 44–45].

Нині духовна музика часто сприймається як ще один елемент культурного середовища, що здатен прикрасити концерт чи урочисту подію, викликати сильні емоції, зворушливі почуття. Однак подібна інтерпретація, хоча й має право на існування, суттєво звужує її справжнє призначення. Головна мета духовної музики полягає не лише в естетичному задоволенні, але й у її здатності впливати на внутрішній стан людини: вгамовувати пристрасті, допомагати знаходити душевний спокій, гармонізувати емоції та встановлювати психологічну рівновагу.

Віддалення духовної музики від її першопочаткового призначення вважаємо наслідком низки факторів: прискорений темп сучасного життя, зростання споживацького ставлення до культури, комерціалізація мистецтва, подекуди відсутність глибокого розуміння духовних основ. Вищезазначені аргументи свідчать про те, що духовна музика втрачає свою сакральність, трансформуючись в елемент розважальної індустрії. Указаний підхід не лише призводить до її знецінення, але й позбавляє суспільство безцінних духовних ресурсів.

Задля знаходження шляхів повернення духовної музики до її автентичної ролі, необхідно здійснити комплексний аналіз її основоположних компонентів: музичної структури, текстового наповнення, контексту виконання та соціокультурної ролі. Першочергово, варто дослідити, яким чином текст духовної музики впливає на її сприйняття. Загальновідомо, що канонічні церковні тексти, які лежать в основі більшості духовних творів, містять глибокий зміст, що вимагає уважного ставлення та розуміння. Лише шляхом

глибокого проникнення в текст можливо досягнути ідею, яку намагається передати музика [10].

Варто враховувати контекст виконання духовної музики. Її автентичне звучання можливе лише в умовах, які відповідають її призначенню. Важливо зауважити, що використання у нерелевантному контексті може змінити ступінь її сприйняття.

Важливим є також дослідження сучасних підходів до виконання духовної музики. Інтерпретація творів, яка базується на розумінні їх глибинної сутності, здатна донести істинне значення. Виконавці духовних творів повинні не лише технічно досконало володіти музикою, але й усвідомлювати її духовний зміст, щоб передати приховану інформацію слухачам [5, с. 103].

Реалізація комплексного підходу до розуміння і популяризації духовної музики може допомогти повернути їй належне місце в соціокультурній системі. Вона має сприйматися не лише як предмет мистецького захоплення, а й як дієвий інструмент для гармонізації людського життя, формування моральних цінностей і зміцнення духовного здоров'я суспільства [3, с. 79].

У процесі теоретичного аналізу наукової літератури маємо підстави стверджувати, що українська духовна музична спадщина належить до найбільших і найдавніших пластів національної культури і сягає своїм корінням сивої давнини. Традиції церковного співу мають тисячолітню історію, оскільки розвивалися за різних церковних, політичних і культурних обставин. Еволюція української духовної музики охоплює одинадцять століть, починаючи від Хрещення Русі і триває до сьогодення. З моменту свого виникнення означений жанр є невід'ємною сакральною частиною церковного мистецтва.

Важливо відзначити, що духовна музика – це синтез мистецтв, який гармонійно поєднує різні форми художнього вираження: церковну архітектуру, іконопис, біблійні тексти, специфічні ароматичні елементи та ритуальні прикраси. Усі вказані структурні компоненти сприяли створенню у віруючих унікального духовного досвіду під час проведення релігійних обрядів.

Упродовж історії духовна музика відрізнялася від народної творчості. На переконання священнослужителів, перша – це піднесене мистецтво, що відзеркалює глибокі духовні ідеали, а друга – як така, що асоціюється із земними емоціями та пристрастями. Проте важливо зауважити, що церковне й народне мистецтво не розвивалися автономно, оскільки обидва ці напрями функціонували в межах однієї спільноти, що обумовило їх взаємовплив і культурне збагачення.

Ідеологія духовної музики в науковій літературі має неоднозначну інтерпретацію. По-перше, з богословської точки зору, це визначення розглядається як богослужбовий наспів. По-друге, у контексті вчення про життєвий світ духовна музика аналізується як така, що пов'язана з релігійною обрядовістю, а також як професійна музика, створена на релігійні теми. Духовна музика має високу естетичну та моральну цінність, її вивчення сприяє збереженню традиційних національних форм морального та естетичного

виховання. Завдяки глибокому філософському осмисленню тем життя, смерті, страждання та воскресіння, така музика має вплив на особистість, сприяючи тим самим досягненню мети морального виховання. Вона допомагає трансформувати загальноприйняті норми, принципи та моральні цінності в індивідуальні моральні якості. Аналіз опрацьованих теоретичних матеріалів дозволяє констатувати: духовна музика українських композиторів є авторськими творами християнського змісту [9].

Зауважимо, що духовна музика українських композиторів має значний виховний потенціал. Вона повчає, виховує морально-естетичні цінності – любов, дружбу, доброту, вдячність, милосердя, сприяє пізнанню, позитивно впливає на процес формування характеру особистості. Глибокий зміст творів духовної музики українських композиторів, яку вивчали з учнями педагоги минулого, спонукає сучасних практиків успішно їх використовувати в освітньому процесі.

Духовна музика має величезну виховну сутність, яка сприяє моральному, естетичному і патріотичному вихованню молоді, має позитивний вплив на особистість людини, її психофізіологічну, емоційну, і інтелектуальну сфери. Хоровий церковний спів в Україні став справжньою школою виховання високоморального і патріотичного підростаючого покоління. Духовна музика, як соціопедагогічний феномен, є здобутком української культури і педагогіки, її вплив на виховання молоді служитиме й надалі справі подальшої розбудови незалежної української держави. Із урахуванням викладеного, вважаємо, що українська духовна музика формує світогляд особистості, розвиває її духовність, а також посідає певне історичне місце в еволюційному педагогічному процесі у вихованні молоді [1, с. 232].

Систематизація опрацьованих матеріалів дозволяє визначити комплексний вплив духовної музики на особистість (рис. 1):

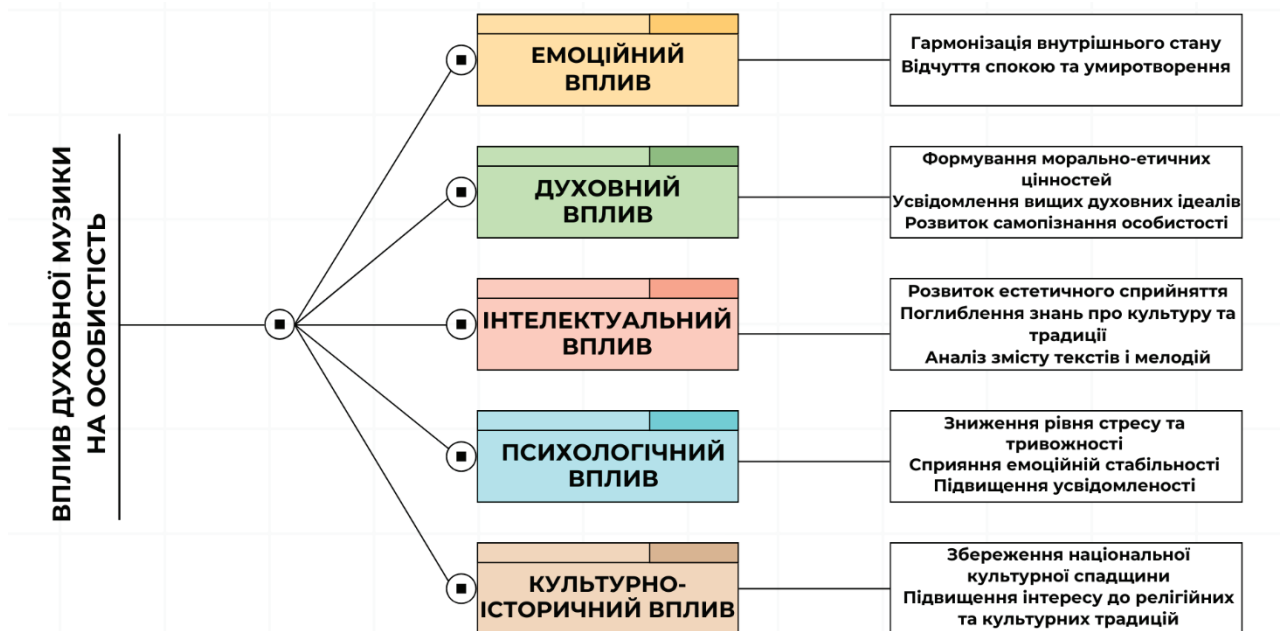

Рис. 1. Вплив духовної музики на особистість

Узагальнення матеріалів засвідчує всебічний вплив духовної музики на розвиток особистості через її морально-етичну, емоційну та культурну частини.

Необхідно звернути увагу й на те, що духовна музика здатна проникати в глибокі рівні сприйняття, викликаючи відчуття гармонії, естетичного піднесення та єдності між виконавцем та слухачем. Її унікальна здатність долати часові та просторові межі дозволяє духовній музиці служити носієм культурних і моральних цінностей, які зберігаються та передаються у духовному вимірі.

Базуючись на викладеному вище, пропонуємо розглянути низку заходів із метою популяризації духовної музики серед молоді (рис. 2).

У ході проведеної роботи нами було розроблено освітньо-культурну програму «Духовна гармонія», яка передбачає організацію серії лекцій, майстер-класів із вокалу та хорового співу, інтерактивних занять з історії духовної

Рис. 2. Заходи для популяризації духовної музики серед молоді

музики, її особливостей і впливу на особистість. Не менш цікавим форматом, на наше переконання, є проведення фестивалю духовної музики «Голоси душі». Він може бути презентований виступами виконавців, тематичними виставками, проведенням лекцій і публічних дискусій про роль духовної музики в процесі становлення особистості. Місцем проведення даного заходу можуть бути духовні обителі, світські установи. За своєю сутністю вони можуть стати платформами для обміну досвідом між виконавцями, місцем проведення дозвілля молоді. Прослуховування духовної музики сприяє формуванню ціннісних орієнтацій, підвищенню рівня естетичного світосприйняття та моральної самосвідомості. Глибокий символізм і духовна природа аналізованих творів дозволяють слухачам не лише відчувати емоційний вплив, але й осмислити ключові моральні та етичні ідеали, які є основою духовного зростання особистості.

Маємо підстави стверджувати, що фестивалі духовної музики є не лише засобом популяризації сакрального мистецтва, але й ефективним інструментом соціокультурного розвитку. Вони сприяють професійному зростанню виконавців, естетичному й духовному вихованню слухачів, збереженню культурної спадщини та формуванню духовно-гармонійного суспільства.

Нині особливо популярним видається цифровий проект «Духовна музика у твоєму смартфоні». Його реалізація можлива через створення мобільного додатку або платформи для прослуховування духовної музики.

Вважаємо особливо доречним форматом для сучасної людини, яка перебуває під впливом динамічного розвитку суспільства, прискореного темпу життя, зростання психологічного навантаження, реалізацію проекту «Музика у тиші». Цілком доречним за даних умов вважаємо поєднання музики з елементами арт-терапії, що формує умови емоційного відновлення та духовного збагачення.

Основний формат проекту орієнтований на організацію камерних концертів, які включають виконання хорових і сольних творів духовної музики. Особливу увагу варто приділити формуванню затишної атмосфери, яка дозволяє слухачам зосередитися на звуках музики та повноцінно відчувати її вплив на внутрішній стан.

Крім того, після кожного концерту важливо проводити обговорення, де слухачі можуть поділитися власними враженнями, емоціями та переконаннями. До участі у дискусіях пропонуємо залучити фахівців галузі, які зможуть пояснити присутнім вплив музики на психологічний стан людини, її здатність сприяти гармонізації внутрішнього світу.

Зазначимо, що проект «Музика у тиші» також має кілька важливих соціальних і культурних завдань. Першочергово, він сприятиме популяризації духовної музики як невід'ємної частини національної культурної спадщини, підкреслюючи тим самим її значення у формуванні ціннісних орієнтацій. По-друге, проект орієнтований на молодь, яка досить часто переживає стрес та емоційне виснаження. По-третє, заходи подібного формату сприяють формуванню естетичного смаку, моральної стійкості та духовного світогляду слухачів.

Очікуваними результатами реалізації даного проекту вважаємо досягнення гармонійного морально-психологічного стану учасників, розвиток толерантності, емпатії та поглибленішого розуміння духовних цінностей. Крім указаного, проект сприяє зміцненню національної ідентичності через знайомство з українською духовною музикою та її унікальними висококультурними традиціями.

Для кращого розуміння важливості духовної музики у формуванні морально-психологічних якостей особистості здобувачами вищої освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка нами було проведено комплексне опитування, результати якого представлено на рис. 3:

Рис. 3. Відповіді респондентів

Аналіз відповідей респондентів свідчить про всеосяжний вплив духовної музики на формування моральних і психологічних якостей особистості. Найчастіше респонденти відзначали її здатність викликати глибокі емоції та знайти внутрішню гармонію. Значна частина здобувачів вищої освіти відзначала, що тексти та мелодії духовної музики мають глибокий зміст, який резонує з людською душею, сприяючи процесу самопізнання.

Серед важливих аспектів респондентами також виділено заспокійливий і гармонізований ефект духовної музики, який діє на психіку, допомагаючи слухачам впоратися зі стресом і досягти емоційної рівноваги. Окрім того, респонденти

відзначили, що означена музика відображає найвищі ідеали краси, гармонії та духовності, що сприяє формуванню моральних орієнтирів і підвищенню рівня духовного розвитку.

Особливо важливою, на переконання здобувачів вищої освіти, є здатність духовної музики спонукати людей замислюватися над сенсом життя та власним призначенням, пробуджуючи тим самим потребу у самовдосконаленні та прагненні до вищих цінностей. Систематизація опрацьованих матеріалів дозволяє зробити висновок: духовна музика є важливим інструментом не лише для естетичного, але й для морального та психологічного розвитку особистості (рис. 4):

Рис. 4. Результати опитування здобувачів вищої освіти

На основі отриманих результатів опитування можна зробити такі висновки:

Вплив духовної музики на моральні цінності. 95% респондентів погоджуються, що духовна музика може впливати на моральні цінності людини. Дані свідчать про високий рівень усвідомленості її ролі у формуванні моральних орієнтирів і духовного розвитку.

Інтеграція в освітні програми. 76% респондентів вважають, що духовна музика повинна бути частиною освітніх програм. Даний факт свідчить про значний інтерес до використання музики як інструменту для виховання належного морального та психологічного балансу у здобувачів вищої освіти.

Допомога у подоланні стресу. 87% опитуваних відмічають, що прослуховування духовної музики допомагає впоратися зі стресом і негативними емоціями. Зазначене підтверджує її терапевтичний потенціал і вплив на емоційний стан особистості.

Розвиток особистісних якостей. 86% респондентів вважають, що духовна музика сприяє розвитку таких якостей,

як співчуття, милосердя та толерантність. Указане свідчить про її вплив на формування позитивних рис характеру та соціальної поведінки.

Узагальнення опрацьованих матеріалів дозволяє констатувати: духовна музика розглядається здобувачами вищої освіти як важливий фактор морального, емоційного та психологічного розвитку, який може бути успішно інтегрований у різні сфери життя, зокрема й в освітній процес.

Необхідно звернути увагу й на те, що особливу роль у поширенні духовної музики православної традиції відіграє її органічна синкретичність, яка містить поєднання естетичного, емоційного та соціального компонентів. Завдяки означеним особливостям даний феномен традиції набуває значення важливого чинника соціалізації особистості, формуючи її морально-етичні принципи, закріплюючи зв'язок із національними традиціями та сприяючи духовному розвитку.

Варто наголосити, що духовна музика є важливим структурним компонентом багатоступеневої культурної системи, що гармонійно поєднує релігійний і світський виміри, трансформуючи її в площину особистісного зростання.

Результати дослідження. У процесі розвитку особистості музичне виховання має бути не другорядним чи допоміжним, а основним напрямом, оскільки саме музика здатна розвинути духовну силу та закласти основу для розвитку особистості. Її широке використання в освітньому процесі сприяє розвитку естетичного смаку, усвідомленню важливості духовних традицій і формуванню гармонійної особистості. Отже, духовна музика є фундаментом морального й психологічного становлення особистості, поєднуючи в собі естетичне, духовне та емоційне начала. До того ж вона має універсальний характер, адже трансформує важливі ідеї, що сприяють становленню гармонійного та відповідального суспільства.

Висновки з даного дослідження. Проведений аналіз теоретичних матеріалів дозволяє констатувати: духовна музика відіграє визначальну роль у формуванні морально-психологічного стану особистості. Нами визначено, що духовна музика сприяє зміцненню моральних засад особистості, тим самим впливаючи на її ціннісні орієнтири,

як-от: доброта, чесність, співчуття та гармонія з собою та оточуючим світом. Окрім вказаного, досліджуваний феномен по праву можна вважати засобом самозаглиблення та усвідомлення власного місця у світі, шляхом досягнення внутрішньої рівноваги, терпимості та духовного зростання. До того ж вона не може залишити людину байдужою, оскільки наділена унікальною здатністю викликати сильні емоційні переживання. Доведено вплив духовної музики на гармонізацію внутрішнього світу людини, емоційне оздоровлення, розвиток моральних якостей та естетичних уподобань.

Перспективи подальших розвідок убачаємо у поглибленні вивчення впливу різних жанрів духовної музики на емоційний стан особистості. Не менш цікавим перспективним напрямом, на наше переконання, є вивчення індивідуального сприйняття духовної музики різними віковими, соціальними або ж культурними групами. Указане допоможе краще зрозуміти психологічні механізми її впливу на формування морально-психологічних цінностей особистості.

Список використаних джерел

1. Антоненко М. М., Антоненко О. М. Православна духовна музика: історичні та культуротворчі аспекти розвитку. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2018. № 3. С. 231–235.
2. Антоненко М. М. Православна духовна музика у творчості сучасних українських композиторів: традиції та трансформації. *Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*. 2020. № 1 (46). С. 78–88.
3. Грінченко Т., Клітинська О. Роль духовної музики у творчості українських композиторів. *Мистецтво в культурі сучасності: теорія та практика навчання*. 2023. № 1. С. 75–80.
4. Збірник цитат «Золотослів» педагогічних думок В. Сухомлинського. 2018. URL: http://www.sttc.rv.ua/images/Biblioteka/Zbirnuk_Syhomlunski.pdf
5. Мозгальова Н. Г., Ліва Н. В. Рецепція сакрального в європейській музичній культурі другої половини ХХ – початку ХХІ століття: методологічний аспект. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2017. № 4. С. 100–105.
6. Москвочук Л. Духовна музика та її роль у вихованні особистості здобувача початкової освіти. *Педагогічна освіта: теорія та практика*. 2019. Вип. 26. С. 329–334.
7. Ткач М. Філософія музики у контексті культурно-історичної традиції: онтологічний підхід. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2020. Вип. 21. С. 33–47.
8. Ус М. Poetics of Ukrainian musical folklore. *Педагогічні науки*. 2023. № 81. С. 162–164.
9. Цюряк І. О., Грушак І. В. Духовна музика як особливий тип музичної культури. *Modern problems of science, education and society: V Міжнародна науково-практична конференція*. Київ, 2023. С. 391–395. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/37795/1/19.07.2023.pdf>
10. Ярош О. А. Християнська сакральна музика: методологічні принципи філософсько-релігійознавчого дослідження. *Релігія та соціум*. 2015. № 1/2. С. 269–275.
11. Tao Z., Burtseva Y. Principles of teachers' multicultural competences development in the art cycle disciplines. *Educational Challenges*. 2024. № 29 (2). P. 401–413.

References

1. Antonenko, M. M., & Antonenko, O. M. (2018). Pravoslavna dukhovna muzyka: istorychni ta kulturotvorchy aspekty rozvytku [Orthodox Sacred Music: Historical and Cultural Aspects of Development]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv [Bulletin of the National Academy of Management Personnel of Culture and Arts]*, 3, 231-235 [in Ukrainian].
2. Antonenko, M. M. (2020). Pravoslavna dukhovna muzyka u tvorchosti suchasnykh ukrainskykh kompozytoriv: tradytsii ta transformatsii [Orthodox Sacred Music in the Works of Modern Ukrainian Composers: Traditions and Transformations]. *Chasopys Natsionalnoi muzychnoi akademii Ukrainy imeni P. I. Chaikovskoho [Journal of the Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine]*, 1 (46), 78-88 [in Ukrainian].
3. Hrinchenko, T., & Klitynska, O. (2023). Rol dukhovnoi muzyky u tvorchosti ukrainskykh kompozytoriv [The role of sacred music in the creativity of Ukrainian composers]. *Mystetstvo v kulturi suchasnosti: teoriia ta praktyka navchannia [Art in contemporary culture: theory and practice of teaching]*, 1, 75-80 [in Ukrainian].
4. Zbirnyk tsytat «Zolotosliv» pedahohichnykh dumok V. Sukhomlynskoho [Collection of quotations from the 'Golden Words' of V. Sukhomlynsky pedagogical thoughts]. (2018). Retrieved from http://www.sttc.rv.ua/images/Biblioteka/Zbirnuk_Syhomlunski.pdf [in Ukrainian]
5. Mozghalova, N. H., & Liva, N. V. (2017). Retseptsiia sakralnoho v yevropeiskii muzychnii kulturi druhoi polovyny XX – pochatku XXI stolittia: metodolohichnyi aspekt [Reception of the sacred in european musical culture in the second half of the 20th – beginning of the 21st centuries: methodological aspect]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv [National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald]*, 4, 100-105 [in Ukrainian].
6. Moskovchuk, L. (2019). Dukhovna muzyka ta yii rol u vykhovanni osobystosti zdobuvacha pochatkovoї osvity [Sacred Music and its Role in the Education of Primary School Students]. *Pedahohichna osvita: teoriia ta praktyka [Teacher education: theory and practice]*, 26, 329-334 [in Ukrainian].
7. Tkach, M. (2020). Filosofia muzyky u konteksti kulturno-istorychnoi tradytsii: ontolohichnyi pidkhid [Philosophy of music in the context of cultural and historical tradition: ontological approach]. *Estetyka i etyka pedahohichnoi dii [Aesthetics and ethics of pedagogical action]*, 21, 33-47 [in Ukrainian].
8. Us, M. (2023). Poetics of Ukrainian musical folklore. *Pedahohichni nauky [Pedagogical sciences]*, 81, 162-164.
9. Tsiuriak, I. O., & Hrushak, I. V. (2023). Dukhovna muzyka yak osoblyvyi typ muzychnoi kultury [Sacred music as a special type of musical culture]. In *Modern problems of science, education and society: V Mizhnarodna naukovopraktychna konferentsiia* (pp. 391-395). Kyiv. Retrieved from <http://eprints.zu.edu.ua/37795/1/19.07.2023.pdf> [in Ukrainian].
10. Iarosh, O. A. (2015). Khrystyianska sakralna muzyka: metodolohichni pryntsyipy filozofsko-relihiieznavchoho doslidzhennia [Christian Sacred Music: Methodological Principles of Philosophical and Religious Studies]. *Relihiia ta sotsium [Religion and society]*, 1–2, 269–275 [in Ukrainian].
11. Tao, Z., & Burtseva, Y. (2024). Principles of teachers' multicultural competences development in the art cycle disciplines. *Educational Challenges*, 29 (2), 401–413.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 09.02.2025

УДК 373.2.015.31:793.3

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-2\(221\)-99-102](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-2(221)-99-102)

ТРУШ ДАРІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА,

магістерка початкової освіти, спеціалістка корекційної освіти, заступниця директора дошкільної ланки, Опорний заклад освіти «Хомуцька гімназія Миргородської міської ради Полтавської області» Миргородської міської громади, м. Миргород, Україна

Daria Trush,

Master of Primary Education, Correctional Education Specialist, Deputy Director of the Preschool Section, "Khomutetsk Gymnasium of Myrhorod City Council of Poltava Region" Myrhorod City Community, Myrhorod, Ukraine

E-mail: tdariadiamond@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0004-9193-5940>

ВІЛЬХОВА ОКСАНА ГРИГОРІВНА,

кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри дошкільної освіти, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, м. Полтава, Україна

Oksana Vilkhova,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Preschool Education,

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Poltava, Ukraine

E-mail: oksana.vilhovadinec@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-9152-2511>

ФОРМУВАННЯ МИСТЕЦЬКО-ТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ ХОРЕОГРАФІЇ

A Розглядається процес формування мистецько-творчої компетентності дітей дошкільного віку засобами народної хореографії. Визначено значення народного танцю як ефективного інструменту естетичного, фізичного та емоційного розвитку дитини. Проаналізовано методи і прийоми залучення дошкільників до традиційної хореографічної культури, що сприяють розвитку їхньої креативності, музично-ритмічного відчуття та комунікативних навичок. Особливу увагу приділено ролі педагога у створенні сприятливого освітнього середовища для формування мистецьких здібностей. З'ясовано особливості використання народного костюма у хореографічній діяльності дошкільників, що є важливим елементом формування мистецько-творчої компетентності.

Ключові слова: мистецько-творча компетентність; діти дошкільного віку; народна хореографія; естетичне виховання; творчий розвиток; педагог-хореограф; національна самосвідомість

DEVELOPING ARTISTIC AND CREATIVE COMPETENCE IN PRESCHOOL CHILDREN THROUGH FOLK CHOREOGRAPHY

S This article examines the process of developing the artistic and creative competence of preschool children through folk choreography. The significance of folk dance as an effective tool for the aesthetic, physical, and emotional development of a child is determined. Methods and techniques involving preschoolers in traditional choreographic culture that contribute to the development of their creativity, musical and rhythmic sense, and communication skills are analyzed. Special attention should be paid to the role of the teacher in creating a favorable educational environment for the formation of artistic abilities.

The features of the use of folk costumes in the choreographic activities of preschoolers have been clarified, which is an important element of the formation of artistic and creative competence, which not only strengthens the artistic and aesthetic aspect of dance but also contributes to the upbringing of national self-awareness, cultural identity, and creative development of children. The features of raising preschool children, a sense of style and beauty through the perception of folk choreographic art, the development of aesthetic taste, social skills and responsibility and the stimulation of creative potential are analyzed. The formation of artistic and creative competence contributes to the development of children's ability to generate new ideas, create their own artistic images, and convey feelings, emotions and thoughts through folk dance art.

Keywords: artistic and creative competence; children of preschool age; folk choreography; aesthetic education; creative development; teacher-choreographer; national self-awareness

Актуальність проблеми. Кожна розвинена демократична країна значну увагу приділяє розвитку творчого потенціалу суспільства та кожної окремої особистості. Це тісно пов'язано із загальним рівнем освіти, стимулюванням розвитку творчих здібностей людини та наданням їй можливості їх виявлення. Крім того, досвід показує, що

особистість, здатна до генерації нових креативних ідей і використання знань у нових ситуаціях, легше пристосовується до нестабільних соціальних умов і швидше знаходить своє місце у суспільстві.

Оскільки Україна сьогодні переживає важкі випробування через війну, перебуває на шляху свого становлення,

їй потрібні освічені громадяни, креативні особистості, які можуть творчо реагувати на будь-які виклики. Перед освітніми закладами всіх рівнів стоїть важливе завдання: сприяти тому, щоб кожна дитина у майбутньому стала не просто пасивним членом суспільства, а інтелектуальною, ініціативною, творчою, суспільно корисною особистістю. Це досить необхідно для успішної розбудови нашої держави у повоєнний період.

Розвиток творчих здібностей дитини у системі дошкільної ланки освіти пов'язується науковцями з організацією освітнього розвивального простору ЗДО, залученням дитини до художньо-творчої діяльності з опорою на її власний досвід, індивідуальні особливості, потреби, інтереси, вікові психічні новоутворення. При цьому останнім часом дослідники констатують наявність недооцінки природи дитини, відсутність активної позиції вихованців в освітньому процесі. У зв'язку з цим перед сучасною дошкільною освітою постає питання розроблення технології розвитку творчих здібностей дітей і формування мистецько-творчої компетентності.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Упродовж різного часу означеною проблемою займалися багато науковців-теоретиків і педагогів-практиків: Т. Благова, Т. Вільшанська, С. Зубатов, В. Кшемінська, Т. Куцова, О. Мельник, О. Мерлянова, О. Мартиненко, Л. Плотнікова, О. Половіна, А. Шевчук, А. Яворська та ін. Їхні дослідження спрямовані на обґрунтування теоретичних поглядів на розвиток хореографічної освіти в Україні, місце та роль народного танцю у вихованні дітей дошкільного віку, особливості формування мистецько-творчої компетентності, розвиток творчої особистості вихованців засобами хореографічної культури.

Мета статті: проаналізувати процес формування мистецько-творчої компетентності дітей дошкільного віку засобами народної хореографії.

Викладення основного матеріалу. Потреби часу визначають актуальність формування мистецько-творчої компетентності дітей дошкільного віку під час освітнього процесу в сучасних закладах дошкільної освіти.

Відповідно до Базового компоненту дошкільної освіти в Україні (освітній напрям «Дитина у світі мистецтва») особливого значення надається розвитку творчих здібностей дошкільників. Важливим результатом оволодіння дитиною мистецько-творчої компетентності є її здатність практично реалізувати свій художньо-естетичний потенціал для отримання бажаного результату творчої діяльності на основі розвинених емоцій і почуттів до різноманітних видів мистецтва. У документі зазначено, що вихованці повинні вміти елементарно застосовувати мистецькі навички в життєвих ситуаціях під час освітньої та самостійної діяльності [1].

Показник творчої активності дітей дошкільного віку визначається рівнем розвитку естетичного сприймання об'єктів та явищ, умінням працювати з різними матеріалами, використовувати різні техніки, добирати відповідні засоби реалізації задуму, виявляти творчу яву, естетичну чутливість, емоційно-ціннісне ставлення до навколишнього. Тому для реалізації мистецької і творчої діяльності у

ЗДО у дітей дошкільного віку потрібно сформувати саме мистецько-творчу компетентність, яка визначається як практична реалізація мистецько-творчої діяльності на основі розвинутих емоцій і почуттів щодо різних видів мистецтва, як-от: художньо-продуктивного, музичного, хореографічного, театралізованого [там само].

Творчість у дошкільному віці є природною потребою дитини. Особливості старшого дошкільного віку полягають у надзвичайній сприйнятливості дитини до творчості, високому рівні спостережливості, уяви, фантазії, чутливості до мови, високій пізнавальній активності, допитливості. Для дитини дошкільного віку пізнання навколишнього світу складає сенс її життя. Вихованці набувають нового особистісного досвіду й одночасно творять для себе щось суб'єктивно нове [6, с. 5].

Особливими якостями дитячої творчості є її специфічність і можливість прояву у різних сферах. З дітьми дошкільного віку потрібно поводитися дуже обережно, адже в цей час дуже легко привити негативне ставлення до прекрасного лише деякими, на перший погляд не істотними, помилкам педагога. Упродовж дошкільного віку у дитини змінюється характер наслідування. Якщо молодший дошкільник наслідував окремі форми поведінки дорослих і однолітків, то старший дошкільник не сліпо наслідує, а свідомо засвоює зразки норм поведінки. Саме тому поведінка вихователя не повинна і не може бути байдужою [2, с. 7].

Ефективним засобом розвитку творчості особистості є народна хореографія, основу якої складає танцювальна діяльність. Дійсно, танець, як засіб невербального спілкування до нинішнього часу залишається загадковим видом творчості людини. До нинішнього дня закони хореографічної діяльності вивчені не повністю. Ця форма творчості дозволяє людині реалізувати її духовний і тілесний потенціал у такій тріаді: моральність, знання, творчість. Особливо важлива, на наш погляд, виховна роль сьогодні покладена саме на народну хореографію.

Сучасні дослідники, зокрема О. Мерлянова, виділяють такі функції народної хореографії:

- естетично-виховну (ця функція включає в себе, визначає і супроводжує всі інші функції творчої діяльності особистості);
- пізнавальну (дає можливість підростаючому поколінню опанувати знання про історичне минуле й сучасне того чи іншого народу, його культуру і мову, національні традиції, звичаї, обряди, стимулює прагнення особистості розширити і поглибити ці знання);
- комунікативну (для розуміння танцю не потрібен перекладач чи знання мови, українець чудово розуміє танець угорців, іспанців та естонців тощо);
- компенсаторну (відволікає від неприємностей і сприяє духовній гармонії людини) [5, с. 27–29].

Дослідниця А. Шевчук акцентує увагу на комунікативних функціях української хореографії. Вона зазначає, що оскільки для дітей спілкування є однією з провідних діяльностей, то використання комунікативних властивостей танцю для міжособистісного виховання має стати домінантою музично-руховою та хореографічною діяльністю. Основним завданням педагога, на думку вченої, є зміщення акцентів із високих

вимог до якості виконання дітей на щирість спілкування, взаємодію як особливу форму реальної комунікації, вираження ставлення, почуття засобами виражальних і традиційних танцювальних рухів [7, с. 5].

Формування мистецько-творчої компетентності засобами народного танцю у дітей дошкільного віку в основному відбувається в освітньо-виховній діяльності садочка (під час підготовки до різноманітних свят, ранків, занять у танцювальних гуртках), а також під час відвідування дітьми колективів народного танцю.

Народна хореографія надзвичайно ефективно сприяє розвитку відчуття ритму та музичності, вираженню емоцій через рух, стимулюванню уяви та креативності дітей, виховує національну свідомість (діти знайомляться з традиціями свого народу, костюмами, символікою, відчувають гордість за культурну спадщину свого народу). Народні танці вчать дошкільників відчувати музику, рухатися в такт, передавати емоції, настрої через жести, міміку, пози. Варто зазначити, що під час танцювальної діяльності для успішного формування мистецько-творчої компетентності педагог повинен дати дітям можливість творчо експериментувати з рухами, додаючи власні варіації (наприклад, у «Гопаку» можна вигадати нові стрибки, а у «Веснянці» – власні комбінації рухів тощо).

Народні танці часто виконуються в групах або парах, що сприяє розвитку у дітей уміння взаємодіяти, слухати партнера, адаптуватися до ритму інших, а колективне створення хореографічних елементів впливає на формування комунікаційних навичок. Елементами дитячої хореографії є музично-рухові забави, музично-ритмічні ігри, танці, хороводи, танцювальні вправи тощо. Їхнє використання в музично-ритмічній роботі є однією з умов розвитку творчості дитини-дошкільника. Заняття народною хореографією сприяють не тільки формуванню мистецько-творчої компетентності дітей, а й формують у них звички і норми поведінки у відповідності до законів краси [8, с. 157].

Народна хореографія також впливає на фізичний розвиток дошкільників, формування гарної постави, правильної ходи. Іноді заради виправлення певних вад фізичного розвитку батьки віддають свого сина або доньку до танцювальних гуртків. Лише згодом вони розуміють, що їхня дитина стає організованою, комунікабельною, дисциплінованою, відповідальною, працьовитою – все це досягнення, на які народна хореографія має досить ефективний вплив.

Хореографія допомагає, в першу чергу, розвивати дитину. Вихованець у майбутньому може і не стати заслуженим артистом, чи відомою балериною, але якості, які він здобув протягом відвідування танцювального гуртка, залишаться до кінця життя.

Оскільки гра є провідним видом діяльності дітей дошкільного віку, то під час проведення хореографічних занять педагогу необхідно використовувати ігрові прийоми, щоб діти відчували себе вільно та невимушено, вибирати короткі музичні композиції з чітким ритмом. Гра – соціальна за своїм походженням і змістом, вона є історичним утворенням, пов'язаним із розвитком суспільства, його

культури. У хореографічній діяльності гра виступає провідним мотивом у розвитку танцювальних умінь і навичок. Дуже важливим етапом формування у дітей естетичного смаку засобами народної хореографії є зародження у них мотиву до виконання тих чи інших настанов педагога-хореографа.

Обов'язково під час занять народною хореографією педагог повинен дотримуватися певних організаційно-педагогічних умов:

- 1) урахування рівня творчих здібностей кожної дитини;
- 2) опора на українські хореографічні традиції у процесі проведення занять;
- 3) інтеграція складників змісту дитячої хореографії [4, с. 26].

Значний вплив на формування мистецько-творчої компетентності дошкільників має підбір педагогом костюмів під час концертних виступів. Перед його використанням варто провести з дітьми невелику бесіду про історію та особливості використання костюма, показати елементи одягу, пояснити їх значення та функціональність. Під час репетицій необхідно дозволяти дітям одягати елементи костюма, щоб вони до нього звикали. Деякі танці вимагають специфічного одягу, наприклад, пишні спідниці для «Гопак» або пояси для «Аркану». Необхідно навчити дітей використовувати костюм у танці: правильно піднімати спідниці, тримати край сорочки чи керувати поясом. Перед виступами проводити репетиції у повному вбранні, щоб діти звикли до дещо інших відчуттів під час руху. Якщо оригінальний костюм занадто важкий або незручний для дошкільників, можна використовувати спрощені версії. Головне – зберегти його основні елементи, що відображають національну традицію. Використовуючи ігровий підхід у процесі формування мистецько-творчої компетентності, можна під час занять запропонувати дітям пограти в гру «Збери костюм» або гру «Хто швидше вдягнеться у народний одяг». Використання народних костюмів під час вивчення народних танців дошкільниками може значно покращити їхнє сприйняття культури, створити атмосферу автентичності та допомогти зрозуміти особливості рухів і народних традицій [3, с. 120].

Незалежно від того, які методи та прийоми використовує педагог під час формування мистецько-творчої компетентності, він повинен створити дружню та злагожену атмосферу у дитячому середовищі для розвитку інтересу вихованців до народної хореографії.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Отже, використання народної хореографії у роботі з дітьми дошкільного віку є не тільки ефективним засобом естетичного та творчого розвитку особистості, а й сприяє формуванню їхньої мистецько-творчої компетентності, а також особистісних і соціальних якостей, комунікативних умінь, які допоможуть у майбутньому успішно взаємодіяти з іншими, працювати в команді, адаптуватися до змін, імпровізувати.

Подальші наукові пошуки можуть бути пов'язані з дослідженням індивідуалізації мистецько-творчого розвитку дошкільників, а саме вивченням особливостей формування творчих здібностей у дітей різного темпераменту.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти : [нормативний документ]. 2021. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Байєр О., Шульга Л. Оцінюємо рівень сформованості мистецько-творчої компетентності дитини. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2022. № 2. С. 4–9.
3. Ковальська В. Український народний танець як невід'ємна частина світової хореографії в українознавстві. *Українознавство*. 2012. № 1. С. 120–126.
4. Мартиненко О. Танцювальна мозаїка. Програма хореографічної роботи з дітьми 5–7 років. *Палітра педагога*. 2009. № 1. С. 25–29.
5. Мерлянова О. Вплив функцій народного танцю на виховання особистості. *Рідна школа*. 2006. № 3. С. 27–29.
6. Половіна О. Як побачити красу, або ознайомлюємо дітей зі світом мистецтва. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2021. № 4. С. 4–9.
7. Шевчук А. Дитяча хореографія: програма та навчально-методичне забезпечення хореографічної діяльності дітей від 3 до 7 років : навч.-метод. посіб. Київ : Шк. світ, 2008. 128 с.
8. Яворська А. Гімнастика в системі хореографічного виховання дітей дошкільного віку. *Формування сучасного освітнього середовища: теорія і практика* : зб. наук. праць / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка [та ін.]. Полтава, 2021. С. 156–158.

References

1. *Bazoviy komponent doshkilnoi osvity [Basic component of preschool education]: [normatyvnyi dokument]*. (2021). Retrieved from https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf [in Ukrainian].
2. Baiier, O., & Shulha, L. (2022). Otsiniuiemo riven sformovanosti mystetsko-tvorchoi kompetentnosti dytyny [We assess the level of development of the child's artistic and creative competence]. *Vykhovatel-metodyst doshkilnoho zakladu [Preschool teacher-methodologist]*, 2, 4-9 [in Ukrainian].
3. Kovalska, V. (2012). Ukrainyky narodnyi tanets yak nevidiemna chastyna svitovoi khoreohrafii v ukrainoznavstvi [Ukrainian folk dance as an integral part of world choreography in Ukrainian studies]. *Ukrainoznavstvo [Ukrainian Studies]*, 1, 120-126 [in Ukrainian].
4. Martynenko, O. (2009). Tantsiuvalna mozaika. Prohrama khoreohrafichnoi roboty z ditmy 5-7 rokiv [Dance mosaic. Program of choreographic work with children 5-7 years old]. *Palitra pedahoha [Teacher's Palette]*, 1, 25-29 [in Ukrainian].
5. Merlianova, O. (2006). Vplyv funktsii narodnoho tantsiu na vykhovannia osobystosti [The influence of folk dance functions on personality development]. *Ridna shkola [Native school]*, 3, 27-29 [in Ukrainian].
6. Polovina, O. (2021). Yak pobachyty krasu, abo oznaiomliuiemo ditei zi svitom mystetstva [How to see beauty, or introducing children to the world of art]. *Vykhovatel-metodyst doshkilnoho zakladu [Preschool teacher-methodologist]*, 4, 4-9 [in Ukrainian].
7. Shevchuk, A. (2008). *Dytiacha khoreohrafia: prohrama ta navchalno-metodychne zabezpechennia khoreohrafichnoi diialnosti ditei vid 3 do 7 rokiv [Children's choreography: program and educational and methodological support for choreographic activities of children from 3 to 7 years old]: navch.-metod. posib*. Kyiv: Shk. svit [in Ukrainian].
8. lavorska, A. (2021). Himnastyka v systemi khoreohrafichnoho vykhovannia ditei doshkilnoho viku [Gymnastics in the system of choreographic education of preschool children]. In *Formuvannia suchasnoho osvitnoho seredovyscha: teoriia i praktyka [Formation of a modern educational environment: theory and practice]: zb. nauk. prats* (pp. 156-158). Poltava [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 10.02.2025